Оссолінсъкі колекції.

CD – диск виконано в рамах угоди укладеної з квітня 2004 р. між Львівською науковою бібліотекою НАН України у Львові і Національним Закладом ім. Оссолінських у Вроцлаві.

Lwowska Naukowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy. Oddział Rękopisów. Zespół

ZBIÓR RĘKOPISÓW I ARCHIWUM PAWLIKOWSKICH

ZESPÓŁ (FOND) 76.

CZĘŚĆ I. RĘKOPISY BIBLIOTEKI PAWLIKOWSKICH

171a. Odpisy różnych dzieł oraz notatki bio- i bibliograficzne przeważnie treści medycznej, sporządzone przez Mariana Floriana Zakrzewskiego. *XIX w. S. 624.*

STRONY NIEZAPISANE NIE ZOSTAŁY ZDIGITALIZOWANE

RĘKOPIS
Bibl. im. Gw. Pawlikowskiego
L. Inw. 171 a

Nachricht vom Leben und Schrifften des
Nicolaus Sęp Szarżynski
gestorben 1581

Nur wenige Nachrichten von den Lebensumständen des Nikolaus Sęp sind bis auf unsere Zeiten gekommen. Der Stamm der Szarżynski hat seinen Ursprung aus einer alten adelichen Familie in der Plocker Woywodschaft; einem aus diesem Hause ward der Beynahme Sęp zu Theil. Joachim Sęp Lemberger Podstoli, ein tugendhafter frommer Mann hinterließ 2 Söhne: den Nicolaus einen der vorzüglichern Dichter in der polnischen Sprache der 1581 starb Sein Leichnahm wurde zu przemysl beygesetzt a) (Paprocki in den Wapen der poln Ritterschaft Seite 252) Bielski Kron. polska die Ausgabe des Bohomolec Seite 726 gibt przeworsk als seinen Begrabnißplatz an (Paprocki l. c. Seit 542) nennt ihn in seinem 1584 demnach bald nach dem Tode des Nicolaus herausgegebenen Werke, einen gelehrten jungen Mann, und Bielski der in seiner Kronik von Pohlen unter dem Jahre 1581 von seinem Tode erwähnt, setzt hinzu: wenn ihn der Tod nicht so früh dahingerafft hätte so würde aus ihm ein vorzüglicher polnischer Dichter geworden seyn. Er lebte also und schrieb in der 2ten Hälfte des 16ten Jahrhunderts. Aus dem Dedikationsschreiben seines Bruders Jakob welches der ersten Ausgabe seiner Gedichte voransteht(a) erzieht man daß nach seinem Tode, Stanislaus Starzechowski es über sich genommen hat seine Schriften und Bücher herauszugeben, der aber bald darauf gestorben, dahero der Bruder die Pflicht über sich nahm dem Ruhme des Nicolaus

a von der ersten Ausgabe ist nur ein einziges Exemplar in der Büchersamlung des Herrn Grafen Titus von Działynski aufgefunden worden

aufzuhelfen, da er aber nicht alle Schriften ausfindig machen konnte
liefer die in seinen Händen gebliebenen ans Licht tretten, und sie wurden
1601 gedruckt. Zu wundern ist es dass bis auf unsere Zeiten ausser
den in erwähnten Chronicken sich vorfindenden Nachrichten uns keine
nähere Kentniss über Sęp bekannt wurde, und jetzt nach Verlauf von mehr
als zwey Jahrhunderten verdancken wir die Auffindung derselben dem
unermüdeten Eifer des Grafen Titus Działynski so wie die
wiederholte Ausgabe derselben dem trefflichen Sprachforscher Joseph
Muczkowski welcher dieselben in seiner Sammlung der vorzüglichsten
und seltensten Dichter des 16 and 17 Jahrhundertes im 1 Bande
zu Posen 827 bekanntmachte. X Was den literarischen Werth
der auf uns gekommenen Schrifften Sęps betrifft, die in einigen
kleinen Dichtungen Sonetten, freyen Übersetzungen mehrerer
psalme Dawids, Grabschriften, und Sinngedichten bestehen, zeichnen
sie sich vorzüglich durch eine reine Sprache einzelner Eigenthümlich
keiten seiner Zeit ungeachtet, leichte Schreibart und sittlicher
Gefühl, doch arten sie bisweilen in seichte Gleichnisse, und nachlässige
Wendungen was, schon zu Ende des 16 Jahrhundertes und noch mehr
in dem folgenden in unsere Litteratur eingerissen ist. —

X 12. 76 Seiten starck.

Mzakrzewski

A

O hoynosci Królów i względach Panów Polskich dla rzeczy lekarskiey, przez Jerzego Arnolda M.D.

Rozprawa 1 do zeysia Zygmunta I to iest do r 1548
Roczn Tow Warsz Przy Nauk Tom 7 str 166 — 186

Rozprawa 2
Roczn Tow Warsz Przy Nauk Tom 7 str 248 — 272

Rozprawa 3
Roczn Tow Warsz Przy Nauk Tom 10 str 220 — 251

Rozprawa 4
Roczn Tow Warsz Przy Nauk Tom 13 str 504 — 527

Rozprawa 5 Roczn
Roczn Tow Warsz Przy Nauk Tom 15 str 135 — 163

336

O hoynosci Królów i względach Panów Polskich dla rzeczy lekarskiey i Lekarzów przez Jerzego Arnolda Towarzystwa Przyiaciol Nauk Członka.

Rozprawa 1ma do zeyscia Zygmunta I to iest do r 1548
Rocz: Towarz: przyiaciol nauk Tom siodmy stron 166.

Meminisse juvabit

Nie w pokorney postaci, abym za moią mówił sprawą, stawam dziś przed sędziami, ale słodką przodków pamiątką, która wdzięczne serca czułą napełnia radością powodowany do was Kolledzy i do szanownych wszelkiego stanu słuchaczów, rzecz moię poważam się uczynic.

167 Nie wątpie abyście dzieiów oyczystych pamięci swiętobliwie w umysle waszym zachowywac nie mieli; atoli miło iest dawne czasy niekiedy przypominać Żeby ci którzy się na nas nie poznali, wiedzieli także iż Królowie nasi i Panowie Polscy rzecz lekarską i lekarzów łaskami i dobroczynnością swoią wspierali, a ci nawzaiem usiłowali tak iednym iak drugim odwdzięczac się, postanowiłem za waszem zezwoleniem mówic o hoynosci Królów i względach Panów Polskich dla rzeczy lekarskiey i dla Lekarzów. Co ieżeli mniey składnie i mniey zręcznie wykonam, raczycie szukaiącemu prawdy wybaczyc, zwłascza iż rzeczy same słowa mi wyrywaią.

Jeżeli Grammatyków iest powinnością nie zapominac starodawnych wyrazów;

2 ieżeli

Dzieiopisom wolno iest o starożytnościach wzmiankę czynić; ieżeli naturze ludzkiey iest wrodzona pamiętać o rzeczach przeszłych, równie naszą iest powinnością, słodką znamienitych dobrodzieystw pamiątkę wznawiać któremi Królowie i Panowie Królestwa Polskiego rzecz lekarską i Lekarzy w miłey oyczyznie obdarzali, którą rozszarpaną i ginącą widzieliśmy, a wskrzeszoną radośnie teraz oglądamy. Bodayby namiescze godziło się zstępionemi oczyma na tę Polskę odradzaiącą się patrzeć którą do szczętu wywróconą tylesmy razy opłakiwali.[168] Bodayby z prawnucząt naszych zrodzeni, nigdy podobnego losu nie doznali. Gdy wyrazu oyczyzny używam, nie tylko do was mówię, którzyście się ze mną w Polsce urodzili, a którym fortuna mniey się przyiazną okazała; lecz do was także, którzyście tę ziemię dla Lekarzy niegdyś szczęśliwą, nad waszę rodowitą przenieśli i kray Polski za matkę łaskawą dla zwolenników Eskulapiusza uznaliście.

Są tacy, co niesłusznie mniemaią iż Rzeczpospolita Polska nie miała wcale o sztuce lekarskiey staranności Prawda iż za panowania Piastów w płci męzkiey ledwie iaka iest o niey wzmianka, bo i rzecz lekarska w owym czasie niebyła iescze prawami opisana. Woyny ustawiczne między następcami Bolesława Krzywoustego przez dwa wieki prowadzone, ledwie co za Władysława Łokietka poczęły się zaspokaiać gdy Syn iego Kazimierz Wielki bezdzietny umarł; wyznaczył iednak następcą tronu wnuka z siostry swoiey Ludwika Króla Węgierskiego, poźniey i Polskiego, który także żadnego potomstwa płci męzkiey nie zostawił. Corka iego Jadwiga zaślubiona Jagielle, nastąpiła po oycu i berło Polskie do familii Jagiellonskiey wniosła.

Aż dotąd sami Benedyktyni, nauką długosławni, młodzież Polską nauczali od 269
wielkiego niegdyś Korony Polskiey twórcy Bolesława Chrobrego do królestwa iego sprowadzeni,
które oyciec iego Mieczysław w trzech prawie dniach od bałwochwalstwa odwiódł. Teraz
Władysław Jagiełło nowey dynastyi Królów Polskich założyciel, chcąc nauki w królestwie
swoiém dobroczynnie osadzić, założył akademiia Krakowską, zamysł poprzedników
swoich Kazimierza Wielkiego i swiekra swego Ludwika do skutku przywodząc, tym
końcem aby poddanych swoich obyczaie ułagodził. Jest to oczywisty dowód, ile
nieswiadomy człowiek naukę sobie poważał, który naylepsze życia swego lata w ciem
nocie przepędził. Założenie więc nauki lekarskiey w Krakowie pierwszem iest dobro
dzieystwem familii Jagiellońskiey dla sztuki lekarskiey i lekarzy kraiowych. Dziwnem
iednak wydawać się nie powinno, ieżeli o wychodzących z tey szkoły owego czasu lekar
zach mało się słyszeć dało, gdyż to bynaymniey zasługi dobrego Króla nie zmniejsza.
Jeszcze onego Hippokrata zwolennicy nie byli tak liczni, iak są za naszych czasów.
Kościół Eskulapiusza nie obeymował wielkiego orszaku tych, którzy syna Apollina czcili.
Przez kręte drogi czołgać się trzeba było, aby się módz dotknąć sęczka kiia, który
bożek w swych ręku trzymał. Niepoświęceni nie zatarli ieszcze tych oznaków 170
trudney umieiętności. Nie obrzydł ieszcze kogut ani ptak Minerwy tym, którzy się poświę
cili do początkowych wiadomości świątyni Epidauru. Jeszcze świętokradczcy nie spodlili
tego zamknięcia krętego szybkim biegiem, w którym zwolna i poważnym krokiem przechodzić
należało, aby zawieszone po ścianach kościoła tablice dla czytania, kurzem nie były
zapylone, z których Hippokrates stawszy się knidyyskich taiemnic wspólnikiem,

nieśmiertelnego nabył imienia. Jeszcze w ów czas obosiecznym ięzykiem nie rozcinano zawiłości nauki, ani sposobiący się dopiero młodzian nie ogłuszał się mistrzem taiemnic. Przydaymy trudności w nauce lekarskiey za czasów Władysława, gdy z rękopismów nabyć się z trudnością mogących uczyć się trzeba było, a naylepsze robakom i molom porzucane nie były znane; anatomia bez potrzebney pomocy w zaciszu zostawała, o którey iednak iuż pod Bolesławem Wstydliwym z chwałą wspomniał teraz nawet godny czytania nasz rodak Witellio, wyobrażenia zaś Rogera Bakona i Alberta Wielkiego zapomnianą Chimią ożywiaiące bardzo rzadkie i niedostateczne były, aby do rodaków naszych doszły, gdyż nim były zrozumiane, gasiła te szczątki prawdy szkodliwa chełpliwość, iż choroby samem lekarstwem leczyć można, niezważaiąc na pokarm i mimo siebie puszczaiąc ich przyczynę i naturę. 171 Czyliż dziwna, iż mężowie rzadcy długiem rzeczy rozbieraniem zasilani, a ustawiczną pracą i cierpliwością zahartowani, za zdatnieyszych byli uznani i bardziey szacowani? Zapewne wart ten uwielbienia, który przez ciasne i chropowate ścieszki wyżey postępuie, iniki zaprzeczyć nie może, że Polacy umieli wysoko cenić tych, o których źródło prawdy wyrzekło iż Bóg twórcą iest Lekarza. Szczęśliwy Jagiellonów wiek! w którem przypadł drukarni nauk naywiększey rozkrzewicielki, wynalazek, którey sztuki prędko się chwycili Polacy. Dziełem także Opatrzności naywyższey to, było iż owego czasu wielu panuiących ubiegali się między sobą, w zakładaniu Muzom świątyń, gdy te nie tylko z Olimpu, ale też z Carogrodu od Machometa były wypędzane. Wtenczas i w Krakowie górami Karpackiemi od ciemiężycieli zasłonione, bespiecznie pod synem

Władysława Jagiełły na tron po zabiciu brata wezwanym spoczywały i wzmagały się. Jak tylko wschód przywrócił zachodowi skarby nauk dokąd ie Konstantyn wielki wprowadził, natychmiast niknąc zaczęła ciemnota która dotąd całą Europę zakrywała. Grzeczyzna, którey dotąd nikt nie znał, 172 przez samą nowość iak zazwyczay zaczęła mieć swoię zaletę wraz z Arabskim zwycięzców tyrannów ięzykiem. Już stąd sztuka lekarska odnosiła pożytek gdy iak dawniey Arabskie, tak teraz Greckie dzieła z większą gorliwością zaczęto na Łaciński ięzyk przekładać.

Ięzyk Łaciński był Polakom zwyczayny i w publicznych interessach używany; iż tłumaczenia na ten ięzyk uczynione, lekarzom w tey ziemi wielkim były użytkiem. W tych zmianach nauk, gdy północy pokóy był przywrócony, Polska po śmierci Kazimierza IV dostała się w rządy synom iego iednemu po drugim. Wiek szesnasty, ledwie niewszystkim narodom straszny Polakom iedynie chwałę wróżył. Zaczynał się chwalebnie od Alexandra który różne ustawy i prawa w iedną xięgę zebrać rozkazał, iak Statut iego Litwinom od trzech wieków miły, który dotąd iest zasadą i prawidłem w sądownictwach. Ale Król ten po śmierci starszego brata, nie długo na tronie oycowskim siedział bo szóstego roku panowania swego nie skończywszy bezdzietny umarł. Nastąpił po nim Królów naszych Nestor Zygmunt Karolowi V Cesarzowi i Franciszkowi Królowi Francuskiemu współczesny 173 w sztuce panowania obudwom równaiący się, nad którego w zawieraniu sojuszów i w publicznych interessów ułatwianiu zdatnieyszego wiek iego nie miał. Mądry sprawie-

dliwy, surowy, na woynie wódz mężny Królów i Xiążąt obrońca i iednacz, nauk przyiaciel, uczonych dobroczyńca, i ze wszech miar godny, który przeszło osmdziesiąt letni szczęśliwy nad szczęśliwszym ludem swoim panował, i ten byłby nayszczęśliwszym gdyby Bony Królową nie miał.

Pod chwalebnem tego Monarchy panowaniem, który barbarzyńców zuchwałość i ich naiazdy kilkakroć zwycięzko wstrzymał, orężem, roztropnością, zaszczytem imienia i krwi związkiem, lud swóy zabezpieczył, nauki także, a przy nich sztuka lekarska, do tego gorliwie dążyły, aby się do szczęśliwości rządu przyczynić mogły.

Jak wysoce pod Zygmuntem i od samego Króla byli lekarze poważani, okazuią to ustawy Królestwa Polskiego. Gdy bowiem Zygmunt zamyślał o wyprawie przeciw Tatarom, i dlatego na wszystkich poddanych podatki nałożył, w tych okolicznościach lekarzów co do podatku z Prałatami niższego rzędu porównał, a co do porządku pierwszeństwo nad prawników przeznaczył.

Że Doktorowie praktykuiący między Duchownymi się liczą, dziwić się ten niebędzie, 174 któremu wiadomo iż owego czasu zwyczaiem było, aby w każdey kapitule znaydował się lekarz kanonik! Jak Ludwik lekarza Jana Rudnickiego chcąc nagrodzić, któremu przywrócenie zdrowia był winien powracaiąc obywatela ojczyznie uczynił go kanonikiem Krakowskim i kanclerzem Królestwa nakoniec wyniosł go na Biskupstwo Krakowskie.

Ale gdy nayzbawiennieysze ustawy często na prywatny pożytek poświęcone bywaią Duchowny o kanonika honor i tytuł ubiegaiący się na swoie mieysce przystawił

lekarza

lekarza i za umawioną nagrodę go naiął Tym sposobem na swoię kieszeń pamiętny lekarz wypadł z swoiego mieysca zostawszy naiemnikiem, który dawniey miany był za dziecko sztuki nieporównaney. Nie trzeba iednak rozumieć iżby rodacy sami Duchowni odbierali zaszczyty iuż w wieku piętnastym. Marcin Mochinger był lekarzem i razem Burgrabim Królewskim w Toruniu, gdyż Jan Albert nie wahał się powierzyć mu naywyższą w mieście oyczystém władzę. Pożyteczno iest dłużey nieco zapatrywać się na obrazy dobrych Królów i tey przewłoce wybaczyć trzeba lecz obawiam się nadużyć cierpliwości waszey, bo słusznie

X Zamków i miast ze wszystkich Królów wyżnięcy pobudował tak że dawnym iuż iest przysłowiem co murowane w Polsce pochodzi od W Kazimierza

Kazimierz wyższemi powodowany widokami widząc swóy naród z wielu względów zawisły od innych chciał go w tem stanie postawić aby bez obcych praw sztuk rękodzieł i pożyczanego światła obyść się mógł na zawsze Pozostały nam namiętne słowa wielkości duszy iego znamionujące w erekcyi przez niego akademii nadanej w którey między innemi tak się wyraża

Uniesieni żywą chęcią właśnie iako powinnością zobowiązani aby rzecz pożyteczna i wszelka pomyślność ludzkiego rodu rozszerzała się i coraz wzrastała — — w mieście naszem Krakowie ~~[illegible]~~

gdzieby powszechna szkoła wszystkich wolnych umieiętności kwitnęła
obrać ustanowić i urządzić przedsięwzięliśmy. Niech więc
tam będzie nauk przemożnych perła, aby wydawała męże dojrzałością
rady, znakomite ozdoby cnót świetne: w różnych umieiętnościach
biegłe. Tam niech będzie wylewne źródło z którego pełności
mogliby czerpać wszyscy wyzwolonemi naukami napoić się pragną-
cy. Do którego by to Krakowa wszyscy nietylko królestwa naszego
i kraiów przyległych mieszkańcy, ale nawet inni z różnych
części świata, zjeżdżali się wolnie i bezpiecznie szacowney
tey umieiętności perły nabydź chcący

Niektóre odkrycia w naukach przyrodzenia

Meminisse juvabit Virg

Jeżeli które imie wdzięcznym potomności wspomnieniem powinno bydź uwieńczone, to zapewne tych Mężów, którzy odgadując taiemnice przyrodzenia dobru ludzkiemu użyteczne, i nauki wznoszące poczynili odkrycia. Usilne badania uczonych wieku naszego, i u nas niezaniedbywane, wydarły zapomnieniu iuż wiele czcigodnych imion, oceniaiąc przemiiane dotąd zasługi przodków, które czy ich skromnością, czy zawiścią innych, lub niepomyślnemi wypadki zatłumione, ledwo kiedy iakie wskazywały slady.

Niedokonana to iednak praca i tylko wspólne zaięcie się tymże, może wznieść nadzieie, że wskażemy i u nas chlubne postępowanie umysłu ludzkiego, w wielorakich kierunkach ku drodze prawdy, z których należytego ocenienia, na prawdziwy stan nauk i umieiętności szczególnych słusznie wnioskuiąc, będziemy w stanie utwierdzenia, iako często odbieraliśmy od cudzoziemców, co Polska lub pobratymcy na swoy wydały ziemi (a)

---

a) Porów. Czecha Adama Zaluzianskiego z Lincuszem, Jana z Głogowy z Gallem Walerianna z Toricellim, Tudzicz Viteliona, Strusia, Jonstona, Sędziwoya, Neifelda, i t. i. sławę nauk przyrodzenia i lekarskich w polsce rozszerzaiących.

Urywkowe tu następuiące wiadomości iako mniey upowszechnione, ogłaszam pismem publicznym, gdy mogą bydź pobudką do udzielenia uczonym ziomkom. swiadomych im rzeczy, iako i do sprostowania mych uchybień.

Woda Królowey Węgierskiey

Oddawna słynący pod tym imieniem spiritus rozmarynowy, w leczeniu słabości nerwowych zalecany, od wielu sławnych lekarzy dawniey miany i za ogólne lekarstwo, (b) odkrycie swych skutków, i sposób robienia, winien Elzbiecie Królowey Węgierskiey córce Władysława Łokietka, żonie Karola Roberta linii andegawenskiey. Ta w wieku podeszłym, gdyż nad siedmdziesiątletnim, (c) mocnym tknięta paraliżem, połączonym z wielkiemi bolami pedogrycznemi, iak swiadczy le Febur sławny Chemik francuzki, długi czas cierpiąc, wszelkiemi srzodki podaremnie leczoną była, aż iako biegła w zielnictwie, znaiąc moc pobudzaiącą kwiatu rozmarynowego, nalany na tenże wyskok winny, pod swém okiem, razy kilka przekroplować kazawszy, często tymże części osłabła myiąc wróciła do zdrowia, i czerstwy wiek ledwo nie ośmdziesiątletniey

b) Obacz Zapata Taiemnica medyczno chirurgiczne rozd II str 56

c) Ob. Alexii Horanyi Memoria Hugarorum a Tom 1 Vienna 1777

starości zachowała (d) Przepis robienia tego ognia tym złotemi literami ręką Królowey Elżbiety napisany, zachowywała długi czas Cesarska dworowa Biblioteka Wiedeńska (e) —

Srebro trzaskaiące

P. Fulgencyusz, Warszawianin mnich w tymże mieście iest wynalazcą za panowania Jana III srebra trzaskaiącego (f) wynalazku od poźniey szych Bertholletowi, tak i Howardowi przypisywanego, i dotychczas pod tychże imieniem znanego, lubo przez Chemików Faradaya Brugnatellego, Decrotilla, i innych, sposób robienia nieco zmieniony został — Natrafił nasz Fulgencyusz na to odkrycie przypadkiem, atoli nie umnie to bynaymniey zasługi; w naukach przyrodzenia bowiem i lekarskich, wielką część odkryć zdziałał przypadek, i nieraz szukaiący Kamienia mędrców, lub sposobu robienia złota alchemik, nieraz dyamenty lepić chcący badacz przyrodzenia, ważnych odkryć mimowolnie stał się powodem, tak też i Fulgencyusz prosrebrzaniem zaięty, rozpuszczaiąc w tym celu srebro w kwasie salletrzanym wzmocnionym, do tego rozpuszczenia dodaiąc proszku Kamienia

d) Donsinius Historia regni Hungaria Sommersberg Script. rer. Siles. Tom 4 p 116

e) Obacz Jerzego Hoyera Badaczów natury Apollonom przypisy do Blumentrosta Hauss und Reise Apotheke rozd 16. st 47 wyd Lips 1768

f) Ob Jacobi Wolf et Joh. Jungschulte diss de incrementis studiorum per polonos ac prussos Lips 1723 4to § 11.

winnego, po wyparowaniu płynu w naczyniu glinianym na lekkim ognia nad swe spodziwanie postrzegł z trzaskiem ulatuiący w górę proszek, a potym cały dymem napełniony. Z trzech funtów proszku ledwo trzy pozostało drachmy, bez uszkodzenia zresztą naczynia.

Zachował nam pamięć dokładną tego wynalazku przyborny lékarz Sobieskiego Bernard Connor, z którego podania Iohn Savage w liście dziewiątym czasu drugiey opisania Polski (9) tę wiadomość ogłosił, gdzie i o wynalezieniu przez tegoż Fulgentiusza soli lotney, i wody różanney wspomina.

---

9 wydaniem w Lipsku 1700 str. 783.

Maryjan Jakrzewski

Wyiątki z Mowy JX Jana Albertrandego Biskupa Zenopolitanskiego 10
Prez. T. W. P. N. u w R. tegoż T. Tom 1 na Kar 484

Xiąże Alexander Sapieha sławny wydawca tablicy Stosunku nowych miar i wag Francuzkich z Litewskiemi i polskiemi miarami i wagami (R T P N Tom 1 str 220 – 277) podiął się wygotować Chemią te są słowa Albertandego na stroni 427 wspominaiąc o tym dziele „ Chimią onę to tak ważną, a tak pozno, dokładnie, bez przysady matactwa poznaną, tak dziś kwitnącą naukę całą obeymie dziełem swoiem Xiąże Alexander Sapieha Rokować zas sobie niezawodnie możemy że pod tą tak pracowitą, tak szczęśliwą ręką krzew ten z obcych do tuteyszych
428 Krain przesadzony w rozłożyste i buyne w owoce drzewo wyrośnie. Nadzieię gruntnie i zmacnia, niedawno tu rozwiiać się poczynaiących, za usilnem staraniem, to nasze Towy od pierwszych początków tak chwalebnie zaszczycaiącego Jmci X Józefa Hermana Osinskiego, z wielkim żalem naszym nam przez smierć wydartego

Daley na teyże samey stronie

Mineralogia ona część historyi naturalney, tak powszechności całey i szczególnym osobom użyteczna, poruczona iest Jmc P. Generałowi Komarzewskiemu nauki swey rozległością i gruntownością, i nasze Towarzystwo i wielu innych za granicą naysławnieyszych zaszczycaiącemu. Ten zacny mąż który w Kraiach naywiększą chlubę z nauki maiących, sławę sobie ziednał i w osobie swojey rodaków do społeczenstwa tey chwały przyprowadził, przychylaiąc się do żądania naszego, rys i osnowę swoiego dzieła przyszłego nadesłał, którego pośród naysławnieyszych Kruszcowych Kopalni, to iest
424 pod okiem i za głosem, iż tak rzekę dyktuiącey, niezawodney mistrzyni natury ułożyć postanowił. Jnne części historyi naturalney stały się udzielnem zaprzątnieniem PP Szeydta Tarkiewicza i X Jandziła, którzy rozmaite

oney dzielnice między się rozebrawszy do Kraiu, w którym mieszkaią one przyslosowane będą usiłowali. Już z sporych pracy ich skutków nie mniey iako i z przyszłych owoców szczęśliwych zawiązek spodziewać się należy pożądaney, a rychło nastąpić maiącey korzyści —

Dzieło P. Szafaryka do Literatury Słowiańskiey powszechnie uwielbiane, nie we mnie samym zrodziło pragnienie aby do poznania gruntowniey szego całey Słowiańszczyzny (jaki złączonych albo kilku społem wyprawowali) podobnie 1° powszechną historyą Słowian 2° powszechną Geografią Słowian w ktoreyby imiona Słowiańskie po Łacinie Niemiecku Turecku a może i Włosku i Grecku niektore wytłomaczone były. — 3° O Religii — Prawach i Zwyczajach — Do podobnych dzieł znayduią się już liczne materyały, szczególniey co do Rossyi Polski Czech i Węgier ale co do Słowian nad Dunayskich o tych tylko z dzieł przez Niemców wiemy — życzyćby sobie zatem wypadało aby P. Szafaryk ktory tak chlubnie całey Europie (gdyż jedynie to co w językach Niemieckim Francuskim lub Łacińskim powszechnie nawet samym Słowianom znane) dał poznać ~~mogł się~~ Literaturę Słowian mogł się zatrudnić Opisaniem historycznym i jeograficznem a gdyby (i pod względem) można i Religiy prawniczem i Zwycz

i Zyczajów Słowian pod Turcyą i Austryą zostających, i a szczególniey drobnych xięstw i narodów około Dunaju mieszkających jako to Bulgarów Serbów Sławonii Raguzy Karentyi. etc etc. Do prawdę mówiąc więcey wiemy o Indyach Chinach a nawet o starych Assyryyczykach niż o naszych pobratymcach nad-Dunayskich. Do historyi prócz źródeł mogłyby bydź przewodnikami

1. do Rossyiskiey. 1. Konstantynów T. 2. (już po polsku tłomaczony p. Rogalskiego) 2. Karamzyn (już tłom. po Polsku) 3. Leveque po fran. T. 9. 11 — 4. Wagner po Niem. 5. Teraz wychodzi Atlas historyczny p. Ach matów w Petersburgu z 91. Kart złożony kosztem nieboszczyka Alexand. Ces. do szczególniey do historyi Karamzyna zastosowany. (już wyszło kart 36.) — 6. Z pism peryodycznych i od Znawców Lit. Rossyiskiey wiem że P. Polawoy znany chlubnie z gładkości stylu i biegłości w Rzeczach Rossyiskich wydał naprzód w ogromnym Tomie krytykę na historyą Karamzyna, a teraz sam zaczął wydawać Historyą Rossyi

Rossyi w T 12, z atlasem historycznym tego dzieła już wyszło Tomow 3. Mimo licznych kart i ~~[illegible]~~ rozmaitych rycin i tablic genealogicznych to dzieło ~~ma~~ nie ma kosztować więcey nad 60 ~~[illegible]~~ rubli bomażkami (zł 87) gdyż Autor od samego Ces Mikołaja chcy nie wsparty.

2. do Polskiey 1. Waga poprawiony p Lelewela r 1824 z Atlasem map 6. 2 Historya dla dzieci z 12 mappami historycz p Lelewela r 1829 12mo 3 Dziesięć upłynionych wieków p Lelewela ~~ważne~~ 4. Miklaszewskiego historya polska Ed 3. r 1829 z Atlasem Lelewela mapp 6 (wyżey wymienionym przy Wadze) — potokiem historycznym (jaki pod N 3) i Tablicami Genealogicznemi (podobne i pod N 2) — 5. Bronikowskiego po Niem w Lipsku 6 Bantkiego. NB Ed 3 podzie 7 Naruszewicz którego teraz nowa Edycya z przypisami Lelewela i Tyminskiego z Atlasem z 20 map złożonym wychodzi w 15tu 8 Dzieła Albertrandego ~~T 1~~ p Onacewicza do tąd T 4 spodziewamy się więcey — 9 Niemcewicza Zygmunt III 10 Kwiatkowskiego Władysław IV 11. Salvandego Sobieski po fran ~~— Prócz tego~~

12. Soliniac po fr. i pol. 13 Wagner (alw) po Niem. prócz tego
Terand Ruilier Ogiński Ad
~~[illegible]~~ Hist. Galicyi p. Hoje i Engla — Szlązku
p. Hensel. Prus Wagner alw i ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ świeży Voigt — Litwy Kojałowicz
i Szlecer ~~Schlözer~~ alw i etc etc wiele wyjaśnia
~~[illegible]~~

3. Czech. Poelzel Woltman i teraz
wydawane tablice p. P. Hanke ~~[illegible]~~
mogą być przewodnikiem

4 Węgier Engel — Gebhardi — Win
disch — Mailath
(Gebhardi) Do innych narodów dzieł
nie wyliczam gdyż te powszechnie znane.

Do Jeografii
Jeografii powszechney w Wilnie
W ~~[illegible]~~ Szeefajera Rossya i Polska dobrze
opisana prócz tego — do Polski opis Północno wschodniey Europy Hr. Platera do
którey świeżo wyszedł atlas statysty
czny z 6 mapp złożony którego plan
wyborny — nadto Swięcki — Do statys
tyki rossyi wychodzi świeżo atlas
w biorze woyskowem —

Przedewszystkim wartoby było aby (nawzor
Atlasu platera Statystycznego i
całey Słowiańszczyzny pod względem ~~Religii~~
i Języka mapę ~~[illegible]~~ wydadz — wyrażając
Kolorami różnemi gdzie jakim dyalektem
mowią i gdzie jakie kolonije między
Słowiany rozgnieżdżone — podobna
gdyby mogła bydź i pod względem
Religii mogła bydź wyrobiona —

O Dostrzeżeniach Meteorologicznych przez Jacka Kruszinskiego Rozprawa czytana na posiedzeniu publicznem Zgromadzenia Przyiaciół Nauk 5 Maja 803 Rok Homo naturae interpres et minister tantum facit et intelligit, quantum de naturae ordine re vel mente observaverit, nec amplius scit aut potest. Tom 2 Stron 292 — 316) Bacon Nov Organ Aphoris —

Wyiątki

str 292

Między najistotniejszemi skłonnościami człowieka policzyć można chęć do dostrzegania. Główny ten przymiot iego charakteru, zaczynał się rozwiiać za pierwszym prawie ciał o zmysły uderzeniem. Otoczony tysiącem skutków, przypadków i igrzysk natury, doświadczał tyluż na umyśle wrażeń; chciał wiedzieć co one są, iaki ich był zamiar, iaki między niemi związek iaki wpływ na iego los i życie. Ciekawość iego wzrastała w miarę zawad, iakie mu stawiało niedoświadczenie. Lubo zaś zaspokaiał się po części nie przestawał iednak 293 doświadczyć nowych, a coraz silnieyszych bodźców do dalszych dostrzeżeń. Zgłębiwszy niektórych skutków przyczyny, podbiwszy ie pod swoie panowanie, nie przestał bydź czynnym w poszukiwaniu innych; dowiódł, że dopóki zostaną w przyrodzeniu taiemnice do odkrycia, trudności do pokonania, zagadnienia do rozwiązania człowiek uspokoić się nie potrafi — Miłość własna podawała mu częstokroć myśli o wysokim stopniu na którym go iuż poprzednie usiłowania postawiły; rachował z okazałości zdobyte prawdy i wynalazki; lecz nienasycona chęć wiedzenia do odkrycia pozostałych, i wprawiała go w uczucie swey małości. Tato chęć i potrzeba wiedzenia to stosowanie rzeczy znanych z nieznanemi, posłużyły do zgromadzenia w iedne ciało wszelkiego rodzaiu wiadomości, a następnie do utworzenia nauk. Powszechnie przyięte a dzisieyszy wiek znamionuiące iest mniemanie iż te wiadomości tylko warte są prawowitego zgłębiania i udzielenia współrodakom które do użytku bezpośrednio stosowane bydź mogą — Twór napowietrzny (meteora) wodny — ogniowy świetny obraz słońca (Parhelion) światło zwierzyńcowe lumen zodiacale

światło północne Aurora borealis, powietrzny,

294 Człowiek z niepamiętnych czasów przyzwyczaił się obserwania się zmian atmosferycznych, i dziś odważa się dochodzić ich przyczyny, Konieczność spokojnego bytu wskazuje na potrzebę dochodzenia, aby się nie lękał, uprzedzić lub zmniejszyć ich szkodliwy wpływ na zdrowie

Nauka meteorologiczna / powietrznego / wyziewy pyłowe Roux vapeurs vésiculaires /
wiadomość wiedza

Gdy Chemia Życie i Fizyka dochodzi przyczyny chorób najpowszechniejszych zgłębia ukryte
w ich przyrodzenia natury Meteorologia dochodzi będzie stopnia
działania ich, wpływu na zdrowie

Ciśnieniomierz Barometrum
Ciepłomierz Thermometrum
Wilgotnościomierz Hygrometrum
Wiatromierz Anemometrum
Elektrometer Electrometrum
Deszczomierz Udometrum
waga deszczu Hyetometrum
Parowiomierz Atmidometrum
Błękitomierz Cyanometrum
wstęp (zmienność w ciągach niebieskich tak się nazywa)
anomalia w Astronomii

1978 lat

Odpływ czas wpływ i odpływ

310 Wszystek dostrzeżony meteorologiczny nie równie szacowniejszym jest za względu wpływu odmian powietrza na mnóstwo chorób dręczących ludzi i zwierzęta Ustawiczna potrzeba oddychania stanowi ścisły związek między budową ciała zwierzęcego, a zmieniającemi się własnościami powietrza. Odmiany tego wielką swoją przez znaczny ciąg czasu i w różnych krajach

305 To co skłoniło uczonych badaczów do przyznania, iż księżyc jest całkowicie przyczyną periodycznych wzniesień oceanu, to samo domyślać się każe, że zmiany czasu zawisły od różnych punktów księżycowych a iżeli siła przyciągająca Księżyca Ziemię z siłą słońca wydymy morza, i w pewnych położeniach pomagają sobie a w pewnych przeszkadzają; dlaczegożby im się nie dawały przypuścić podobnego i równie periodycznego wpływu na odmiany powietrzokręgu?
Czyż nie będzie wolno mniemać o odmianach powietrznokręgu tak, jak o niejednostajnościach w biegu ciał niebieskich dostrzeżonych które pewnie od wzajemnego i za wzajemnego ich ciężenia na siebie pochodzą?

295 Zebrane zbiory dostrzeżeń nie nas nie nauczyły znanych co człowiekowi wiedzieć należy względem nadzwyczajnych skutków powietrznokręgu niemamy ich niepowodzenie tylko by przypisać przyczynie iż zdarzają zazwyczaj zagadkowe czyli zagarnione [illegible]

oznaczone, dostarczą lekarzom środków ku wytępieniu iednych chorób, a zapobieżeniu drugim. Odmienne co moment ciśnienie powietrzokręgu różne stopnie ciepła i wilgoci obfitość obcych cząstek z powietrzem mieszaiących się, wszystkie te okoliczności z Konstytucyą ludzi, z ich stanem zdrowia lub słabowitości porównane wpłyną pewnie w udoskonalenie sztuki lekarskiey; a bydź to może iż za czasem lekarze potrafią wytępić mieyscowe choroby, zaradzić maiącey nastąpić zarazie i tak ią przepowiedzić, iak astronom przepowiada powrót Komet. Mamy iuż liczne tego rodzaiu dostrzeżenia lekarsko meteorologicz, czynione przez Toaldo Cassana i Malouin

Między użytkami z dostrzeżeń meteorologicznych iest i ten, iż iedynie za ich pośrednictwem, oznaczyć można na wzór Tolda i Marg: Poleni Konstytucyą meteorologiczną Kraiu każdego; z iedney części takowych dostrzeżeń korzystałby geologowie z drugich rolnicy i ogrodnicy z innych lekarze a ze wszystkich ludzkość.

312 W aktach lekarza Bartolini znayduiemy naydawnieyszy dziennik dostrzeżeń meteorologicznych czynionych w Kopenhadze r 1671

1684 wydał Doktor Lot dziennik dostrzeżeń czynionych w Oxfordzie w następnych czasach były czynione dostrzeżenia meteorologiczne na odległych bardzo mieyscach w Chinach przez Cunninghami w zatoce Hudson przez kap Middleton, w Kanadzie przez Gautier, w Martynice p Chanvalon w Meryko p Don-Alzate na przy: Dob: Nad p la Caille; w Warszawie p Guettard w Wilnie p Poczobuta (zobacz dzieło meteorologii X Cotte)

297 Czyliż gwałtowne tworzenie się gazów w czasie rozkładu wody na pirytach ogromne wydrążenia podziemne zalegaiących nie będzie przyślnie użytem do wykładu skutków gór wolkanicznych?

298 Działanie promieni słonecznych z potróyney zasady, światła cieplika i materyi farbowanej złożonych, fizyczne własności wyziewów, i płynów sprężystych ustawicznie tworzących się, nieustanna walka między ciężkością i sprężystością tychże płynów, nierówne ciężenie różnych części ziemskiego powietrzokręgu ku słońcu i xiężycowi, wielorakie światła cieplika, elektryczności z powietrzem gazami i wyziewami połączenie są głównieysze Materyały Meteorologii

Aphorismes pewnikii przysłowia

przestrzenie do wypisywadłow by czyli dostrzeżenia meteorologiczne str. 1124

208 Zwyczajna ludziom ciekawość i zmierzana duma zgadywania przyszłości są zagruntowane na wspolney zasadzie, to iest na natrętnosci iey poznania, nie podobna przeczyć iżby ta zawsze nie miała miejsca w wielu wypadkach. Stosunki nam nieznane wiążą u p
iedynkich wielu zwierząt z pewnemi odmianami powietrznego, i sprawiły iż nam ie
kstwo przepowiadać mogą. Rolnik, pasterz, myśliwiec nabywaią przez ciągłe dobrzenia
tego delikatnego czucia, które ich nadko myli, lak właśnie iak ów biegły w lotyk
ma pewne znaki, po których przepowiada barzo pewnie. Należy się dziwić ni
w moralności iak w fizyce człowiek zapisany się w przyszłość stara się zedrzeć
z niey zasłonę: Ciekawość iego nie iest nagannq, aby tylko nie przekroczył podanej
między możnością i niepodobieństwem zapory. Co samo dzieie się w meteorologii
człowiek mogący z pewnością przepowiedzieć wielkim wprzód i o miliony mil
odległości od swego siedliska zaćmienie, lub powrót Komet nie miałżeby
oznaczyć z równą z pewnością deszcz wiatr, lub pogodę dnia następuiącego
nie miałby przepowiedzieć następuiący łagodney lub ostry pory roku? —

209 Nie dosyć na tym myśli z rozmaitych zbiorów dostrzeżeń meteorologicznych
nietylko fizyka zbogacony została wielą nowemi odkryciami, lecz starano
się stosować ie do różnych gałęzek wiadomości natury

Rolnictwo wielkiey korzyści z dostrzeżeń meteorologicznych spodziewać się może
odmian powietrznego na oczewisty wpływ oznaczenie w stopniu z łączone z
postrzeżeniami gospodarzy rzeczywistemi dałoby nam następuiących zagadnień rozwiązanie
1 Jaki stan powietrza względnie do deszczu mgły rosy wiatrów ciepła i zimna
iest najprzyiemniey gruntom uprawie
2 W których miesiącach deszcz użyźniaią ziemię, i dopomagaią do wzrostu roślin
zbożowych, a w których są szkodliwemi
3 Jaki wpływ ma stan powietrza na zarazy zboża ulatniaią się ziarna i na padaiący na
który zyta czyli to samego mgłami lub ku połączeniu wielu kwasów dziedzinie
przypisane bydź maią.

4. Czyli ziarna zboża rosnącego w miesiącach dżdżystych mogą się iak obfitsze w sok zachowywać długo?

5 Iak wiele wiatry rosy mgły szrony inne podobne twory szkodzą kwiatom i owocom drzew.

6 Która pora iest nayprzyiaźnieysza do sadzenia obcinania i szczepienia w inney macicy &c

---

O znamienitszych systemach moralnych starożytności rzecz krótka przez J. K. Szaniawskiego członka i sekretarza T. W. P. N. Pismo czytane na publicznem tego z Towarzystwa posiedzeniu dnia 16 Listopada 802 Tom 2 193 –

254

Jeżeli skład (196) człowieka fizyczny pełny iest taiemnic to układ władz iego moralnych wyższe ieszcze przedstawia zagadnienia. Źrzódła grania i stosunki władz poznawania i chcenia, wszystko to wzywa do badań a razem umysł przez mnogie zraza trudności. Wzrastaią te skoro posuwamy się do rzeczy które nayżywiey drażnią oświeconą ciekawość. Dlatemi tylko domysłami sięgamy za owę niedostępną zasłonę, która świat nadzmysłowy i czasy przyszłe zakrywa. Pyszny z naczelnictwa swego w rzędzie tworów widzialnych nie zna wcale człowiek stosunków, w iakich względem wyższych nad siebie znayduie się istotę niewiadomość o przyszłym przeznaczeniu swoiem dręczącemi zagadywaniami nadstawia. Na skrzydłach spekulacyinego rozumu wznosi się niekiedy ku naydalszym czasu i przestrzeni zakresom, ale za każdą razą upokarzaiący zawrót przestrzega go o potrzebie ostrożności z iaką miarkować mu należy zapęd o śmiałego poloru

197 W pośród przecież tylu trudności powściągaiących żądze badania, służąc nam to powinno za pociechę że z rozszerzaiącym się obrębem poznań, oraz z rozpościeraiącą się dzielnością zmysłu wewnętrznego wyiaśnia się coraz więcey owych dobroczynnych skazówek, które przewodniczyć mogą w tak mylney wyszukiwań drodze. Człowiek wprawiony nieco w używanie zdolności umysłowych skoro z chęcią szczerą

i dobrą wiarą zapuszcza się w szlachetny zawód udoskonaleń moralnych, znaydzie niebawem pierwotny punkt od którego zaczynać winien i wyśledzi kierunek którego mu się trzymać należy. Przykłady prawdziwych mędrców dostarczą mu zachęcenia i użytecznych przestróg; badania ich wskażą mu którędy zbliżać się można ku celowi a którędy w niebespieczne obłąkać się manowce

Przez systemu rozumie się układ, w którym rozmaite poiedyncze części iakiey nauki podciągaią się pod iedność widoków, środków i prawideł, a tak tylko iedną trafnie połączoną stanowią całość moralne więc wykład oy zasady spaiaiącey wszystkie prawdy i przepisy moralności z którey one iak z właściwego płyną źrodła.

Dzielność rozumu okaz samowolna władza poznawania zmudny

200 Ze wzrostem społeczeństwa mnożyły się stosunki między iego członkami a zatem i prawidła postępowania; z początkowych ulepszeń cywilizacyi wykluwały się pierwotne moralności nasiona Ale nie znaiący ani przyrodzenia swego ani stosunków które wyiaśniały się dopiero z postępami tychże ulepszeń musiał człowiek na zmudney drodze doświadczenia poiedyncze tylko zbierać przestrogi i prawidła a myśleć nawet nie mógł o systematyczney budowie nauki moralney — Napotyka

201 lecz nigdzie nie znaydziemy nauki umieiętnie we wszystkich swoich częściach związaney nigdzie nie postrzegamy układu w którymby wszystkie szczególne przepisy z iedney spólney wypływały zasady, nigdzie nie widzimy, żeby końcem wydobycia tey źródłowey zasady zapuszczono się w głęboki rozbiór władz, które człowieka szczególniey znamionuią. Prace pierwszych tych rodu ludzkiego dobroczyńców miały bydź tylko materyałami dla następnych, co szczęśliwszą dla siebie koleią, wstępowali w dziedzictwo przysposobień długiem nagromadzonych doświadczeniem —

202 Sokrates był prawdziwym założycielem praktycznej Filozofii Doktryny rozjaśnił
połączony z gorliwą chęcią pozyskania dobra społecznego usposobił go do przewodnictwa
rodaków w drodze udoskonalenia moralnych gdy filozofowie atenscy poczytywani krokami
spekulacyjnego rozumu zaszli się coraz bardziej obłędnie w krainach marzeń
Sokrates wskazał badaniom ich cel przyzwoity całe rzeczywistą użyteczność wydobył
widząc że właściwym przedmiotem wszelkiej wiary człowieka powinien być sam człowiek
czuje że dokładne siebie samego poznanie warunkiem jest wszystkim pewnych postępów
i w drodze cnoty i w drodze oświecenia różnia że to poznanie złączone z jasnym
ostatecznym celu naszego objęciem i z silną dążnią ku niemu chęcią stanowi
dopiero prawdziwą mądrość; przekonanym był że nic na żadnej wartości moralnej
ten co niewiadomy stosunków swoich do społeczeństwa nie poświęca wszelkich
zdolności na korzyść jego To przeświadczenie było że prawdziwem nieodzownym
w postępowaniu Sokratesa Życie jego jest jednostajnością usiłowań podług
tego prawidła kierowanych zbliżeniem najwyższej do wzniosłego wzoru jaki wzbudza
prawdziwe nazwisko mędrca. 203
Nie utworzył on właściwie żadnego systemu ale błyskał maksymy dla następnych
zrodził umysły ku poważnym moralnej nauki dał pogląd niezwrotny ku wyznaczeniom użytecznym — W przeświadczeniu o mających celach opatrzności wskazywał cierpiącym pociechy; na niesmiertelności opierał nauki cnoty dodając
dostrzeżenie nieograniczonego wyżej między cnoty i szczęściem —
umiar kierunek sprawiedliwości
205
Plato brał szczęśliwie na szkołę Sokratesa i te nasiona w geniuszu tak wielkiem jak-
najdoskonalszy wydały owoc pogląd przewrotności tenże niedbały skutek fałszywej cywilizacji i niepewnego oświecenia zajął w owej głowie wszystkie umysły i serca
Postępy sztuk i mnożące się w społeczeństwie stosunki natężały coraz więcej dzielność
zmysłności a rozum co ony bujnie miał na rozdroży błąkający się po krętych manowcach
zostawiał człowieka bez oświecenia wśród wzmagających się burzy
wątpliwy wątpiący niedowierzający

nilyliczny

206

wodok ten upokorzaiący natężył bujną Platona wyobraźnią która rozumowi środkami
zaradzenia zaiętemu potrzebnych dostarczyła materyałów. Jego twórczy geniusz
upowszechniaiąc w każdym rodzaiu badań coraz więcey swe myśli wznosił się zawsze do
ich szczytu dosięgał wszędzie owych pierwotnych form owych źródłowych prawideł
z których wszystkie szczegóły z umieiętnieyszą wydobywać można dokładnością.

207

w rozumie tkwią prawa godności naszey i środki naszego szczęścia nie mogą być
zadane we władzy czucia

Żądza szczęścia iest w nas owy główną żądzą do którey ściągaią się wszystkie
skłonności woli i wszystkie działania rozumu bez niey żyłby tylko człowiek

208

życiem rośliny daiąc nam tę żądzę natura złożyła i tem samem zapas w nas
środków za pomocą których zbliżać się możemy do tego wspólnego celu
czyli rozum zaiemność władz, przykład mędrców wydobywa walczy i potwierdza tę prawdę
Zależy w udoskonaleniu Doskonałość iest harmonią wszystkich części z całością
Zdolność wszystkich środków wybezpośrednich celów do iednego najwyższego zamiaru
udoskonala się więc człowiek ieżeli wyraźniey władze i działania zmierzaią
ku osiągnieniu iednego ostatniego zamiaru celu we godnego Do upewnienia
harmonyi władz i działań zwalczać trzeba te rozrywać chcące władze i działa
Pomoc znót wprawa tychże rozumu kierunkiem prostowana nadaie z czasem
moralną siłę woli wszystkie zwyciężaiące opozycy —
Arystyp i Soffisci w uczuciach zarysłowych tylko zakładali to co iest dobrem
i szczęściem

Uwaga powszechna względem Słowomierstwa w umieiętnościach Tom 6 85 11 stacyi
3 Narody czyli trzech różnych języków ludy posiadaią Europę Sławianie
Teutony i Gaulolatyny Oby te trzy narody dla swego szczęścia, dla postępu
w nich świat[illegible] i umieiętności iak nayprędzey przyięły i tylko Alfabet ±

Mowa JX Alb na szóstym posiedzeniu Tom 3 RTWPN 46 19

Zdaie się iż pożytecznych nauk wspomnienie spoione iest nierozdzielnie ze wspomnieniem imienia Sniadeckich

Jędrzey Sniadecki professor Chimii w Akademii Wilenskiey, członek Towarzystwa dworna wielkiey wagi dziełami obdarzyć publiczność obiecuie Pierwsze iest dzieło Fizyologiczne albo Teorya iestestw organicznych drugie iuż gotowe iest pismo fizyczne wykładaiące teorya nadzwyczaynego zimna atmosferycznego ugruntowaną na wielkiey liczbie doświadczeń w czasie zim ostrych przez niego czynionych

Zabytki starożytności Rzymskich Tom 3 R Xięga 1
w pieniądzach pospolicie Medalami
zwanych czasów Rzp i 16 pierwszych
Cesarzów Augusta K D postrzeżone
i krótkim wykładem obiaśnione przez JX Albertrandego
B Zenopolitanskiego przez T Warsz czy na posiedzeniu
publicznem Xięg dwoie stro 187 – 614

277 Aesculapius Bożez lekarskiey sztuki a niegdyś sławny lekarz
w roku o Z R 462 gdy Konsulami byli P Fabius Gurges
i D Junius Brutus Scaeva od Epidauru miasta Peloponezu z wyroku
Xięg Sibillinskich do Rzymu sprowadzony dla zapobieżenia się
szerzącey morowey zarazie Kościołem ołtarzami ofiarami i kapłanów
orszakiem obdarzony w wielkiey tamże czci zostawał. Medale familii
Rubria 278 w niektórych wyrazach do tego bożka stosuią się, iako też liczne
medale z boginią Salus trzymaiącą w ręku węża albo takiemuż wężowi
na ołtarzu stoiącemu czarę podaiąca Medal Grecki Mitylenczyków

* a każdy ięzyk z tych 3 iedno tylko w umieiętnościach
słowomienstwo la terminologie des sciences

369
31

Matydyi corki Maryany siostry Trajana ma wyobrażenie tego boska stoiącego w prawey ręce kiy trzymaiącego około którego wąż się okręca

339

Salus Zdrowie Całosc Tu bogini powszechną Rzymian czcią była obdarzona Na medalu srebrnym familii Acilia z iedney strony iest głowa bogini Salus z drugiey taż bogini stoiąca węża w ręku trzymaiąca którem czarę drugą ręką podaie z nazwiskiem iey Valetudo Teyże bogini iest głowa na medalu familii Junia srebrnem Takie

Hilaritas Lelitia Pulor Pavo 341

R T N W T 4 st 6 1–11

Mowa JX Albertrandego na 7 posiedzeniu

Drugi Kollega nasz (Tintiris) (pierwey mówił o Poczobucie i o tegoż rozprawie o dawności Zodyaku w Denderach przez X Marcina Poczobuta str 138.) równie iak i poprzedzaiący zaszczyt osobliwszy przez długi lat przeciąg sławney Akademii Wileńskiey Tę Sniadecki Med Dok dzieło wyborne w kilku tomach na publiczne światło wynosi maiące, a pod prassą iuż zostaiące wydać przedsięwziął; to iest z teoryą iestestw organicznych 7 Gruntownosc nauki ostrożnosci w przełożeniu zasad różniących się od tych które zwyczaynie są przyięte związek w układzie nayscisłey zachowany pilność niespracowana w dostrzeganiu natury, troskliwa usilność przystosowania teoryi do natury nie zaś naciągania gwałtem natury do teoryi; każą się spodziewać dzieła z którego w nayważnieyszych przedmiotach czyste światło będzie mogło być czerpane. W oczekiwaniu zaś wyroku który ćwiczeni w tych rzeczach

wydadzą o tem co nowego i niezwyczaynego zawiera ta kopya rys krótki dzieła
-łowy samego autora podamy.
Dwa są fenomena mówi on ożywionemu światu właściwe, to iest organizacya
i życie &c mamy —

Osiński urodził się w Dobrzykowie w dyecezyi Płockiey 1738
(Mowa na pamiątkę X Osińskiego przez Sta Sołtyka Q T W P N T4 str 12
przed Wiśniewskim nie znano w Polsce inney iak Arystotelessa Filozofii
Osiński uczył 30 lat prawie w Warszawie Fizyki 1777 wydał swe dzieło
po następnieyszey odmianie w Chemii która i Fizyce inną dała postać 1784
wydał dzieło o gatunkach powietrza 861 Fizykę naynowszemi pomnożoną
doświadczeniami — o rudach żelaza dzieła PP Courtivron i Bouchu przedrzył
opisał też pracowicie Polskie fabryki żelaza

X Dawid Pilchowski biskup sufragan Wileński dziekan wysłużony w Uniwersytecie
członek Towarzystwa Warszawskiego urodził się 1735 w Rutkiszkach
w kraiu niegdyś Zapuszczańskim zwanym w maiątku ojca dziedzicznym (Rys życia
i pism przez JP Józefa Rossakowskiego T4 str 31)

Mowa JX Albę na pozie 8 (1162 Tom 4)

167 Botanika albo umieiętność zaprzątaiąca się poznaniem roślin, że miłem
zawsze zaprzątaiąca się poznaniem roślin że miłem zawsze zaprzątnie
niem rodaków naszych była pokazuie się z licznych w przeszłych
wiekach pisarzów co polskim ięzykiem ułożone od siebie Zielniki zosta
wili iak Maciey(?) z Urzędowa i Syreniusz pokazuie się ieszcze bardziey
z niezmierney obfitości iakiey żaden inny ięzyk nie ma nazwisk iednymże
czystokroć roślinom służących. Ale że od stopnia prostego dostrzeżenia
na stopień prawdziwey umieiętności nie dawno Botanika wyniesioną została
przeto na xięgach Polskich schodziło, któreby się z Botaniką

iak umieiętnością obchodziły. Przyznaiemy winną chwałę wybornym dziełom X. Kluka i naszego zacnego Kolegi Dziarkowskiego; ale że cel pracy swoiey inszy zamierzyli przeto żądać ieszcze należało aby Botaniki iako nauki zasady pierwiastkowe były wyłożone. Chlubną iest dla Towarzystwa naszego rzeczą donieść publiczności, iż te żądze uiścił Kollega nasz X. Jundziłł którego początki Botaniki w tych czasach na puby światło maią być wydane.

Mowa na posiedz. 7 7x Albertand

st 8

Z powieści wędrowców i świadectwa dawnych i późnieyszych pisarzów mamy iż są choroby tak do pewnych krain bądź z położenia swego bądź z przyrodzonych własności żywiołów, bądź z sposobu wychowania żywienia się i innych okoliczności przywiązane, że gdy w innych Kraiach nadzwyczaynym są trafunkiem, w niektórych za pospolite i narodowe mogą być poczytane. Wiadomo dosyć iest iakim dolegliwościom podlegaią Alpów Szwaycarskich i przyległych kraiów obywatele: iakie przez starodawne Krucyaty sprowadzone z Azyi były choroby do Europy które w zachodnich Kraiach mało co przedtem znaiome po kilku wieków przeciągu wytępione na wschodzie zaś nie przestały być i pospolite i dotąd trwaiące. Nikomu nie iest tayno że morowego powietrza siedliskiem iest Egipt gdzie ta choroba nie tylko iest epidemiczną ta iest po pospólstwie zaraźliwie rozlegaiącą się ale i Endemiczną to iest narodu właściwą. Wiemy iaki los czekał Akridophagów bądź w Arabii bądź

w Afryce szarańczowatych, którym ten rodzay pokarmu rychły
zgon życia przez okropną chorobę przynosił. Wyznaią którzy tam byli
iż nigdzie nie są pospolitsze choroby oczu i zupełne wzroku utrata
iak w Laponii i Krajach z okoliczności położenia swego do niey
podobnych. Podobało się więc rozmaitym lekarzom przywłaszczyć Kraiom
Polskim chorobę i przydatkowem słowem Polską ią nazwać. To uprzedzenie
gruntownemi dowodami zwątlić przedsięwziął nasz zacny Rz. Dzierż.
tylą przysługami w oyczyznie wsławiony. A nie przestaiąc na
uwolnieniu Kraiu naszego od zelżywey potwarzy chorobie samey w
przeciągu lat wielu z osobliwszą pilnością rozważoney zabiega
Dzieło to wkrótce mnogich i ważnych przysług iego liczbę pomnażaiące
publiczności ofiarowane będzie.

Il faut convenir avec impartialité c'est du nord aujourd'hui que nous vient
la lumiere Essai sur l'historie Litteraire de Pologne par M.
zbliża się szczęśliwa pora od wielu przepowiedziana na północy nauki mieć
będą stałe siedlisko i z północnych do innych przechodzić Krajów będzie ich
światło. A kiedy wszystkie Słowiańskie narody z nayoświeceńszemi
ubiegaią się do nauk i nabycia w nich sławy potomkowie Słowianów
równie walecznością iak naukami w obliczu całego świata słynących w szlachetnym
tym zawodzie pierwszemi bydź powinni

Uwagi J P Wiesiołowskiego nad Czerwcem Polskim, i o doświadczeniach które czynione były nad tym produktem w Wiedniu Roku 783 i w Lugdunie Rok 1784 Rzecz na pub: posiedzeniu czytana R T W P N Tom 4 Str 180

Zadosyć czyniąc żądaniu Towarzystwa Przyiaciół Nauk względem zapytania o Czerwcu kraiowym, i iakim sposobem możnaby go uczynić zdatnym do handlu osądziłem za rzecz pożyteczną zebrać uwagi które mi się zdarzyło czynić nad tym produktem w roku 1775 i 1776 na Wołyniu gdzie Czerwiec był dawniey w duninach od mieszkańców odbierany, i gdzie iescze teraz używanym bywa do farbowania nici i wełny od pospólstwa iak niżey opowiem

Czerwiec nasz kraiowy, bardziey z powieści dotychczas był opisany przez różnych autorów zagranicznych, aniżeli z dokładnego doświadczenia, które iest światłem w dochodzeniu taiemnic natury; i dla tegoto trudno było zapewnić się tak o pożytku który z czasem wyniknąć może 1ze z niego dla rękodzieł, iako też i dla handlu krajowego

Wolf (a) w tranzakcyach filozoficznych Martinus Hernitz (b) doktor nadworny J Kazimierza i inni pisali Czerwcu polskim

ale naydokładniey o nim pisze nasz Syreniusz (c) namienia w rozdziale 65 że dawniey w Polsce był znaczny Czerwcem handel i nazywa go Kermes czyli Karmazyn zbierany był w czasie w czasie przyzwoitym, a potem suszony na iaskim słońcu.

(a) Trans Phil T 5. 6. 1776 p 18 (b) Acta Naturae Curiosorum De Cocco Polonico (c) p 1343 w Krakowie 1632 Cap 65 Karmazyn

Zachęcony opisaniem tych autorów a bardziey szczerą chęcią przysłużenia się oyczyznie. Starałem się, bawiąc nieiaki czas na Wołyniu, poznać ten produkt. i iakim sposobem używany bywa w tamtym Kraiu do farbowania nici i wełny; ażeby przy okazyi ~~uczynić można~~ było za granicą w jakowey fabryce dokładnieysze doświadczenia i pożyteczne dla handlu Krajowego; a nadewszystko, ażeby z Czerwca naszego otrzymać można było sposobami chimicznemi Koler równaiący się Kolorowi Kokcynelli Amerykańskiey; którey rodzay 182 do naszego Czerwca iest bardzo podobny, ta tylko różnica, że nasz Czerwiec iest drobnieyszy po wysuszeniu

Kobiety które się iedynie zbieraniem Czerwca na Wołyniu zatrudniaią, pokazywały mi ziele, na pół stopy od ziemi rosnące, które nazywały Smiłką, w niektórych mieyscach inaczey go nazywaią Syrenius nazywa te roślinę Biedrzeniec

Kwiaty ta roślina ma białe skupione na wierzchołkach gałązek; korzonek trwały: puszcza wiele prętów cienkich około pół łokcia długich knotowatych poniekąd na wierzchu ziemi leżących.

Podług Linneusza /Genera Plantarum 561 ta roślina nazywa się Scleranthus pesennis, Czerwiec trwały z klassy Decandria Digynia, to iest rodzay rośliny maiącey nitek pyłkowych 10 otworów 2 u dawnych Pisarzów polygonum polonicum minus coccifrum. Rośnie na wzgórkach piaszczystych Zbiór Czerwca iest bardzo pracowity i nudny; ponieważ na iednym korzonku ledwie się kilka ziarek czerwcowych znayduie. Dlatego iest bardzo rzadki.

Na końcu miesiąca Czerwca, a czasem koło połowy miesiąca Lipca pokazuie się na korzonkach tey rośliny robaczek do pluskwy domowey bardzo podobny, 183 koloru ciemno-rumianego, maiący nóg sześć bardzo niskich i haszykowatych. Przezorna natura w zachowaniu żywiołów, dała temu owadowi osobliwszy sposób dla uchronienia się od zimna. Nasyciwszy się sokiem

tey rośliny wydaie z siebie iakowyś mech biały bardzo delikatny, cały się nim okrywa, i tak przez całą zimę w tym puchu zostaie i w nim płód swóy zostawia. Na wiosnę, gdy gorąca nastaią i robactwo mnożyć się zaczyna, wychodzą z tego puchu robaczki bardzo drobne rumiane, podługowate, i których ledwo okiem dyrzeć można; żywią się sokiem tey rośliny, przez półtora miesiąca rosną, a gdy są zupełnie syte przemieniaią się w Chrysalidy, czyli poczwarki żadnego znaku życia nie daiące, z których każda / cudownem natury urządzeniem przemienia się nareście w miesiącu Lipcu w robaczka ciemno-rumianego, o którym wyżey namieniłem Poczwarki Czerwcowe naypełnieysze bywaią do połowy Czerwca naydaley do połowy Lipca—

Jedyne staranie zbieraiących Czerwiec zawisło na tém, ażeby uprzedzić czas kiedy Chrysalida czyli poczwarka ma się przemienić w robaczka; co zazwyczay przy końcu Lipca bywa; ponieważ podtenczas, według błędnego mniemania pospólstwa na Wołyniu kolor zupełnie traci.

184

Co się nie zgadza z uwagami, które nad tym owadem czynić mi się zdarzyło. Są lata w których żadnego zbioru Czerwca nie bywa; zimno i wilgoć zbytnia mocno mu szkodzą.

Zebrany Czerwiec, kłada w ciepłe mieysca, dla umorzenia w nim płodu, czyli robaczków - Ziarka czerwcowe, równają się naywiększemu ziarnu siemienia Roślina Czerwcowa znayduie się i około Warszawy: za dołożeniem się szacownego kolegi dokt Bergonzoni, i za staraniem Daniela Lötich Farmacisty i obywatela tuteyszego, otrzymałem tego lata pęk tey rośliny, na którym znalazłem kilkadziesiąt ziarek

czyli poczwarek Czerwcowych z których około 18 Lipca wylęgła się niejaka liczba robaczków ciemno karmazynowych

Pewna pani na Wołyniu bardzo rządna gospodyni, zbierała co rok Czerwiec i kazała farbować wełnę i nici na handel którymi w tamtym Kraiu wyszywaią kobiety, różne podług gustu swego na koszulach i fartuchach wzory—

Sposób którego używała dla otrzymania koloru był takowy: Wziąć trzy części Czerwca Krajowego a 4tę Czerwca Żydowskiego, iak go nazywaią w tamtym Kraiu ponieważ Żydzi nim handluią i bardzo drogo przedaią, a ten nieco innego iest tylko Kokcynella Amerykańska, którą niewiadomym czystoza Kraiową udaią. 185 Trzeba warzyć i rozcierać w naczyniu glinianem te zmieszane Czerwce póty, aż się zupełnie rozpuszczą w wodzie: kładą potem nici lub wełnę w tę wodę; a gdy będą mocno namoczone, przydaią hałunu dla zmocnienia i wpoienia koloru. Płóczą się potem nici w wodzie czystey z wodką pomieszaney, dla dania im lustru. Suszą się w cieniu po tey operacyi, i będą miały kolor ciemno — karmazynowy dosyć przyiemny

Tu trzeba uważać, że do 3 części Czerwca Krajowego, przydaie się iedna część Kokcynelli Amerykańskiey podług sposobu którego używaią na Wołyniu. Bo to pewna że Czerwiec nasz, czyli bardziey poczwarki czerwone, których tam używaią sposobami chimicznemi traktowane, bardzo mało wydaią koloru i to lichego iak się pokaże z następuiącego doświadczenia

W roku 1783 wyieżdżaiąc za granicę kupiłem na Wołyniu półtora funta Czerwca Krajowego świeżo ruszonego; połowę w butelkę wsypałem a resztę w papier. Na papierze pokazała się tłustość oleyna po niejakim czasie i zapach nieprzyiemny. Toż samo i w butelce, co pochodzi naturalnie z fermentacyi

Przyiechawszy do Wiednia ciekawy byłem iak się udało doświadczenie P. Rösner bankierowi z Brodów, o którego spekulacyi na ten produkt dawniey słyszałem ale dowiedziałem się od niego z zadziwieniem 184 że nie otrzymano w fabryce Wiedenskiey z naszego Czerwca tylko farbę karmazynową nieprzyiemną. Ta proba w Wiedniu czyniona iescze mnie nie zaspokoiła przybywszy do Lionu na początku 1784 roku, udałem się do sławnego fabrykanta wstążek imieniem Antoni Teffe chimisty dobrego, który sam kolory do swoiey fabryki preparował prosiłem go ażeby uczynił doświadczenie sposobem wiadomem z naszey Kokcynelli. Odpowiedział mi że okiem sądząc nie miał wielkiey nadziei o naszym Czerwcu. Czytaliśmy potem w Encyklopedyi opisanie Kokcynelli gdzie iest obszerna wzmianka o Czerwcu Polskim i dawnym iego handlu. Jeżeli tak iest powiedział doświadczenie okaże, czego się mamy spodziewać i czyli wasza Kokcynella wyda tak piękny kolor iak Amerykanska.

W tydzień powróciłem do niego upewnił mnie, że z Polskiego Czerwca przez się samego otrzymał tylko wodę brudno czerwonawą ale do wysokich i pięknych kolorów wcale niezdatną. Oddałem mu potem resztę mego Czerwca którą pomieszawszy z iedną częścią Kokcynelli Amerykanskiey otrzymał kolor brudno karmazynowy który iedynie Kokcynelli Amerykanskiey przypisywał, i na tem się skończyło nasze doświadczenie

Fabrykant był przekonany, że z naszego Czerwca samego przez się nie można pięknego wyciągać koloru ani zdatnego do rękodzieł — Uczynił mi nadto tę reflexyą: ieżeli kiedy Holendrowie brali od was Kokcynelle waszę było to zapewne w tych czasach kiedy Amerykańska była ieszcze bardzo rzadka. Holendrowie którzy pod ówczas w całey prawie Europie handel prowadzili waszę Kokcynellę z Amerykańską mieszali ażeby iey więcey do przedaży mieli. Bo ieżeli pod ówczas piękny z niey wyciągano kolor, czemużby i teraz postępuiąc środkami daleko doskonalszemi nie można było otrzymać piękney farby? Doświadczenie to przez fabrykantów Lugduńskiego czynione, osobliwsze we mnie sprawiło wrażenie. Nie mogłem poiąć, skądby pochodził ten niedostatek farby w Czerwcu naszym tak zachwalonym. Ale pilne dochodzenie tego lata przekonało mnie że z poczwarek Czerwca naszego, suszonego sposobem, iakiego używaią na Wołyniu żadną miarą pięknego i żywego otrzymać nie można koloru. Gorącość albowiem psuie i odmienia zupełnie ieszcze niedoyrzałą farbę w tych poczwarkach a wyciąga z nich iakowąś tłustość która iest całe przeciwna i szkodliwa wszelkim kolorom. Stąd wynika uwaga żadna zastanowienia Robaczki Kokcynelli Amerykańskiey według 157 opisu naturalistów ze wszech miar są podobne robaczkom Kokcynelli naszey. Taż sama postać ta forma. Robaczki nasze chociaż są wprawdzie mnieysze tak są soczyste

taki maią w sobie kolor purpurowy iak amerykanskie (Robaczki nasze) roztarte na papierze wydaią kolor ciemno karmazynowy, dosyć przyiemny i trwały. Jedynie tylko różnią sposobem żywienia się: Amerykanskie albowiem żywią się na roślinie zwaney Ficus Opuntia coccifera a nasze na roślinie Scleranthus perennis Linnei. Jest to bez wątpienia gatunek kokcynelli, który natura naszym północnym krajem przeznaczyła.

A zatem zdaie mi się, że nie poczwarki czerwcowe (w których kolor iest iescze niedoyrzały i które maią w sobie iakowąś tłustość) ale robaczki z nich pochodzące zbierać i suszyć by potrzeba, tak iak robią w Ameryce, a tym sposobem otrzymać można będzie piękną farbę zdatną do handlu i rękodzieł

To prawda, że zbiór tych robaczków będzie pracowity, i wielka co do wagi roznica: ale to samo przytrafia się w Amerykanskiey: ponieważ 4 funty robaczków żywych, nie wydaią tylko funt 1 kokcynelli suszoney. Podaię tę myśl moię pod uwagę biegleyszym odemnie w tey materyi i nię się zatrudniaiącym

189 Sam gdzie doświadczenie iest koniecznie potrzebne, rozumiem, że niedosyć iest na iednem lub dwóch przestawać. Pracowite i ciekawe dochodzenia kolegi naszego Kostuma czynią nadzieię że z czasem nasz Czerwiec może bydź użytecznym. Nad tym produktem mało się kto

dotąd zastanawiał. Oddane to było iedynie pospolstwu, które się zwyczaiu trzymaiąc dochodzeniem rzeczy całe się nie zatrudnia. Mało rakie doświadczenia okazać tylko mogą, co za pożytek z naszey Kokcynelli wyniknąć może dla rękodzieł i handlu krajowego —

Słowonienstwo w Rozprawie Sta Stasica o Ziemiordztwie gór a używane str 80 Tom 6 —

Ałuno łupien — — — Alaunschiefer Emerling
Błyszcze — — Miso
Błyszczołupien — — — Glimmerschiefer Ver
Buły — — Klumpen
Brzemiospath — Barite Schwerspath Ver
Czerwony zelezi ram — Rotheisen rham Vern
Głaz — — Gres siliceux Brongant
Głazołopien — — — Kieselschiefer Vern
Gniazdorudy — — Nester
Gips włoknisty — — Gypse strié
Gips kamienny — — Chaux sulfatée Amorphe Hauy
Gips rębkowato czepczony Gypse Mamelonée
Glina — — Leim. Vern
Jł — — Thonerde Vern
Jłopien — — Thonschiefer Vern
Jło margiel — — Thonmargiel
Jł siarczony lub iło siarczan Alumine sulfatée Hauy.

Kamienio łupien — — Hornstein Petrosilex Hauy

Krzemienica Krzemionka — — Sillee

Kamien piaskowy — Gemeiner Sandstein

Łupien — — — Schiste

Łopienio Jl — — Schiefer thon Vern

Lazura czyli miedz niebiesko węglona — Cuivre carbonatée bleu Hauy

Lubryka — Crayon rouge Brochant

Lazura promieniomienna — Stralige Kupferlazur Vern

Murzynka — Morasterz

Mur w kopalniach Le mur

Magnesia Siarczona Biter Saltz Emerl

Niedokwas Manganezu lub Manganez oxydzony czarny — piaskowcą o kruchu — Maganese oxydé noire pulverulente Hauy

Miedz zwęglona — Cuivre carbonatée

Miedziano piryty — Cuivre piriteux Hauy

Margiel — — La marne

Margiel łopien skał — Aleiem nasokiy Bituminöser mergiel schiefer

Okro ruda zelaza Feroxide rouge grosier

Obłazgiem — — — Flöh

Ołów siarkowany lub galena Bleyglatze Plombsulfure Hauy

Ołów siarkowany srebro dawa Plomb sulfaré argentifer Hauy

Ołów zwęglony Plomb carbonate Hauy

Płonka Terre vegetale

Przezroczysty transparent

Ruda miedzi atłasowo mieniąca Cuivre carbonatée verde Satiné Hauy

Ruda miedzi zielona Kupfergrün Vern

Ruda glonna La mine limoneuse

Ruda zelaza czarna Schwarz eisenstein Vern

Ruda zelaza czerwona Rotheisenstein Vern

Ruda zelaza wiśniowa Brauneisenstein Vern

Ruda w bulice słoiste Fer oxide grodique Hauy

Ruda miedziana szara Fahlerz Vern

Ruda ołowiu biała Plomb carbonate blanchatre Hauy —

ciągliwa [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

Ruda ołowiu czarna
Schwarz bleyerz Ver

Ruda miedzi w pioropusze
Mine de cuivre panache Hauy

Sodo siarczan — Punt — Kupfererz — La soude sulfatée Hauy

Szarogłaz — Grauwacke

Szarogłazołupie — Grauwack schiefer

Strop w kopalniach rud — le toit

Spąg w kopalniach rud — Sal bande

Stroncyan siarczony — Stroncian sulfatée

Stukowaty marmur — Marbre breche

Stwardły ił — Verhærteter thon Ver

Solan Sody albo soda Murgacona
czyli Sodo Muriat czyli Sod
Soude muriatée Hauy

Sol włóknista — Sel striée

Siarczysty — Sulfurique

Siarczasty — Sulfureux

Siarczon — Sulfate

Siarczan — Sulfite

Siarkowany — Sulfuré

Spatsz żelazi — Spatsz eisenstein

Skał oley — Bitume Hauy

Trawogryz — Pachiderme

mada

Tuf wapienny — Tuf calcaire

Wapien — Pierre calcaire

Wałowato — Wüllanförmig

Wapno zwęglone
czyli węglonowapień — Chaux carbonatée Hauy

Wapienio Margiel — Kalk Margiel

Wapno siarczane — Sulfite de chaux

Wapien łusko kruchu — Blättrig
Körniger kalkstein Esmark

Witrioley — Natürlicher Vitriol

Wapien zbity czyli zbitego kruchu
Dichter kalkstein Ver

Węgiel ziemny — La houle Hauy

Węgl — Carbone

Wapno siarczone
czyli siarczono
wapien — Chaux sulfatée Hauy

W: siar: sniezn:
czyli wapienio siarczon
snieżny — Chaux sulfatée niviforme Hauy

Wodorod siarkowany — Hydrogene sulfuré

wapno zwęglone cuchnące
Chaux sulfatée ~~niviforme~~ fetide Hauy

383

Niedokwas zelaza lub zelazo oxydzone Fer oxide Hauy

Zelaznik Gres ferrugineux Brochant

Niedokwas zelaza lub zelazo oxydzone hematyta Rother glaskopf ver

Zelazo samorodne lite Fernalis Hauy

Zwierzę żuwacz Animal ruminant

Zynk Zinc

Niedokwas Zynku lub Zynk oxydzony czyli galena Zinc oxydee Hauy

Zink siarkowany czyli blenda Zinc sulfurée Hauy pseudogalena Valer

Zsadzanie się precipitation.

Góry pierworodne których skał bryła nie leży warstwami a przynaymniey nie ukazuią łuwic w ogromnych massach iscianach odkrytych na 3 tysiące stóp.

Góry ościenne czyli pierwotne warstwy z których skały są ułożone łuwicami bez śladu w nich rodzinien i życia

Pasmo przedwodowe, które średniczy między gorami osciennemi i gorami morskiemi, i uż często gór morskich bywa podsadą.

Góry morskie pierwsze, udziałane w morzach w których mnożyły się gatunki Małżow i dziarstwin i uż zaginione, i w których m. s. g. M. i. d. teraznieyszym podobne.

Góry ozepowe udziała naypozniey wodami i rzekami z samych zamieci piasku glin i rumowisk roznego kamienia.

Kamien piaskowy pierre de gres Sandstein Nazwisk dotąd używane nadto są ogólne i zabieraią pod sobą kamienie które różnią się nieskończenie i swoim rodzaiem i wewnętrznym składem i swego udziałania czasem. Ja oznaczam słowem głaz te kamienie kwarcowe iednostałe, twarde ubite które albo w górach pierworodnych robią skały albo w górach ościennych pierwotno warstwych składaią opoki. Nazwisko zaś kamien piaskowy zostawia samym kamieniom gor pomorskich i zsepowych składaiących się z piasku, to iest z kwarcowego skalisk utroku skleionego iakiem lub wapiennem lub gliniastem zlepiaczem.

Wyrazy techniczne i wykład ich

Marmor stukowan, stukowaty czy sztuczkowaty, iest ten, co cudzoziemcy nazywaią Marbres breches, i który ia wprzód nazywałem rumolepem, ale ponieważ on składa się nie z rumowiska, ale z sztuk pierwiastkowego materyi zsadzu, z sztuk ostrokrawych, i iest wapieniem gór pierwotnych, więc właściwie służy mu nazwisko Wapień stukowaty. Takiego gatunku marmor iest w kolumnie Zygmunta III

Szczoty, rypy, repy, są to nazwiska które górale daią skałom wyniosłym i ostrym

Dziastwa, dziarstwina, dziarstwo iest ten Wapień którym się Madrepory oskorupiaią.

Karni słowo od naszych górników używane dla oznaczenia miąższości ławicy rudy,

Gniazdo rudy słowo górnicze dla oznaczenia mieysc takiey rudy, która nie leży ławicami, ale tylko w iakim obszernym ziemi lochu, i taki loch nazywaią gniazdo rudy.

Buły rudy, słowo górnicze, dla oznaczenia gdzie ruda tylko sztukami oddzielnemi się znayduie.

Ruda utyka, słowo górnicze, że ruda się kończy.

Kałuże wisze, czyli błota, bagna porosłe.

Cypliska czyli cyple porozwalane poburzone

Płaskury rud górniczy wyraz dla oznaczenia rudy co pokładkami leży, i łupa się

Osepne, osepowe, opławe, pomietne, są iedno znaczące wyrazy gór biegiem wód i rzek usypanych.

Banie solne nazywaią się te mieysca gdzie u nas w Pokuciu sól warzą.

Stebniki iest wyraz którego używaią w wielu krainach dla oznaczenia mieysca pszczół ogrodzonych.

Trzon celowy, to iest trzon centralny

Siarka siemieniasta, wyraz gorniczy dla oznaczenia kiedy siarka ukazuie się w glinie, iak gdyby ziarnkami była posiana.

Strop kopalni, wyraz górniczy dla oznaczenia, co z wierzchu iakę rudę pokrywa.

Spąg kopalni, tem słowem górnicy wyrażaią, co ostatecznie leży pod rudą.

Mur kopalni, są to sciany na których się ruda kończy.

Liciny i rycia. Pierwsze znaczy pociągi lane, drugie wyraża pociągi ryte czyli wyrzynane

Holica iak nasi górale nazywaią wondoł, czyli długi i rozległy padoł w Tatrach.

Tara u góralów znaczy wondoł wązki zapadły

Debry są sciany skał pobocznych w wondołach połupane, porozwalane

Von

Aus Gallicishen Bon vivantes und an Itzo Wiener Fürsten & Rall Regisseurs

an

Die Löbl: geschlossene Apotheker Gesellschaft Landstrasse No. 221. im Rall = Locale zum wissen Mörser!

P. T.

Es wird Ihnen annit mit schuldigster Bereitwilligkeit Kund gethan und zur Wissenschaft gegeben – daß wir unser höchstes Wohlgefallen und redlichsten Wunsch zum glücklichen Ausgang dieser fröhlichen – Gesellschaft und Chemisch Pharmaceutischen Balle wünschen.

„so mögen die alte Chlore im lieblichen Ver-
eine mit Stick u. Salpetergas die schönsten
Bäume feuern, — möge die Atmosphäre im hellsten
Strahle Sauerstoff Segen auf euere Chemischen
Häupter schicken — und bei hell glänzendem
Kohlenstoff — mit Buor'gem Feuer die
Pharmaceutischen Geister unserer Lieben
erleuchten — der kleine Phlogisticon der
Weingeist nicht vergessend Euere Chemie
Aequivalente im Wollust erhöhen".
So gegeben in unserer Haupt & Residenz Stadt
(Wien unsere Lebens) 30. unserer Lieblichen
30.ten Herschaft zeit 27. Jahr —

Dzieie gospodarstwa krajowego są wazną częścią ogólnych dziiów Krakowskich. Przytoczmy więc podania o smutnych przygodach, których dziadowie nasi byli świadkami, a w części ofiarą. - Kilkudziesiąt tysięcy zagony Tatarowskie przywiodły mieszkańców w 1692 Tassyryi, a z ubitych ofiar kości wzniosły się jeszcze znaczne i kraz mogiły. Powietrze wyplenialo rod ludzki w niepodobnym prawie do wierzenia kraz spowodzie Kłokolnicki wezmie w rękę dzieie obce / Enoch Huking Gdańszczanin w dziele de Peste 1645 R wydanem zebrał z różnych krajów historyi opisy powietrza, lecz iakiegokolwiek Narodu otworzemy dzieie, przekonamy się że ta okropna zaraza, niekiedy połowę ludzi wyplenialá. / lub krajowe 16) rozumie że iednego kraiu pisarze przepisywali drugich, a powietrze o którem Hippokrates iak lekarz 1c) Thucydydes iak dziejopis 2d) Lukrecy iak poeta 3e) pisali, dziś tylko postrzeżonym iednego zdarzenia obrazem. Wszelako dzieie i akta wszystkich krajów, uznawaią wszelką wątpliwość o tey zarazy okropności, 1392 dla których często Królowie nasi w pustkach lub oddalonych wsiach tymczasowo przemieszkiwali, a wracaiący z obrad się modzyli

---

a) Ucieczy Łoyko w zbiorze M. Strzeznych Materyałów do Ekonomiki Politycznej iż Krajowcy zebrał prawie wszystkie napady Tatarów i rozciągłość ile Historya pozwala ich pasy i zniszczenia oznaczył.

b) Dzieie krajowe od 1003 R 1770 R 94 razy zdarzone powietrze opisuią, lub wspominaią. Bywały częstokroć Prowincye zarazone iak w Uniastowskich za Lithuanis Soc Jesu w Historyi Prowincia Lithuanae S J Kostowskiego, i w samych dziiach Narodowych widzieemy. Bywało iż użycie wyrazu dziejopisu Bielskiego pod 1552 R że powietrze po całey Polsce i Litwie rozsiekło się. We Gdańsku iak często bywało powietrze choć to miasto mnicy miało zwykle z wschodnimi krajami patz Curicke Geschichtsder Stadt Danzig o powietrzu 1424 w Prusiech patz Schutz chron Prussia pag 114 117

c) Lib 3 Epid 83 historia o powietrzu 430 R p Nat Chryst

d) de bello pelloponnesiaco lib 2

e) de natura rerum.

ię roznosili a/ mnogie zaś osady bywały tylko składem trupów. Mayerberga posła Cesarskiego do Moskwy za J Kazimierza dziennik b/ zaświadcza, iak część naszego Kraiu stała się prawdziwą pustynią. przez tę morową zarazę. Do tych klęsk dodaymy woyny i rozruchy wewnętrzne. Sama woyna z Krzyżakami za Kazimierza Jagielończyka iak okropnie spustoszenia Prus przyniosła świadczą współczesne dzieie c/ Jeżeli wyniszczenie było zupełne sił walczących z Polską, musiał równie moc maiey i nasz kray skutków wzaiemnego wysilenia doświadczyć. Od szesnastego wieku dzieie w każdym peryodycznym wzruszeniu 394 przy elekcyi królów, woyny ze Szwedami i Kozakami musiały opóźniać doskonalenie gospodarstwa którego wyborne wzory za Zygmunta Augusta cenić winniśmy.

a/ 1413 R Władysław Jagiełło w puszczach Litewskich dla powietrza a 1425 i 1426 w lasach Polskich przemieszkiwał. W 16 wieku, iak sprawiedliwie Reinhold Heidenstein i Paweł Piasecki uważaią, 31 lat trwały zaraźliwe choroby a 5 lub 6 lat powszechne było powietrze Powracaiący z Seymu 1519 1570 1625 roznieśli powietrze

b/ Mayerberg Jter in Moscoviam

c/ Zunaw Geschichte von dem 13 Jahrigen Kriege a zanim Baczko Geschicht von Preussen T III pag 366 świadczy że Mistrz Krzyżacki na początku woyny miał 71,000 żołnierzy na końcu miał 1,700. Gdańszczanie płacili na początku 13,000 na końcu 161 ludzi Przy początku woyny miały Prussy 21,000 wsi a przy pokoiu 3,013 patrz o woynie przed 1351 r z Litwinami X. y Łukasza Dawida M. S. Bib Zam Królew

o Dziesięcinach w powszechności a szczególniey w Polsce i Litwie i o konieczney potrzebie utworzenia zamiany snopowej Dziesięciny na osep zbożowy przez J Czackiego członka tegoż Zgromadzenia P N W R + T Tom 1 str 313 — 419)

Patrycyusze Krakowscy mieli we Włoszech fundusz w banku Weneckim przez Łopackiego Archipresbitera Krakowskiego złożony, do uczenia się w Akademiiach włoskich Medycyny, Teologii, lub prawa; i nayczęściey Medycy we Włoszech z tego funduszu usposobieni przyimowani byli na dwa place dla Medyków w Uniwersytecie zostawione pisma rozmaite Tom I J Sniad str 11 16 30 44 54 62 65 83 94 98

(+) Zygmunt August pozwolił duchownym w artykule 9 drugiego Statutu dawać zastępców czyli pocztowych Zyg III od osobistey służby i zastępców uwolnił " Kollegiatów Collegium Wileńskiego z tych dóbr które teraz maią Niemamy przed sobą Statutu Ruskiego wyznaiemy że ten stosunek do Akademii nie ma cechy oczewistości. Lecz trzy przyczyny każą stosować ten warunek do Akademii Wileńskiey 1 Inne Akademie miewały tę swobodę 2 nie masz takiego Kollegium w Wilnie któremu to dobrodzieystwo mogło służyć 3 tę widziałem kilka spisów czyli regestrów szlachty Wileńskiey niebyło tam pocztowych Wileńskiey Akademii

I 34 Żaden lekarz niebędzie leczył póki Akademia Krakowska nie zaświadczy iego nauki

Swiętopietrze Narody nawracane do wiary w średnich wiekach przyimowały obowiązek dawania pieniędzy Rzymowi na iałmużnę dla utrzymywania lamp przy grobie S Piotra To się nazywało Swiętopietrze z instrukcyi 1539 r Wilamowskiemu Biskupowi Kamienieckiemu od Zyg I do Pawła III danej w aktach zbioru Stanisława Gorskiego widziany (za się w Bib Czackiego) że Stanisław Czarnkowski poseł polski w Rzymie wyiednał dla wszystkich Królów polskich ustąpienie tey daniny r 1510 przeznaczony był ten podatek roczny 420 grzywien złożony z woli papieża na poprawę Zamku Kamienieckiego / Czacki 1/3

~~W Litwie~~ W Polsce była powinność znana Virginale którey imie wiemy z uchylenia przez Henryka Brodatego opiekuna Bolesława Wstydliwego u Długosza w T 1 na k 659 i Naruszewicza Tom IV p 279 Lecz iak daleko ta rozciągała się powinność do którego stanu stosowała się niewiemy musiały bydź różne nadużycia, kiedy Statut ~~Litewski~~ 1511 r V L 1 p 379 wolność małżeństw chłopskich odnegł. W Litwie przed panowaniem W P niemusiały bydź bardzo wolne małżeństwa kiedy w Horodle 1413 r wolne wydawanie za mąż córek Władysław Jagiełło za łaskę nadaie. Król iako nayw yższy stróż praw obywatelów był uważany za sędziego dopełnienia warunków w tworzeniu małżeństw U chłopów biorący z cudzey wsi dziewkę za żonę musiał dawać opłatę i tu nazywa się Kunica Naruszewicz wyprowadza to słowo, od podobney odkupu na półnoy które Kuysler in Thesauro antiquitatum septentrionalium p 484 Cunnagium nazywa. To imie dochowane niech także służy na dowód iak wiele praw i zwyczaiów mamy z półnoy. (Czacki 62) Kazimierz Jagielończyk uwieczniaiąc pamiątkę swego panowania dał przywiley ~~swego panowa~~ Naród Lit 8 Wolno iest córki i krewne wydawać za mąż bez zapytania się parującego (Czacki 61)

Maximin Cesarz który 235 r zaczął panować a 238 został zabitym pierwszy iak się zdaie wprowadził zwyczay aby oycowie wydaiąc córki pytali się o pozwolenie panuiącego sub ipse in omnibus nuptiis praegustator esset (Lactantius de morte persecutorum c 38) Z śmiercią tey poczwary upadło używanie ohydnego prawa, ale zostało przywłaszczenia pamiątki. Kiedy Narody północne zdobyły zachodnie państwo, a obyczaie i prawa wzięły inną postać zbieg różnych prawideł dla każdego prawie stanu inne wydał prawa. Panuiący iak opiekun swoich Watallów, wydawał ich córki sieroty za mąż i z tego miał dochód, maiący Wazallowie brali od niższych czyli posiadaczów Maństw. W Anglii używanie tey prerogatywy nazywano Maritagium habere. Stat Merlowski c 7 wyrzekł Maritagium est qui infra aetatem est pertinet ad Dominum Foedi. Henryk III obstawał za tą prerogatywą Prynne de libertatibus Angliae. Bez pozwolenia opiekuna idąca za mąż pupilka sowite opłacała maritagium. O rozciągłości prawa tego we Francyi Malli dans les observations sur l'histoire de France du Cange in Glossario. Kiedy niewolna czeladź miana była za rzecz używanie pierwszey nocy zdawało się bydź przysmakiem dla pana (Buchanan rerum Scoticarum li IV p 109 Marcheta sive Mercheta nazywał się ten odstęp) W Danii Norwegii i Szwecyi było równie takie używanie

chłopek i odkupowanie znieważenia iey wstydu. W Niemczech
kiedy był Cesarz w iakim Mieście Marszałek wielki stawał
przed upatrzonym domem, i z wielką uroczystością w imieniu
Cesarza rozkazał aby ta panna, która w tym domu mieszkała
w roku i iednym dniu poszła za naznaczonego Kawalera
i to bez zwłoki i wymówki musiało bydź uskutecznione
Jeszcze miasto Frankfurt nad Menem Wetzlar, Friedberg
i Gelindhausen przed wpadn. Francuzów zachowywały uwolnienia
dane od tego ucisku przez Henryka VII i Rycharda
Cesarzów Haeberlin Reichs-Historie zweyter Band p 461
Pierwszey zaś nocy prawo chłopek było powszechnem
Pottgiesser w dziele Commentarii juris Germanici de statu
servorum p 376 powiada że ten odkup w Saxonii wyższey
nazywa się Bauernmiethe w niższey Redemund Przywod
Tamże przywod fund Hermanna de Volco dla Klasztoru Kampanskiego
w którym ostrzegł dla siebie redemtionem a nuptiarum quatuor
denariis w Meklemburskim Klauen Thaler - Marckrents
ob Ludewig de connubii censuarum extra parentes ——
Czacki 62 -

Statut u Lit roz VI

w drugim z dodatków II Starostowie i Woiewodowie sądzić mieli a

O czary a

not Czackiego 93 str

Nasze dawnieysze prawa oddały sądzenie czarów władzom sądowym a Seym 1776 roku takich spraw nie kazał sądzić. Milczenie władzy prawodawczey o szczegółach i dowodach sprawy ludzkiey łączoney z sprawą diabła, czyni nam ukontentowanie a dzieło Seymu, który oddał pogardzie takiego rodzaiu winy naznacza cechę wyższego swiatła i ludzkości czasy ostatniego panowania Takiegokolwiek rodu kraiu i religii ludzi weźmiemy dzieie znaydziemy mniemania o czarach Nie wchodźmy w przyczyny takich wyobrażeń, rozbiór daleki przyniesie nas do innego rodzaiu nauki uwag stosunków wieków i ludzi. Nazywano czarownice ali runy hali runy a Volva Saga przez Eryka Czerwonego odkrywacza Grönlandyi opisana, podaie nam ubiór tych czarownic, Kaysler w zbiorze Thesaurus antiquit septentrionalium, cały ieden przedział rozbiorowi tey materyi poświęcił Ossian mówi o nich Schöpflin w pieśniach Lappońskich rzuca na czarownice uwagi Zgoła wszędzie to mniemanie było powszechne mówy tylko o niektórych szczegółach mniemań. w Polsce w tym

rodzaiu Rozważmy 1mo w ogóle władzę czarów 2do upiory
3tio wieszczby 4to dowody czarów i kary
1 Takieyże władzy złe czynienia nie ma diabeł, pyta się poważnie
Lubomlski polak w dziele rzadkim Monotesseron Czyli ten
diabeł sam z swoich przymiotów chce ludzi gubić, czyli szczególnem
dopuszczeniem Boskim rozciągać ma swoią władzę Samuel z Lublina
i Opatovius w teologu o tem rzecz czynią. Za przyznaniem
władzy czartów nie masz offiary, którey dla uładzenia użyć
nie iest mocen. Johann Jerzy Godelmann w dziele Tractatus
de Magis Venticis & Lumiis recte cognoscendis & puniendis
Jakub Sprenger Jan Nidora naypracowiciey pisali o czarach
a Ząbkowicz Sekretarz Xiążęcia Ostrogskiego przetłomaczył
młot na czarownice Ważne dzieło do okazania iak nierozsądek
z łatwowiernością w zasłem bydź mogą przymierze
Zapisywano się krwią diabłom a diabeł którego imie w różnym
rodzaiu i gatunku unieśmiertelnił Milton w dziele Raytracony
wszelkie wygody czynił duszę iednak zapisaną po śmierci
porwał (Twardowski) Czart ulubionym otwierał skarby
naywięcey do spraw miłosnych mieszał się Przyczyna którą
na karcie 331 w dziele Młot na czarownice widziemy iest

52 | 2400 / 40 | 48 / 50 / 2400 | 70 / 2800 | 48 / 70 / 3860 / 2 / 6 | 5 / 1630

osobliwsza Gdy tedy czary swoie niewiasty odprawuią przez baby albo iądra Kurów, nie mamy temu wierzyć żeby te rzeczy nie potężnosci w człowieku sprawowały, ale raczey skryta moc szatańska oszukiwaiąca niewiasty temi rzeczami

Wyległy się na tych bayki Incubów i Succubów to iest że diabeł przestacza się w kobietę dla męszczyzny a w męszczyznę dla kobiety Seymy czarownic i ieżdżeni na czogach na Blocksberg łysą górę Hewberg plinius i prawie dzi mężów qui fruges excantasset suspensus Cereri nector ato zboże oczarował na przebłaganie Cerery ma bydź powieszony. i w pełnym mniemaniu o zawięzywaniu zbóż

o czarach na polowaniu (Ton z przeworska Kazanie)

Rzemienię się wyrzec że w wieku swiatła i potęgi Polski w srzodku 16 wieku porozumiewana była Królowa Bona przez syna Zygmunta Augusta że babę czarownicę nań sprowadzała. W listach 2 od Zygmunta Aug do Mik Radziwiłła 1 i drugiego Czerwca 1551 roku pisanych iest wzmianka o tey babie, która z rozkazania matki naszey o nas i o miłey małżonce naszey myślała iak Waszmość o tym wiesz. Tę babę Król zamknąć zlecił w Sieradzie

polem ią przewieść kazał do Brześcia lecz że wieczerbiarz
Mistrz proboszczowie z gwiazd poznał że Król miał przyczynę
lękać się ognia w Brześciu, Król boiąc się aby matka
tey baby ogniem nie zgładziła sprzątnęła przesłać ią do
Dubnik dóbr Radziwiłła i do swego przybycia tam trzymać
ią poleca. Nie mamy wiadomości iak ta wielka skończyła
się sprawa Równie niedokładną mamy wiadomość iak Sapieżyna
iedna z celnieyszych pań Litewskich oskarżona o czary
za Króla Alexandra zakończył swoią sprawę za ostatniey
iescze panowania do 1776 roku smutne mieliśmy choć
rzadkie przykłady że czary karano

95

z Władzą diabła czynioną rozciągłą a kiedy cienie umarłych
mogły w mocy wyobrażeń ziomków Ossiana Londbroga
i Erinda krążyć i otaczać żyiących zaczęto rozumieć że
też i ciała umarłych mocą nadprzyrodzoną mogły bydź ruszane
Diabła miano za przeciwnika Boga, a kiedy głos Stwórcy
czyni powsz. zmartwych diabłu przypisywano moc
tymczasowego ożywienia. Za rozkazem czarta umarły chodził
krew wysysał z bydła, zgnilizną ludzi zarażał i śmierć
im przynosił. Iescze pamiętam obrony tego poczwarnego
twierdzenia iescze za mego życia szukano upiorów głowy

motyką ucinano a serca osikowym kołem przebijano dzieło (r 1780)
Rohomolca okazujące nierozsądek zabobonu było publicznie
ganione Diabeł w swojej postaci a Tyszkowski Bernardyn
w Teatrum myśli przez siedmiu aktorów zagaione 1780 na
karcie 233 utrzymując że Żydowki ciężarne po śmierci przez
czary rodzą wspierał upiory W czasie powietrza 1770 żywą
upierzycę na Ukrainie spalono Tak poznano iey szkodliwą
władzę nie iest mi wiadomo wreszcie czyż nekromancyą
sprowadzenie duchów przez Schröphera obcowanie z umarłemi
Swedenborga nie ma związków z mniemaniem o upiorach
(96) ~~Wyższe~~ ziele Macierzanka używane miało być od
Królowey Rosy do wywiedzenia się przyszłości
Nabożne gadki i odpowiedzi
Z pławienie czarownicy było pierwszym dowodem występku
na północy w Niemczech i Polsce Tonąca była za nie
winną uznana Pływająca od wody przechodziła na stos ognia
niedawno po ustaniu iuż tych pławień włodarz w czasie potrzeby
deszczu spędzał kobiety do wody co miało deszcz sprawować
(Łysa góra w Sandomir Województwie)
Magistrat w Zegrze miasteczku Łęczyckim iedney babie na
mieście katowskim przysiądz kazał za ludziom i bydłu szkodzić
nie będzie (kary były ogień)

Stol Rozdział VII

Dodatki z drugiego Statut

7 /Czacki 136/

Kiedy znaydzie się trup człowieka bezplemiennego czyli nieznanego Sąd powinien obesłać czynić opyt o tém trupie i zabóystwie Jeżeli ten opyt w okolicy dwóch mil czyniony nie da potrzebney wiadomości, tedy na bydź oznaczony opyt kopą zwany [zdaie się że to w północney Szkocyi /obrazu dawny Opiana/ przez Klotura i Childebertha /ob w Rozlesie Kar 20/ we Francyi upowszechnione w polsce zaledwie przed Kazimierzem W. było w zwyczaiu gdy prawo r 1347 niesione od tego ustawnego zagrożenia niebezpieczeństwa niewinney osady uwalnia] Ze wszystkich wsiów w obszerności dwóch mil od mieysca popełnionego występku po trzech ludzi panowie lub rządcy wsiów przyszłą ci kopnicy wraz z temi którzy do tey kopy należą [lecz bo stanowiła o wszystkich co do tey osady którey liczbę była należało) Roland Mickiewicz Ułomki kopa więc był wydział wybranych do namowy] ~~wykonać~~ [należeli do tych kop Rady wsiów Burmistrze lub Rady miast zgoła rząd tychże]. wykonać maią przysięgę że ani są zbóycami ani wiedzą o zabóystwie tego człowieka

Gdyby zaś którea z Kopników nie stanął lub przysiądz nie chciał wtenczas głowszczyznę zapłaci Ta głowszczyzna tym którzy dowiodą że są bliskiemi krewnemi zabitego należy. A ieśli przez trzy lata o tę głowszczyznę nikt nie upomni się urząd połowę tych pieniędzy da szpitalowi a połowę dla siebie zostawi (Loc. zw. 26 art. 513)

Hreczka Czacki T. II st. 246

w Niemczech w srodku Szesnastego wieku z Azyi sprowadzona zaczęła bydź znaną iak Fischer Handelsgeschicht T. 4 p. 189 okazuie Heresbach wydaiący dzieło de re rustica 1571 roku na karcie 55 zaświadcza że od niedawnego czasu te zboże które on Melapyrym nazywa zostało w Niemczech znanem Równego o tak późney spoze wprowadzenia Hreczki iest zdania Schook w Książce de Cerevisiis my w dawnych inwent. przed pan Zyg Aug o Hreczce nic nie czytamy

Martini Cromeri Varmiensis Episcop. Polonia
sive de origine et rebus gestis polonorum
libri XXX cum adiecti. & Coloniae Agripinae
1584

pag. 26 lib 2.

Tonsura prima comae

lib 10 p 177

~~mox ad finem ejusdem anni~~ (1285)

Tallari fame domestica stimulati & cum
Russis primum in Lublinensem oram & in
Masoviam delati ——

"Tantam autem hominum praedam tunc abegisse
dicuntur e Polonia ut cum eam apud Vuladimirium
recognoscerent & partirentur inter se unum et
viginti millia inauptarum puellarum censae esse
dicuntur. Eas enim libidinis causa servant maxime
Provectiores tum viros, tum mulieres itemque
parvos pueros immanites trucidant. Ne Russi
quidem, quamvis Fozii tributarij prorsus expertes
malorum a barbaris tunc fuere: Nam barbari

excessuri Russia ut est maliciorum genus hominum, & incantationum atque veneficiorum gnarum, aquas omnes infecerunt, exectis captivorum cordibus & praesentissimo veneno imbutis & verubus subter aquas defixis. Unde plurimi mortales postea ex aqua venenata usu immedicabilibus morbi correpti, miserabiliter extincti sunt, cum serius mali causa animadversa esset —

Prawo cywilne Narodu Polskiego z statutów i Konstytucyi Koronnych i Litewskich zebrane rezolucyami rady nieustaiącey obiaśnione: dodatkami z praw Kanonicznego, Magdeburskiego i Chełmińskiego pomnożone: a porządkiem praw Rzymskich ułożone przez X Teodora Ostrowskiego S. P. Tomów II 8° w Warszawie 1787 Wyd drug

---

not 26u Przetrząsaiąc naydawnieysze prawa nasze, doczytuiemy się, nie bez chlubnego ukontentowania: Że przodkowie nasi, nie tylko na potrzeby kraiu, handlu przewagę, poskromienie zbytków, utrzymanie obyczaiów, rękodzieł rozkrzewienie pilną mieli baczność; ale i do samego zdrowia Obywatelskiego, przykładem Prawodawców lepszą tchnących ludzkością, starowną swoią rozciągali pieczołowitość. Takie iest prawo Zygmunta 1, o Aptekach roku 1523 (V 1 f 402 t ut Doctor) uchwalone: którym wszyscy Doktorowie medicinae po miastach naszych bawiący, do coroczney Aptek rewizyi obowiązani: A gdy te w złym porządku, rzeczami zastarzałemi i zwietrzałemi opatrzone znaydą, Urzędowi o tym donieść powinni — — — Nie przepomniały i poźnieysze Konstytucye o tak potrzebney dla Narodu Ustawie, kiedy stanowiąc Doktorów przy Szpitalach Woiewódzkich (dziś przez Kemissyą boni ordinis rozrządzić mianych) tenże rewidowanie publicznych Aptek wkładaią na nich obowiązek: A nawet Doktorów po Miastach bawiących, pod rząd czyli dozór Szpitalnych poddaią — (a 1775 V 8 f 173 t Wyznaczenie. Item a 1780 f 979 t Szpitale)

naydokładniey atoli i naysilniey potrzebę i użytki z takowych rozrządzeń dotknęło prawo Roku 1768 stanowiąc szkołę lekarską i umieiętności fizycznych gdzie nawet gratis Kraiowi służyć obowiązane Osoby, któreby z Skarbu publicznego płacone lub edukowane były X Życzenie tylko dla całego Narodu pozostaie, aby tak chwalebna ustawa, przez opatrzenie funduszu wyznaczonego 500 tysięcy Złł do skutku iak nayprędzey przyprowadzoną została: Ani szła w rząd tych, gdzie Naród pięknie, ale bezskutecznie myślącym pokazał się... Zaradził po części tak zbawiennemu zamiarowi Oycowską swoią starannością nawet niższych Klass poddanych uszczęśliwienie zaymuiący, Nayiaśnieyszy Stanisław August: Kiedy w Roku 1785 za Zdaniem Rady Nieustaiącey przy boku swym wydał Uniwersał, nakazuiąc: Aby wszystkie Miasta Królewskie, pewną Uczniów liczbę do Akademii Krakowskiey, na naukę Lekarską i Felczerką wysyłali: I tychże, kosztem swym z intrat corocznych podeymowali -- Gdyby były wcześniey dochody Miast naszych pilniey zarządzane, i równie iak dziś do użytku i dobra tychże stosowane; mielibyśmy dawno oświeceńszych w nich mieszkańców, zamożnieyszych kupców, lepszych Rzemieślników! Aniby do tey ruiny powszechney Miasta nasze nie przyszły, która ledwo wiekiem zgładzić się może --

---

X V 7 + 648 + Akadem: Lekar:

Prawo Cywilne Narodu Polskiego z Statutów i Konstytucyi Koronnych i Litewskich zebrane rezolucyami rady nieustaiącey obiaśnione dodatkami z praw kanonicznego magdeburskiego i chełminskiego pomnożone: a porządkiem praw rzymskich ułożone. przez X Teodora Ostrowskiego w Warszawie u X Piarów 1787 8vo Wyd drug Tom iedna

---

nie może sobie Narod nasz podchlebiać, aby Prawa iego i Proces Kryminalny był nad inne doskonalszy. Owszem powszechne zdanie i odgłos uczy: Że Prawodawstwo nasze w tey cząstce z drugiemi porównane nayniedostateczniejsze z przedmowy

wstęp str 3
Królowie Nasi nawet co porządku prawodawstwa poszli za wzorem prawa Rzymskiego Co aby lepiey poznać dosyć iest wziąść przed oczy Justiniana Cesarza Prawa i te z Statutami naszemi tak polskiemi iako i Litewskiemi porównać. Jakoż nie był on tayny Kazimierzowi Wielkiemu gdy w Wstępie praw swoich w Wiślicy roku 1347 uchwalonych uczenie i dokładnie tak o sposobie prawodawstwa Rzymskiego iako i Zbiorze praw za Justyniana zebranych namienia /V 1 fol 1 A 1347 / Statuta/ Dokładniey atoli porządek ten zachowany w Statucie W X Litewskiego. Bo i wspomniony K W i Władysław Jagiełło i Następcy tych nayświęcey w prawodawstwie Koronnym nad opisem Sądów rozszerzali się w Statucie zaś Litt: w zupełności Justyniana zachowany porządek. ale mnieysza o ten który nayczęściey z okoliczności zachodzących wypływa

Tego ta opuścić nie można, z iak dawna i w iak wielkim poważeniu było w Kraiu naszym Prawo Rzymskie, gdy Lit / w Roz 4 Art 54 / wyraźnie nakazuie, aby w niedostateczności opisów tegoż, Sądy przychylaiąc się do bliższey sprawiedliwości według sumienia swego, i przykładem inszych praw Chrześciańskich z których na ów czas naypowszechnieysze było Rzymskie rządziły się. Nie doczytuiemy się wprawdzie, nic podobnego w prawach Koronnych, lubo postrzegamy że te Ichnęły zawsze duchem praw Rzymskich, i do formy rządu Republikanckiego stosowane były wszelako gdy w r 1768 / V 7 fol 710 p = a gdy = / o Korrekturze ich zaradzano; Prawo Cywilne Rzymskie, zaraz po Statucie Lit: i Korrekturze Pruskiey niby za model przepisano, podług którego, owe powszechnie pożądane dzieło utworzone być miało. Zatym Obydwa Narody, w niedostatku własney Legislacyi Ustawy Cywilno-Rzymskie za nay powszechnieyszą mieć chciały regułę —

W 5.

przyłuski Teodor Zawadzki Tomasz Drezner pisali o prawie Cywilnym polskim naypoźniey JX Załuszowski (naylepiey)

o lasach i polowaniu str 98
Czyszczenie rzek p 107
o pożarach p 119 w 5 / V 8 f 156 n 9 /
Gegen Luxus p 262 / a 1655 V 4 / 509 + Lex. a 1683 V 5 f 659
+ Executio 1764 V 7 fol 151 + warunek — V 8 1776 fol 893 ~~+ 66~~

przepisy o aptekach 264
V 1 f 402 + ut Doctor

p 330 prawa Lit Złotników złoto lub srebro w robocie fałszujących na ogień wskazuią /Stat Lit Roz 1 Art 17/. Roku 1611 kara śmierci na infamią i konfiskacyą dobro zamieniona była V 3 f 12/ o mennicy/

p 352 – 353 podług Stat Lit niewiasta bądź przez się bądź przez drugą osobę płód swóy tracąca i sama i wspólnik tey zbrodni śmierci gardłowey karę odnieść powinna /Rozd 11 Art 60/

W tym samym prawie czytamy że ieżliby kto z przypadku i iakiemkolwiek sposobem Niewiastę brzemienną tak potrącił iżby s tego poronienie nastąpić mogło miało prócz nawiązki opłaty dla lekarzy(?)/ ćwierć roku więzy swywolnikowi przepisuią

Nadto w dzień Rożego Narodzenia Gromnic na Wielkanoc i Zielone Świątki a drzwi Kościelnych na mieyscu wyniosłym, grzech swóy ludziom opowiadać i poprawę obiecywać powinien Gdyby zaś z owego potrącenia i Matka umarła prócz głowszczyzny na gardle karany będzie /Stat Lit Roz 11 Art 15/.

Zabojstwa przez trucizny Czarownic i Czarnoksiężników szkodliwe postępki podług Os nie są dokładnie w prawach w polskim i Litewskim wspomnione i tylko w tym razie prawem Saskim lub prejudykatami sądono

Tortury zniesione 1776 /V 8 fol 882 + Konwikcye/ oraz kara śmierci inaczej maleficii i czarów na zawsze uchylona

---

Objaśnienia – V 8 a 1780 + Ponowienie f 980 – a 1640 V 4 f 67 + + Pretia – a 1661 V 4 f 730 + Instrukcya – Item a 1667 V 4 f 949 + pretia

ostr Kol str 353 Częste bardzo w Kraiu naszym zdarzaią się przykłady iż Żydzi o Dzieciobóystwo powołani bywaią, z powodu powszechnego mniemania że krwi ludzkiey do napoiów swych i ciast Wielkonocnych potrzebuią. prawa nasze na mocy Dekretów papieskich twierdzą: Że o to przestępstwo Naród ten winiony bydź nie może: Ponieważ według prawa swego i nauki Talmadystów, o wszelkiey krwi wstrzymać się powinien. Gdyby się przecież kto z Żydów zbrodni tey przez zabobon dopuścić miał 6 Swiadkami z których 3 Chrześcian a 3 Żydów bydź ma przeświadczony bydź, albo z zarzutu wywieść się powinien przekonany karę Zabóycom właściwą ponosi. Aby zaś od tak ciężkiey potwarzy odstręczyło prawo wspomnione Delatora ostrzega tamże i Iż Chrześcianin zarzuta nie dowodzący tegoż co i Żyd winny podpada karze V a 1505 f 314 De impetione Bulla Pauli III 12 Mai 1540 & Privileg Sig August p 359 Są przepisy na porwanie białych głów Zalasz lib IV f 17 de rapt Mulier a 1496 VI f 275 f de raptu a 1532 VI f 504 § ad — a 1631 V3 f 681 causa raptus — Stat Lit Roz 11 art 31 VI a 1345 f 46 f de Violat 1616 roku V3 f 281 1 Bespieczeństwo Stat Lit Roz 14 art 29 —

p 370 Hultaie Włóczęgi żebracy byli imani i odzyskani a 1638 v 3 f 956 t poddani item a 1678 v 5 f 573 t o uciekających a 1523 v 1 f 400 t d furto item a 1562 v 2 f 624 1 o Hultajach item a 1588 v 2 f 1243 t żebracy et a 1593 v 2 f 1405 t o Hultajach

41

Tom II 406 stron

Forma obdukcyi ran ze Słonskiego

Ad officium & acta praesentia Castrensia Capitanealia nn personaliter veniens Nobilis h commonstravit Officio praesenti in corpore suo vulnus & quidem primo (n p) super frontem capitis a parte sinistra vulnus pertransum baculo profundum, longum ad os pertingens tumidum lividum: Item in parte superiore manus concussionem cum derasione cutis quod vulnus & concussionem sibi per vg) Subditos de Villa h Generosi h in Urbe h in platea h ante lapideam sive domum h die (vg) hodierna in acta contenta sine ulla data causa baculo pergrandi illata & inflicta esse asseruit Eademque omnia praesens Officium vidit & debite conspexit, Actisque connotavit —

o lasach str 98 99 – 100

v Inwent Zeglick + Lasy — 6 V 5 f 395 + o Rorach

Stat Lit Roz 10 15 — a 1420 V 1 f 80 + de Arvipiris

Stat Lit Roz 10 art 17 — tamże Roz 9 art 19

Rada Nieustająca r 1778 n 167 d 7 Maja w Zbiorze f 116

o polowaniu 107 v 2 608 P = Liszek = – V i f 81

a 1420 + de Cane ibidem + de Venat f 80 —

a 1775 V 8 f 184 + Zabronienie – Ibid Statu Lit

roz 10 art. 1 i następ — 18, 11, 12,

Czyczenie rzek publicznych wielokrotne nakazuią prawa jest (vide Inwent Zeglick + Rzeki) nawet suma w skarbach Obojga Narodów była tym końcem przepisana (x) ale dla redukcyi expens publicznych w ostatniey tabelli koronnych wydatków przemilczana Lit. skarb tylko 60,000 Zł corocznie na to gospodarstwo szafuie (x) a 1768 V 7 646 + naprawa

nie można tu w tym mieyscu przemilczeć chwalebnego i praw dziwą ludzkością zaszczyconego Funduszu JO Xcia Jmci Michała Sapiehy Kanc: W.W.X Lit:-. Pan ten obmyślaiąc ratunek dla Poddanych swoich chorobą lub Kalectwem złożonych, fundował w Roku 1786 w dobrach swoich Wysokim Lit: Szpital na 20 Chorych, i tenże przyzwoicie uposażywszy, oddał pod dozor Zgromadzenia XX. Bonifratrów, z zabespieczeniem solennym, nawet przeciw samemu sobie Forum, iżeliby którey z umów zaszłych nie dopełnił-.-. Nowa to odpowiedź dla Obcych i Kraiowych Pisarzów, którzy naywyższy niewoli Poddanych naszych w Kraiu dowodzić usiłuią.

Jaśnie Wielmożny Nayprzewielebnieyszy
Mości Dobrodzieju

Odebrane od członka zgromadzenia naszego znayduiącego się w Państwie Rossyiskim doniesienie o łaskawym przyięciu przez JWWS Dob. tak Jego iako i listu w którym ośmieliłem się był oddawcę zalecić, ~~sprawia~~ podaie mi ~~przyiemność~~ sposobność przy wyrażeniu mych powinnych za uprzeymość ~~JWWSD~~ dzięk, powtórnego zgłoszenia się do JWWSD, by i niektóre załatwić trudności, iakie ieszcze podług doniesienia Księdza Rafała co do możności wypełniania obowiązków religyjnych w państwie Rossyiskim zachodzą.

Co się tyczy przysięgi wierności ~~i posłuszeństwa~~ rządowi Cesarsko Rossyiskiemu przez Księdza zgromadzenia naszego maiącey być złożoną ~~wcale przeciwnym nie iestem~~, wszak chociaż ~~przekonany iestem~~ wiem z pewnością że i gdy w posłuszeństwie i ~~wierności~~ wierności ku swemu Monarsze ustalać pieczy powierzone owieczki iest ważnym obowiązkiem Missyonarza, samemu być przykładem naywiększą iest powinnością iakto iuż S. Apostoł Paweł był wyrzekł. bez tego w wierności nie przekroczy jur podług nauki S. Apostoła Pawła i Kościoła Swiętego

przeciw żądanemu zaś od wysłanego Missyonarza, by się gdy chce w Rossyi pozostać oświadczył, że całkiem klasztorowi zgromadzenia naszego podlegać nie będzie, i wszelkie związki z tymże zaniecha

pozwolisz JWWsD bym niektóre przełożył uwagi

Podobne oddzielenie od klasztoru zgromadzenia naszego iako własnie sprzeczne z celem iakie temuż zgromadzeniu przeznaczony, było by niepodobnem gdybym na nie i mógł zezwolić, tym więcey iest nim, gdy całkiem od mey niezależy woli tylko li od S Stolicy Apostolskiey; powtóre zaledwo poiąć mogę, iż by to mogło być żądaniem rządu, gdy iak JWWsDob wiadomo, w rozległym Państwie Rossyiskim dla duchowieństwa obrządku ormiańskiego z kościołem rzymskim połączonego ni seminaryjum ni klasztory się znayduią, przeto prawie niepodobieństwem księży obrządku naszego kraiowych mieć podostatkiem, przybywaiący więc dla wypełniania obowiązków religyjnych, gdyby mieli łamać ieszcze śluby na wieczne ich obowiązuiące czasy, niewiem czy znalazł by się się iaki podiąć się tegoż mogący, a w dopuszczeniu żeby się trafił podobny duchowny lub zakonnik, czy nie stawał by się tém samym że łamie przysięgę pasterzowi lub zgromadzeniu daną rządowi mniey przyiemnym? i czy mógł by uyść w oczach bezstronnego sędziego nagany? Zostawiam JWWsD rozwiązanie tey trudności, gdy codzienne doświadczenie wskazuie iakiemi li są, i być mogą którzy w brew rozkazom zwierzchnictwa działaią.

Nakoniec przekonywa mię znana pieczołowitość rządu Rossyiskiego

nietylko o fizyczne dobro podanych lecz iak naywiększa opieka
względem dobra duchownego że i w kraiach gdzie zwycięzkie ~~[illegible]~~
poczynił postępy ~~od pasterzy opuszczonych wiernych~~ przez były turecki
rząd z Armenij większey wygnanych pasterzy, opuszczonym wiernym wrócić zechce,
i w kraiach które opatrzności berłu Rossyi poddała ~~dobrych~~ przykładnych
osadzić duchownych. Ten był iedyny nasz zamiar w wysłaniu
zakonnika naszego klasztoru by duchowną pomoc przynieść
nieszczęściem iuż dosyć znękanym współbraciom w przeświadczeniu
że i rząd Rossyiski tę naszą staranność iak naylepiey przyimie
i Missyonarzy którzy tę przykrą podróż podzieli w ich wesprze
usiłowaniach zaco i Ormianie katolicy wielką wdzięczność okażą
iż łaskawy rząd o dobro ich duszne miał taką staranność —
Wysłanemu zakonnikowi przeznaczyliśmy wprawdzie Astrachan za mieysce
gdzie ma pozostać powziąwszy wiadomość iż tam właśnie braknie
pasterza, lecz było to w nadziei iż z czasem przy pomyślnym
postępie ~~zb~~ broni Rossyiskiey do właściwego mieysca swey Missyi
to iest do Armenij większey będzie się mógł udać, ~~tym w~~
z względu że to iest życzeniem S stolicy Apostolskiey którey ~~ta~~
ta część Armenii niegdyś w posiadłości Turcyi byłey, a podbitey
teraz przez Rossyą a w szczególności Zgromadzeniu de propaganda

fide nim Dyecezya zostanie wymierzoną iak JWWPD wiadomo iedynie należy. Ubolewało też wzmiankowane zgromadzenie de propaganda fide iak naymocniey nad prześladowaniem przez Turków na Xięży obrządku naszego dopuszczonym i z względu tego nietylko pochwaliła te nasze wysłanie ale ie nawet rozkazała, w nadziei że wszyscy Stolicy Swiętey Apostolskiey w Kraiach Rossyiskich podlegli zechcą popierać iey wolę. Ponawiam więc me prozby do JWWPD byś raczył dopomagać tey Missyi i dzieło tak użyteczne dla chwały swiętey religyi dla rządu wszelkiemi siłami wspierać przez co nie tylko ziednasz sobie zasługę u S Stolicy Apostolskiey lecz niewątpiąc u rządu JW Nayprzewielebnieyszego Metropolity i Ministra oświaty.

Względem przysięgi wierności dla rządu iak iuż JWWPD wyraziłem nietylko nie iestem przeciwnym lecz sam się daię w poręke w każdey chwili w którey wysłany Missyonarz pod moim zarządzeniem zostaie, co mniemam że i rządowi Rossyiskiemu będzie przyiemnym. Niewątpiąc o łaskawym zaięciu się tą sprawą przez JWWPD i usunieniu wszelkich

Gazety polskie

Mercurius polonicus praecipuum Europae eventuum epitomen exhibens pro mense februario 1698 Lechiopoli 12

Kurier polski tudzież uprywilejowane wiadomości od roku 1729

Gazeta polska r. 1735

Merkuryusz historyczny i polityczny w Warszawie 1738.

---

1 Kurier Warszawski 1765

Wiadomości Warszawskie jeden tylko numer drugi miał tylko Gazeta Warszawska 1774

2 Monitor Warszawski 1765 a potym Monitor 1766

3 Uwagi tygodniowe Warszawskie 1768

4 Zbiór wiadomości tygodniowych 1784

5 Magazyn Warszawski 1784

6 Polak Patryota dzieł peryodyczne z roku 1785 Warszawa

pismo uwiadamiaiące Galicyi z r 1783 4

Lwowskie pismo uwiadamiaiące z 1784 4

Lwowskie tygodniowe wiadomości 1786 4

Gazeta Krajowa i obca 1791

† Korespondent Warszawski 1792

Korespondencya bankowa z roku 1793 w Warszawie

Monitor Krakowski z r. 1795

Gazeta Krakowska 1796

Zbiór różnego rodzaiu wiadomości 8vo 1770

przewodnik Warszawski 1784

Dziennik patryotycznych polityków we Lwowie 1794 odmiana 1791

Patryota polski kartki tygodniowe zawieraiący Warszawa 1766 8

~~Dziennik handlowy 1786~~

~~Gazeta Korespondenta Warszawskiego i zagranicz~~

Gaceta [illegible] 1791

—— [illegible] 1791

—— [illegible] 1807

Pamiątki polskie w Austryi

Na górze przyległey Wiedniowi Leopolda zwaney nad bocznemi drzwiami Kościółka po lewey ręce znayduie się następuiący napis na drewnianey tablicy

Ici les bras en croix au pied du même autel Sobiscky (sic) pendant tout le saint sacrifice pour vaincre Ottomans invoqua l'eternel qui deux heures apres aux Chretiens fut propice et rendit à jamais son grand nom immortel

W zbroiowni Wiedenskiey miało się iak Hohn (Raritaten str 171) świadczy znaydować działo zdobyte na Turkach w odsieczy Wiednia 1683 było srzedniey wielkości z napisem Sig. Augus. Rex Poloniae M Dlitz nad zapałem. Corpore parvus ego, sed Magnis viribus hostes
Sterno Auguste tuos. Qui tua Castra petunt

(Dotychczas niewidziałem)

w Szwechat dwie mil od Wiednia w mieyscu gdzie Sobieski z Cesarzem Leopoldem się ziechali stoi na pamiątkę słup iuż mocno czasem nadwerężony na którym napis: Anno Gloriosi Imperii Leopoldi I XXVI Die XV Septem. Duo longe maximi Europae Monarchae idem Leopoldus Caesar Augustus et Joannes Poloniae Rex liberata prospere obsidione Vienna atque in fugam ingenti barbarorum exercitu occupatis eorundem aeneis tormentis comeatuque repertatis praeterea opimis spoliis hoc loco inter suorum victricia arma invicem gratulabundi convenere magna utriusque electoris ducum principum magnatum comitiva —

~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

Jarzemskiego Muzyka J K mci i budowniczego Uiazdowskiego opisanie Warszawy
w pan Niemcewicz tom 3 s 467 448

Galwes Hiszpan Lekarz w r 1774 umarł spoczywaią zwłoki tegoż w
Koz Panny Maryi w Warszawie
W Oczko lekarz Królewski założył Fundusz na 12 Ubogich w Kościele S Krzyża w Warsz

Franciszek Szmuglewicz urodził się w 1745 z oyca Łukasza który był nadwornym
Augusta III Malarzem Młody Szmuglewicz odniosł w Rzymie zwycięstwo nad
sławnym Dawidem w zbiorze Królewskim późniey dla Uniwersytetu nabytym
iest wiele rysunków tego malarza Kanclerz zaś Chreptowicz posiadał różne
widoki Kraiowe przez Szmuglewicza robione Umarł on 807 roku

3 obrazy Szmuglewicza znayduią się w Kościele Bazylianów w Warszawie
Ostatnie uśpienie Nayświętszey Panny wśród staczaiących się 12 apostołów
Cudowne przerażenie Walensa Cesarza na widok S Bazylego Arcy biskupa
Cezarei, w chwili gdy pod czas Ofiary pańskiey z orszakiem zbroynych
przyszedł wypędzić kapłanów z Kościoła
i S Onufry kiedy go na puszczy S Pafnucy znayduie —
S Agata u Augustyanów

Szpitale w Warszawie są następujące 1 Dzieciątka Jezus zaczęty 1754 we 3 lata skończony z dałmuszny przez Piotra Gabryela Boduin Francuza zbieraney Nowy gmach okazały wedle rysunków Groffego budowniczego iuż stanął długości iego 364 łokci wynosi 2 Szpital Sgo Rocha przez bractwo tego imienia w 1709 dla 80 osób założony dziś do 200 chorych liczy
3 Szpital Skorimierza. tu pozbawione rodziców albo ubogich dzieci uczą nauki roboty. Fundatorką iego Ludwika Marya Królowa Polska bywa tu 250 z okładem sierot. 4 U Marcinkanek na Piwney ulicy czyli u S Ducha / dziś przeniesiony ten Szpital dla niezdrowego położenia w sieśnionym pomiędzy Kamienicami mieysca do zakupionego przez Rząd obszernego Gmachu po Potockich przy ulicy przyrynek, gdzie wygodnie chorzy pomieszczeni na otwartem. Mieysca świeżego powietrza używać mogą W szpitalu Ewangelickim do 30 chorych, w żydowskim do 80 z okładem się mieści. Przy Kościele Panny Maryi Kosztem ogólnym całego miasta utrzymywani są ubodzy. W ciągu roku bywa do 10,000 chorych do 2000 dziatek we wszystkich razem szpitalach
W domu towarzystwa dobroczynności i w Woli Grzybowey o mile za Pragą 300 ubogich ciągle znayduie utrzymanie takie albo i większa liczba czystkowe wsparcie Nie więcey stałego dochodu ma Towarzystwo iak 4100 złr corocznie zaś wydatki z okładem 84,00 wynoszą. Wyroby przez ubogich wklepi dł pr 9000 z
Wszystkie szpitale wspiera Kwesta — Kwesta WJ 16,000 m we
Kary Sądowe a nad DO Monarchy — 5 groszówek 18,000

Plersch 54 obr. Woyniakowski Casanova Bucianski malarze Gładysz
Blank Oleśkiewicz Kreczkowski Albertrand i Scisło

Potocka z Mazurkiem malowała obraz pod kierunkiem Albertrandy
Nayświętszej panny poniżej od nóg przezco nie zachowała miary tak że
na głowy która umieszczona w obłokach — znayduie się u Piiarów
nowa

Czetkowicza malarz obrazy u Piiarów w Wa u Kurm

S Jan N
S — Kalasanty
S Józef
~~Obr~~

807 Palma 20000 Obraz Nay pan 1618 u S Jana
zabrany
do Paryża
w r

Konfratrzy 70 obłąkanych mieszczą niewiastkowo na Lesnie 1650
od Boga Lesn grunt przyskawszy staraniem Tomasza Udeyskiego
opata wzniesli Kościół i Klasztor w 1654 Tobiasz Łowczy Kor
i Andrzey Morsztyn Referendarz fundowali ich tam gdzie teraz ogród
Saski August II dał im 12,000 talarów bitych na 8 chorych

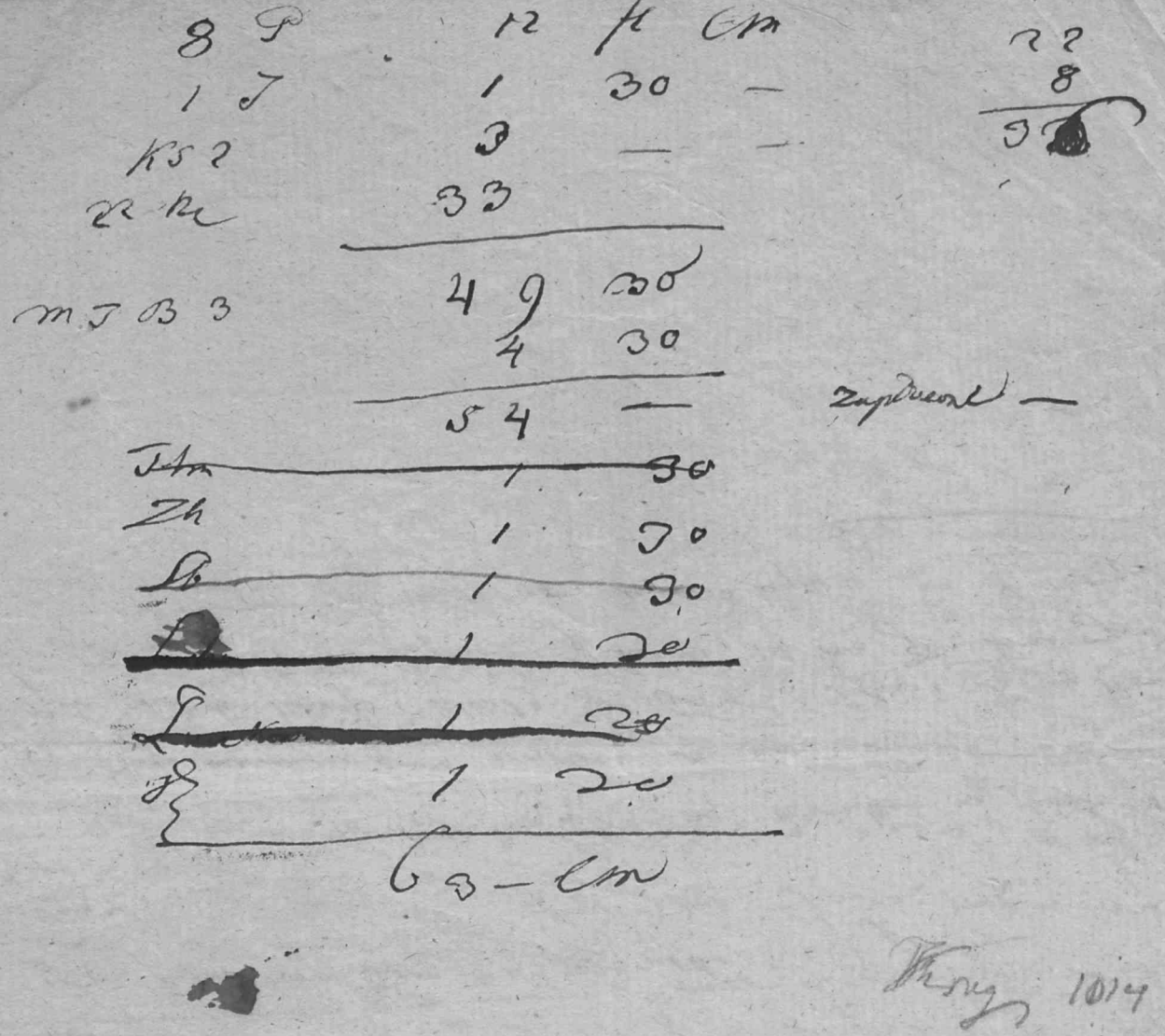

Erster Zeitraum

Von der Einführung des Christenthums in Pohlen bis zum Casimir dem Grossen Stifter der Krakauer Universitæt † J 964 – 1333

† Prof J Mausa Fil Doktora Kształcenie się naszych przodków umieszczone w pielgrzymie Lwow 822 s 186 u

Erst da das menschliche Leben durch die Lehre Christi nun nun Leitung ~~erhielt~~ und neues ~~Ziel~~ † da man in sich selbst und in seinem Nebenmenschen über Thierheit erhabene Wesen fühlte, da die Sitten gemildert der Aberglaube diese gröste Hindernisse der Aufklarung wenigstens zum Theile gehoben wurde konte die Menschheit ~~erst~~ Funken des höheren Lebens ~~erhielt~~ auffangen, dessen Kraft ihm noch unerreichbar war Bey ~~gerechten~~ die Anhahme und Austreitung des Chr ~~Pohlen wurde das Christenthum~~ gegen das Jahr 964 vom Zynzoge Miecislaus dem I ~~[illegible]~~ und ergoss seine wolthatige Lehre schnel über das ganze Land, bestærkte das Verkehr mit andern schon christlichen Völkern zog ausser den erwachnten noch die grösten Vortheile auch durch Ankomen christlicher Lehrer aus den Nachbarlander besonders dem mit uns verwandten Czechien die als Begründer und Bestärker in der neuen Lehre auch einheimische die ~~zu~~ dem geistlichen Stande zueilten noch gründlicher in der Lehre bestærken sie ia selbst zu künftigen Hirten der Gemeinde bildeten ~~mussten~~ doch war alles

noch zu roh und verwildert als dasz man für
höheres Leben ia nur Empfænglichkeit finden konte
Mit spater sich mehrenden Stiftungen und Klöstern
wurden wenigstens in den Mauern die Geistesproducte
des Altherthums häufiger – Mönche des Benedictus
Ordens die noch um das Jahr 1008 von Boleslaus I
dem Grossen (Chrobry) nach Siechelhöw eingeführt
wurden dan unter dem Casimirus dem Mönchen
noch mehre Stiftungen erhielten legten auch
Schulen an und suchten immer mehr Aufklarung
zu befördern. ~~Jetzt fingen~~ auch viele, ~~fremde~~ Gebildetere
Lænder zu besuchen und ~~brachten~~ die was auf Vaterlands
boden noch nicht gedieh ~~mit sich~~ in der fremde zu suchen
Paris Bononien und Padua wimmelten von
Scharen iunger Pollen die sich dort Kentnisse
sammelten, und man braucht nur einen Pappa
dopolus(a) einen Sarti(b) einen Faciolati(c) von
den unsrigen Sołtykowicz Bętkowski in die
Hand nehmen um sich zu überzeugen welch
Mæner Pollen schon gegen das Ende dieses
Zeitraumes zählte und obgleich noch keine
hohe Schule doch schon Gelehrte hatte
Martin Gallus Matheus Cholewa Vincentius
Kadlubko ~~Anderen Geschichtschreiber~~ Bogatal Baszko Stręgski
oder Streębski schlechtig Martinus Polonus
Gennant schrieb seine Chronik über Pipste
und Römische Kaiser der man dan die

Nar: H P II s 236

+ die immer mit der Zeit fühlbar werdende noth an höherer Bildung bewog auch viele

S 11

Zeichneten sich als erste Beschreiber unserer
Schicksale u. obgleich ~~auf~~ in einem
~~mehr bildsam Bildsamen~~ der ~~mehr~~ ungebildeten
Zeitalter gleichen Schreibart bleiben
sie doch die Quellen u. Kritiker unserer
Geschichte

Fabel von der Papissa einhängte die doch in den ältesten Handschriften die sich in der Załuskischen Bibliothek zu Warschau vorfanden nicht zugegen ist ~~und mehrere zeichneten sich auch aus die ich aber nicht alle anführen, nur wollt ich auch nur ich des Vitellio pohlnisch Ciołek erwähnen (a) des Erfinders oder nach andern Comentators und Verbesserer des Araben Al-Hasen und ersten Austreiter dieser Wissenschaft in Europa~~

Zu Ende dieses Zeitraumes kam aber auch ein Mann der da sein Werk und seine Erfindung in Europa albekant sind er auch der Patriarch der den Probierstein der Geistkräfte des Menschen gewiß ~~allein 2te~~ mathematischen ~~astron~~ und mitgehenden 2ten Wissenschaften ist ~~ausnacht~~ ~~ich etwas umständlicher seyn will~~ auch mehr umständliches von sich fordert Vitelio ist den ich meine der Erfinder ~~oder~~ und ester Austreiter derselben in Europa Er war aus Krakau wo sein Vater sich zu Zeiten Boleslai des Keuschen niederließ (1) ~~u. er selbst im X Bücher 74~~ das er auch selbst in seinem Werke bezeuget, (2) Einige ~~nidische Ausländer~~ (3) verweigerten ihm die Ehre eines Erfinders der Optik und nennen ihn bloß einen Comentator und Verbesserer des Al-Hasen ~~der der~~ eines Araben ~~und~~ 12 Jh. den Vorzug aber die Lehre in Europa den ersten bekant gemacht zu haben ~~wie ihm von allen~~ müssen sie ihm doch gestehen ~~zugestanden~~ ~~Er schrieb sein Werk gegen das Jahr 1300 das gedruckt kam erst von Risner 1572 herausgegeben unter dem Titel~~

Janociana T 2 p 286
Byl Tom 2 p 296

~~Das Ende dieses Jahrhunderts brachte aber~~
S 100

(1) Brosci in der Vorrede zum W. des J. Wilichius de Salinis Cracov. abgedr. in dem Mizlerischen Samlung pohl. Geschi. S 779
Byl Tom 2 p 296

S 100
J 286

(2) Vit perspectivae libri X Norimbergae apud Petrejum 1535 fol ~~propo~~ lib X theorem 74 ubi de iride in Terra nostra poloniae circa elevationem quinquaginta graduum in meinem öfters dem Wüste Borek das jetzt ein Dorf in der Nähe Krakaus

(3) Histoire de Mathemat I 508 par Montucl
Brysson Dictionaire de physique unter dem Artikel Optik S 259

~~In Brosci de dierum inaequalite wird besonders Al Hasen besonders aber Vitelio ungefähr Ausführlich~~

~~Erfindung der ihm nachtheilen Janotski Sołtykowicz~~
~~Byl Tom 2~~

Vitellionis Thuringo poloni optiae libri decem instaurati a Frederico Risner Basileae 1572 (Janoc 711 286 Vahr selten a

Mir steht das Urtheil in dieser Hinsicht nicht zu doch muss ich erwähnen das Janocki in seinen ~~misce~~ Janociana bemerkt und solle ~~nicht~~ in der Zaluskischen Bibliothek zu Warschau das Werk des Friedericus Riemer und dem 16 Jahrh. gewesen seyn Thesaurus opticae. enthaltend Alhazeni Arabis Libris optem nunc primum editis ejusdem libri de crepusculis et nubium ascensionibus. Vitelionis Thuringo poloni lib X omnes instauratos figuris illustratis, et auctis adiectis etiam in Alhacenum commentariis a Frederico Risnero Basileae 1572

p 289

[illegible]

Pochwały, Mowy i Rozprawy Stanisława Hrabi Potockiego Senatora Woiewody Ministra Wyznań religiynych i Oświecenia Narodowego Jeneralnego Kadetów, Członka Towarzystwa Przy: Nauk i Akademii Krakowskiey Kawalera Orderów Polskich Część Pierwsza w Warszawie 816 u Zawadzkiego i Węckiego 1784 zapisan

Pochwała Andrzeia Mokranowskiego str 1

Dwie są w życiu drogi dwoiaka chwała człowieka: iedna zadziwia, druga zniewala Pierwszą idzie rycerz którego czyny krwawém piórem w świątyni pamięci zapisuie sława; drugą człowiek dobroczynny, tkliwym głosem serca nad rycerza wielbiony. Tamta rośnie uciskiem: ięki nieszczęśliwych są iey odgłosem: miecz prawem, zwaliska pomnikiem, ta się kryie w cieniu, ludzkość iest iey celem dobrodzieystwa cechą, szczęście dziełem, 2 serce świątynią. Co zbroyna niszczy ręka to dobroczyna dźwiga: tak po srogiey burzy, co z sobą śmierć i spustoszenie niosąc, samą wielkością klęsk nas zadziwia, następuie chwila pogodna która zniszczone zarody odżywia i słodką zniewala ciszą

Stron 3

Przodków sława iest światłem który gasnąc w ciemnocie cnotom ani występkom wnuków nie dozwala.

5 Nie mylmy się: nie od wielości nauk zawisło dobre wychowanie młodzieży, Uprawiać buyną tę ziemię nie zaś wcześnie wysilać należy: rzućmy tylko na nią urodzayne ziarno, a z czasem sama się plennemi uwieńczy zarody. Cuda te rannego wychowania podobnemi są do zmuszonych sztuką drzew owocowych, co zadziwiaiąc pośpiechem, odrażaią smakiem, a 6 których wnet okwitła wysycha latorośl. Nie cierpi ludzkiego iarzma przyrodzenie wolne w swym działaniu mści się z przymusu: a kiedy my młodość doyrzałą mieć chcemy, ona ludzi w dzieci zamienia. Tak pewnie myśleli przodkowie nasi; proste ich wychowanie myśl wielką zamyka.

I Późną doświadczenia wiadomość błędami człowiek opłaca inaczey nam świat, inaczey ~~ludzi~~ rzeczy, inaczey ludzi młodość maluie: i nie wiem, czy nam się na ten błąd

skarżyć czy go zdrowie należy, czy kiedy spada z oczu ta zamiętza zasłona
więcey korzyści znayduiemy w prawdzie niżeliśmy słodyczy doznawali w błędzie?

9 Niech kogoś sypie rękę dostatek swe dary przynosi serce te, któremu się potrzeba
dzielić z nędzą

10 Lecz ozdobę rozcie się wypłaca z postępki uczynnością zapomnienie nie
zamie, i raz się tylko upomnieć daie—

11 Potkromić miłość własną uczynić z niey, że lub rzekę innym ofiarę mieć zdaie
się wysileniem, zimnem na to poglądaiąc cnow okiem, wielkiem temu, co umie zstąpić
w serce ludzkie co zna skryte iego sprzyny, co wie ile moc wiek, ile wzrost, ile
świat, ile przykład, ile zamorza. Tak to co nayzdatniey dla człowieka zdaie się
pospolitością w pewnych okolicznościach trudną staie się dla niego cnotą —

12 August drugi król który w wojnie mocą duszy i ciała równie uzbroiony, mężnie zawsze
postępował się z nieszczęściem, lecz którego w słodyczy pokoiu, dość pospolitym losem ryceny
zwyciężały rozkoszy ~~z ilu zwinął Łoza na pierwszy~~

15 Każde u nas bezkrólewie, a mianowicie to które po zgonie Augusta 2 nastąpiło
było czasem nieszczęścia i klęski. Obcy i domowy przemoc zgubny obywatel musiał się do dalszej
przyszłości strony by od wszystkich nie był gnębionym. Zawsze do rozwolnienia wszystkiego
16 związki napełniał się kraj żołnierzem, wśród gwałtami miasta zniszczeniem
Stanisław Leszczyński, którego z obywatelu obca przemoc wyniosła na tron zgięcy Augusta
mocą sam z niego zrzucony, utraconey po śmierci iego pozostawał prawa. Niemiał innego
August 2 nad pamięć Ojca Saskie dostatki i zgiedzkie wsparcie. Przeszedł naród
za głosem słuszności, który się wtedy za Leszczyńskim wiódł zdawał: iemu lud, iemu
Szlachta, iemu nayprzemoc sprzyiały imiona.
19 Pomściła krzywdy oyca przemoc syna słuszności za Stanisławem, los wojny był za Augustem
3 Po dwakroć na tron Polski wyniesiony, porzucił go z żalem zadowany od narodu Leszczyńskiego
a wnet obcego stawszy się ukochanym oycem wśród szczęścia, wśród nayponyślniey szego los
pełny wieku i zasług nigdy miłey nie zapomniał oyczyzny. Lotaryngią tron
mu dała, on na nim Polakiem był nie przestał. (żyć do 22 dnia września Lotaryńczyków
wdzięczna pamięć Stanisława Leszczyńskiego, a imię iego iest zawsze dla nayuszanowania i miłości przedmiotem)

24 Odżychać zaczęła Polska pod panowaniem Króla do potrzeb zrodzonego. Poróżnał się z narodem August 3 a tych których brać nie potrafił, dworstwo zniewoliły dotrzeciystwo. Głęboka, lecz szkodliwa dla narodu cisza po gwałtownej nastąpiła burzy. Odtąd ciągnęła Polska te długie nierządnego pokoju lata, w których śmiertelnym uśpiona letargiem, mniemała miłego zażywać spoczynku.

25 Stanisław Szczęsny Potocki Wojewoda Ruski w mowie miany na Sejmie roku 1790 || Straszliwszy nad najkrwawsze wojny Polski dzieje stanęli w gruzach potęgi, nie tylko || zwinęli nam zwycięzkie po Janie III pozostałe woyska, ale co daleko straszniejszego || ubliżnili w naszym Narodzie ducha Rycerskiego. Zbrodnia zdrada, ozdobne zbul || wały namioty, a rycerz Polski z podziwieniem to w rolnika to w prawnika widział || się przeistoczony

26 Wkrótce czas wygórowana duma i przemoc, co słabości stanu pewnym się znamieniem o to tylko ubiegały się kto silniey sprawiedliwości oprzeć się zdoła, i kto więcey chleba dobrze zasłużonych zwanego, bez zasługi zagarnąć potrafi. Ten był prywatny publicznych obrad, a o Rzpltey nie tylko zapomniano, ale wprost starano się w współ-obywatelów to szalone mniemanie, że Polska stoi i stać będzie nierządem. Rwały się wdzie po drugich ręcyny, smutną dumy lub osobistych widoków ofiarą, a rząd bezsilny więcey anarchii, niż rządu ciągłą wyobrażał postać

26 Niech się szlachetna chwały żądza o najwyższe ubiega dostoyności, niech ich dostąpi, niech sławy imiona swoje napełni kray kochięcy, któremu los pomyślny sprzyja, usprawiedliwi 27 powodzenie swoie czynami, i słusznie mówić o niey będzie potomność: lecz jak słuszniey o tym, który walcząc z czasem, z ludźmi, z rządem, z okolicznościami, w ciemney, że tak powiem wyżla się nocy, którego bezskuteczność nie odraża, który biorąc na siebie prace, zrzeka się nagrody, sławy, który się dobru jedynie poświęca. Porównajmy tych dwóch ludzi, niech o nich sądzi nieuprzedzenie. Znakomity tym pierwsze jest pierwszy, choć równie dla siebie jak dla ojczyzny prawie, znakomitszym

drugi: bo o sobie ze wszystkiem zapomina. Winna mu potomność dzięy
do niego przepomniany oppłacić.

38 Zeszło do tego Augusta o panowanie, czas zgubiey dla Polski nieszczęsny
Po krótkiey burzy zaiaśniała chwila pogodna, kiedy Koniec bezkrólewia dać nam Króla
obywatela. O smutne i tylekroć zwiedzione nadzieie, bo nieszczęsny Polski nie przewrotność
kraiowi bydź szczęśliwym, nadszedł czas klęski i zaguby, tylko Opatrzności oraczony, a bronią
niepokonany naród nieżądem zrykany, stanął na brzegu przepaści

48 W Sercu szukać nam człowieka należy, w niem się znayduie prawdziwa iego zaleta
Gorzi ludzie tak mało do siebie podobny, wszyscy od siebie tak różny, w sercu się tylko
iednym i takim tylko znayduie. W nim nikła ta obłudna postać, którą świat,
społeczność, zwyczaie, skłonności względy człowieka przyodziewaią. Tam z niey
obnażony, nieletnie podług swey wartości cenionym lub gardzonym bydź może—

2 Tyle ma mocy ta piękna skłonność którą dobrocią zowiemy tyle w sobie zachowuiącego
wdzięku tyle słodyczy tyle rzetelnego zysku; że życie nią osobne tylko nayczystszym
źródłem pochwał. Bo w niem bez podziału w sobie tylko samym w cały swóy
zasięg człowiek czerpa, zlewaiąc na innych korzyści—

Andrzey Mokronowski Wojewoda Mazowiecki i Jenerał wojsk Polskich urodził się z poczciwem wielkim ku
z rodzicami mniey bogatych lecz zacnych, z lecia wraz ze bratią odebrał pierwsze od rodziców szlachetne wychowanie
daley oddany do szkół gdzie niemały czas się uczył; Wyszedłszy na świat — odziedziczonemi dobremi swego wychowania
udawszy się do Prus mimo słabych zasiłków rodzicielskich, upatrywał się sposobem pozyskać przyiaźń w kim
mieysca całe życie zaszczytem zdobiącego— Powróciwszy do kraiu zastał w domu i wszystka Augusta z uszlachetnionym
wychowaniem szlachetności swey wiele zostawił dowodów. Po śmierci Augusta był stronnikiem Leszczyńskiego wiele ten czynił
dla tego gnębionego ojczyzny z upadkiem tronu Leszczyńskiego gdy polska w pokoiu nieszczęsnym zostaiąc zwłoki swoich
przeszłych nieszczęść gromadziła udał się do Prus gdzie do króla Fryderyka staroświeckim dworu nadwornym wielkiego
czasu na tego dworze przebywał— Zkolenia za tych czasów wniósł się w Króle do tego i to cenyła się wtedy bardzo
tego chwalebnych czynów Lezay 1748 1762 i 1764 zachowały niezmiernie dawny na tych polach tego Mistrza
wielkiego Francya wiadomości które w sądach mu powierzonych czyny przy Hetmanie Wielkim Koronnym Zamoyskim
ten sam delegowanych przy przyiściu się do utworzenia edukacyiney Komissyi, nakoniec podpora ojczyzny
Króla rady, tak chwalebnie w czasie, a ze to szlachetne czyny Oświe wiadomość się nowy w mokronowskim

Leipzig bey Leopold Voss Rede über den Einfluss der Medicin auf die Cultur des Menschengeschlechtes am 15 December 1823 zum Antritte seines Lehramtes gehalten von Dr Ludwig Choulant Professor der theoretischen Heilkunde und Director der Poliklinik an der chirurgisch medizinischen Akademie zu Dresden 8 1824 ebo 8. (Med chir Zeit 1824 Nro 58 Seit 110)

Gewiss ist es, dass die Heilkunst, diese tief in alle Verhältnisse des Menschenlebens eingreifft von hoher Bedeutung für die Geschichte des menschlichen Herzens ist, und dass die Heilkunde welche sich unmittelbar auf die Erkenntniss der menschlichen Natur stützt, und so viele Wissenschaften in ihren Kreis zieht, in den Entwicklungsgang des menschlichen Geistes mächtig eingreifen muss. Das Ziel nach welchem die Menschheit streben soll ist die Humanität, der Inbegriff menschlicher Vollkommenheit. Warheit, Recht, und Sitte, sind der harmonische Dreyklang der Humanität die dreyfachen Fragen aller menschlicher Cultur, sehr Vielen beygetragen habe. Die Medicin die diese 3fache Richtung des menschlichen Geistes hervorgerufen hat, daher zur Cultur der Menschheit Das Recht der Warheit wird durch Aberglauben aus Unkunde, und durch Irrwahn aus Anmaßung beschränkt und verdunkelt, Die Medicin welche von jeher die sorgfältigste Pflegerin der Naturkunde war hat allzeit für die Ausbreitung der Warheit auf Erden kräftig gewirkt, den Aberglauben und Irrwahn verscheuchet, und das Licht der Erkenntniss genährt und verbreitet. Das Recht die gleichmäßige Vertheilung der Ansprüche der Menschen an einander die gegenseitige Beschränkung des Willens der Einzelnen zur Erreichung der allgemeinen Glückseligkeit hat, sein ihre Wurzel in der Anerkennung der moralischen Gleichheit aller Menschen. Die Medicin ist das allgemeinste aller menschlichen irdischen Güter, der Arzt ist der Mann aller Völker, aller Zeiten aller Menschen er übt die Humanität allenthalben aus und trägt durch sein Beyspiel schon zur allgemeinen Anerkennung und Verbreitung der menschlichen Rechte bey. Wer weiss es ferner nicht wie viel die Medizin beigetragen hat zur Vervollkommnung der peinlichen Gerichtsordnung beytrug? die abgeschaffte Tortur die seltneren und milderen Todesstrafen die genauere Erhebung des Thatbestandes und die richtigere Bestimmung der Zurechnungsfähigkeit sind grossen Theils ihr Werk. Endlich hat die Medizin die heiligste Pflicht der Humanität

die Sittlichkeit gefördert soll das, was über Sittlichkeit gelehrt werden kann ins Leben eingehen, so muss es sich nothwendig auf richtige Erkentniss der Menchennatur gründen Indem die Medicin nun vor allen andern Disciplinen über die Kräfte und Forderungen der Menschennatur, über die gegenseitigen Beschränkungen des Geistes und des Körpers den genügenden Aufschluss gibt; so muss sie es auch seyn, welche die einzig echte Grundlage für eine brauchbare Sittenlehre liefert. „Denn nur was vom Leben ausgehet kann fruchtbringend auf das Leben zurückwirken. Aber auch der practische Einfluss der Medicin auf die Sittlichkeit ist grosz Das Beyspiel eines ganzen Standes, der ohne verhaltnissmaesige Belohnung sich dem beschwerlichsten Geist und Körper zugleich erschöpfenden Geschäfte widmet, muss gewiss auf die Verbreitung der Sittlichkeit den grosten Einfluss haben. Am Schlusse zeigt der Verfasser in Kürze aus der Geschichte der Völker, wie innig mit dem geistigen Leben eines Volkes die Ausbildung seiner Medicin verknüpft sey und wie sehr diese daher zur Geistescultur beytrage.

Liest doch nur Jeder
Aus dem Buch sich heraus, und ist er gewaltig, so liest er
In das Buch sich hinein, amalgamirt sich das Fremde
Ganz vergebens strebt du daher durch Schriften des Menschen
Schon entschiedenen Hang und seine Neigung zu wenden;
Aber bestäken kannst du ihn wohl in seiner Gesinnung,
Oder, wär, er noch neu, in dieses ihn tauchen und jenes.

El Hauwa di der Sturm auch die indische Pest genannt eine Art von Cholera morbus und die schrecklichste aller Seuchen hat seit einigen Jahren die Ufer des Ganges und des Indus verlassen und mit Sturmesschnelle von Osten gegen Westen hin Arabien, Persien Mesopotamien, einen Theil des alten Ciliciens und Syrien verheerend überzogen, und ist bis an die Küsten des Mittelmeeres vorgedrungen wo sie seit verrichtenem Jahre um den Orontes auf den

zawsze fałszem z jakichkolwiek ust pochodzi, nie każdy iednak kłamca, co kłamstwo powiada: ieżeli ie powtarza za drugim, ten szalbierz nie ón. W powieści iego rzecz bayką, prawda zaś, że ią słyszał: nie wyssał iéy sobie z palca. Przywidnie-li ią sobie? i tak nie zmyśla, bo można nie widzieć i widzieć czyli przywidzieć. Strach ma wielkie oczy: stawia różne obłudy. I snu źwierciadło nie raz, cienia, z widzeń dziennych przekształcone, ponawia; nie krzywo przysiągłby iednak, ktoby się klął na duszę, że na nie patrzy. Częstokroć pogłoska z razu lekkomyślnie nie uwierzona, szérząc się wiary nabywa; i lichy liczman płaci pod stęplem powszechnego przyięcia, aż trafi się kto, co go na kamieniu zdrowego rozsądku doświadczy. Bóg wie, iak wiele miesięcy wierzono w strachy owego zamczyska, gdzie Pani Deshuillieres uchwyciwszy psa za uszy, wszystkim oczy wykłuła, co to był za kosmaty djabeł, który może ze stu przed nią spłoszył. Wreszcie siła naszéy wyobraźni, buiać lubi i pnie się zawsze za kres zwyczayny. Nie podobnym rzeczom do wiary tym łatwiéy wierzymy, może przez to samo, że ie z piérwszego rzutu myśli, nie sądzimy za godne roztrząsania. Dobrze ktoś powiedział: mniey na świecie występków niż błędów! Zaiste i liczne zabobony, często raczéy nierozsądek niż złość tworzy. Zgoła i naymędrszym czasem w głowie świtu podług owego Naruszewiczowskiego

Wybaczcie mi proszę was Grecy sapienci,
I wam się też iak innym ludziom w głowie kręci!

Oszuści warci pręgierza: Głupiochlubskich wydrwił Lucyan. Wybaczaymy błądzącym i pamiętaymy, że każdy ma swe głupstwo, tylko ieden go wziął funt a drugi połowę.

Niech się kto iak chce strząsa z głupoty bydlęcéy
Każdy głupi, różnica, że ten mniéy iów więcéy. ×

Gorczyczewski w Satyrze IV Boilego.

Naturwissenschaft und Heilkunde im Geiste der neueren Naturphilosophie

Der erste Ursprung der gesamten Naturwissenschaft in einzelnen Erfahrungen und Beobachtungen über die Natur und das Kindesalter dieser als jeder Wissenschaft war Empirie – die älteste und nie zu vernachlässigende Quelle unserer Erkenntniss die da wo sie sich rein und von Hypothesen unverfälscht erhielt der Wissenschaft stets reelen gewinn brachte

Allmählich suchte man sich dann auf dem Wege der Reflexion zu umfassenderen Ansichten der Natur zu erheben verfiel auf trügliche Hypothesen mancherlei Art vorzüglich auf unvollkommene Theorien des organischen Lebens, indem man einzelne Reflexe Aeusserungen desselben auffasste und aus ihnen das Bestehen und alle Veränderungen des Organismus erklärte, sie folglich irrigerweise über das Leben selbst stellte So entstanden die Theorien der älteren Dogmatiker der Methodiker der Jatrochemiker Jatromathematiker Dynamiker und Brownianer, die jedesmal eine Zeitlang Anhänger fanden bis ihre Mängel und die Einseitigkeit ihrer Principien sichtbarer und einleuchtender wurden

Lipser Comitat

Indiesem den nördlichen Theil Ungarns einnehmenden Landstriche das & fest am Fusse der Karpathischen Alpen die hier ihre höchste Grösse haben liegt & ~~und~~ nebst den seine Grenzen umgebenden grösten Gebirgen grösstentheils bergig ~~ist~~ reich an Seen Wasserfällen Flussen ~~vor~~ Mineralquellen Bergwerken ist ein durchgängig kaltes und rauhes Klima besitzt dessen Einwohner + schlank und hoch von Statur einem festen Körperbaue blühender Gesichtsfarbe sind dabey arbeitsam mässig auf ihrem mageren Boden leben x wird die Plica + nach Beobachtungen Hr. Dr. Jacob x Engel physicus zu Leutschau selten beobachtet im Jahre 1786 ~~beobachtete~~ sah derselbe sie als Krise eines Nervenfiebers

x über ausführlichere topographische Notizen dieses Comitats sehe man Topographisch statistische Archiv des Königreichs Ungarn von J Czaplovics II Theil N 821 Seite 288

& ~~und welches~~ mitternächtlich an Galizien grenzend

Deutsche ~~[illegible]~~ Russnicken &

+ obgleich Creline in dieser Gegend nicht so selten sind

2 Niesforność związku w iey wewnętrznym rozmaitych narodów składu

Tak gmach ten niezmierney wielkości wydawał się na oko pysznym i okazałym tak w samey rzeczy był wątłym w węglach i wszystkich wiązaniach, różnym w zrębie zgoła w całey budowli niedołężnym lub jeżeli raczey podług upodobańszego z ciałem ludzkiem Rzeczypospolitych równanie mam iey obraz okyślać, olbrzymi ogrom wewnątrz, nieumiarkowanemi i spornemi trawiony żywiołami, co do powierzchney osnowy składał się z różnorodnych niezrosłych z sobą wypaczaiących się, ruchliwych samopas często i po przecznym kierunku czynnych członków; każdy niemal powiat który się w niego iakąś przygodą wkraczył, przy swoim kształcie oraz szczególnych to prawach to zwyczajach zostawał; zaś polska Litwa Prusy każda z osobna mając własny skarb własne sądy własny Senat własne Seymy a nic wspólnego krom Króla, wszystkie udzielnych państw zachowywały zaszczyty; te trzy postacie w samych karkow pod jedną schodziły się głowę. Co jeżeli Panowie rad tey lub owey prowincyi na zjazd drugiey przybywali, działo się to i w szczupłey liczbie, i raczey z przyzwoitości niżeli z obowiązku; rzadko dla namówienia się nigdy dla łącznie uchwalania czyli wykonywania prawodawstwo pospolicie dla strzeżenia szczególney niepodległości lub szpiegowania się. Obywatel jedney był poczytany za cudzoziemca w drugiey przybywali, działo się to i w szczupłey liczbie i raczey z przyzwoitości niżeli z obowiązku, rzadko dla namowienia się nigdy dla łącznie uchwalanie czyli wykonywania prawodawstw, pospolicie dla strzeżenia szczególney niepodległości lub szpiegowania się —

1 Rozległość Polski

Mocarstwo Polskie za spojeniem się znaczney części niegdyś przez Bolesława Krzywoustego między synów rozpozażonych dalszemi podziałami rozmaitą też szarpaniną podrobionych krain, po wydźwignieniu męstwem i wytrwałością Łokietka z pod obcego przywłasczenia nowo wskrzeszonego Krolestwa Rusią, Wołyniem, Podolem przez Kazimierza W zdobytemi, a w odmianie Dynastyi Litwą od Jagełły przyłączoną, od Witolda rozszerzoną pomnożone, gdy Kazimierz W prusy wschodnie w prowincyą obrócił ciągłem pasmem od morza baltyckiego Euxynu dosięgało. Wprawdzie na Wschodzie i północy Litwa poniosła duży szwank w Witołdowych klęskach utraty pod tymże Kazimierzem i Alexandrem Nowogrodka Wielkiego z Siewierzem atoli jeszcze się o nic acz nic pomyślnie rozgrywała, nawet nad Pskowem choć cień jakiegokolwiek zachowywała zwierzchnictwa; Korona zaś kupnem przez Kardynała Oleśnickiego Siewierza od Kazimierza IV Oświecimia od Olbrachta, nieco się w Szląsk, a pierwey za Władysława Jagiełły zastawą Spiża w Węgry pomknęła. Wypełniła się wewnątrz za pomienionego Kazimierza Ziemiami Gostyńską Sochaczewską Rawską Płocką od Mazowsza odkrojonemi Przytym hołdowali iey na reszcie tegoż pozostali Książęta; podobny też obowiązek na Domorskich na Krzyżakach na Mołdawie i z Wołoszczyzną ciężał.

Obywatel iedney był poczytany za cudzoziemca w drugiey; urzędu tamecznego sprawować nie mógł. Prawo rodactwa, co indygienatem mianowano od stanow owey do którey się wpisował nabywać musiał.
Każdey też służył przywiley, żeby iey mieszkańcy niebyli na woyne za własne granice ruszani. Prusacy nawet utrzymowali że z sojuszu Korona winna im była obronę a oni dla niey równego obowiązku niemieli
Związek tak niedołężny i wiotki zamiast tworzenia wspolnością interessu jednostaynego powszechnego ducha, żywił dawne niechęci, niecił zawiść podrycał podeyrzenia. Narody więc nie tyle z sobą zbratane żeby swoią osobną własność złożyły, czyli zbiły na pospolity majątek, żyły z sobą w nieufności, chociaż pod tym samym królem, troskliwi i zazdrośni jak zwyczaynie z trojakiego łoża przyrodni bracia żeby oyciec cudzą macierzyzną mniey dostatnich nie zapomagał
3 Litwa
Litwę zawsze bodło stracone pod przewagą Korony znaczenie; mieli za złe Jagiełłom poczytuiąc się za rodzone potomstwo, z którem nie powinny były równać się przysposobione dzieci, że i Polaków kochali: patrzyła z rozkoszą na rozgałęzione Gedymina i Olgierda plemie, ponieważ z tey krwi zawsze się iey ktoś co nie był Królem Polskim na Książęcia zostawał. Gdy też Jagełło dwoch Synów, Kazimierz wcale liczne potomstwo spłodził, wielbiła szczęśliwe zdarzenie, ani nie zaniedbała z niego korzystać Sto lat mijało od iey sprzymierzenia się z Koroną, a jeszcze nie zostawała pod jednym z nią berłem, wyiąwszy krótkie chwile, kiedy jakiś trafunek zamiary iey zawodzi, albo sami Polacy przynosili berło u niey panuiącemu

Jagełło przekładał nad nią osobnych władzców którzy tylko tytułem od niego niżsi / albowiem zostawiwszy im dawny wielkich Książąt tytuł pisał się naywyższym / tyle mu tylko podlegali, ile sami chcieli. Po zeyściu Jagełła i iego zastępcy Zygmunta odkazawszy Polakom Władysława Jagełłowicza wzięła sobie jego brata młodszego Kazimierza z serca mu przychylna poki mniey sprzyiała: lecz ledwo ich berło przyiął nalegała aby innego na swoie mieysce u niey podstawił; nieprędzey też oczy zamknął jak przez dwóch na owczas żyiących i starszych sięgnęła po trzeciego w rodzeństwie Alexandra; na koniec w samem skwapliwem wyniesieniu Zygmunta podobnież pogwałciła uroczyste sojusze względem nie obierania Monarchy tylko wspólnie z Polakami. Polacy także nie z serca się iey trzymali kłuło ich czasem obcey krwi panowanie. Oglądaiąc się na upokorzonych swoich Mazowieckich piastów niekiedy nawet wyrzucali sobie niewdzięczność wynosili się nad Litwę pogardzaiąc nią iako narodem świeżym, który z pogaństwa, z barbarzyństwa, z pod jarzma dźwignęli Szlachectwem zaszczycili, herbami ozdobili, wolnością uszczęśliwili. Jeżeli o jey zatrzymanie dbali pochodziło ~~z~~ mniemania że była Korony przynależytością i z miłości własney potęgi, nawet po samych Jagełłach nieokreśloney wyciągali ~~grzeczności~~ wdzięczności, niekładąc w równi żadnego od nich wziętego dobrodzieystwa, z wyświadczonem, w postawieniu ich domu w rzędzie Mocarzów Europeyskich na świetleyszym i dostoynieyszym niżeli z przodków dziedziczyli tronie. Jeszcze i późno w obec powtarzali

wnukowi Kazimierza że ten cały serum wylany dla Litwy bynaymniey nie zasłużył był sobie na miłość polaków. Zachodziły między obydwoma państwami zatargi oznaczne Kraje Litwa rościła sobie prawo do Rusi czerwoney, podola i Wołynia posiadanych przez polskę. Ta upominała się u Litwy Podlasia, Kijowa, reszty Wołynia, czyli Łucka i Brasławia. Całe panowanie Kazimierza grzmiało pieniaczemi z obydwóch stron sporami. O włos nie przyszło do rozbratu. Litwa koniecznie się szarpała wyrazy wcielenia, przyłączenia zjednoczenia, jakoby równości i niepodległości uwłaczające szczególnie samodzierzcy ukazem w przymierze wtrącone, z niego wygluzować, owszem upatrywała w plemieniu swoich Książąt kogo, coby się podjął udzielnie nią władać, i pod rękę wspierała Krzyżaków. Polakom też do ostatniego ziątrzonym i i zrzyzonym ledwo się nie wyrywała ustawicznym z nią kłopotem: niedbacie o nas i my się obeydziem. Na czas zaskoczyła Litwę woyna od Moskwy; polacy obojętnie się na iey klęski stawili przysiodłana od Jarana Bazylewicza uczuła iak by się iey była zdała od sprzymierzeńców pomoc a nie mało dogadzało choć plecy mieć bespieczne; staniała przeto albo przynaymniey ucichła —

IV Ruś

Ruś nietaż uprzywilejowana, lecz liczbą i dostatkami przemożna, zamieszana między Polaków i Litwę, przeciwko obydwóm nienawistna, od obydwóch obrządkiem, od Litwy ieszcze i rodem i ięzykom różna, chociaż Polakóm z tey miary bliższa, znowu od nich owym niemal dziedzicznym w plemieniu słowiańskiem hordy od hordy wstrętem odstrychniona nie smakowała sobie w obecnym losie. Gdy ią Władysław Jagello przy swoim

na tron wstępie swobodami Polskiemi obdarzył, ani iey niedogodził, ponieważ w tém upatrowała chytrą wędkę w przeciągnieniu siebie na wiarę rzymską, ani owym miłey rzeczy nie uczynił, równaiąc ich z podbitemi. Wszakże potężniey ieszcze burzyła się przeciwko Litwie Ruś, która niegdyś iey w nikt czemném służyła poddaństwie, tylko łubami i korami drzew lichy haracz do Kyowa opłacaiąc, pamięcią przeszłości; tudzież obecna nie z samey niemal wrodzoney sobie przebiegłości, lecz z oświecenia i wykształcenia, wyższość okazuiąca się i w tém, że Litwa iey ięzyka i pisma swego do spraw publicznych używała, owszem nawet w sztuce rycerskiéj znakomitsza biegłość. Ktokolwiek więc kiedy odzywał się z hasłem przeniesienia stolicy w Xięstwo czyli z Kiernowa czyli z Trok nakoniec z Wilna do Kyowa, ~~w okamgnieniu~~ w okamgnieniu gotowy owszem skwapliwy tłum garnął się pod iego znaki; nie schodzi to zaś na przemożnych kniaziach co współrodaków dumie dla dopięcia swoiey dotuszali; do tego pobratymcze i iednego wyznania mocarstwo tuż pod bokiem na każdą zogromnienia się sposobność, owszem zręczne ią wzniecić, czuwaiąc, burzliwe z siebie umysły ustawicznemi poddmuchami wychrzyło i skwapliwém na każde skinienie w sparciem zuchwaliło.

V. Prusacy

Co się Prusaków tyczy, nie był tow ów dawny naród iednego szczepu z Polakami, albo przynaymniey im pokrewny. Wytępionych orężem krzyżackim zastąpili różni przybysze, po naywiększey części z Niemiec na lep gotowych osad i zapomiżenia

De Matrimonio

Est Sacramentum

Quia sic Xstus de illo disposuit: ut novam illi formam redderet, ut nonnisi inter duos Sancta illa Societas iniri posset. Math 19. 4. sq Cujus vinculum est indissolubile Marc 10. 10 sq Luc 16. 18. ut esset signum æternæ Conjunctionis Xsti cum Eccles. Eph 5. 32. Sic Xstianorum Conjugia Spiritu Sancto Divinaq gratia Comitante Copulantur et Sanctificantur à Deo nativitatis nostræ Origo. Hoc Patrum traditio, Ecclesiarum fides Constans, Continuaq doctrina Confirmat.

Definitio

Est Sacrum novæ Legis, quo mari, et fœminæ (dum individuam vitæ Societatem legitime ineunt, confert gratia, singularibus additis auxiliis, ut conjugalis amor, vera Caritas fiat, afficiaq omnia, tum invicem, tum erga liberos, rite impleant.

usq

Usq doctrinæ hujus

Ex proposita de Sancto matrimonii doctrina fluunt Monita:

1. Dei bonitas Collaudada, qua nrae ita voluit nativitatis origine consecrare: ut sua graa suffulciat eos: qui ex prescripto lege conubia ineunt,

2do. ut graa, qm nuptias celebratibus Deus spodet, revera obtineat ut diligenter habeat prae oculis fines, ad quos à Deo e institutum matrimonium

3. Qui juncti st matrimonio, vita exigere studeat ad praescriptas a Paulo Conjugibus leges Ephes 5 22. sq. 1 Cor. 7. 2. sq. 1 Thess. 4. 5. Hebr. 13. 4. Gal. 6. 2

De

beatæ vitæ posesnem admittat.
Jur ea priorem locu occupat Mors.
qua ad altera vita nobis via pandit.

Mortis Notio

Est am mors viculi inr Corpus et aam Naturalis dissoluo. Ita morte describit Apostolus. Philip. 1. 23. Cupio dissolvi &c. Tim 4. 6. Tempus resoluonis meæ instat. Vinculo inr Corpus et aa blato, Cesat aa Corporis, quod informaverat, mebris uti, Sentire p organa, aut operari p illa. Est em mors vitæ humanæ Cessatio.

Not. 1. Mors triplex. Comemorat in Scripturis. Naturalis, Spiritualis, et Æterna.

Mors Spiritualis? est privao Graæ nepe vitæ Spiritualis, quæ est in Xsto Jesu Et hæc impiorum est

Est am mors qæda pioru, qua moriut peccato

p regeneraoem, et renovaoem. Rom. 6. 2 sq
Colos. 3. 3. 1. Petr. 2. 24.
Mundo? Gal. 6. 14. Rom. 6. 6.
De naali ttm morte hic sermo est. Quae
in Scripturis dicitur Mors piorum? Somnus —
Deut. 31. 16. Joan. 11. 11.
Congregao ad populu suu. Gen. 25. 8.
Collectio aut appositio ad Patres suos, via
Universae Carnis Jos. 23. 14
Finis. Math. 10. 22.
Dissoluo, translao. exitus Conversaonis Nrae
depositio tabernaculi, requies à laboribus.

Causa et Origo Mortis

Tres st Caae, ob qas hoo. necessitti moriendi
subjicit
1. Seductio Sathanae Sap. 2. 23. Deus
creavit hne inexterminabilem, invidia
am diaboli mors intravit in mundum.
Causa mortis altera, hnis in pctm plapsi
Caa. Eccl. 25. 23. a muliere initiu fac-
tu e pcti, et p illa ones morimur
3. Deus judex ac pcti vindex mortis Caa
est.
Et

Et hæ Cæ remotæ et ppales st mortis
Internæ am et pximæ qæ. medici exa
minet.
Pctm univ sale omnium e Causa mortis u-
nivsalis
Ergo migrationis nræ memores Semp
ita vivere satagamus: ut bene beateq
aliquando moriamur

Notio Resurrectionis

Resurrectio est corporis p mortem a-
missi restitutio, et animæ cu eodem
unio iterata.
Resuscitao am hæc dicit: opus Dei exter
nu, quo omnis generis mortuos Deus o-
mnipotea sua revocaturus e ad vitam
restituendo singulis corpora, qæ habe
bat, rursusq aabus uniendo.
Resurrectio am im proprie accepta
e justificao et regeneraõ
Tunc unusquisq ppria mercede accipiet secundu
suu labore. 1. Cor. 3. Et sicut stella a stella usq
differt in claritte, sic et resurrectio mortuor. 1. Cor. 15

usq hujq doctrinæ et fructq

Commonemur 1mo ut magni beneficii loco resurrectnem habeamq.

Quæ sive in metu mortis, sive in luctu charorū, animū nostrum erigit

2do Jubemur: ut Corpora nra, qæ aliqndo resurrectura st, nūc exhibeamq Deo arma justitiæ, hostiā vivētem, sāctā, Deo placentem, ut beata illa resurrectne digni habeamur.

Deo grāas —

Est em hæc de æterna salute fides totiq Xstianæ religionis basis, virtutū, ac bonorū operum calcar, antidotum peccatorū, in Edis rebq veri gaudii fons, in adversis pfugiū, ac levamē, in desperatis fida anchora, in morte robur.

Quibq mediis? ad infinitæ beatitudinis possesnem veniamq? ostudimq —

Faxit Deq! ut, qd eo revelante, cognovimq sumū aliqndo bonū, ad qd conditi sumq post hanc vitam nanciscamur, sine fine beati.

Kordecki Augusty.

Nova Gigantomachia contra sacram Imaginem Deiparae Virginis a Sancto Luca depictam et in Monte Claro Częstochoviensi apud Religiosos Patres Ordinis S Pauli Primi Eremitae in celeberrimo Regni Poloniae Coenobio collocatam per Suecos & alios Haereticos excitata et ad perpetuam beneficiorum Gloriosae Deiparae Virginis recordationem, successurae posteritati fideliter conscripta a R P Fr Augustino Kordecki praedicti Ordinis, protunc Clari montis priore anno Domini MDCLV Cracoviae in Officina Viduae & Heredum Francisci Caesarij S R M Typ. fol. 127 stron oprócz tytułu i przedmowy znayduie się w bibliotece Xży Mechitarystów

Stanisława Okszyca Orzechowskiego Kroniki Polskie od Zgonu Zygmunta I przełożone przez Włynskiego. Edycya Tadeusza Mostowskiego w Warszawie 805 stron od 1 – 269 66

Wiadomość o Orzechowskim

Stanisław Orzechowski żył pod panowaniem Zygmunta Augusta Jagellończyka o roku urodzenia i smierci iego pewnosci nie ma. Sciągnął uwagę powszechną gdy będąc Kanonikiem Przemyskim, pod czas rozterek religiynych w kraiu, wspierany od możnieyszych Dyssydentów, Magdalenę córkę Jana Chełmskiego[1], publicznie za żonę poiął: za co przez Dziaduskiego biskupa Przemyskiego, z którym długie wiodł spory od kapłanstwa odsądzony i wyklęty został. Po smierci iednak żony uczyniwszy wyznanie wiary, na synodzie Piotrkowskim roku 1552 od Dzierzgowskiego Prymasa z cenzur Koscielnych uwolniony, a na seymie 1561 był posłem Żył iescze około roku 1570 Pisał naywięcey w łacinskim ięzyku mianowicie Annales Poloniae, od smierci Zygmunta I które z Zurowic wioski oyczystey w Przemyskim roku 1554, Zygmuntowi Augustowi przypisał. Te późniey przez Zygmunta Alexandra Włynskiego w Akademii krakowskiey filozofii doktora po Polsku wyłożone, tu dziemy. Zostawił także Orzechowski niektóre drobnieysze pisma w rodowitym ięzyku a między innemi Policyę Rzeczypospolitey Polskiey, na wzór Ksiąg Arystotelesowych; która za swiadectwem Krasickiego w rękopismie pierwotnym z podpisem Autora, w bibliotece Heilsberskiey ma się znaydować. —

1) pochodziła z matki z Zarembów szlacheckiey i dostoynej a z oyca Chełmskich rodu że między familiami polskiemi mało obcych liczyła zaślubiona Orzechowskiemu w Leszczynie wsi bliskiey Jędrzeiowa w domu brata Remigiana roku 1551

Monumenta Sarmatarum beatæ Aeternitati adscriptorum Simone Starovolscio Primicerio Tarnoviensi collectore Cracoviæ in Off Viduæ et Hæredum Francisci Cæsarij Sæm Typog anno Domini 1655 fol

67

Leopoliensia pag 275 & 276

In porta Haliciensi

Stephanus Waiiwoda Moldaviæ

vir militiæ gnarus, acer, immemor fidei præstitæ cum XL, Turcarum et Tartarorum millibus hostiliter Leopolim ipso die Divo Servatio sacro agressus est, spe tamen poliundæ urbis frustratus Deo Salvatore nostro terrente & avertente, postridie summo mane obridione solvit Anno Domini 1498 et ulterius procedens, Premisliam, Tavovoriam Radymoro & Hanczugam, ferro & igne depopulatus est.

In Porta Cracoviensi /s' p 276/

Sanctæ Annæ SS VM Domino nostro, Parenti grata memoria quæ intercessione sua mirabilem Tartarorum impetum ab hac urbe ipso sibi sacro die avertit

p 276

ad Statuam Bernardini Wilczek Archiepiscopi Leopoliensis

In Basilica Metropolitana

Non nobis Domine non nobis sed Nomini tuo da gloriam

Rosarum rosa, & tu pateum dignissime Præsul
Hac sub mole iaces, spiritus astra tenet
Ora pro patre pio quisque Viator

eadem pag Reverendissimus in Christo pater
Dominus Petrus Starzechowski
Archiepiscopus Leopolien
Vir moribus ac ætate maturus
Annos agens LXXX ex hac vita migravit
Anno Domini 1554 die 1 Octobris
In eo sepulchro positus
Oretur pro eo

463

276 & 277 Ab auditione mala non timebit

Joannes Demetrius Solikowski à Solki
Archiepiscopus Leopolien

Religione pietate, sanctitate, viris Apostolicis par
In Ecclesia pastor zelosissimus, laboriosissimus, fidelissimus
In Repub. Senator prudentissimus, integerr. fortissimus
Ingenij & literarum elegantia cultissimus.
In summa comitate gravissimus
In pauperes effusissimus
In omnes humanissimus
Sub Rege Sigismundo Augusto iuventam exercuit
Henrico fuit charissimus
A Stephano Archiepiscopus factus,
Apud Sigismundum III authoritate polluit
Eo Praesule Episcopi Ruthenorum ad obedientiam Ecclesiae
Romanae redierunt
Haereses innumerae extirpatae sunt
Templa multa de novo erecta plurima reconciliata
Legationes pro Repub. XXIV obijt
Livoniam reformavit
Mortuus est Anno Dni MDCIII die 27 Junii
Aetatis suae LXXIV sedit annos XX
Memoria ejus in benedictione

VII

Nil firmum tibi, nil putes Viator
Mansurum situs hunc monet sepulchri
Joannes Andreas Prochnicki de Prochnik
Vetusta Ducum de Bibel Origine
Archiepisc Leopolien
Pietate, atque vitæ integritate, singularisque eruditionis elegantia
Tum in patria tum in exteris nationibus illustris

Apud Philippum III Regem Catholicum Sigismundi III Poloniæ & Sue ciæ Regis munera perfunctus, egregium industriæ prudentiæque specimen dedit: Ecclesiæ Camenecensi Episcopus, multa ornamenta contulit inde ad Archiepiscopatum Leopol assumptus, Metropolis suæ in summa rerum & temporum perturbatione præclara liberalitatis monimenta et decora relinquens, hic receptaculum corporis sui post funera elegit & marmore hoc vivens decoravit. Anno Domini 1630 die 15 Mensis Feb Obijt die 13 Mensis Maij Anno Domini MDCXXXIII Archiep XIX Aetatis suæ LXXIX

VIII 278 Sigismundus Ligęza a Borek, Pocillator Regni Liwonien, Krzepicen Tyssonien, & Capitaneus, vir natalium splendore, & multis præclaris virtutibus conspicuus, post exolutum hujus naturæ debitum, cum magno suorum desiderio hic positus est, cum Annos vitæ suæ XLIV feliciter finivisset Anno a Christo nato Salvatore nostro MDLIX.

78 Stanislaus de Zołkiew Palatinus Russiæ, cum multis egregijsque pace & bello meritis, summam in Rempub fidem ac studium probasset, multarumque pro ea acierum certamina absque ulla offensione subiens superstes claruisset, tandem plenus dierum Anno ætatis suæ LXVIII Fatis concessit die 25 Julii Anno Christi MDLXXXVIII Oretur pro eo

278 Generoso Domino Adamo Siemuszewski de Siemuszowa,
Capit: Leopol. Terrarum Russiæ Generali surrogato
Viro religione, genere vitæ ingenti.
Gravitate morum, prudentia, summo consilio, totiusque or
dinis Equestris amore insigni & claro
Uxor inconsolabilis, moestissimique liberi DD
Obijt Lublini, summo cum Regis desiderio, & totius illius
dolore, cum ibi nuntium Terrestrem Leopol. ageret Conventus
Domini, 1564 die 6 Feb ætatis vero suæ 46 Anno

Reverendus Dominus Thomas Pirawski
Dei gratia & singulari Illustrissimi Dni D. Joannis
Andreæ Prochnicii
Archiep Leop favore & promotione
Episcopus Nicopoliensis
Suffraganeus Primus Leopoliensis
Idemque Decanus & Officialis Generalis
Præclaris naturæ, præclarioribus animi insignis dotibus, plenas
rum, maturus vitæ, dives virtutum obdormivit in Domino Anno D
MDCXXV. Pridie Kal Maij ætatis suæ LXI
Lector Vale
Defuncti Manibus bene precare
Et memor vade, lege nos natos eadem.
In Altari ad sepulchrum ejusdem
Dom
Sanctissimæ Virgini 278 279
Divis Thomæ Didymo Apostolico
Thomæ Canthuariensi Martyri

Thomæ Aquinati Confessori
Thomas Pirawski, Tullellarium suis dedicavit, ac dotavit
anno Domini, MDCX

274 Dies extremus æternitati
Joannes Zamoyski Grimaldus
Vir ad omnia summa natus
Optimis artibus moribusque instructus
Plurimis legationibus dexterrime functus
De Regno Regibusque optime meritus
Ex Abbatia Plocensi, quo se cum vita quietioris abdiderat gratia, in Archiepiscopatum Leopoliensem pene electus, Ecclesiæ hujus decennio gloriose præfuit, cui permultis monumentis eximia liberalitatis reliquis, eamdem mortalitatem 5 April Anno Salutis 1514 Ætatis sub 71

Hic iacet insignis Dranæ, Magnusque Senator
Grimaldi de Gente Zamoscius ille Joannes
Simplicibus gaudens, ubi hortis amator honesti
Exiguo dives, sine luctu largus in omnes
Cujus vita fuit pietas, prudentia candor,
Morte nihil præter corpus mortale peremptum.

279 O mortalium lugenda conditio, qua cum sit exul
à Patria in via_

Nobilis Valentinus Rąkowski
Puer artibus excultus, adolescens dexteritate Illustrissimo olim Joanni Demetrio Solikowski Archiep. Leopolien amultum charus, vir bellica virtute Moschovio probatus Christiana liberalitate in Ecclesias dives, munificus quicquid mortalitatis habuit in hoc tumulo deposuit Anno Domini 1617 die 9 Novembris aetatis suæ anno 30

280. Joanni Sarnieszki Archiep. Leopoliensi
"Dic mihi quo titulo, vel quo fel nomine dignus
" Hic cujus tumulus nomine corpus habet
" Qui fuit à Sienno claro de sanguine natus
" Ipse Joannes dextra animoque potens
" Acer in arma, Getas, Moschum, Turcamque, ferocem
" Fudit Obertini, prælia magna tulit
" Qui genitor vidit Natos Natusque, Nurusque
" Dives opum, magnis dives amicitijs
" Qui post Castellanus erat, Magnusque Senator,
" Sarmatiæ ex oris urbs Haliciæ tuis
" Qui deductus erat gravis hanc Antistes in Urbem,
" Miles erat, Pater & denique Præsul erat.
" Aut igitur felix solus, aut felix denique ipse,
" Si infelix, quæ habuit nonne repugnat ei huic.
" Ergo fuit minus infelix, quo claudimur omnis,
" Mortalis vitæ summa nec ultra datur.

Paulo Tarloni

Andreæ Tarlone, ex Familia Gielniorum, Leopoliensi Signifero
ac Catharina de Michow, Parentibus claris ac vetustis
Familijs
Bipennium & Rauitarum orto.
Urbis Leopolitanæ Archi-Præsuli
Viro pietate, continentia prædito
Ac in pauperes liberalis
Qui ineunte ætate literis institutus, Reimilitaris, cujus sub illud tempus
insignis florebat gloria, primum studiosè applicauerat
tandem in sortem Domini vocatus
Et per Regem Sigismundum Augustum sapientis
Archiepisc designatus
Vir innocentia ita excelluit, ut bene pieque vivendi exemplar
ab omnibus celebraretur.
Et pro optimo vigilantiss. gregis sibi à Domino com
missi Pastore veneraretur.
Ac agens ætatis annum 6 ex Nobili ac Patricia hujus
nobiliorem inter Angelos familiam delatus, nobilissimam Regni Familia ad illi iusto
Judice reddente Coronam, hic Titus expectat.
Fratres moestissimi Joannes Leopol Nicolaus Premislien
& Andreas Tarlones, hoc monumentum Fratri præstantis Signiferi
posuêre, Anno Domini MDLXIX XJ Januarij

281 Nobilissimæ Feminæ Zophiæ Wygnanowska de Choyne
Vencesslaus Wygnanowski, Canonicus Vicariusque in Spiritualibus &
Officialis Leopoliensis Generalis
Matri suæ charissimæ ob perpetuum amorem, & filialis
debitæ observantiæ
tiæ affectum, hoc posuit monumentum. quæ Anno Domini
MDLXXII die 12 Januarij è vita excessit.

281 Regi saeculorum, cui omnia vivant

Jacobus Szulc, Auratus Eques Consul Leopoliensis
Vir ingenij amoeni, eruditionis adultae,
Facundiae comptae, pietatis effusae,
Summis negotijs par titulis suis major.
Ubique; maximus, nulli minimus.
Vivus se, moriens sua abdixit
Huic è cursu suo propere rapto
Patria piam & perennem memoriam, Amici lachrymas, Executores hoc
Sacellum censu, cultu, choro Sacerdotum tumuloque ab eo auctum
Anno Christiano, 1643 die 8 Maij vitae 53 in breve dedere
Qui sibi, qui tibi bene vis bene abi.

Spectabili ac Famato viro,
Domino Stanislao Schobez Senatori Civitatis hujus.
Et honestissimae Conjugi suae Annae Fryzerownae, filij filiaeque
pietatis suae perpetuae ergo charissimi Parentes hoc loco moestae, humatos hoc mo
numentum posuerunt. Obijt ille anno Domini 1577 mens Junij
die 29. Haec vero Anno 1570 4 Septemb
Requiescant in Domino

Reverendus Pater Joannes Herbestus Canonicus et Concionator
Leopoliensis, sub hoc jacet tumulo, cujus anima requiescat
in sancta pace. Obijt die XVij Martij Anno Domini 1601

Lucas Kalinski
Episcopus Nicopolitanus
Suffraganeus et Decanus Leopoliensis
Vetusta Bipennium Familia
Praeclara in Deum pietate
multisque

multisque in Ecclesiam hanc Metropolitanam, Capitulum Monasteria Hospitalia, munificentiæ monimentis conspicuus in summa vitæ integritate Sacerdotalibus atque Episcopalibus munijs studiose perfunctus Sacramentis omnibus præmunitus, rebus ex sententia ordinatis lento morbo ad vitæ terminum pervenit, die XV Maij suum Archiepiscopum tertia die secutus est. Anno Domini MDCXXXIII ætatis LXVIII Idem majus Altare in Ecclesia Metropolitana Regali ferè sumptu erexit, subsellia arte sculptoria in minori Choro comparavit. Psalterium decantandum singulis diebus ~~afs.~~ fundavit assignato perpeti censu

---

Imus ab hac vita morientes non mora sit, vos
Itis, & mortem tristem gustabitis haustum
Ibunt sic omnes, & qui nascentur ab illis
Simon Brzezinensis Artium Magister Consul Catharinæ
Smieszkowna, Conjugi suæ charissimæ posuit, quæ mortua est
Anno Domini 1529 Januarii die XXIV

D o m

Generosus Dominus Georgius Magdalenski de Niedzielsko, Patre Joanne Magdalenski, Vexillifero Terræ Wielunensis, Matre Zophia Siemikowska, Ukrainensi Familia Nobiliss genitus. Qui singulari in Deum cultu Catholicaque Religione, ob suam rei militaris bello Moschovitico tempore Serenissimi Regis Poloniæ Stephani Bathorei, sub signis olim Illustris & Magnifici Domini Joannis Zamoyski, Magni illius Regni Cancell. Supremi Reg. Pol. Ducis operam dedit, tam in armis, quam in toga reliquum vitæ transiens erga Deum & religionem, pietatem in Patriam Amicosque amorem semper præstitit, die 2 April magno Amicorum moerore vitam

finijt, cui uxor moesta Generosa Barbara de Wielun. singulare amorem testari volens, monumentum hoc erigi curavit anno D 1614

---

282 Famato Stanislao Hanel Civi die XVij Novemb. Anno Domini MDLXX hoc monumentum honesta uxor Zophia p

Hodie mihi, cras tibi

Dom

Andreas Mędrowic Potrykowski

Vir cum cæteris ornamentis

Tum summis honoribus quibus

In hac urbe functus est

283 Insignis

Eruditionis in Græcis & Latinis literis reconditæ, prudentiæ singularis, in rebus agendis felicissimæ dexteritatis, eamque ob causam, sum̄is medijs infimis, omnibus acceptissimus. Obijt ætatis suæ anno LVIII Consulatus XII restitutæ Salutis CIↃDCXIX die 2 Novemb. magno omnibus sui desiderio relicto Eua Smieszkowna, Conjunx moerentissima posuit.

Stanislaus Smieszek, Conjunx Barbara Urbanowna

Viator adsta, & quæ fuit sors nostra, habe;

Eramus unanimes, querela vita sine

Morati ijsdem moribus concorditer

In serijs jocisque mente congrua,

Adversa si quæ res domi aut si quæ foris,

Consulta consilia fuere æqua inuicem

Medela ergo laboribus Conjunx fuit,

Medela curis ingenij mei æmula

Modestiæ effigies & abstinentiæ,
Quod si quid erratorum in ætate accidit
Virtutibus culpam facile redeminus.
Nostri tamen causa o Amice quisquis es,
piaculum fac noxæ pia prece.
Sic tarda contingant tibi fata ultima
Seu flore iuuenili senecta seu viues
Mors iuueni in insidiis, seni pro iuuenca.

---

283 Inscriptio in Frontispicio Capellæ Pelionum

Quid genus aut species, quid opes quid fama valebit?
Quando nihil diues, sed vitam pauper habebit
Doctus Aristoteles cum Socrate Plato tacebit.
Qualis in hac vita fuerit tunc quisque videbit.
Noli sic mundum peccati quærere fundum,
Cur cito cur spernis, cum Pater munera cernis
Nonne vides mundum miserum ac nisi furibundum,
Sub gladio diræ mortis semper languendo perire

Altera Inscriptio

Lazarus & diues hæc tibi funeris monimenta
Diuitias sperne, si non vis mortuus uri
Indiguit diues stillæ dum splendidus ille
Nil miseris offert sed summis infima profert
Diuitiæ restant, æternum Tartara pressant,
Quid nam thesauri, quid copia proderit auri?
284 Cum peccatores mittentur in inferiores.

2811 Intra Capellam

Hominis humus principium & finis est,
Quotidie solvitur hac gleba terra
Corpus nostrum seminatur & moritur
Ut sementum virtutis gloria immortalis fructum referat
Hic depositum aeternitatis qui vivis vide
Semen gloriae, spem laborum mirare
Si gloriam ponis labora, si cupis
Aeternitatem, stat labore aeternitas.

286 In Capella Martiri Campiani Comitis Leopoldi
Philosophiæ & medicinæ Doctoris

1 opibus affluentes
Si quid agimus notum
Si quid habemus aliquem
opes nobiscum ferre non
possumus, res egregiè actas
Opes omnes apud bonos
Minus valent una pietate

2 Sani sumus
Si firmi fuimus
Sanus vivit
Qui mortis lucra facit
Sanum remedium mortis est
Cogitare sepulturam

287 Clarissimi & Doctissimi Pauli Campiani Med Coms
Leop ossa tribus circulis ornata
primus Circulus
Habet Canem supra Urnam stantem
Gratus animus
Est honor & tumulus, animas placare paternas
Porrugue inextructas munera ferre pyras
Secundus Circulus
Delinet avem supra orificium olo stantem
Vita brevis
Vivo una moriorque die, qui fata notasti
Longa tibi te una vivere crede die
Tertius Circulus
Habet aquilam supra Urnam

73

475

animus æternus

Cur aquila obseruas bustum mens cessit æterna
Campiani corpus terra Leonis habet

290 Auriss Parentibus Domino Hepnero Gedanensi
Hyronis æmulo Zophiæ Mazankowna, Auis et proauis
Mesentijs; ex Nobiliss Tursonum Familia, philoso
phia ac Med Doct Paulus Hepner Cons Leop
hoc pietatis monumentum poni curavit. Anno Christi
1634 Kalend Aprilis 7

Gaspar Schegel Medicus

Eram qui mortem oppelij non in tela, sed in plagas arte
potens fui: hoc meum, quod à me hic moestæ Conjugis
Heduig Con Leop. probus expressit amor, quod ora
præstantium quod multorum desideria, quod spes mea in
Christum seruens, tuæque præces ab interitu vindicant
Obijt Anno Dni MDCXI die XVIIJ Apr Aetatis
suæ LI

291 Dom
Et piis Manibus

Jacobi Gidelczyk Med Doct Cons Leop
Quem studium scientem, virtus amabilem
Honor illustrem vivere post mortem fecit

Magno Poloniæ Exercituum Duci Stanislao
Koniecpolski

Unus visus fuit, cui etiam salutem in Castris concederet
Hujus ille martem cum sua Pallada consecutus
Civibus familiaris, Senatu dignus iudicatus
In quo sic vixit, ut & sibi amorem & officio
Conciliaret reverentiam
At dum communem salutem assiduus prospicit.
Communem mortem non effugit
Quique alijs profuit sibi consilio Medicus
defuit
Sacellum hoc in Divæ Virginis cultum extruens
Sub illius memoria tumulum sibi posuit
Ratus non alibi melius tumulari posse,
quam ubi illa
Ossa suorum custodit

Obijt Anno Salutis, 1650 ætatis suæ 61 die 17
Aug hora 09

300 In templo armen

In memoriam
Hoc sepulchrum est Rndi Patris Stephani Patriarchæ
Majoris Armeniæ, qui Romæ fuit, & adveniens Leop animam
suam Deo tradidit Anno Domini 1551 die 14 Januarij
Julio Secundo Pontifici Max: reddidit obedientiam

w Kościele Katedralnym spoczywają zwłoki

Piotra Starzechowskiego † 1554 w 80 roku z — S1 276

Jana Dymitra Solikowskiego † 1603 w 74 r z — S1 276 a 277

Jana Jędrzeia Prochnickiego † 1633 w 79 r z — S1 277

Jana Zamoyskiego † 1514 w 71 r z — S1 279

Jana Siemińskiego

Pawła Tarły † 1569 11 stycz — S 281

Arcybiskupów Lwowskich

Bibliographica

ad rem medendi non pertinentia

Zakrzewiana.

Kar. Zakrzewskiego. Dziejopis starożytny wierszem opisany w Leśnie 1751

Zakrzewskiego Posła ziemi wschowskiej mowa miana do stanów. (zdaje się na początku drugiej połowy 18go wieku)

Zakrzewskiego stolnika poznańskiego głos na sejmie 1790

Ign: Zakrzewskiego myśli do instrukcyi dla posłów wojewodzt. poznań: kalisk: i Godzińsk: na sejmiki

Sebas: Krzyst Zakrzewskiego – Rewolucya wojen pruskich z roku 1626. druk: 1627 – 4o

Luca Zakrzewski Carmina ad Andream Czarnecki Cracov: 1645 – 4o

Leona Morawskiego Kazanie na pogrzebie Teresy Zakrzewskiej – w Poznan. 1758

Stanis: Zakrzewskiego – Droga Częstochowska i Kazanie o Sm Ignacym w Pozn: 1623.

Tegoż Kazanie o Sm Janie Kantym – Poznań 1623.

Ejusd: Constitutiones comitiorum generalium a Spiritu Sto die pentecostes cum apostolis celebrandorum.

Ejusd Oratio ecclesiastica Crac. 1618

Jos. Praeclaris – Vindiciae scripti in academicos Stanis: Zakrzewski – Crac: 1613 – 4o

Sigismundi Zakrzewski Theses Theologicae Pozn. 1655

Stan: Zakrzewski Thesaurus regius – Crac. 1618

481

76

Apoplexya może się komunikować zarazą [illegible]
mieniu wzięta i tym umarkowaniem z ciała
nie mniej własnemi dowodzeniami jako oczywiste
miała nie przyjść do dowodu. Otóż ich rzecz o tym
będąc pewnemi wielkim razy i nie dalekim od [illegible]

Wszystkie wody lekarskie, bądź kwasowate i mineralne bądź cieplicowe lub lekkie w składzie lotne
zatrzymują, otwarcie i stałe istoty to jest metaliczne, ziemie powierzające, sole rozpalne zalicz[illegible]
bądź galaretkę, albo inne podobne materye albo w których [illegible]
o[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

co, co się należy o wodach ciepłicznych dla u
wnętrzne, nie będzie tu rozprawy powtarzanie me
2. sztuczemi, i porcia używania z wodami sam

Czas sposobniejszy e przyzwoity do pi
rzniey umiarkowanej ieśt z wiosny sp
tu nagłey potrzeby nie można było pre
strzegami można się przystosować u
pobudzania powietrzu wilgotnego

W przestawaniu się do użycia wód leczniczych a naybardziey wnętrznego, iestli zwyczaiu nieliczy wyiąć gnienie krwi albo z ręki albo w iakiemkolwiek sposob. Będzie krew potrzebna, gdy z iakości złego i z ieg obfitszości będzie wytłumiona wzbudzana i wyciągana o [illegible] tylko miedzy zdrowie może. Radno tedy będzie, że nie będzie potrzebna, i kilo razy potrzebna naymnieyszey zayrzy się rozdelu, wnętrznych a nalazszy ieśli obciągnie natarowane z dobrowolnemi nieszczęściami z iakim lekkim łagodnym purgamen albo, który wygodnia i gotuie przechodzącemi. Będzie przepisany taki purgans, który z dostatecznem i z rozumem osądzi się za naygodniejszy do temperamentu chorego. Ale w tych porze aplikach wyciąga się nie co naylepsze purgamen, gdyż ostatnie ilość wody zdrowia nie maiąc względu na własny temperament mniey lub więcey potrzebny, powoli łagodnie rozwięzuie brzuch, i otwiera się łeniuszem klistek iak z przyzwoitą miarą wody Pietrzyńskiey, i inne lepiey, nie obserwuiąc nigdy tych wod Leczna, kiedy [illegible] tormina y bolesci w niskim brzucha —
morskiey wiary z rożną korzenią zamiast drugiego purgamen wziąść dwa lub trzy drachmy ołowiu soli zebranej przez ewaporowanie i rozgranej w łżyce dwuch polewce, pomagaiąc mu czasem z przyzwoitą popijaniem podług zwyczaiu, naygodniejszy purgans

Koło sposobu życia, ieśli bardzo ieśt drogi ieśli wygodniejszy ze powinien będzie ubo
żone umiarkowanie rozkładanie czasu, przez które [illegible] między sobą, nie mięszaią się ale wzaiemnie z iednością harmonią z zgodnością złączenie sobie do szczęśliwego wypadku, którego się z takiego teczenia mamnie oczekuie, a naymod nawet się będzie otych którzy biorą wodę wewnątrz ialo czyne i nayskuteczniejsze lekarstwo z którego pomocą wyżej nie prowincyalni mogą wyimować i nawet którzy fałszywie mniemaią że to mogą czynić maiąc chorobę tylko wnętrzną i zielarską.

Przypuściwszy że ieśt sposobny chory z podanej i postanowiony w miłym spokoyniu, i opatrzony za nerone pomocy ody sztuki lekarskiey i cyrulickiey podane, powinien będzie wstać bardzo rano, a dostatecznie oblany tą w ten sposob aby nie ciepłat ani przez zbytek ani przez niedostatek pojść do zdroju przepisanego, nie pomod jednak, iako słonce a chłodzi wentr na naspront dla rozpędzenia wilgotnych zaraz, i zimnych godzin pierwszy wstrzenia, o czym naylepey ostrzega nasz Zacca: czas rannie iako nayzyzodniejszy do picia [illegible] wody, nad wszystkie inne przez który się pa po wschodzie słońca. W powietrzu ciepłym latowey zdroje lekarskie iako swoie trzeba, in w zimnym, stąd przyzwoita ieśt te wody pić rzadey koło wstrzenia iako w południe, potym w przeciągu koło godziny lub nayzwięcey godziny pić zpowu wody i z przyzwoitemi przechadzkami czasu, przez przechadzaiąc się, brać taką ilość wody iako mu będzie przepisana, maiąc baczność picia się takowe ze modłu i bez naymnieyszey przykrości. Nie trzeba o tem nadmieniać ze słabszemu ieśt, który się rzadey pić od modłu rozumie iako mleko wyciśnione z piersi, atoli bezwzględ ubogiemu bardziey przystoi kopalnych niż z którymi się miesza a zapewnieyszy sobie sposobnieyszy takowe takie [illegible] i nilnie. Nie można iednak ustanowić w powszechności przyzwoitey ilości wody bez poważenia sposobności ieśt chorego, i iakości stopnia i obfitszości złego bo więcey lub mniey rozwięzalnego. Uważania naypotrzebniejszego ieśt przystałe zadanie i pocztku picia wod Pietrz. ostatni lub pięć funtów powszednie się potym po stopniach w kwarty potem ieśli dosyć polubi nie przydzie się w pięć lub sześć dni naszy przyszłych do dwoy koło siedmi lub ośmi funtów mniey trochę lub więcey, odstępuiąc potem ieśli się chcą stem samem porządkiem

Species do gatowania y picia
iak pierwey

[illegible]

489

Sposob postępowania się w używaniu wod mineralnych. powszechności.

Używanie wod leczniczych, które już wrzym podpadło odmianom, tak za dni naszych pomnożyło, że w wielu zadawnionych i chorobliwych chorobach nayboleśniejszą lekarstwu stało się uciechą. Dla tego wody mineralne lekarskie za cel wielkiey wagi zawsze miane wymiadanty doświadczalne Fizyki i Chimii w drugie i trudne dochodzenia obrzewane a nas publiczne opatrzność dobrodziejstwy do wynaydowania Ciepłic i odprawienia mineralnych wod leczniczych tak wiele nas pewney wszystko i ciągłe zaniedbanie wiele uszczerbku przyniosły i myśpierzchły wszelkie. Ztąd też wynikło nie wiadomość tyle o wodach leczniczych prostych pierwiastkach gdzie nie tak tak płytkich poznanie fatygą teorya i zmysłowemi doświadczeniami, ale za pomocą chimicznych rozbiorów nayprzewitszych i pewnieyszych z dokładnego doświadczenia wynikających pochodzi się ci do odzywistości, nie tylko z ciężkości tychże wod części ale ilość pewna ich miana proporcya a nie omylne ich siły i skutki przyrodzone. Gdy zatem za pomocą Chimii rozbiorem wody mineralne na części swoie i proporcyą ilości rozłożone należycie poznane, tak służy znowu te części w nayprzyrodzeniu wody mineralne w przyrodzony miane zdrowe takiemiż wydały sposoby. Tym sposobem myślą się do odprawienia robienia sztucznych wod leczniczych. Tego [illegible] się ta chciwała [illegible] i dobre nayprzednieysze przysługa. Dowcipni [illegible] Prieleyard [illegible] Anglii a nas w Pruscy Berger Lucalewi ordem de Wasa Professor Chimii który ten sposob naśladowania wod mineralnych wydał tak powszechnym w usługi swoim ii kobiety nawet i bez trudności robią się a tym samym nie wydaią się [illegible] tysiący talarów, które przedtym za wody zagraniczne obcym wydawano. Zkąd nie tu cała należy o tym sposobie robienia wod gdyż w tey materyi wydrukowana osobna księgarnia [illegible] pod tytułem: Sposob naśladowania wody powszechnej stołowej wyięty z druk JP. P. Prawer Doct. Powszechnego Zgromadzenia Lek. w Berlinie

Zbywało wodom uzdrowiciom i dotąd zbywa na talentach [illegible] ich ozdobili i podług nayprawdziwszych opisanych czasów przyrodzenie ich [illegible] dokładnie wyłożyli. Ktoby za wprowadzeniem do skutku [illegible] doświadczonej Fizyki i Chimii zatrudnienie się raczył, ktoby ich [illegible] należy. Na ten koniec robienia [illegible] Dyssertacya [illegible]

Akademia publiczna Sessya obchodzić zwykła czytał pp. Gaubiewicz kolleyum Strzyżowskiego Bereszoc: gdzie nie z zadnego fanatyzmu ale z miłości prawdy wyletuda fizyczne dosyć dowodzi i chimiczne dowody z tutejszych wynurowadzi reguły tychże wód, czasu ower skuteczność przyczyn ich, a z tego wszystkiego dowodzi iako nowe będą te wody pożyteczne, używane ich z przypadkiem tym umiarkowaniem. ale o czym wszystkim szerzej w innym razie

Co się tycze zamiaru swego, kiedy będzie opisze sposób zachowania się w kąpieli i zażywania wód celem czynienia pożądanego za dowodu lekarzu, nie trzeba po mnie wyciągać abym w tej nieuce podniósł zgrzeb tak rzetelny i pożyteczny którego stanowić niedomienie prawa dla biednego ludu tylko chciał bawić się wodami mineralnemi. Do zalecia nie tylko od rożnego gatunku chorób, ale nadto od rożnego ich stopnia od różnych skłonności stanu temperamentu i od innych rzeczy, dla których często się trafia że niektóry od powszechnych odstępić trzeba reguł, które sztuka lekarska nam podaje. Zkąd oczywista rzecz iest, że w przypadku podobnym chory powinien się udać nie prosto do własnego lekarza doświadczonego, kunsztownego chorób i ich skutków znawcy lub też do prostego lekarza bezrozsądnego, utrzymywanego kosztem Dziedzicznej miejscu Pani JP Vicary Jmci Cześć. Mszy W. Imc. takowe z czystych powodów potrzebnego pomagania cierpiącej ludzkości, nie czego przykładu dla wygody tej, nie chcąc, ażeby mu lekarz z nich potrzebne dać instrukcye i takie przepisał sposoby, takie podał reguły, które z rozsądku nie wszystkie, bez ostrożności i rozterpności, osądzi za nayprzystoyne do otrzymania pożądanego skutku.

Nie co względu nie maiąc wyżeliczyć się tu takie prawidła powszechne, które powinny będą zachowane, lub tylko od tych lekarskich różnym. Do tego między innemi nayprzyrzędniejsze dość iest prawidło: zeleć tylko na pożytkowanie dowiedzieć potrzebnie bez dzieł wód tuteyszych, nayściślejszym, gdy na to miejsce gdzie zdroje ich iest udać się tytuł ich używać będzie. w ciepłej, bardzo małej spodziewać mu się trzeba pożytku się gdy ie gdzieindziej rzadkie. mnożyć. Nie iest to prawidło arbitralne, iako tyle innych, ale rozumu i doświadczenia pokazanie oczywiste. wszystkie bowiem wody tuteyszie a szczególnie ciepłe ubogacone w pierwioty lotne, iako prędko czyste minerałne tracą, bez wątpienia ubocia wietrzeją, i w krótkim czasie stają się mętnemi ciałami tułaczemi iż podły nauki prawych Chimików i doświadczonych Lekarzy bardzo małą nad wodą pożytku mieć może prawie żadnego wiązanie tych ciał. A ponieważ wody tutejsze iż warzycy podług [illegible] zdanie tuteyszego doświadczenia i mniemanie [illegible] w roku [illegible] Te wody od dalone od swego zdroju tracą z siebie lotne ciała [illegible] trzeba wiec aby i tutejsi rzadcy powzięli tych wód na miejscu [illegible] a nie wiedzieli ich sobie przynosić lub przysłać. Trzeba bowiem wiedzieć o tym nikt nie wątpi, iż wody ciepłe [illegible] ciepłe trzymają w sobie

istoty lotne spirytus, ktory duchem mineralnym nazwią, ludzy będą wody oddalone od zrodła użyta
tuie z nich, w bramnych zaraz
my dróżce tulowe sprawuje słudzy, takich sprawić nie mogą
ciepłe same, ale ich ktoś używa po niejakim czasie gdy zich dostanie z źrodeł i prze
niesione na inne miejsca odległe. Wtenczas w tedy [illegible] zo
stawia ciepłe wody osłabione cnoty i tuteiszy wlas nośćiwy zapach ma woda po pio
Z tey przyczyny od niektorych dis nie jest przyjęte zdanie Kedego Hannowego niektóry
Lelubna i Rzymes dow powiedzą wziętego Pitowfa zdało by sie lepiej było szczególnie wody
ciepłe w zrodle, y w miejscach od niego oddalonych dalekich gdzie tego nie
przewodzi ani woda all mineralnych innych, które rodzą się mniej więcej tey istoty lotney
ani ter na zrodłach ciepłych, które mają w sobie y tutejszey ią tyglą. Nowen zaczyb
na i celna [illegible] zasługuje [illegible] cnoty tych wod ciepłych zale
zy na pewnej subtelnej i lotnej cząstce, którą Fryderyk Hoffman nazywa du
chem powietrznym (Spiritu Aetherey) i która podobno iest czystszą ostrego powietr
znego duchu, którem W. Boerhaave [illegible] mineralnym rozumie; [illegible]
mineralnych i w wyparce z rzeczy z wodą zmieszanej; łatwo się od nich
w krótkim czasie oddziela i ulatuje tak wtedy jak czynią istoty lotne powietrzne ciała
w których czynność ich więcznie zostawały. Już tego dowiadczono trzymając pra
cdwlub dwie miarce wody mineralney w butelce w której nawet rarefakcya była
w miejscu tego ciała stała się [illegible] niemałżna stała rożna od tey którą
zrodle piią ale ieść nine wiele i tenie wino od wyprzetrwałego. Podobnym sposobem
woda charakter trzyma z czasem [illegible] który się znacznie przy zrodle zamyka
dzie. A stąd wnieciono iż istota powietrzna bardzo [illegible] wody i mineralnych
i zostawica ie całe bez zmiany. I tak niech będą lub kwaśnowate lub ziarczyste
wody nieczyszczone w wiecznych a głębokich zamknięciach, nie mogą ie z wodami
przeto ze zrodła, wszystek prawie ich stracą smak i zapach a nawet w terminach
dniem trzech, wymnie nieczyszczone gdy na powietrzu postoją wiele z swojey
traca cnoty i wietrzeją.

Rozdział 1wszy

Usilność w dochodzeniu starożytności stolicy państw Austryackich, w wielkie wprowadziła błędy różnych Autorów, Lasius w 16 wieku dowodził w swoich pismach że Wiedeń iuż w roku 2250 po stworzeniu świata był miastem nawet Rainer w XVIII wieku żyiący utrzymuie, że stoi od 3000 lat: lecz iescze bardziey, zapędza się w bezdroża: gdy mówi iż Żydzi osiadłszy w tych stronach wystawili byli Saunas miasto, które iest dzisieyszym Wiedniem a Cezar Oktawiusz Augustus umocnił ie, i dwa lata w nim rządził. Przyznać należy, że Strabo pisze, iakoby ów Cesarz, zburzył to miasto wówczas Wendum nazwane. Rainer wywodzi całe potomstwo Xiążąt Austryackich, zacząwszy w 150 lat od Noego przy tacza Abrahama Karamania, który miał bydz w 1560 r po potopie, pierwszym Margrabią Austryackim. Tak iest przekonany o prandzie źrzodeł, z których czerpał te mniemane wiadomości, iż oznacza nawet cyrkuł miasta, gdzie owi Xiążęta z Żydowskiego mieszkali pokolenia. Pisali insi dzieiopisowie, równie łatwowierni, że pokolei tu zatrzymali się Tyberyusz Klaudyusz Druzus, Kaiusz Cezar: Galba Wespazyanus, Nerwa, Traianus, Markus Aurelius, Pertinax, i Septimus Severus; że ósmy król Germanów nazwany Suevus (Schwab albo Schwaist)

ieden

ieden z pierwszych potomków Noego, założył Wiedeń w roku 2280 po stworzeniu świata. W ten błąd może wprowadziło Niemieckich pisarzy, za nadto wielkie do stolicy przywiązanie uszlachetnić się pragnących chełpliwą starożytnością, w której się dawni Germanie kochali do tego stopnia, że wszystkie zburzone i opuszczone mieysca nazywali Troią. Kto wie czy idąc za Ptolomeuszem nie zasadzali swoich domysłów na wynalezionych w samém mieście kamieniach grobowych z Hebrayskiemi napisami. Z nich ieden oznaczał grób syna Rabbi Baruchs zmarłego po stworzeniu świata w lat 4016, drugi córki Rabbi Józefa, zeszłey w roku 4320 po stworzeniu świata. Bormartin na początku 18 wieku o Wiedniu pisząc, mówi że te kamienienia Hebrayskich nadgrobków naydowiły się w domu Pfeifera na Grabenie. To wszystko dla mnie nauką było, ażeby strzedz się podobnych odstąpień od rzeczywistości, i skłonność do szukania przynaymniey takich przytoczeń które zdawały się bydź naypodobnieyszemi do prawdy. Czy te zawsze będą dokładne trudno zaręczyć kiedy często na samych domysłach, zasadzać się przyszło.

Każdego Narodu początkowe dzieie są bayeczne, każdego miasta starożytnego, najpierwsze powstanie

niepewne

Przemowa

Już cztery lat minęło iak to dziełko iest napisanem, dotąd odważyć się nie mogłem, na swiat ie puścić, za pomocą drukarni, zwłaszcza że kilku moim przyiaciołom dawszy ie do czytania, każdy mi coś inszego radził, iednemu podobało się co drugi chciał wymazać, ten pragnął, bym go wydrukował, a tamten żebym go w ukryciu zatrzymał, dopoki czasu tego niedoczekam się lat krzyżyka; przyznam się że ieszcze go nie tak prędko mogę się spodziewać i radbym wprzód wiedzieć na pewno, czy się go doczekam. Wątpliwość za czemby iść zdaniem, taki miotała mną, iak łódką niespokoyne morze, zwodnicza miłość własna zawsze się odzywała: wydrukuy! – Cóż miałem czynić? usłuchałem iey głosu, naylepiey publiczność ią poprawi, z tego wielkiego o sobie mniemania, odsyłaiąc rękopism do wytłoczenia nieznaczne uczyniłem odmiany, i starałem się skrócić go lecz zdawało mi się stosowniey, ostatni rozdział nienaruszony zostawić, z przyczyny że w owym czasie wyrażone żądania względem losu Polski poczęści teraz się ziściły, mogłemże lepszą napisać pochwałę mojego Monarchy?

Książki podróżne nie mogą na zawsze bydź we wszystkiem dokładnemi, kto więc czytać będzie Obraz Wiednia, racz mi nie zapomnieć że w r 1815 podczas mojego tam pobytu trudniłem się malowaniem iego, wiele przez ten czas

mogło

mogło się odmienić wiele może ubyło, lub przyrosło, zaręczam tylko że pędzel ściśle naśladował, co w ówczas malarz miał przed oczyma (oczami)

Czytelniku przyimiy ten dar odemnie,
A nie mniemay, żeć mały upominek daie
Ten co daie, co może i na co go staie ‡

‡ Roland szalony Pieśn 1 strofa 3cia tłomaczenie Piotra Kochanowskiego.

Obywatel Kaliski

Wiedeń Dnia 4 Marca 1820.

Do wiadomości 6 Rzędach Lwowskich
Notaty i wypisy Dotkim ordów

Nieco o żydach we Lwowie

Liczni zasiedleni we Lwowie żydzi zasługuią w historyi teyże stolicy na dokładną w każdym względzie uwagę. Zaymuiąc się to handlem to lichwiarstwem oszustwem lub pośledniemi rzemiosłami w wielkiey liczbie całkiem nieczynni, zostaiąc przy tym przy właściwych zwyczaiach zabobonach niechlujstwie które iescze wschodni stroy pomnaża są iedną z przyczyn uymuiących miastu naszemu większey zamożności a przy położeniu tegoż nienaystosownieyszym, powodem wywikłania się wielu chorób i tychże się szerzenia –

Zwracała ta ~~szerząca~~ wzrastaiąca plaga kraiu naszego ~~zawsze~~ oddawa oko na się rządzących którzy nie zapominaiąc prawa ludzkości pewnemi ograniczeniami zapobiegali ~~do~~ większym z pobłażania mogącym wyniknąć szkodom. Niektóre urządzenia handlowe od W K nas ~~wy~~ w wieku szesnastego wydane dotyczące się żydów Lwowskich wyłożyć tu umyśliłem.

Żydzi iescze za Władysława Hermana przymuszani od Brzetysława Xięcia Czeskiego do przyięcia wiary Chrześciańskiey w znaczney liczbie do Polski się przenieśli gdzie wolnością wyznawania wiary i innemi swobody od Bolesława ~~VI~~ r 1264 udarzeni ~~i~~ uciekaiąc od zamieszek i uciążeń nowych w przyległych Niemczech w całym kraiu naszym się rozprzestrzenili ~~nowe~~ większe iescze za rządów Wielkiego Kazimierza r 1334 otrzymawszy ~~swobody~~ przywileie W tym to czasie i Ruś czerwona z iednoczeniem swym z Polską stała się otwartą dla tych przybylców i w krótce liczne familie żydowskie w starożytnym osiadły Lwowie

Kazimierz Wielki dozwolił ~~tymże~~ i ich żydom wszelkiego handlu prowadzenie ~~iak wszędzie tak i we Lwowie~~ ~~żydom~~ potwierdzenie ~~tego~~ który swobody od następnych Królów nie ~~zostało~~ bywało wzbronione Zygmunt nawet pierwszy w początkach swego panowania r 1515 zabezpieczył ~~im~~ przedm. ż wolność handlu ~~wszelkiego we Lwowie~~ dopiero w r 1527 ~~gdy~~ ~~liczne~~ częste zażalenia się mieszczan Lwowskich

o uszczerbek dawnych przywileiów gdy zaięciem całego handlu przez żydostwo na samych tylko
mieszczanach pozostaiące ciężary utrzymywaniu miasta tegoż obronę i wszelkie pobory
pozostawały zniewoliły Króla wysłał Komissarzy do Lwowa dla rozpoznania
rzeczy i po roztrząśnieniu przez tych sprawy wyrokiem do Marszałka Koronnego
i Starosty Lwowskiego Stanisława Chodle na ziezdzie Piotrkowskim
/feria sexta in vigilia S Thomae Apostoli/ r 1521 wydanym postanowił żeby żydom w mniejszym
prawo tylko przedaży sukien i materyi postawami na rocznych targach Lwowskich
pozostało kroiem czyli łokciowo zaś na innych miast rocznych targach tak
za gotowe pieniądze w zamian za woły skóry niewyprawne bydlęce, wosk i przedaży
niewzbraniały być zbronne Nabycie tych przedaynych towarów miało się dziać
podczas targów rocznych przedaż zaś oprócz w Lwowie, w innych w każdym czasie
Liczba wołów na rocznym targu od żydów mogących być kupionemi na 2000 wyznaczona
Kupczenia innemi towarami tak żydom iako i żydówkom pod
karę konfiskaty /zaboru/ zakazane Rozciągnięty teraz wyrok Królewski
i na żydów przedmieszczańskich Lwowskich i wszelkie tym dawnieysze swobody
odięte

Nieukontentowani tym wyrokiem Lwowscy żydowie nieustannie u Króla dawnych przywileiów
żądali gdy przeciwnie mieszczanie przy swych obstaiąc prawach upraszali o większe
ieszcze ograniczenie żydów mimo zakazu Królewskiego nieprzestawaiących w domach
swych we Lwowie łokciowo sukno przedawać To było powodem Wielkiemu
Zygmuntowi do zaostrzenia pierwszego wyroku nowym w Krakowie r 1527
post dominicam Laetare /co tertia dozwalaiącym wprawdzie Żydom pędzenia
na targi wołów 500 wzwyż sumy 200 do przedaży sukien

Zaś ich ograniczaiąc by i z innych kierunków na skład do Lwowa zwożone
sukna podobne były przepatrzeniu pierwszych przy tym miejscu w przypadku
znalezienia porządek postanowiono takowe expedyowane by nie we Lwowie tylko
~~wprzedawały~~ ~~dowie~~ przekazany tyle o przedaż sukna dotknęcia we Lwowie
traktowanie a zysk z tego w połowie do skarbu Królewskiego w połowie
do miejskiej kasy należał

~~Dodatkowy~~ ~~w z roku~~ /1 g p. Dod/ o tym w Krakowie wypadł dekret ~~do~~ na żydów
Lwowskich przedmieszczańskich ~~którzy~~ na pomoc ~~wiecznie~~ ~~pomieszkali~~ dawniejszych swobód
wszelkim kupczyli towarem Zakazano im przy tym
~~wolności~~ ~~do~~ zostawiona całkiem handlu i wszelkiego kupczenia
wszakże na tymże Króla ~~dodanie~~ zezwolenie tegoż wyroku w r 1580 wymogli
~~uczciwsze~~ ~~ci~~ żydzi ~~Lwowy~~ przedmieszczańscy

Wszelako chwalczy ~~a~~ była ~~ich~~ ~~dwie~~ ta ustawa gdy żydzi ~~nie~~ ~~tego~~
zawsze przekraczali prawa i nawet przekroczenia tegoż u dworu przedkładali
dowodzenia Urzędnicy radzieccy musiało miasto z wielkiej przykrości
wchodzić ~~w~~ ~~ich~~ z żydami w ugodę ostatecznie r 1587 Którą wolność handlu
w wyroku Królewskim oznaczonemi rzeczami dla żydów miejskich potwierdzona
~~ucz~~ i tu swoboda za opłatą czynszu ~~miasto~~ na żydów przedmieszczańskich
rozciągnięta Za czynsz rocznie na S Stanisławy o r 1588 płacić się maiący
80 złp dozwalało miasto żydom w murach Lwowa mieszkającym i w rzędy
z wpisanym każdemu jednak z osobna bez zawierania z drugimi społeczeństwa
kupczenia towarem surowym jakiż piepr ~~szafran~~ imbierem wyjąwszy ~~rzeczy~~
~~jadłami~~ do jedzenia picia ~~letnich~~ należącemi

ograniczenie przedaży i tych towarów dla Lwowa na czas targów gdzie postawami
summy nie zaś Krolem lub funtem sprzedawać mogli
wolność ~~zaś~~ przeciwnie sprzedawania częściami w innych miastach potwierdzona
i dla towarów Tureckich przywoz Żydom towarów do co ćwierć roku ~~tyl~~
pozwolony kupno zaś we Lwowie, ~~musiało~~ miało się odbywać na składzie i to przez
iednego tylko z kupców żydowskich i iednymże targiem. Stanowczą też była
summą (15,000 zł) wzwyż którey żydzi towarów ni kupować ni przywozić mogli
kupowaniu na składzie przytomny być musiał Tłomacz mieyski
przysięgły iako i przy towarach z Turcyi przywożonych które aż
do pory targowey na składzie zostawali
Żydówkom dozwolona przedaż starzyzny roboty własney iednak bez
naruszania praw kramarzów i rzemieślników miasta Lwowa cechowych
Wina podług zakonu żydowskiego robionego ~~mogli~~ kupować kufa 20
opłacaiąc półtora złotego od każdey kufy pozwolona
Kara na przestępce tey umowy 100 ff do kassy mieyskiey nie
przestrzegaiący ~~tey~~ że starsi żydowscy niweczą tym samym umowy
i ograniczeniom dawnieyszym ~~podlegn~~ żydostwo poddaią
~~[illegible] w piątek przed S. Agnieszką r. 1581~~

Tą umową chciało się miasto ubezpieczyć od nadużywań ~~[illegible]~~ i nieporządku iaki zawsze w handlu Lwowa przez żydostwo prowadzonym powstawał lecz nadmienaie Żydzi ~~mimo~~ oprócz częstego łamania umowy długim nadużyciem ośmieleni gdy iuż pierwey od p. Zygmunta Wazy niektóre otrzymali swobody nakoniec odważyli się powołać w 591 urząd mieyski Lwowski przed sąd Królewski żądaiąc dla swego narodu wszelkich przywileiów i swobody których mieszczanie Lwowscy używali opieraiąc swe żądanie na wolnościach od Królów Kazimierza otrzymanych od Zygmunta starego w latach 1515 i 1540 z p. L. dozwolonych ~~otrzymanych~~ od następnych Królów i samego Zygmunta Wazy ~~potwierdzonych~~ dodaiąc ~~wielkiemi~~ i życzenia tegoż ~~się podpieraiąc~~ wielu możnych i Senatorów nakoniec przywodząc że wszelkie ograniczenia żydów w handlu nadużyciem przydługiem nieważnemi się stały i ustawą Konstytucyi przy r. 1538 Królowi zostawiona wolność rozrządzenia Kupiectwem żydowskiem co iuż Zygmunt I w r. 1540 iako naynoszącey swą ustawą uczynił Okazywali iako nieprzerywanie kupczeniem wszelkich towarów od tegoż czasu się zatrudniali zaprzeczali żeby kiedy w umowę iako wszystkie z miastem Lwowem ~~wchodzili tę~~ od handlu ~~[illegible]~~ wyłączaiącą wchodzili. Mieszczanie i ich imieniem urząd mieyski ~~wskazali naprzód~~ ~~ustawy Zygm~~ broniąc danych ~~swych~~ praw przełożyli zaś naprzód Królowi uchwały z l. 1521 1527 Króla Zygmunta ~~[illegible]~~ zakazuiące m. żydom kupczenia ~~wszelk~~ oprócz rzeczy czterech innemi towarami, całkiem od handlu przedmieszczan żydów wyłączaiąc tudzież wskazuiąc iak kraiowi iest szkodliwym gdy żydzi cały handel dozwolony maią i że to dziać się powinno podług umów miast handlowych z żydami za co Lwowowi służą ustawy Zygmuntowskie

Te tak ważne przełożenia były Królowi pobudką do wydania uchwały w Krakowie r 1591 /+1 a + 5 Maj V/ zatwierdzaiącey wyroki poprzednika swey Zygmunta I z lat 1521 i 1527 żydom

mieyskim ~~po~~ niektóre rzeczy do kupczenia zostawuiące ~~po~~ zas żydom iako i inny mieszk. niekatolicy zas całkiem wyłączaiąc od kupczenia wszelkiego

Niewiem iak długo trwała ta uchwała w całey swey mocy wszakże zamoż

Breitfeld 29 7 Stock Hebam
Depi.

Privilegia et Decreta Civitatis Leopoliensis cum Judaeis Ostrow 85

Decretum primum

Sigismundus Dei Gratia Rex Poloniae Magnus Dux Lituaniae, Russiae Prusiaeque &c Dominus & haeres Significamus tenore praesentium quibus expedit universis Quia cum iam pridem questi essent nobis Cives nostri Leopolienses de Judaeis illic commorantibus, quod ipsi quaslibet negotiationes libertas, quam par & aequum esset, multifarie in eadem Civitate Leopoliensi exercentes, & etiam per alias Civitates oppida & villas vicinas discurrendo eorum lucra & commoditates praeriperent, cum magna iactura & detrimento ipsorum affirmantium, se magis propter tam effrenatam negotiandi Judaeorum licentiam, quam ob aliquam aliam causam in Publicis et suis privatis facultatibus plurimum iam decrevisse, magisque indies decrescere, designaveramus non nullos Commisarios nostros, ad cognoscendum de hujusmodi quaerela, & causa qui conspectis iuribus & munimentis praedictorum Judaeorum, & facultate, omnigenis rebus, mercibus & modis negotiationem libere exercendi per nos eis concessam, nullum praescriptum, & moderationem, in illa facientes, eandem causam ad nostram cognitionem remiserunt quam nos ad praesentem Generalem Conventum dilatam & suspensam: tandem in eo ipso Conventu una cum nostris Consiliarijs, mature examinantes auditis partium propositionibus & responsis, Juribusque & munimentis illarum revisis, licet concesserimus praedictam facultatem mercandi & negotiandi libere, & passim ubique quibuscunque modis, rebus & mercibus, Judaeis ipsis Civitatem Leopoliensem incolentibus, ad nostrae voluntatis beneplacitum tamen habentes benignam & majorem rationem, sicuti decens est communium Civium & mercatorum ejusdem

499

Civitatis Leopoliensis, in finibus Regni nostri situata, pro cujus reparatione munitione & conservatione ipsi multa onera sustinent, communque commoditatibus prospicere volentes, quo facilius & eadem onera sustineant, ac victum sibi quærant, memoratum facultatem Judæis concessam limitandam ac viribus suis debilitandam, seu diminuendam esse censimus, prout limitamus ac ad hæc temperamentum & ordinationem eam ipsam facultatem reducendam esse duximus, reducimusque, statuimus & ordinamus. Quod Judæi nullas merces indomibus suis vendere debent, Turca Consuetudinem antiquam, pannos vero cujuslibet materiei, quos tamen neque ulnatim incidendo, nec etiam integre vendere debent, in Civitate ipsa Leopoliensi, sed duntaxat in Nundinis aliarum Civitatum & Oppidorum tales pannos integre ad Practicij, seu ulnis incidendo, vendere pro parata pecunia, aut pro bobus, vel pro pellibus duntaxat bovinis vaccinis, vitulinis, & montaninis crudis & pro cera possint nullis vero alijs rebus commercia facere libere poterint, nullas in super alias merces & res præter præditas emere & vendere debent. Item Judæi non debent per vicos & plateas neque in Suburbijs Civitatis Leopoliensis neque aliarum Civitatum, Oppidorum & villarum, etiam diebus forensibus septimanalibus discurrere quascunque res, coreas pelles, omnis generis coemendo, sed contenti esse debent & expectare tempora nundinarum, coemendo boves ad numerum duorum millium illis alijs cæteris nostris præfixum nec non pelles & coream duntaxat, pro panno aut parata pecunia. Pannum vero integris staminibus infra Leopolienses nundinas vendere possunt, more aliorum hospitum mercatorum juxta ordinationem illic de facta & observatam Item possunt tam tempore Nundinarum, quam præter Nundinas, quibuslibet diebus, pelles coream & boves vendere, sed nihil istorum, nec extra,

neque præter nundinas emere. Item mulieres et Conjuges Judæorum 86
non debent ostiatim cum sportulis in Civitate vagari, palam aut clandestine
telas, piper, crocum, & alia cuiuslibet generis aromata, uncias auri filati
sericum & pannos sericeos, & comunes, & quævis alia ad vendendum
portare sub pena amissionis rerum talium. Quam quidem ordinationem
nostram super omnibus & singulis præmissis per nos factam etiam
extendi volumus, ad Judæos in Suburbijs eiusdem Civitatis Leopoliensis
degentes, & alios quoscunque externos Judæos, tollentes & revocantes
prout tollimus & revocamus libertatem ipsis Judæis in Suburbijs degen-
tibus, ad negotiationes per eos exercendas, per nos illis concessam, quam
viribus subsistere nolumus, eos denique Judæos Suburbanos, alijs
Judæis in Civitate Leopoliensi commorantibus, in præmissis coequamus
præsentibus ad nostræ voluntatis beneplacitum valituris. Quo circa tibi
Magnifico Stanislao de Chodec Regni nostri Marschalco & Leopoliensi
Capitaneo & cuicunque alteri Capitaneo Leopoliensi pro tempore existenti ac
omnibus alijs & singulis aliorum locorum in terris Russiæ Capitaneis &
eorum Vice Capitaneis, ac Proconsulibus, & Consulibus Civitatum & oppidorum
earundem terrarum stricte committimus, & mandamus ut hujusmodi ordinationem
nostram firmiter manu teneatis, Judeosque ipsos ac eorum conjuges, & mulieres
sive in emptione sive ven[illegible]tione rerum & merciam illis non concessarum
eandem ordinationem nostram transgredientes & ei contravenientes per
receptionem & arestationem earundem rerum puniatis, retinendo ac conservan-
do illas ad informationem nostram pro gratia nostra non aliter facturi. Act &
Dat in Conventione, generali Piotrcovicensi Feria sexta proxima in vigilia Sancti
Thomæ Apostoli Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo primo Regni
501

nostri quinto decimo.

Petrus Epis & R Reueren in Arro Pris D Petri
Vicecancell ssit de Thomia. Epis Cracov & R P Vicecan.

Confirmatio prioris Decreti

Sigismundus Dei gratia Rex Poloniæ Magnus Dux Lituaniæ, Russiæ prussiæ Masouiæ & Dominus & hæres. Significamus tenore præsentium quibus expedit universis. Quia cum ad nostram venientes præsentiam Judæi nostri Leopolienses Ciuitatem in collectes coram nobis exposuissent, quod non possent congruam sustentationem habere ex negociatione quatuor dumtaxat rebus videlicet cera pellibus, panno & bobus iuxta ordinationem & moderationem nostram in Conuentu Piotrcoviensi factum illis permissa ad nostrum arbitrium seu beneplacitum. Supplicassentque nobis humiliter prædicti Judæi in Ciuitate degentes ut eandem ordinationem & moderatione ipsis relaxare & ad pristinam eorum facultatem omnigenis rebus & mercibus negotiandi illos restituere de benignitate nostra Regia dignaremur, ex altera vero parte nuncij Consulum & Civium Leopolien: allegassent esse minus consentaneum Judæos ipsos Civibus, qui onera omnia Ciuilia soli ferrent, in ea facultate libera æquari debere, Supplicantes eosdem ut prædictam ordinationem & moderationem ~~mutationibus~~ ad beneplacitum factam, tametsi Civibus grauis & incommoda videretur. perpetuo firmare dignaremur, Nos considerantes quæ ex crebris aliquarum rerum & ordinationum mutationibus, multæ difficultates & incommoditates euenire soleant, Judæos ipsos Ciuitatem Leopolien incolentes in prædicta ordinatione & moderatione Piotrcouiensi ad beneplacitum eius facta, relinquendos et conseruandos duximus, ac præsentibus literis relinquimus & conseruamus & pro commodiori eorum releuatione illis ultra duo millia bouum, in ea

ipsa ordinatione expressa, Quingentos boues quotannis ad nundinas terrarum Russiae pellere, ad vendendum permisimus, & permittimus tenorum serie literarum. Quia vero quaesti sunt de eisdem Judaeis Cives Leopolienses quod ipsi in incisione & venditione pannorum ulnatim, eis prohibita praefatae ordinationi Piotrcoviensi sepius occulte contravenirent, in praeiudicium & detrimentum ipsorum Civium ex pannicidiis suis nobis censum annuum pendentium, prospicere volentes, ut ipsis Judaeis contra hanc suspicionem per Cives de illis, innoxie ut dicunt conceptam, aliqua honesta testificatio accederet, qui nullos prorsus pannos post dictam ordinationem se incidere, & ulnatim Leopoli vendere afferebant, verum pannos incaeptos aliquando ex nundinis illuc se reducere, ac illos ad alias Nundinas conservare fatebantur. Ita ex Sententia Consiliarorum nostrorum & ordinavimus statuimusque & ordinamus tenore praesentium mediante, quod quotiescunque supradicti Judaei moderni & pro tempore existentes Civitatem Leopoliensem inhabitantes, ad illam ex quibuscunque nundinis redierint, possint libere ejusdem Civitatis Consules, adhibito ad se aliquo officiali, seu revisore Castri illius Leopoliensis, quem Capitaneus vel ejus Vices gerens nunquam eis denegare debet, pannos omnes et singulos per Judaeos reductos revidere et eos pannos qui incidi inchoarentur, conscribi facere, & conscribere, absque ulla contradictione, & renitentia ipsorum Judaeorum quibus non erit liberum pannos aliquos incidendo, ut praemissum est, seu ulnatim illic Leopoli vendere, sub eorum amissione, itaque medietas eorundem pannorum incisorum seu incaeptorum, cedere profiscu nostro Regio, altera vero medietas pro Civitatis illius reparatione converti debeat. Quod si Judaei alia solertia

usi pro venditis clam per eos pannis in nundinis inceptis & per officiales prædictos conscriptis, alios eiusdem coloris & generis pannos incœptos supposuerint, vel quoscunque alios integros inchoaverint & propter hoc de illis Cives ipsi horum suspicionem habuerint, illam juramento suo purgare debebunt, & tenebuntur, harum testimonio literarum quibus sigillum nostrum est appensum Dal Cracoviæ feria tertia proxima post Dominicam lætare Anno Domini Millesimo quingentesimo vigesimo septimo Regni vero nostri Anno vigesimo primo

Petrus Epis & R Reverend in Christo Prei de Petri Vicecancell ss de Thomice Epis Crac & R P Vicecanc

Decretum cum Judæis Suburbanis

Sigismundus Dei gratia Rex Poloniæ Magnus Dux Lituaniæ Russiæ, Prussiæ Mosoviæ Dominus & hæres. significamus tenore præsentium quibus expedit universis. Qui & cum Consules & Cives nostri Leopoliensis. Judæos in Suburbiis Leopolien

hunc Conventum Regni generalem, per literas nostras Citationis evocasset, & questi essent de illis quod scilicet quaslibet negociationes, omnigenis mercibus exercerent, ipsorumque Civium lucra & commoditates præriperent, cum magna jactura & detrimento illorum, & contra privilegia & iura ipsi Civitatis Leopoliensis manentes ita ut alij Suburbani cujuscunque ritus non debeant, nec possint aliquas negociationes exercere, quæ tantummodo essent permissæ Civibus in Civitate degentibus. si quidem ipsi soli omnia onera Civilia ferrent atque obirent, petentes se in eisdem privilegiis, & juribus antiquis conservari. Ex altera vero prædicti Judæi Suburbani, novum privilegium per nos illis concessum coram nobis exhibuissent, quo illis indultum, admissum

& concessum est, ut possint libere absque cuiusuis impedimento mercari & negotiari, absque ullo proscripto & moderatione, ita ut Iudæi in Ciuitate ipsa Leopolensi mercari & negotiari soleant, Supplicanter etiam nobis enixè, ut in ea facultate libere negotiandi, eos relinquere de benignitate nostra regia dignaremur. Nos conspectis Iuribus earundem partium, ac considerantes priuilegium Ciuium Leopolensium esse longe retentius quam Iudæorum Suburbanorum, quibus id dederamus, de ipsso priuilegio per nostros prædecessores Ciuibus concesso ignorantes, eique in nullo prorsus in ipso priuilegio nostro pro eisdem Iudæis, Suburbanis emanato, derogatum esse perpendentes, simul ac habentes maiorem, cui par & decens est, rationem communium Ciuium, & mercatorum prædictæ Ciuitatis nostræ Leopolensis, pro cuius reparatione, munitione, & conservatione, ipsi multa onera, sustinent, eorumque commoditatibus propicere volentes, quo facilius eadem onera sustinerent, a victum sibi quærant, Conseruandos esse duximus & conservavimus, ac harum serie literarum conseruamus de consilio & assensu Consiliariorum nostrorum utriusque status, in hoc Conuentu Generali congregatorum, ipsos Ciues Leopolienses in eorum libertis & priuilegiis, per prædecessores nostros ut præfertur ipsis concesso quod dijsunit, & prohibet, ne Iudæi ac armeni & alij homines Suburbani cuius cunque ritus aliquas negotiationes exerceant, incolis dumtaxat Ciuitatis permissas, priuilegiumque; quod dicti Iudæi Suburbani, a nobis posterius super eorum libera negotiatione, impetrarunt, pro surrepticio & facto in damnum & præjudicium ipsorum Ciuium Leopolien obtento reputauimus & reputamus, illudque robore & omnibus viribus suis debilitandum, imo cassandum extinguendum & abolendum censuimus. eisdemque Iudæis Suburbanis Leopolien facultatem negotiandi interdicimus, ita ut alijs hominibus cuiuslibet ritus

in Suburbiis illic manentibus est interdicta et prohibita. Quia vero hi ipsi Judaei in Suburbiis Leopolien commorantes freti memorato eorum privilegio casuto contra iura & consuetudines assiduo hactenus usu approbatus ipsorum Civium Leopolien per eos obtento, credentes, id in suo firmo robore perpetuo manuram plurima aedificia magno impendio illic Leopoli in Suburbijs fecerunt, multa etiam debita pro rebus & mercibus illis creditis, & per ipsos nondum venditis contraxerunt, sed et debita sua ab eorum debitoribus hactenus non extraxerunt. Nobis humiliter propterea supplicarunt, ut benignam horum rationem habentes, illis adhuc ad aliquod annos pristinam eorum negociandi facultatem prorogare ex speciali gratia nostra Regia dignaremur. Volentes nos in praemissis eisdem Judaeis Suburbanis praedictis gratia nostra subuenire, eosque releuare, ipsis ad intercessionem quorundam Consiliariorum nostrorum talem gratiam concessimus, & permisimus, quod ab hinc ad duos annos integros, possint adhuc libere negociari modo infrascripto, primo videlicet anno a data pratium literarum computando omnigenis mercibus nullas excipiendo, Secundo vero anno, ex tunc proxime & immediate sequenti, quatuor duntaxat rebus in literis moderationis nostrae in Conuentu Piotrcoviensi anno millesimo quingentesimo vigesimo primo, alijs Judaeis in Civitate Leopoliensi manentibus facta descriptis. Expiratis vero his duobus annis nunquam deinceps, nec eisdem quatuor rebus, neque ullis alijs mercibus negotiationes exercere poterint nec debebunt, hoc Decreto nostro mediante. Harum quibus sigillum nostrum est appensum testimonio literarum. Actum & Dat Cracoviae in Conuentu generali feria quarta proxima post Dominicam Laetare A. D. 1527 Regni nostri XXI. Petrus Episc & Reuerendi in Christo Pris D Petri Vicecancell /// Tomicki Epis Cracov: & R p Vicecanc

Pacta cum Judaeis ad octenium.

My Zydowie starzy Mieyscy Lwowscy wyznawamy listem tym naszym w sposob Intercisy pisanym Iż gdy zacni P. Rayce Miasta Lwowa z Urzędu swego bronili nam wolnego na wszelakie towary kupiectwa, okrom rzeczy czterech w Dekrecie za S. pamięci Zygmunta Króla na Seymie piotrkowskim Roku 1522 primo nam y wszystkim Zydom w Mieście tylo mieszkaiącym pozwolonych aże o to wyzwani od nas byli przerzeczeni Rayce do dworu Króla Jego Mości udaliśmy się w tym z prośbą do nich Artykuły y condicie pewne, wedle których potym z dobrym a długim rozmysłem, w mocy zostawuiąc z oboiey strony prawa ordincie dekreta y zwyczaie stare zezwoliliśmy się społecznie z sobą na takie pakta, których albo iakich Statut Koronny czynić nam z Miastynie broni, á to co wedle listu tego, iaki nam też oni za pieczęcią swą dali, począwszy od daty listow oboich takowych aż do ośmi lat, iako ieden rok po drugim idzie tym sposobem. ~~Ma~~ Naprzod onych czterech rzeczy które nam do Kupiectwa Decretem przerzeczonym Piotrkowskim są pozwolone mamy w używaniu bydź spokoynym, to iest sukno tu we Lwowie tylko pod Jarmarkiem postawami nie kraiąc na łokcie, á zas po Mieściech innych, albo po Miasteczkach zawsze ma nam bydź wolno y postawami y kroiem przedawać ku temu wosk skury y woły w stadzie na liczbę dwoch tysięcy wołow wszędzie y zawsze możem kupować, iedno nie tu we Lwowie przedawać przy których czterech rzeczach za Konditiami w Dekrecie szerzey opisanemi, zostawieni też są y Zydowie przedmieścy, wedle pakt przed tym dawno postanowionych z czynszu rocznego który zwykli dawać

iako iest postanowienie do samych panów Radziec upodobania. Ale co daley
w Dekrecie stoi, aby wedle starego zwyczaiu my Zydowie tu we Lwowie
mieszkaiący, kupieckich żadnych innych rzeczy albo towarów oprocz
czterech wyzszey pomienionych nie kupowali, ani w domiech naszych nie przedawali
tedy o tę w prawie y w Dekrecie opisaną klausulę, takysmy umowę
y moderacią do przyrzeczonych ośmi lat między sobą uczynili. Iż
tylko sami Mieyscczy Zydowie, co w Murze miasta Lwowa, z
Zonami y z dziećmi mieszkaią, albo mieszkać będą ile ich my starzy kiedy
kolwiek przed Urząd Radziecki stawimi y zalecimi daiąc o każdego
dobrym zachowaniu świadectwo z przyrzeczeniem takowym, iż ten a ten Zyd
nigdzie indzie iedno tu we Lwowie mieszkaiąc, y tu wszelkie zwykłe
miastu powinności za rowno z nami wszegdy odprawować y tym pakto
iako ie w tym liście opisuiemi, dosyć czynić będzie. Naprzod w Regestr
Ratuszny maią bydź po imieniu wpisowani, aby ie znał Urząd, y ważny
y Tłumacz, Mieyscy oba przysięgli, krom których wpisanych Zydowie
inszy tak przedmieszczy, iako y ci co w tym mieście domu swego
niemaią, y nie tu we Lwowie ale gdzie indzie mieszkaią y wszelacy
inszy do tey wolności zgoła przysłuszać ani żadnych spółkow z nami
mieć nie maią: Ale tylko w Regestr przyięty y wpisany każdy z persony
swey kupczyć będzie mogł, poki ośm lat temu Kontraktowi niewynidą, to
iest towarem samym Tureckim iakikolwiek tu na skład do Lwowa z Turek
albo sam sobie który Zyd albo inny kupiec iaki przywiezie, wyiąwszy co
iedzeniu piciu albo lekarstwa ludzkiemu przysłuza, że się nam kupczyć
niebędzie godziło wszakże ile z strony korzenia, pieprz, szafran y imbier,
to nam też troie do naszego kupiectwa iest pozwolono, y to tak do tych iako
y do innych nam pozwolonych Tureckich towarów z takiemi kondycyami;

że ieden z nas iednym targiem we Lwowie tu na składzie kupuiąc, albo iedną
furą tu na skład do Lwowa przywożąc raz na iedną ćwierć lata nie
większą summą iedno piętnasta set złotych ma kupczyć, a żeby do kupna
gdy kto z nas tu w Mieście targować z kim będzie bez Tłumacza mieyskiego
przysięgłego skupcem targu nie skończył, ani krom wiadomości iego towarów
od onego kupca nieodbierał. A ile zaś z Turek, aby cudzych towarów
za swe żaden nie przywoził, ktemu tych towarów Tureckich żaden z nas
tu we Lwowie nie ma przedawać, iedno w Jarmark, który ma bydź nam wolny
ile tyle do rzeczy wyższey mianowanych, iako wszelakim innym kupcom, a
wszakże nie łokciem ani funtem ale w sztukach summą y wagą. A zaś gdzie
indziey po mieściech y po miasteczkach wolno nam przedawać łokciem y
funtem. Także y tu we Lwowie żonom y białymgłowom naszym robotę
ich samych własną przy starzyznie, która u nas w lichwie zostaie wolno
przedawać nie tym nienaruszaiąc praw kramarzów i rzemieślników czechowych
Miasta tego. Item z strony picia wszyscy ku naszey potrzebie, wina
wedle naszego Zakonu robionego, na każdy rok więcey nie mami kupować
nad dwadzieścia kuff, których nie będzie nam wolno spuszczać w domy nasze
przez cychy pana Burmistrzowey y poki na Ratusz stawnego od każdey
kufy po pułtora złotego nie zapłacim. Na które wszystkie condycie wine
iaką pp Rayce według występku każdego naydą będzie im wolno
ustawić y skazować, a zwłaszcza gdyby kto albo towarem inszym albo obyczaiem
kupna inakszym, albo summą większą niżeli iest wyższey opisano, albo y
częściey niż cztery razy do roku albo też bez wiadomości Tłumaczowey kupczyć

się ważył, albo gdzieby więc iednego którego z nas doświadczono, /
/czego my sami starszy nie folguiąc nikomu pod swoiemi przysięgami y
klątwami wielkiemi/ pilnie y wiernie przestrzegać będziem powinni / aby
miał miecz z obcym spolnistwo i towarzystwo kupieckie abo żeby
cudze za swe towary przewoził takowy każdy sto czerwonych złotych
we złocie winy do Miasta y do Urzędu Mieyskiego przepaść ma, y
takowego my starszy Urzędowi panow Radziec zawsze opowiedać
y stawić mamy, także gdybyśmy wiedzieli kiedy na kogo ktoryby skład
tego Miasta mijał aby ktory Zyd inszy oprocz w Regestrze opisanych
z obcym kupcem tu we Lwowie krom Jarmarku targował tedy y o tym
panom Raycom dawać znać będziem, zawsze powinni. Bo inaczey
gdziebyśmy zwłascza my starszy ktorzy te Pakta z Miastem stanowiemy
temu wszystkiemu nie dosyć czynili, a pokazała by się iaka rzecz
ktorąby ten contrakt przez nas znacznie w czym naruszyła, tedy też
Panom Raycom będzie wolno nie czekaiący ośmi lat z goła Contraktu
tego odstąpić, y winowcez go obrocić. A do praw decretów y do
Ordynacyi starych się wrocić, nic sobie na pomoc, ani na obronę
ani w sequelie tey umowy teraźnieyszey nie biorąc, ani pomienionych
praw przez to z oboiey strony sobie nie naruszaiąc. Za ktore pozwo
lenie Panow Radziec my przerzeczeni Zydowie starszy Lwowscy mamy
dawać Miastu co rok na swiętą Agnieszkę począwszy w roku blizko
przyszłym 1584 secundo, po pięcidziesiąt złotych monety polskiey
o ktory czynsz roczny gdziebyśmy go na czas naznaczony płacić niechcieli
albo omieszkali także y o winy wszelakie ktore albo iakie względem

tych Pact, panowie Rayce przeciw ktoremu z nas naydować y skazować będą, my sami dobrowolnie odstępuiemy prawa y Urzędu swego wszelakiego a Urząd Radziecki w tey mierze za nas własny w posłuszeństwo przyznawamy wedle listu który także mamy od Panow Radzice. Przyczym wszystkim stoiąc mocnie w tey sprawie, postępek prawny iaki bydź miał z pozwu Króla Jego Mści y pozew przerzeczony wszytek wniwecz puszczamy y umarzamy tym listem, na który dla lepszey wiary my starszy Żydowie podpisaliśmy się rękami własnemi y pieczęć naszą własną przycisnęliśmy. Działo się we Lwowie w Piątek przed swiętą Agnieszką blisko Roku Bożego 1581 –

Decretum S. Sigismundi III Priorum Decretorum Confirmatorium

Sigismundus Tertius Rex Poloniæ Magnus Dux Lituaniæ, Russiæ Prussiæ, Masowiæ Samogitiæ Livoniæ, nec non Regni Sueciæ proximus hæres & futurus Rex

Significamus præsentibus literis nostris quorum interest Universis & singulis Quod posteaquam citati fuissent ad nos & Judicium nostrum, literis Citationis nostræ, Famati proconsul Consules Advocatus & Scabini totaque Communitas Civitatis nostræ Leopoliensis, de personis ac bonis illorum omnibus, Ad instantiam Infidelium Seniorum ac totius Communitatis Judæorum Leopoliensis tam in ipsa Civitate quam in Suburbiis degentium, propterea quod contra Jura & privilegia eisdem Actoribus a prædecessoribus nostris Regibus Poloniæ, super exercenda omnis generis mercatura concessa tandem mercaturam ejsdem actoribus, admittere nolunt, in eaque exercenda eosdem præpediunt.

Quemadmodum Citatio præfata de præmissis latius testatur. In termino itaque hodierno Judicij relationum nostrarum propriarum ex eadem Citatione & receptione causæ ad nos per Assessores Judicii nostri facta, incidente & hucusque continuato, partes præfatæ Actorea per Infidos Nepthalim, Moscho, Abraham Judæos Civiles, & Lewkonem Suburbanum Leopoliensem, atq Honoratum Joannem Grad pro loquutorum suum Citata vero per spectabiles Simonem Alexandrinum, Casparem Gulinski Syndicum, nec non per Famatum Joannem Sokol Civem Leopolien coram nobis comparuerunt Actoreaque ex sua Citatione contra Citatam proposuit. Citati vero eidem propositioni exceptionem peremptoriam rei iudicatæ opponentes produxerunt, imprimis decretum Serenissimi olim Sigismundi Regis Avi & Antecessoris nostri in Conventione generali Petricoviensi feria sexta in vigilia sancti Thomæ Apostoli proxima — Anno D 1521 ex controversia partium inter Cives & Judæos Leopoliensem tam in Civitate quam in Suburbijs manentes latum, quo idem Rex omnem Judæorum in Civitate degentium mercaturam ad certum modum & normam itidem latius descriptam restrinxit, & in vim ordinationis limitavit. Suburbanorum vero Judæis certum modum mercandi, ad tertium tempus, atque ad beneplacitum suum statuit, & præscripsit. Produxerunt & aliud eiusdem Regis Decretum itidem in Comitijs inter eosdem Cives, & Judæos Suburbanos ex controversia partium Cracoviæ in Conventu Regni generali feria quarta, post Dominicam lætare proxima A 1527 latum Quo idem Rex ijsdem Judæis Suburbanis omni mercatura interdixit, prius illud decretum & beneplacitum suum declaravit, atque privilegia eorundem

Judæorum, quæ tunc forte impetraverant abrogavit. Deducebant insuper citati Statutis & Constitutionibus Regni, non esse integrum Judæis omnis generis mercaturam exercere, sed id fieri debere juxta pacta quæ Judæi cum Civitatibus primarijs habent, sibi itaque loco pactorum esse decreta prædicta inter Cives & Judæos per ipsum principem facta. Petebantque se circa eandem decreta, in quorum usu hucusque Civitas fuerat & quem usum si opus esset / superflua tamen probationem non subeundo / omni genere probationum parati sunt confirmare. In contrarium Actores decreta illa abusu sublata esse asserebant. Producebantque Privilegium suum illis per Serenissimum olim Casimirum Regem datum, quo Judæis omnis generis mercatura, concessa & permissa est. Deinde produxerunt Decretum Serenissimi Regis Sigismundi prædicti inter se & Cives Leopolienses in Anno 1515, ad beneplacitum ejusdem Regis latum, & per eundem Regem in Anno 1540 renovatum, nec non subsequium Regum & nostras quoque confirmationes. Insuper & literas certorum Senatorum & Nobilitatis Russiæ quibus iidem Senatores pro Judæis apud nos intercedebant, recens scriptas. Itaque concludebant illa decreta non tantum abusu sublata sed etiam posterioribus literis & diplomatibus declarata esse. De Statutis & Constitutionibus dicebant Statuto Anni 1538 relictum esse facultatem Regi faciendæ ordinationis de mercatura Judaica, eamque itaque factam esse postea Anno 1540. Cujus ordinationis vigore Judæos in usu totius & integræ mercaturæ fuisse, idipsumque se probare velle omni illorum probationum genere ad Constitutiones de pactis servandis dicebant

id referri, ad illas Ciuitates cum quibus pacta habent Iudaei sed Ciuitas Leopoliensis nulla habet, igitur omnem mercaturam sibi deberi. Petebant itaque se ad probationem possessionis mercaturae praefatae admitti a circa quoque sua priuilegia conseruari. Nos vero cum Consiliarijs lateri nostro assidentibus audita ea partium controuersia, Priuilegiisque hinc inde productis reuisis, debite intellectis, potissimum vero consideratis decretis Serenissimi Regis Sigismundi Aui nostri quae nos pro sacrosanctis seruare decet, quibus decretis idem Serenissimus Rex Iudaeos ad certa genera mercimoniorum restrinxit; eamque suam ordinationem perpetuam fore declaravit. Ideo quod attinet Iudaeos in ipsa Leopoliensi Ciuitate degentes eosdem Citatos, in toto juxta eadem decreta ordinationemque; in ipsis expressam conseruandos esse duximus quemadmodum iam ex nunc conseruamus. Decernentes debere at teneri utramque partem tam videlicet Iudaeos Ciuiles quam ipsos Cives se se in toto iuxta eadem decreta conseruare ~~soputa~~, ut Iudaei ultra res in eisdem decretis expressas, in nullam aliam mercaturam se intrudant, neque ultra easdem res supra expressas mercaturam Ciuium Christianorum impediant. Cives quoque liberam mercaturam eisdem mercimoniorum generibus quae in decretis expressa sunt non prohibeant. Porro qd Iudaeos Suburbanos attinet quando quidem ijs per decretum Serenissimi Regis praefati omnis mercatura interdicta est, Ideo nos quoque eidem decreto inhaerendo decreuimus decernimusque, debere ac teneri eosdem Iudaeos Suburbano se se ab omni prorsus mercatura abstinere, neque se in ullum mercandi genus

quo libera Christianorum negociatio quovis modo impediretur intrudere sub amissione mercimoniorum iuxta eadem decreta Serenissimi Avi & Antecessoris nostri, atque ita Cives Leopolienses citatos a causa & omni actorum Judaeorum impetitione absolvimus, liberosque perpetuo pronunciamus, praesentis decreti nostri vigore. In cuius rei fidem & testimonium sigillum nostrum praesentibus est appensum Datum Cracoviae feria tertia ante festum S Margaretae Virginis proxima A D 1591 Regni vero nostri anno

Joannes Tarnowski R Rendi Joannes Tarnowski Crac
RP Vice Cancell ss Wlad Lancu & Praepositi RPV
& Cancell P Sczerbiess

Romaike notula.

Historyque

W Kościele franciszkanów w Wiedniu po lewej ręce wielkiego ołtarza znajduje się następujący nadgrobek:

" Vienna
Salve et vale
hæc tibi
Illustrissimus et Magnificus Stanislaus a Potok
in Stanisławów Potocki Haliciensis Colomyzensis Capitaneus
Colonelus Regiæ Maiestatis Polonæ
præstitit
Sub Augustissimis Serenissimi et Invictissimi Joannis III
Regis Polonorum Auspiciis
Castra Ottomanica aggrediendo
Sanguine suo Marte & Marte in obsidione
Tibi vitam paravit
hic
sua viscera condidit
Matri Poloniæ
Corpus exsangue reddidit
Da Vienna Deo gloriam
Serenissimo Regi Poloniarum gratias age
Æternum fore nomen et gesta Polona
Obiit XII Septembr Anno MDCLXXXIII
Curaverunt inscribi Nobiles Generosi Poloni
Fidelissimi ejus assistentes et Collonelli
Joanes Ponikowski Gladifer Murensis
Et Stanislaus Peradowski Rotmagister ejus. —

Ormianskie Arcybiskupstwo (Niesiecki Korona Polska Tom 1)

Ormianskiey Nacyi ludzie na Rus od Xiążąt Ruskich sprowadzeni koło Roku Panskiego 1200 wkrótce Podole Rus, Wołyn i niektóre przedniejsze Miasta Polskie zagęscili kiedy iednak w te Kraie weszli, snac że na ten czas z Kosciołem Rzymskim iednyże wiary professyą byli złączeni: bo na pierwszym wstępie do Lwowa od OO Franciszkanów przyięci Kaplica Swiętego Walentego którą iescze i po dziś dzień Ormianską zowią, na odprawowanie nabożeństwa swego pozwoloną sobie od nich trzymali Mieli i Kosciołek S Maryi Magdaleny co znacy z nadgrobków ich tamże wystawionych i z apparatow Koscielnych temu miejscu u OO Dominikanów nadanych. Pozwoli iednak to przez niedozór Cudzoziemskich nad sobą Pasterzów, to przez nacisk, w te kraie nowych tegoż Nacyi ludzi poczęsci się byli od Unii z Kosciołem Rzymskim rwac poczeli aż w roku 1630 za staraniem i pracą lubo nie bez wielkiej trudnosci Mikołaia Torosowicza Arcybiskupa swego znowu w prawowierną Klubę wpadli. Arcybiskupi Ormianscy Katedrę swoię we Lwowie zołożyli pod tytułem Wniebowzięcia Maryi Panny luboć się ich iurysdykcya na całą Ruś, Podole ba i Wołoskę ziemię rozciąga Biskupa żadnego sobie podległego w tych kraiach naszych nie maią Msze i insze Ceremonie ięzykiem Ormianskim odprawiaią Starym Kalendarzem iako i Ruś rządzą się Jm MS Coll Leopoliz S J Szereg wszystkich Arcybiskupów znalazłem z którego ich tu kładę od roku 1365

1 Jan Arcybiskup ze krwi Królewskiej

2 Grzegórz 1384 ten miał za swego Szufraganu Grzegorza

3 Gabryel 1415

4 Krzysztof 1461

5 Kilian 1496

6 Stefan Patryarcha większych Ormian ten zażywszy Patryarchowską godność, to Arcybiskupstwo objął w roku 1535 był i w Rzymie kędy Papieżowi posłuszeństwo oddał a potym wróciwszy do Polski życie to zakończył Mdzie i podziedzien iego nadgrobek z tym napisem Hoc sepulcrum est Reverendissimi Patris Stephani Patriarchae Majoris Armeniae qui Romae fuit et Leopolim advenienti animam suam Deo tradidit 1551

7 Grzegorz ten maiąc siła zatargów ze swoiemi uporczywie w swoich błędach i schizmie zostaiącemi wyzuł się z tej godności w roku 1556 / 1576

8 Barsumas 1582

9 Garabiet † 1607

Macrobi ziechawszy do Polski sam przez siebie kilka lat ten Kościół rządził aż też w roku 1616 poświęcił nowego Arcybiskupa

12 Mikołay Torosowicz umarł 1681 przeydował tej katedrze lat 55

13 Wartan Unania

14 Jan Tobiasz Augustynowicz

Kościoły tyże Nacyi po różnych w k Polskim Miastach do A O należące są te we Lwowie krom wzywy z wyrażonej katedry dwa Probostwa S Krzyża y S Anny w Kamieńcu Podolskim 3 w Łucku w Zamościu w Horodence Śniatynie Brzeżanach Stanisławowie Tyśmienicy Złoczowie Jazłowcu Łysiu wszystkich ogółem 16.

Historya Xiążąt i Królów Polskich przez Wagę z dodatkami Lelewela 816 w Wilnie wydana obacz panowanie Leszka Białego

Pielgrzym Lwowski r 822 w statystyce Królestwa Galicyi p. Pittlinera zawiera też niektóre interesujące w tej mierze wiadomości

Exscript: ex MS Breviario Christophori Faruchowicz

Presbytyri Armeni 1720 20 Maji scripti pag 661 Ecclesiae Archicat: Leopra
„anno Dni 1183 stanoł kosciół ormienski w miescie Lwowie naprzód drewniany który
„trwał przez lat 180 dico sto osiemdziesiąt potym dwóch Cudziemców to iest pierwszy
„Jakob Syn Szachinow z Kaffy drugi Panosz Haysarysy ci dwa wymurowali ten
„kosciół A Dni 1363 Dorkinieniem Architekt Włoch był który i dawny
„Cerkiew OO Bazylianów S Jerzego murował iako iest in Archiwo u nichże
„I ten nasz teraznieyszy kosciół murowany za iego architekturą.

Tako niegdys w Roku 1748 według Kalędarza rzymskiego Dnia 3 Maja in festo inventionis SS Crucis Xti Domini o czwartej z południa ~~w dzień~~ wczął się pożar od OO Trynitarzów i kamienic wiele oraz Klasztor Panien naszych zakonnych i kosciół Katedralny w Popiół obrócił iednak dzwonica pokoie JW X Arcybiskupa ocaleli Lecz Roku 1778 dnia 17 Maja o czwartej z południa a w dzień swięta ogień wszczęty z za bramy Krakowskiey kosciół nasz katedralny Klasztor Panien zakonnych w niwecz spalił gdzie W Murta Zakonica zgorzała stanie JW X Arcybiskupa Wikaria Dzwonica zgorzała dzwony potopniały szpital a w nim 4 osoby zgorzało Klasztor X Dominikanów kamienic 30 a pomiędzy murami drugie tylo domów tarowali szkody w murach na 4 miliony architektowie X Kurprowicz P.N.

Arcybiskupi OO

1363 Joannes z familii Królow Omn za Władysława Łokietka
Georgius magnus za Kazimierza WZ
Gabriel
Christophorus za Króla Alberta

Sigmunt 1

Kilianus de illo in Andrea Lubienio mentio in Lithuany Armen Cracov
Mąż poważany od Króla od Cesarza Ferd do którego był posłany od Papieża którym
mu bogaty Muset szaty białego i czerwonego koloru Rokiete infułę iako grata
Hospiti darowiec miał

Grzegórz wiele miał do wytrzymania od narodu Orm Sigmunt august

Barsamas nękany wyjechał ze Lwowa

Garabiet z Kamieńca od Ormian lwowskich przywołany

Macrobi za którego długo katedra wakowała nakoniec od przybyłego Patryar
chy z Armenii Melchisedecha poświęcony Mikołaj Torosowicz
Któren ziechawszy do Rzymu przysięgę Urbanowi VIII wykonał za panowa
nia Władysława Króla polskiego i z wielu podanych za Koadiutora tylko
Wartana Hunaniana Któren po nim nastąpił zybrał. Żył Torosowicz
80 rządził lat 56 leży w kościele OO przy ołtarzu N P Brackiej teraz
S Jana Chrzciciela Ponim gdy Hunanian nawracał nieunitów in Oriente był
kilka lat administratorem X Gabriel Zachowicz od Kapituły obranym nakoniec
był X Deodat Korsesowicz od Sty Stolicy Apostolskiej Biskupem
Trajanopolitanskim i Infulatem razem sprawował urząd lat kilka aż do przyjaz
du Hunaniana którza od Eleazara Patriarchy Edzmiudzinskiego trzymany za
wstawieniem się Papieża do K. Perskiego na tegoż surowy rozkaz wypuszczony
na drodze do Lwowa od Rozbójników zrabowany powrócił na katedrę odebrawszy
na prośbę swoię Paliusa z Rzymu Któren na niego włożony od Konstantyna

Lipskiego Ar Lwowsk Chciał przytrzymać na Infułata Horsecowicza lecz ten niechciał i wyiechał ze Lwowa w 14 Lutod Stolicy Apostolskiey przysłany cały Rząd miawszy na siebie odany najgodniej go sprawował wytrzymywał napady Szwedzkie powietrze iako stały i w Boga ufaiący mąż Powiększył Kościół ~~wyby~~ wybudował Klasztor i Pałac Arcybiskupa i przegnał się prędzey z tem swiatem niż nasz Arcybiskup który będąc w kamieńcu ziechawszy prosi o Koadiutora którego S Congregatio X Stephanowicza SF Doctora z kamieńca z Kolegium Urbana de propaganda fide bawiącego niemały czas w Rzymie lecz Clerus i Natia upomniawszy się o swoie prawa pisali wraz z JW Arcybisk do S Congregatii przez X Kunciusza Spinole upraszaiąc o Elekcyą za którą Stolica Apostolska pozwoliła i prawa tegoż przepisała do której elekcyi przypuszczeni byli i Stasi Nacii i Klerycy lecz potem odzunięci i dla samych tylko Prałatów Proboszczów i Wikariuszów Katedry potwierdzony przywiley na której elekcyi obrany był JW X Jan Tobiasz Od Augustynowicz

JW Konsyliarzowny Cholewiowny teraz mej Wujance w Augustynowiczowej do xięgi pamięci przy odieździe z Wiednia w roku 825

Innym nie źle, a wszystko życząc dobre sobie
Według zasad zwyczaiu najlepszego zrobię —
Lecz cóż? choć chciałbym tak zdziałać niemogę
Gdy serce inną wskazuie mi drogę! — —
Niech się z umysłem więc wyraz przemienia.

Dla tego życzę z mej najszczerszej chęci
Dla Pani wszystko co godne życzenia
Dla mnie choć szczupły zakątek w pamięci

Kościół Ruski X-ży Bazylianów na ulicy miodowej w Warszawie zaczęto budować w roku 1780 za staraniem Metropolity Smogrzewskiego dokąd ci w Warszawie od rok 1721 mieszkaiący Bazylianie w miejscu gdzie dzisiest bióro Komissyi woiewództwa Mazowieckiego przy ulicy Podwale wprowadzeni zostali król Stanisław August węgielny kamień założył a zaczynaiącej się budowie błogosławił Nuncyusz Papieski Archetti Budowa ukończoną została r 1784 Wewnątrz Kościoła zdobią 3 wielkie obrazy pędzla Szmuglewicza które iako są arcydziełem tego artysty rodaka tak bez wątpienia należą do celniejszy dzieł Królestwa polskiego Obrazy te nieraz stawały się przedmiotem uwielbień najbieglejszych znawców i mistrzów malarskich zagranicznych wystawiaią uspienie N Maryi otoczonej Apostołami S Bazylego w Archi katedrze Carogrodzkiej i S Onufrego w pustyni

Kościół katedralny S Jana na starem mieście obok zamku położony i z temże gankami złączony iest iednym z najdawniejszych tej Stolicy fundacii Świątyniu ta naprzód drewniana w r 1490 odmurowaną została, przez Jana Xcia Mazowieckiego Roku 1402 do tej świątyni przeniesiono Kollegium X Kanoników Czerskich z przydaniem funduszu na 12 kanoników i kilka prałatów na mocy przywileiu przez Bonifacego IX Papieża danego zaś wstawieniem się tegoż Xcia wreszcie w roku 1406 nastąpiła erekcya tej Kollegiaty przez Alberta (?) Biskupa Poznańskiego w tym Kościele obraz wielkiego ołtarza iest dziełem sławnego Malarza Palmanova (był zabrany pr Kap do Paryża) Chorągiew Machometa w obronie Wiednia Turkom odebrana iest w tym Kościele u sklepienia zawieszoną.

W roku 1818 D J Arnold w podróży którą z Rządcą posiadłości wschodnioindyjskich w Sumatra z Bengalii w środek kraju czynił odkrył kwiat niezmiernej wielkości nazwany: wielki kwiat Kribut Abur ambum Rafflesia Arnoldi R Brown Trans of the Society Vol XVII kwiat znaleziony w ziemi tłustej grobem słonim okrytej koło Palo Lebbar przy rzece Manna.

Władysławowi Cnotewie do księgi pamięci

Chętnie to słowy maluję
Co się w mym sercu odzywa
Wszak miłe są te ogniwa
Które nam przyjaźń gotuje
Czyli przyjazne nas losy
Pod same wzniosą niebiosy
Lub też grom zgubny przywali
Rządzmy i w odmianie stali!

Każdy ma swoje życzenia
Tam jego dąży myśl cała
Jaż się w tym tylko odmienie?
I me serce żądzę pała
Byś mi takie siostro miła!

W twym sercu miejsce utkwiła
Takie ci w mym odznaczone
A me życzenia spełnione.

Volkslieder der Serben metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvi Halle 825
in der Rengerschen Buchhandlung. 8vo Einteil 46 Druck Bogen 298 Seiten
Zweigung um Gösch

101

Pieśni narodowe Serbów miarowe tłomaczenie z wstępem historycznym Talvigo w Halli 825

Krótki zarys historyczny upadłego Serbskiego Państwa
jako wstęp do pieśni narodowych wstaw tłom z niemieckiego

Bliższe i dokładniejsze zrozumienie pieśni narodowych Serbów, osobliwie części lyckiej historyczny obznajomienia się z tychże wypadkami politycznemi kraiu i narodu koniecznie i nieodbicie wymaga. By bohaterskie tamie odznaczaiące narodowe tychże powieści wojenne Serbów naturycie porzuć, trzeba widzieć czym kiedyś byli, co zdziałali, trzeba te nieczynne i zarzekłane stoletnich poznać które uciemiężonym wolności ich dzieły które by ich tylo wiekowe jęczenie w niewoli łatwiej wyłożyć i uniewinnić

Każdemu z historyią średniego wieku należycie nie obeznanemu zdziwiającemu się nad temi oznaki męztwa i waleczności które pieśni lyckie narodowe oddychaią, bez wątpienia te pytanie do rozwiązania najpierwszem się stanie, iakim sposobem naród tylo zdziałać mogący, przed którego imieniem niegdyś dumni Carogrodzcy drżeli, tak całkowicie z historyi powszechney zniknął, że tylko w osadnikach i mieszkańcach niektórych ciemnych prowincyi Turcetkich, byt swoj zachowuie. Położenie kraiu, w pośród tylo potężnych mocarstw iuż wiele wyiaśnia, iednakoż widzimy chwiiącą się budowę nie iedno wieki przetrwałą, iak tylko zewnątrz choćby i najmożniejsza ręka pogąd wrodzony męzki zwierzenia iszczey Kiów zagrożeniem wolności kraiu wznowić się ośmieli; lecz zaledwo za naszey pamięci niepokonanym umysłem wolności i bytu politycznego iedrego waleczney Bohatera nad podźwig się wznosi, aliż w tymże samey chwili zagłada wszystko nieumocowane podpory obala, i gruzami całą wzniesioną budowę zagrzebia
Od tychczas iest tylko walką o potrzebę ruiny.
Nie określona Kraina którą pod imieniem Serbii znamy iest ojczyzną tych pieśni
Język, w którym są zdane różnie się śpiewanę w mało się różniących dyalektach

533

rozciąga się na Bosnią Herzegowinę Czarne górę /Montenegro/
i Dalmatią, ~~nad~~ na Slawonią i południowo wschodnią Część Kroacyi
/Kroatią pograniczą czyli woyskową/ iest też dziedziną wielu tysięcy, którzy od
Semlina na lewym brzegu Dunaju aż do St Andre blisko Budy w trzech
Dyiecezyiach zasiedleni mieszkaią Jest więc ten ięzyk wspólnym Milionom ludu
z którego nad połowę trzymaią się wyznania greckiego od Kościoła rzymskiego odłączonego
w Bosniej wyznaią powiększej części Islamizm mała zaś liczba tamże, w Dalmatii
Croatii i Slawonii ~~są~~ iest połączeni z Kościołem rzymskim
Wszystkie te prawie kraie ~~błogo~~ szczodrze od natury uposażone znamienitemi rzeki
Dunaju Sawy Driny Morawy Werbas Wardar i wielu ianemi okresłem
i przedzielane; żyznemi równiny ~~zamożne~~ błogie, w zwierza ~~zamożnemi~~ obfitującemi lasy
upiększone, w kruszce ~~obfite~~ bogatemi góry wieloroko przegradzane składały niegdyś
państwo Serbów. W czasie największego blasku rozciągało się toż państwo
na Macedonie i wielką część Albanii, hołdującemi maiąc Bulgarią i
rzeczpospolitą Ragusanką. Mnogość rozległych miast i zamożnych ~~wzniosła~~ ~~wznosiła się~~
zajmowała przestrzeń ledwo teraz ~~oznaczyć mogą~~ oznaczenia zdolnych ~~dochodzenia możnych~~
granic które to miasta kwitnęły ~~zamożnych~~ poczęści handlem i rękodziełmi lub ważnemi były warowniami
Nie wymieniamy niektórych sławnych miast w obronie kraju Dalmacii które pomimo że
długi czas Serbskie zwierzchictwo uznawały nigdy właściwie do państwa
nienależały wzmiankować chcemy tylko Belgrad i Nissa serbskie
pograniczne warownie które powtórnemi oblężeniami obroną i szturmem
smutną uzyskały chwałę Mostar i Sarajewo /Roznaseraj/ handlem
kwitnące miasta Bosnii Duleigno i Durazzo miejsca nadmorskie
na albańskim brzegu niedaleko ztamtąd Skutari, o którego Założenia

sławna powieść ~~poz~~ u ludu się utrzymuie (którą udzielamy) Niektóre miasta
niegdyś Mocarzów siedziby Prisren Trawnick i wiele innych zniknęły
teraz i stanęły się mało znaczącemi miejscami; z innych iako z Kruschewaz &
przy rzece Morawa & pozostały ile wiemy poiedyncze gruzy — Zarówno zniszczył
czas wiele bogatych i przepychu pełnych klasztorów których Serbia w stosunku
do innych krajów niezmierną posiadała ilość / Jeden tylko Król Urozch Milutin miał
40 podług innych 48 klasztorów
założyć
Gdyż wszyscy Rządcy podobne
założenia najpierwszym mienili być swym obowiązkiem i może niebyło kraiu w
którym panuiący więcej darzyli duchownych iak Serbia — W tych wysokich
kamiennych murach zakopywali udręczenia sumienia ~~które~~ rozlicznych przestępstw
i zbrodni które nieograniczoną władzą ~~samowładnie~~ ~~panowanie~~ dziką zemstą lub samowolnością zdziałali
Czytelnikowi ~~w~~ ciemne starożytnością wieki przywodzić za daleko by nas od
celu oddalało Imiona nawet niegdyś te kraie zamieszkujących narodów
w toni następnych zdarzeń zaginęły Dardanczycy ~~Kowie~~ i Triballi plemienia
trackiego Scordyski, naród celtyiski Bessy dziki rozboiem trudniący się lud
w okolicy Rhodopy i Hæmus najpodobniej aż blisko narodzenia Ch te okolice
zajmowały nim od Rzymian pokonanemi ~~byli~~ te narody zostały W czasie ~~pan~~ zwierzchnictwa
tychże składały te kraie część dawnej Panonii i Moesii i doznawały
srogich i strasznych ciosów równo z temiż prowincyami. Od Hunnów
zaięte w czasie powszechnej wędrówki narodów od niezliczonych hord
barbarzyńskich pustoszone rzadko tylko od Cesarzów Carogrodzkich mogły
być pokonane Nakoniec w połowie siódmego wieku zaięli Serby część
południowo Dunaj ograniczających kraiu
~~Co te imie znac~~
Znaczenie nazwiska Serbów tychże rodzinna ziemia z której w te strony przyszli

czy narod ten ieden z Serbami w Luzacyi lub co ieszcze więkcej do prawdy podobnem ~~[illegible]~~ pobratymczy z Croatami i Rossianami wielu sprzeczkom między Historyę i ięzyka badaczami stało się porodem — z których nic pewnego nie wypadło To tylko pewna że są plemienia Sławiańskiego O pierwszych osadach tychże ponad Dunajem bardzo mało wiemy —

Ici les bras en croix au pied du même autel Sobiscky pendant tout le saint sacrifice pour vaincre Ottomans invoque l'eternel qui deux heures apres aux Chretiens fût propice et rendit à jamais son grand nom immortel.

Josephus Carasæ Clerici Regularis liber de Archigymnasio Romano, ejusque Professoribus Romæ 1751 typis Antonii Fulgenii 1 Tom

~~Błoga Kraina~~

Znaiomość kraiu stoi w równym stosunku z miłością ku niemu, a naylepsze chęci, nayczynnieysza gorliwość wznosić dobro kraiu, utrzymywać ie i rozszerzać, zostaną bezskuteczne skoro tego naycelnieyszego ze wszystkich warunków nie staie (K. J. de Hübner w statystycznym obrazie Królestwa Galicyi)

~~Błogo nasza Kraina wyżey Węgier leżąca~~

~~Ważną i niezaprzeczoną~~

~~Jeżeli która z wiadomości powinna zaymować Oświeconych, ieżeli która może przyczynić się do wszystkich wspólnego ~~wziętości i sławy narodowey powinna to zaiste ta która poznanie przynosząc ziemi własney tyże drogie dary ~~stara się~~ znaiomszemi czyniąc a ~~przynosząc~~~~

~~Uznanie wpływów zewnętrznych~~

~~Galicya obfituiąca w rozliczne potrzeby życia~~

Między rozlicznemi dary któremi Natura ~~błogi~~ kraine naszą udarzyła na uwagę powszechną zasługuią bez wątpienia i mineralne wody w dość znaczney ilości ~~ziemie naszą tą~~ w ziemi tey znayduiące się te to natury lekarnie gdzie zchorzały siłe

~~Wielkie natury dary~~

Od niepamiętnych wieków szukali zchorzali w swych dolegliwościach ulżenia w ~~tych~~ ~~błogich~~ mieysach które natura lekarnią swą wyznaczywszy szczególnego dobrodzieystwa ~~darem~~ wracania zdrowia obrała siedliskiem były to owe wyrocznie ~~w który~~ owe świątynie wysławiane bożysoz ~~w których gdzie zabobonem lud wiedziony często znaydował ratunek~~ gdzie zdrowy zdrowiedayny ludy zgromadzał

lecz ~~pyszna~~ ~~pyszna~~ i podziwienia godna z postępów swych w wszelkich rzeczach starożytności nie umiała dobrać klucza do ~~na~~ świątyni ~~natury~~ przy a niedokładne wiadomości pokrywaiąc to ~~religiynym~~ pakłakiem zabobonem to ~~nie wybadane~~ natury ~~taiemnice~~ taynie ~~p~~ nieprzystępnemi czyniąc ~~lud~~ nie poświęconym odłymowała sama sobie te dobrodzieystwa któremi ich własna ~~dostarcza~~ darzyła ziemia ~~Naszym~~ Późnieyszym to wiekom dopiero zostawiony ~~zaszczyt zgłębienia postępami w nauce nauce przyrodzenia rozciaśniać taiemnice natury a gdy przypadek nadarzy~~ te dary które ~~każdey~~ ziemi naszey użyczyła błoga natura ~~Galicya równie iak cała Polska poźniey dłużey będąc łożyskiem morza poźniey od innych Kraiu zamieszkana~~ iednako niesie zbiegowi okoli ~~przypisać należy że dotychczas~~

zwrócenia uwagi ~~na te dary~~ na ~~te~~ niektóre skarby natury gdy naszym ~~pod~~ rozciaśnieniem iey taiemnic ~~gdy pierwszym~~ ~~ni~~ usilnie ~~badać~~ pracowanie ~~przynależy staraniem być powinno~~ zostawiono

~~Galicya ta to kraina czynnością~~

Uznana ta i wdocznie upowszechniona prawda pomyslnych we wszędzie wypadków ~~była~~ stała ~~przyczyn~~ się ~~pierwotną~~ przyczyną a badaiący ~~ziemiopłody~~ i warstwy i pokłady ziemi Teolog ~~+~~ ~~powszechnie~~ um ceniący dary natury lekarz składa wdzięcznie swoych troskliwości i zabiegów skutki ~~swe~~ w ręce współbraci ~~a zachętą~~ oddaie swe wynalazki sądowi uczonych by te ocenione stały się ~~ratunkiem i wspomogą cierpiących~~ użytkiem powszechnym

~~Galicya ta to czynnością swą i ziemiopłody~~

~~z Zalem iednako wyznać przychodzi że gdy inne krainy acz mniey w wszelkie rodzaie ziemiopłodów obfite mniey dla badacza natury~~

~~Wody mineralne w które oprócz tylo bogactw z wszelkich 3 Królestw natury~~

~~Galicya obfituie niestały się iednak ~~tak~~ dotychczas na ~~powszechności~~ zaziomemi ~~by~~ ~~by wstrzymuią~~~~

Z ukontentowaniem kray swóy kochaiący ziomek postrzeże że i Galicya ~~ta to nieporównana~~ przy opiece dobroci ~~w czasach gdy Chemia i Mineralogia~~ w czasach tych gdzie wyrzeczoną prawdę potrzeby znaiomości kraiu każden ~~światłeyszy~~ uznaie ~~ga w chwili gdzie każd iedna z drugim na wyścigi bieży nie zostaie bezczynną a między tym~~ co raz więcey nam staie się znaiomszą że cuda i dary przyrodzenia mniey samym nam znane ~~co raz~~ więcey codziennie usilność naszych uczonych rozświeca a darząc nas że tak powiem powtórnie oyczyzną wskazuie iak mamy te błogą ziemią cenić iak ią kochać

~~Przebieżmy dla wywiązania się z wyrażonego rząd historyczny wynalazku~~

~~Wywiązuiąc się z wyrzeczonego udzielimy tu wiadomości o wodach mineralnych Galicyi zastanawiaiąc się oraz i nad nayuwszym w tey mier w tym przedmiocie dziełem~~

Wywiązuiąc się z wyrzeczonego ~~udziela przebieżmy~~ udzielamy tu ~~historyczny wy~~ niektóre kiad ~~Dziej~~ pism o wodach mineralnych Galicyi ~~dołączaiąc~~ a

~~Jeszcze w r 1578 gdy wielki mąż Zygm~~

Jeszcze w r 1578 gdy Zygmunt August ów to nieśmiertelny w dziejach Polski Monarcha władał berłem odkryte wody Szklane pod Lwowem opisał lekarz królewski Olzko z wyraźnego króla nakazu pozniey Syxt Erazm Rayca i lekarz Lwowski wydał swoy opis o tychże wodach którego dzieło wielce w swym czasie szacowane staraniem J E M i D w r 17 we Lw i w d — p — Conor

Tylkowski ~~ów to sławny pobyt~~ wiele zebrał wiad

Rzączyński — h

~~Tak~~ rzeczy były gdy obiął Galicyą Rząd Austryacki i Mac Hugh Fizyk Lwowski udzielił lekarz ń M J wiadom — o wodach

t —

Hacquet

Kroczkiewicz

Titz

Schulter

Dr —

Stirba

Sartori

Reig

95

Illmo Revdo Dno Dno meo Mariano etc

Datum Vindob

Daruz

N 1

521

Wience Kołoszafy

Słup na nim wazonek z kwiatami

Od Słupa do słupa wience w srodku cyfra F.A. nad ktora Minerwa trzyma Wieniec

Minerwa

Kołonóg Aegida wsparta na ołtarzu ofiary

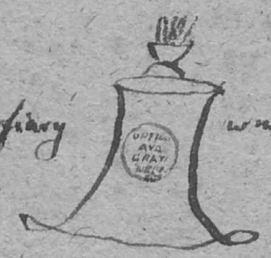

w niedle słowa oswiecone OPTIMO AVO
CRATI NEPOTES

za Aegida transparent z napisem
SEMPER HONOS
NOMENQUE TUUM
LAUDESQUE MA
NEBUNT

Słup na nim wazonek z kwiatami

Na jednym Słupie
Ile iest cząstek
wonnych w swieżym
kwiecie
Tyle niey Uciech Uciech
na tym Swiecie

Genius trzymaiący Cyfrę wspiera się na transparencie z wierszami

Niechay ci Zdrowie służy nay czerstwiey
Tego ci życzą wnuki nayw dzięcznieysze

Niech cię fortuna uprzedza szczęśliwa
Zamiary więczy pomyslnosc życzliwa

Pod Geniuszem leży Platus wsparty na bogactwach
ręka lewą w ktorey trzyma takie gałązkę dębo
we iako koła Geniusza leży w prawey trzyma napis

Na drugim Słupie
Ile lisc na drzewie gdy na
Wiosne kwieci
Tyle niey Roskoszy w
gronie twoich Dzieci

Notaty historyczne

O Kulczy Nim

NB vide Czasopism Ossol.
R-18--

547

Jerzy Franciszek Kulczycki Samborzanin

125

Sibi quisque Famam
Scribat hæredem: rapiunt avaræ
Cetera Lunæ

Naydłuższy lat przeciąg nie zdoła zatrzeć w prawych umysłach pamięci cnoty, która wieki trwaiąc poźney potomności ieszcze wskazuie swą sławę, w tém przekonaniu poświęcamy tu, wspomnienie szlachetney odwadze ziomka wsławionego w drugim oblężeniu Wiednia (r 1683) które czerpiąc bez pośrednio z pism tamtoczesnych spodziewamy się pewnieysze módz podać wiadomości.

Niezmierne siły Ottomanów pięć tygodni iuż oblegały Wiedeń iuż i przedmieście Leopolda po mężnym odporze Jenerała Szulca zaięły (a) i otoczywszy do koła miasto wszelki nietylko związek z przedmieściami przecięły, lecz uciskaiąc podwoionym nacieraniem mieszkańców (b) iak nay opłakańszy stan sprawiły, gdy powstaiący brak żywności szerzącą się zaraźliwa choroba, zmnieyszaiąc liczbę walecznych obrońców a naczelnego dowódcę łożu podaiąc, (c) w naywiększey pogrążyła nieszczęsnych oblężeńców rozpaczy—

a) obacz Cz. Wilhelma Huhna Raritaten 1684 pod dniem 13 Lipca przy którey potyczce 4000 polaków naprzód od Króla Jana III wysłanych szczególniey się odznaczało

b) Pogłoska że Sobieski sam ma przybyć, pod mury Wiednia, podwaiać kazała Turkom usiłowania ku nayprędszemu zdobyciu twierdzy, i od pierwszego Sierpnia można rachować większe daleko nacieranie ze strony Machometanów.

c) pierwszych dni Sierpnia Hrabia Rüdiger Sztaremberg naczelny dowódzca twierdzy zachorował na krwawą biegunkę która epidemicznie w tenczas panowała ob Huhn str 86 dzień 8 Sierpnia

587

Chwiejąc się między nadzieią wybawienia, i srogiego losu, iaki ich w razie przeciwnym oczekiwał, do wytrwania w tylo przygodach, potrzebowali pocieszenia, lub zapewnienia choć że zbieraiące się na odsiecz woysko wie o ich tak przykrym położeniu.

Wypływaiąca z tąd Konieczność przesłania Kogoś z listami do obozu Księcia Lotoryngii, zrządziła iak naywiększe zamieszanie, a zebrany dla narady

Jerzy Franciszek Kulczycki Samborzanin

Sili quisque Famam
Scribat heredem: rapiunt avaræ
Cetera Lunæ Sarb lyri lib 2 ode 2.

Naydłuższy lat przeciąg nie zdoła zatrzeć w prawych umysłach pamięci cnoty, która wieki trwaiąc późney potomności iescze wskazuie swą sławę; w tym przekonaniu poświęcamy tu wspomnienie szlachetney odwadze ziomka wsławionego w drugim oblężeniu Wiednia (r 1683) które czerpiąc bezpośrednio z pism tamtoczesnych spodziewamy się pewnieysze módz podać wiadomości.

Niezmierne siły Ottomanów pięć tygodni iuż oblegały Wiedeń iuż i przedmieście Leopolda po mężnym odporze Jenerała Szulca zaięły (a) i otoczywszy do koła miasto wszelki nietylko związek z przedmieściami przecięły, lecz uciskaiąc podwoionym nacieraniem mieszkańców (b) iak nayopłakańszy stan sprawiły, gdy powstaiący brak żywności szerząca się zaraźliwa choroba, zmnieyszaiąc liczbę walecznych obrońców a naczelnego dowodzcę łożu podaiąc (c) w naywiększey pogrążyła nieszczęsnych oblężeńców rozpaczy. Chwieiąc się między nadzieią wybawienia i srogiego losu iaki ich w razie przeciwnym oczekiwał do wytrwania w tylo przygodach potrzebowali pocieszenia, lub zapewnienia choć że zbieraiące się na odsiecz woysko wie o ich tak przykrym położeniu.

---

a) obacz Ch Wilh Huhna Raritaten 1684 pod dniem 13 Lipca, przy którey potyczce 4000 polaków naprzód od króla Jana III wysłanych szczególniey się odznaczało.

(b) Pogłoska że Sobieski sam ma przybyć pod mury Wiednia podwaiać kazała Turków usiłowania iak nayprędszego zdobycia twierdzy i od pierwszego Sierpnia można rachować większe daleko nacieranie na Wiedeń ze strony Muchamedanów

c) pierwszych dni Sierpnia Hrabia Rüdiger Szturemberg naczelny dowodzca twierdzy zachorował na krwawą biegunkę która epidemicznie wtenczas panowała. Ob Huhna str 86. dzień 8 Sierpnia

Wypływaiąca z tąd konieczność przesłania kogoś z listami do obozu Księcia Lotaryngii, zrządziła iak naywiększe zamieszanie, a zebrany dla narady urząd mieyski niemógł się uiścić zgodzić na obiór, gdy radca Ambroży Frank, z doświadczoną odwagą naywiększą roztropność łączącego Kulczyckiego zalecił, któren będąc pierwey tłómaczem związku handlowego wschodniego, naydokładnieyszą powziął ieżyka i zwyczaiów tureckich znaiomość, a od niejakiego czasu zamieszkuiąc przedmieście Leopolda w czasie oblężenia dobrowolnie się do liczby tych 225 ochotników zaciągnął, którzy pod dowództwem tegoż Franka mężnie oblężeńców wspierali. Jednomyślnie przyięto wniosek, i wnet ~~pierwszego tego~~ ofiaruiącego się ~~Kulczyckiego naychętniey pierwszego~~ (a) naychętniey na pierwszego posłannika Kulcz ~~dobra współobywateli się ofiaruiącego, przedstawiono~~ Jenerałowi zastępcy Ministra Woyny Hrabiemu Kasprowi Bence Kapliemu (Capliers) gdzie ustne zlecenia i listy do Księcia Lotaryngii wraz z paszportem dla siebie otrzymał. Przebrawszy się więc ze sługą swym (b) po turecku lekko uzbroieni dnia trzynastego Sierpnia po dziesiątey wieczorem wybrali się w podróż, by przez noc przyść obóz nieprzyiaciół odprowadzeni aż do pierwszych ostrosłupów wycieczką bramy Szkockiey przez Adiutanta przybocznego Hrabiego Sztarembergu, poczem idąc koło lazaretu ulicą przedmieścia pobliskiego Wering w krótce wyrzeli się w obozie nieprzyiaciół, tam też pozostać ciemność nocy równie i wielka nastaiąca nawałność, chmurzyło się niebo i nastała nawałnica aż do dnia następnego wzmusiła by nieroztropnym postępowaniem nie wpaść lekkomyślnie w ręce srogich bisurmanów, iakoż Kulczycki usiadłszy między namiotami ranku oczekiwał—

---

a) Hohn i wielu innych podaią że iescze 9 Sierpnia niejaki Gregorowicz porucznik regimentu Heistera będący pierwey w niewoli u Turków obiecaniem kompanii podiął się przenieść listy do Księcia Lotaryngii, co też szczęśliwie dokonał, lecz ~~trzymamy się tu pisma iescze dawnieyszego gdyż w czasie samego oblężenia drukowanego.~~ idąc za kołem ~~pod tytułem~~ Wahrhafte Erzehlung wie G. F. Kulczycki durch das feindliche Lager gedrungen

und die erste Kundschaft zur Kayserlichen Hauptarmee wie auch von da glücklich zurückgebracht In wahrender Belagerungs Zeit beschrieben und an Tag gegeben von J. M. S. Wien und Salzburg 1683 4to 4 Blätter / w którym w przedmowie i wierszach na wstępie pisemka umieszczonych wyrażono, że dopiero po Kulczyckim inni się na takie niebespieczeństwo odważyli, i że on był pierwszym podejmującym się podobnego poselstwa

b) Imie walecznego sługi Kulczyckiego któren poźniey sam dwa razy przedarł się przez obóz Turecki nie zachowały nam podania. Autor Obrazu Wiednia nazywa go Michałowiczem lecz nie podaie zrzódła z kąd powziął tę wiadomość.

— Zaledwo pierwsze błysnęły zorze ciesze szarawo przebiiała iutrzenka gdy niezliczone tłumy Muzułmanów sypiąc się z namiotów, to odmieniały straże to ~~odmienia~~ zabierały się nowe Wiedniowi gotować niszczenia, nieustraszony iednak tak bliskim niebespieczeństwem Kulczycki w sród obozu nieprzyiaciół zanucił wesołą turecką piosnkę i daley pospieszaiąc odwrócił od się baczność straży, iuż nawet mniemał się bespiecznym gdy Aga turecki koło namiotu chodzący wstrzymał kroki dokąd idzie? dlaczego tak przemokły i co był za ieden? badaiąc. Przytomność umysłu by własną odpowiedzią nie wprawić się w większe podeyrzenie nieodstąpiła i tu odważnego Samborczyka iakoż oświadczeniem; że iest z Belgradu towarzysz z Wielkiego Waradynu że się trudnią handlem i markietaństwem w obozie że wielce nieszczęśliwi i że przez napad Chrześcian cały stracili maiątek, życie teraz zbieraniem owoców i gron winnych utrzymuią dla czego i teraz wyszli, tak uiął Machometana że uczęstowawszy go kawą po dłuższym przestrodze ~~dawszy~~ by daleko nieszedł łatwo mogąc ~~w~~ wpaść w ręce Chrześcian od się wypuścił —

poddać
~~zawiliłoc~~ się w większe podeyrzenie ~~mogła~~ niedostępna
i tu ~~odmienną~~ ziomka
~~dopomódz kulczyckiemu~~ iakoż oświadczeniem
że iest z Belgradu ~~sługa~~ towarzysz
iego z Wielkiego Waradynu że
się trudnią handlem i markietanstwem
w obozie, że wielce nieszczęśliwi i przez
napad Chrześcian cały swóy maiątek
stracili i teraz życie zbieraniem
owoców i gron winnych w przyległych
górach utrzymuią uniknął ścisleyszym
badaniom i tak dalece poruszył
Agę że ~~mu~~ kazał ~~mu~~ podać kawy
i litując się nad nim po
daney przestrodze by za daleko iść
się nie odważał gdyż łatwo może wpaść
w ręce Chrześcian uraczonego od się
wypuścił
podwaiaiąc iuż kroku szedł Kulczycki
w kierunku ku łysey górze (Kalenberg)
uchodząc straży nieprzyiaciół górami i krzaki
a z daleka zoczonemu podiazdowi Turków

w lewą zbaczaiąc obszedł całą
górę aż ku Kloster Naiburgowi lasem
i winnicami + acz niepewny czy Chrześcianie
się tam znayduią zwracał się iuż
ku wsi Kalenbergu gdy na wyspie
drzewem zarosłosłey ludzi postrzegł
których za ~~pozora~~ zbliżeniem się
po niewiastach przy brzegu cienistym chusty pierących ~~Austryakami~~
bydź poznał. Za Turka iednako z
ubioru miany od rzęsistego ognia iaki
nań dano chronić się musiał ledwo
życiem nieprzypłaciwszy swey odwagi,
przecie nakoniec znakami i wołaniem (w ięzyku niem
głośnym że iest Chrześcianinem że z Wiednia
przychodzi i dla własnego bezpieczeństwa
tylko ubiór turecki przywdział uspokoił
tworzliwych, którzy iednako żądaniu kulczyckiego
by go przewieźli dopiero po niejakim
namyśle ~~uskutecznili~~ odpowiedzieli i kazawszy mu
się udać ~~na brzeg~~ dalszy ~~trochę w górę~~
~~na swe~~ wraz ze sługą na swą
wysepkę wysadzili, ~~chwiony~~ wo przed

Iuż promienie rannego słońca ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ożywiły swem dobroczynnem światłem
całe przyrodzenie a odbijaiąc się
w srebrzystych falach wspaniałego
Dunaju wskazały mu

wóyta wsi Nussdorf z sąsiadami tam
schronienie maiącego ukazaniem paszportu
Hrabiego Nuplicego ~~zaspokoił~~ przekonał ~~zupełnie~~
niedowierzaiących mu dotychczas ciemny ~~wielkie~~
~~nawet poszanowanie sobie ziednał. Zabawiwszy~~
~~między niemi~~ odetchnąwszy nieco ~~opatrzony w żywność~~
na drugą stronę do nayblizszy obozem
stoiących pułkowników Haislera i
Piotra Riciardego przeprowadzonym
został którym odkrywszy swe poselstwo
o pomoc zaprowadzenia się iak nayspieszniey
do obozu Księcia upomniał iakoż dodaniem
~~za towarzysza sobie Hrabiego Archiszto~~
~~porucznika piechoty X Lotaryngii i koni~~
potrzebnych dnia piętnastego Sierpnia
doszedł obozu głównego nad Marchą
między Angrem i Hilpiedem rozłożonego
Listy oddaiący Księciu wraz i ustnie wypełniaiący
polecenia puszczoną rakietą oblężeńców
o szczęśliwie odbytym poselstwie uwiadomił
upraszaiąc oraz Księcia by mu w woysku
związkowym dla obrony Wiednia mieysce
wyznaczył lecz nie skończył się tu zawod

Taką sobie ufność ziednał że
mu o zapasie żywności iaki
tam w nocy gdy burzy pod
Nową śmierci nie ważą się za
obóz wychodzić sprowadzaią donieśli
iako i niedawno trafiło im się
stado z 300 pum wielbłądów
do obozu Cesarskiego zapędzić

okazania nieustraszonej odwagi naszego
Kalczyckiego owszem Książe iak
naywiększą widząc potrzebę utwierdzenia
Wiedeńczyków w stałości i wytrwaniu
zlecił mu półkorne przyjęcie przez
obóz nieprzyiacielski i zapewnienie Wiednia
o prędkiey odsieczy, od którego
niebespieczeństwa gdy nim słuchać
mógł przywieść strapionym nieodciągnąć
się ~~przyiął listy~~ przyiął listy
i na powrót do Wiednia się udał

że iest Chrześcianinem że z Wiednia przychodzi uspokoił ~~na tey wyspie schronionych~~ trwożliwych, na żądanie by go przewieźli kazali mu iść ~~więcey~~ w górę a z tamtąd spuścić się do brzegu co też uczyniwszy i wraz z sługą na wyspę przywiezionym został; przyprowadzony przed wóyta ~~miasteczka~~ Nusdorf któren to tam z sąsiadami swemi ~~się~~ schronił okazał swóy paszport od Hrabiego Kapelliego czem nie tylko zaspokoił zupełnie tych dobrych ludzi lecz i wielkie poszanowanie sobie ziednał ~~natychmiast~~ + czółno uzyskał i na drugą stronę do obozu wóysk cesarskich przeprawionym został.

Udał się tu zaraz do półkownika Haislera pierwsze straże pod swem dowództwem maiącego i odkrywszy mu swe poselstwo o pomoc iak nayspieszniey przeprowadzenia się do obozu Księcia upomniał iakoż ucieszony tym Haisler dawszy mu ~~swych~~ konie wskazał naybezpiecznieyszą drogę do głównego obozu nad Marchą między Angrem i Stilfridem rozłożonego dnia piętnastego Sierpnia przybyłszy ~~do pierw~~

że dla ~~swey~~ woynego ~~[illegible]~~ od Turków ich ubiór przywdział

+ ~~po małym zasileniu się~~

Znayduiąc wyspę tę w wszelką żywność zaopatrzoną zdziwiony otrzymali od mieszkańców wiadomość iako gdy Turcy w nocy pod karą śmierci nie mogą się oddalać z obozu uzyskaią z tego i bezpiecznie aż do Nusdorfu i innych wzorami płynąć mogą; opowiedziało tu kulczykowi ci ludzie iako przed przed kilkoma dniami niektórzy oficerowie woyska lecz z drugiey strony Dunaiu leży

do Księcia i oddawszy listy wraz z
ustnie powierzone wypełniwszy+ prosił
by mógł dla obrony Wiednia mieć
mieysce w woysku związkowym, lecz
nie skończył się tu plac okazania
odwagi nowey Kulczyckiego owszem książe
widząc potrzebę by utwierdzić Wiedeńczyków
w tak potrzebnym wytrwaniu, zlecił
~~Kulczyckiemu~~ mu powtórne przeyscie
przez obóz nieprzyiacielski i zapewnienie
Wiednia o prędkiey odsieczy; od którego
~~iakiego~~ niebespieczeństwa tenże gdy widział
że może nim przynieść otuchę strapionym
oblężeńcom nieodciągaiąc się bynaymniey przyiął
zlecone listy. 16 Sierpnia wieczorem
nadszedł na mieysce gdzie go
pierwey przewieziono, i zaprowadzony
od chłopów Nusdorfu na ich wysepkę
puścił się z niemi aż do tegoż
miasteczka z kąd ci nieszczęśliwi z pogorzałych
swych domów iadło i wino w nocy
przeprowadzali, dobrą godzinę między

+ ~~dawszy~~ iakoż znak poselstwa szczęśliwie
odbytego oblężeńców puszczoną rakietą
dawszy

przepłynąwszy pod strażą
~~niektóre~~ ciołka zostawiając
sami po ciemku z wygody
się udali gdzie wielkie
stado wielbłądów nadybawszy
na pasy niektóre tylko
spętawszy do brzegu
zasobą pociągnęli za
którymi całe stado i hen
zoo na drugie stronę
przepłynęło Przepiwszy
się iesze nieco kazał
iey woy+ na drugą stronę
przeprowadzić do naybliżey
obozu stoiących pułków
Münstera i Dioz Pinardi
Kroatów przy którym Oey
znaydował się oraz i Hrabia
Archinto pierwszy
Trybunał X Lotaryngii

niemi zabawiwszy ~~sie~~ dwie ~~sie~~ w linii pędzącego
Dunaju lin cesarskim do miasta lecz
i teraz dosc wielki utrudzał drogę, tabo
przy ciemności nowy szczęśliwie na prawy
się trzymając uszedł wiedzy pierwszych
straży, ~~ini~~ Znurzony odpocząć zamyślał i
swim oczekiwać gdy nieszczęścia złość
wzmogła ~~sie~~ dalej ~~postępować~~ rozdzielili się udali
~~się~~ ze sługą i dwoma drogami dla
większej bezpieczności ~~postępując~~ ~~gdy~~ ~~gdy~~
~~gdy~~ ~~gdy~~ ~~gdy~~

„na łup nieprzyiacielowi pewnie wydanym
„nie zostanie Zbiera się iuż liczna
„siła zbroyna wiele wóysk posiłkowych
„z Bawaryi Frankoni i Saxonii codziennie
„się zgromadza i oczekuią tylko wóysk Polskich
„którem sam Król Sobieski prowadzi i
„te przy końcu Sierpnia nadeydą, gdzie
„z całą siłą uderzą na nieprzyiaciela
„i odsiecz Wiedniowi przyniosą, tudzież donosił
w tym liście książe „że Pozoń ~~od~~ (Prezburg)
„od ~~wy~~ wóysk cesarskich zaięty i podwóyne
„zwycięztwo nad Tekelym odniesione — Szczęśliwy
powrót do miasta wskazano ~~puszczeniem~~
Księciu puszczeniem rakiet iakoż w południe
zrobieniem dymu gęstego na szczycie wieży
Szczepana —
Więcey razy było by poruczano Kolczyckiemu
podobne doniesienia które niewątpiąc
był by iak ~~naypomo~~ naylepiey wypełnił
gdyby nie był się widział zdradzonym
Żołnierz od iazdy lekkiey karany
śmiercią za zbiegostwo wyznał pod
szubienicą że iak naydokładniey
Turków iuż opisany Kolczycki że
o iego wyzieraniu ubiorze drodzę którą
przedsiębierze iak naylepiey wiedzą

i czatuią by go tylko złapać
Udało się ~~iednak~~ pomimo tego Michałowiczowi po
dwakroć ieszcze za do obozu ~~przeysi~~ tureckiego się przedrzeć
i zawsze uciśnionemu miastu
zapewnienie prędko maiącey nastąpić
odsieczy przynieść drugą razą
zespolił się z nim Turek ieżdżący
~~za~~ którym wdawszy się w poufałą
rozmowę gdy tenże naymniey się
spodziewał iednym zamachem głowę
mu uciął i dopadłszy konia
~~szczęśliwie przybył~~ do miasta wrócił
przyniósł oblężeńcom między innemi
1 września i list Cesarski w którym
Cesarz Leopold chwaląc wytrwałość
mieszczan iak nayprędszą tymże
obiecywał pomoc Czytany ~~ten list~~ którym to list
zgromadzonym na ratuszu wzmocnił
ich w przedsięwzięciu wytrwania i reszty
czasu mężnie w obronie Monarchy
i własnego dobra

~~nie odetchnęli z tak groźnego wielkiego niebezpieczeństwa gdy~~

Po sławney odsieczy Wiednia dnia 12 Września następioney gdy – Cesarz miasto i Mieszczanie ubiegali się z dawaniem nagród ~~wytrwałym~~ mężnie broniącym twierdzy i Kulczyckiego naszego niezapomniano którego odwagę i męstwo tym nagrodzono że gdy przed przybyciem Turków ~~do~~ pod Wiedeń nie znano tu Kawę iemu założenie pierwszey Kawiarni na sposób wschodni pozwolono i mieszkanie wolne na placu S Szczepana koło domu Biskupiego wyznaczono.

Założył tę pierwszą w Wiedniu Kawiarnią Kulczycki na placu S Szczepana przeniosłszy ią potem na ulicę Szlusarską kochany od wszystkich przy ~~wielkim~~ znaczny odbycie nowego trunku całe życie tu przemieszkiwał nazywali go Wiedeńczycy Bruder Herc/ Herz/ gdy tem i słowy przybyłych gości witał – ku zachowaniu potomności pamiątki Kulczyckiego uchwalono

by każden przełożony Nawiarzów obraz
Mickiewicza w pięknej ramie u siebie
zachowywał ——————————

pisałem w Wiedniu r 817

Zak. M. D.

Jerzy Franciszek Kulczycki

W tak swietnym dla całey Europy wypadku odsieczy Wiednia w r 1683 nadzwyczayną odwagą odznaczył się tenże nasz ziomek i chociaż wdzięczna potomność dotychczas ~~imię iego~~ tu swięci imie Kulczyckiego zasługuią czyny iego i w oyczyznie bydź znaiomszemi, wszak cnoty iey syna bliżey iey iescze należą iey większey iescze przyczyniaią sławy. — Już niezmierne siły Ottomańskie więcey iak miesiąc obległy starożytny Wiedeń oblężency chwiejąc się między nadzieią wybawienia i opłakanego losu iaki ich w razie przeciwnym oczekiwał iak naywiększe ponosząc straty ~~to~~ ~~mieczem O~~ to przez oblegaiących to szerzeniem się wielkiey choroby potrzebowali ~~[illegible]~~ do wytrwania w tylo niszczących wypadkach pocieszenia i zapewnienia pewney w krótce maiącey przybyć pomocy. Trudność przeyscia przez obóz nieprzyiacielski wokoło murów miasta rozłożony czuyność i baczność Turków naymnieysze podchwytuiących sposobność by stanąć się panami zamożney Windobony oprócz odwagi wymagała do tego przedsiebrania iak naywiernieyszego posłannika przeszedł wprawdzie iescze 9 sierpnia Gregorowicz Serba porucznik ~~w~~ pułku Heistera ~~na~~ na drugą stronę Dunaju do Księcia Lotryngii szczesliwe swe wręczenie powierzonych listów puszczeniem rakiety oznaymił ale stan co raz pogorszaiący się twierdzy smierć w oblężeniu

tym iako i w dawnieyszych nieszczęśliwych wypadkach wielce
zasłuconego Burmistrza Liebenberga ~~Jana Szmidtbergera~~
Wawrzenca Grünera Rektora Uniwersytetu i dowódcze
ochoczych Akademików ~~Jan Szmidtbergera~~ i tylo innych
w tym oblężeniu się odznaczaiących mężów słabości na koniec
i Rüdigera Starhemberga naczelnego dowódzcy miasta
nakoniec tak częste zdrady ~~inia~~ które aż zakaz
by nikt nieważył się pod karą śmierci pod iakim bądź
pozorem wychodzić za miasto zwydać zmusiły pogrążały
nieszczęśliwych oblężeńców w naywiększey rozpaczy koniecznością
było więc ~~pewnie~~ donieść Księciu Lotaryngii o stanie
~~twierdzy~~ by pospieszał na iey ratunek Zebrana rada
mieyska naradzała się właśnie nad sposobem ~~iakim~~
~~by można~~ komu by można powierzyć tak ważne zlecenie

a Oblężenie Wiednia zaczęło się 14 Lipca r 683

b Dopiero 17 Lipca zaszli Leopoldstadt

z początkiem Augusta wielce gniewni dzielnego przytrzymania
codziennie nowe zakładali mury

c) Tökely + 17.05

z Jezuitów zasłonę na wieży

Szczepana obserwowali wszelkie

Presburg

Daniel Tocky poruszenia nieprzyjaciół

99 Miłodzian 16 letni ~~ma~~ gdy ma drugi raz do niego się zda
chłopiec 10 —
w żołnierzy kowy

191 Kawa stała się znajomy
gdy tylko znaleziono w obozach
tureckich

Tam dudum effata ut gravitas ac
necessitas historiæ medicinæ ut hic
~~[illegible]~~ ~~gravi~~ ei dignissimæ cognitionis
~~hic~~ laudes teneamus ~~ei medicus~~ illi
tantum medicus suarum cognitionum

Jerzy Franciszek Kulczycki urodził się w Samborze a będąc nayprzód Udmaczem u wschodniego towarzystwa (handlowego) osiadł potem w Wiedniu gdzie zamieszkał przedmieście Leopolda; w oblężeniu r 1683 zaciągnął się sam dobrowolnie do liczby tych 255 ochotników którzy pod dowództwem radcy mieyskiego Ambrożego Franka tak mężnie oblężeńców wspierali posiadaiąc dokładnie ięzyk turecki świadomy ~~tyc~~ i ich zwyczaiów ~~udał się~~ podiął się wraz z swym służącym Michałowiczem przenieść listy od dowódcy Wiednia Hrabiego Rüdigera Starhemberga przez obóz turecki do zebranych książąt rzeszy; w nocy 13 Sierpnia r 1683 przeprowadził go adiutant dowódcy przez bramę Szkocką aż do palczatów nayodważniey nucąc piosnkę turecką przeszedł kale przez obóz nieprzyiacielski Aga słyszący ~~go~~ mieniąc go Turkiem zaprosił go do swego namiotu kazał mu podać kawy a po daney przestrodze, by się nie oddalał daleko od obozu by niewpadł w ręce Chrześcian wypuścił go od siebie —

~~przeszedł~~ udali się potym Kulczycki z swym sługą ostrożnie straże nieprzyiacielskie omiiaiąc ku Kahlenbergowi (łysey górze) gdzie na wyspie Dunaiu ludzi zoczyli którzy ~~też~~ trzymaiąc ich po ubiorze za Turków do nich strzelili

Kulczycki zawołał na nich że byli Chrześcianie że z Wiednia przychodzą by go przewieźli co też uczynili, i po ukazaniu swych listów wóytowi wsi Nusdorfu którey na tey wyspie Dunaiu z swemi sąsiady się schronił odprowadzono ich iak nayspieszniey do obozu Chrześcian którem nad rzeką March między Anger i Stillfried ~~był~~ się znaydował

17 przy powrocie o mało że nie wpadł w ręce Bizurmanów
szczęściem omiął więcey na prawey stronie stoiące straże
i doszedł do pałacatów przy bramie szkockiey
Oddał Starhembergowi list Xięcia Lotaryngii w którym tenże
donosił
że z wielkim żalem powziął wiadomość tylu mężnych obrońców
i niebezpieczeństwo twierdzy pomnażaiące się iescze wzmaganiem się
choroby; lecz oraz zapewniał oblężeniów żeby nie tracili nadziei
gdy mieysce tak ważne nie dadzą na łup nieprzyiacielowi
Zbiera się iuż liczna siła zbroyna wiele woysk posiłkowych
z Bawaryi Frankonii i Saxonii codziennie się zgromadza i
oczekuią tylko woysk polskich z Królem Kłóren przy
końcu sierpnia przybyć obiecał. i wtenczas z całą siłą uderzą
na nieprzyiaciela i oddzież Wiedniowi przynieśli wiadomość że Prezburg
(Posoń) od ~~nas~~ woysk cesarskich zaięty i podwóyne zwycięstwo
nad Tökölym odniesione" Powrót szczęśliwy do miasta
wskazano ~~Xięciu~~ puszczeniem Rakiet a w południe zrobieniem
dymu gęstego na szczycie wieży S Szczepana woysku ~~[illegible]~~
za Dunajem stoiącemu
Kolczycki był iescze więcey razy podobne doniesienia
przenosił gdyby potaiemnie zdradą niebył się widział bydź
zdradzonym. ~~Ten~~ Żołnierz ieden konny Kłóren zbiegostwem
na smierć zasłużył wyznał pod szubienicą gdy iuż miał bydź

wieszanym że Kolczycki iak naydokładniey nieprzyiacielowi ziez
opisany że o iego ubiorze o wyzdraniu (czobie) drodzę którą
przedsiębierze iak naylepiey wiedzą i czatuią tylko by go
złapać
udało się iednak Michałowiczowi podwakroć do
obozu przeyść tureckiego i zawsze miastu uciśnionemu
zapewnienie prędko maiącey nastąpić odsieczy przynieść
przy drugim razie zespolił się z nim turek iezdny
z którem wdawszy się w poufałą rozmowę gdy tenże nagrzmiał
się spodziewał iednym zamachem głowę mu uciął a
dopadłszy konia szczęśliwie przybył do miasta przyniosł
oblężeniom między innemi 1 września i list
Cesarski w którym Cesarz Leopold chwaląc mieszczan
z ich wytrwałości i męztwa tymże obiecywał prędko
pomoc Czytany ten list publicznie na ratuszu
zgromadzonym mieszczanów wzmocnił ich w przedsięwzięciu
wytrwania i reszty czasu mężnie w obronie swego Marszałka
i własnego dobra
po uwolnieniu Wiednia niezapomniano i Kolczyckiego
którego odwagę i męztwo tym nagrodzony że mu pozwolenie

dano założenia w Wiedniu pierwszy kawiarni na sposobem
wschodnim przytym dozwolono mieszkania wolnego w domu
pod czerwonym krzyżem nazwanym koło pałacu Boskupiego
otworzył Kulczycki ~~pi~~ swą kawiarnię na placu
ze Szczepana gdzie teraz kasienkarz koło ulicy
Grunda który po tym w ulicy Szlasarskiey przy
niebieskiey flaszy założył nazywali go Wiedeńczycy
zazwyczay Bruder Herr gdyż temi słowy każdego
z gości witał. Na pamiątkę by ią potomność zachowała
dotychczas każdy przełożony kawiarni obowiązanym
iest obraz Kulczyckiego w piękney ramie u siebie
zachowywać

Wahrhaffte Erzehlung welcher Gestallt in der angstlichen Türckischen Belagerung der Kayserl Haupt und Residentz Stadt Wien in Oesterreich Durch das feindliche Lager gedrungen und die erste Kundschaft zur Kayserlichen Hauptarmee, wie auch von dar glücklich wieder zurück gebracht worden mit beygefügter Kupffer-Abbildung. In wahrender Belegerungs-Zeit beschriben und an Tag gegeben durch J M L am Licentia Superiorum Gedruckt zu Wien in Oesterreich hernach zu Salzburg bey Johann Rupt Mayr am Fischmarkt im Jahr 1683 4to 4 Blatter.

Kolczycki był pierwszym który podiął się przeniesienia listów po nim dopiero dwóch innych to wypełniło iak świadczy przedmowa i wiersze na wstępie pisemka tego umieszczone

14 Lipca oblegli turcy wiedeń z siłą 200000 tysięcy ludzi w tak niebezpiecznym położeniu oblężeńcy głodem wielce uciśnieni po pięciu tygodniowym oblężeniu gdy wszystkie drogie woyskiem tureckim zaięte i każden przystęp do miasta był wzbroniony ~~myśleli~~ niemaiąc żadney wiadomości od zebraneych woysk siłą turecką od Wiednia przeciętych

Doniesiono nakoniec Burmistrzowi miasta że przed oblężeniem mieszkał na przedmieściu Leopoldstadzie Polak świadom ięzyka i zwyczaiów tureckich znany z swey ~~odwagi~~ restrymo ~~i miłości bliźniego~~ iże teraz zaciągnął się dobrowolnie do liczby ochotników pod dowództwem Ambrożego Franka ~~po~~ Rozmówiwszy się Burmistrz z Kulczyckim przesłał go do Hrabiego Generalfeldzeugmeistra Kaspra Zdenka Capliers ces. tay radcy i Viceprezesa rady woienney ~~przez~~ przełożonego i Dyrektora pozostałey rady gdzie ma ten proiekt podano nam ofiarował się dobrowolnie gdzie ma też odała zgr. Generalowa pass i listy poczem przeprowadzony został przez Adiutanta Komendanta Hrabiego Starhemberga bramą szkocką aż do palcatów poczem dnia 13 Augusta w nocy o 10–11 godzinie daley z swym sługą ~~się~~ po turecku pieszo ubrani obydwa poszedł

przeszedłszy przez ulicę Wahring koło tak nazwanego nowego Lazaretu
znaydował się iuż przy obozie tureckim i gdy deszcz wielki i
słota była usiadł sobie między dwoma namiotami oczekuiąc ranku
którem tylko zaswitał zoczył niezliczoną liczbę namiotów tureckich
które mu niepewnym czynili iako bespiecznie mógł wziąść drogę gdy
liczną strażą zewsząd namioty widział bydź otoczonemi nakoniec
przemokły do nitki zanociwszy by odwrócić uwagę przechodzących i przeieżdżaiących Turk
wesołą turecką piosnkę udał się z swym
towarzyszem w dalszą ~~podróż~~ drogę gdzie napotkawszy namiot
znacznego tureckiego Agi od tegoż został zawołanym ~~ta~~ różne
mu zadawał pytania to miłuiąc się nad iego stanem przemokłym to
pytaiąc się z kąd idzie komu służy i dokąd pospiesza Odpowiedział
na te wszystkie pytania Kulczycki iak nayostrożniey mówiąc że idzie
uzbierać sobie trochę winnogron i innych owoców, poczem uczęstował
go ieszcze Aga kawą i po daney przestrodze by uważał by niewpadł
w ręce Chrześcian od siebie wypuścił
Szedł potym Kulczycki górą i dołem ~~prze~~ między ogrody winne i
krzaki ku Kahlenberg nadybał i na oddział lekiey iazdy tureckiey
i zobawy by niebył zatrzymany więcey na lewo się trzymał i obszedł
Górę lasem i winnicami aż nad Kloster Neuburg niewiadom iednak
czy tam Chrześcianie czy Turcy wrócił się ku wsi Kahlenberg gdzie
na zarosłey drzewem wyspie ludzi zobaczył spoczątku niewiedział co
by byli za iedni po białogłowach które w Dunaiu prały poznał
że Chrześcianie lecz w tym samym czasie i od nich zobaczony mało

nie przypłacił życiem swey odwagi gdy widząc go w ubiorze tureckim
zaczęli nań strzelać Uspokoił ich przecie znakami i wołaniem
że iest chrześcianin że idzie z Wiednia że chce by go przewieźli
odpowiedzieli mu niech się uda więcey na górę i z tamtąd się
spuści do brzegu co uczynił ~~przewieźli~~ przewieźli go wraz z swoią drugą na
czółnie na wysepkie gdzie stawiony przed wóyta z mundo tegoż obawę
uznieconą ubiorem tureckim Kulczyckiego wskazaniem passu od
Hrabiego Caplier uspokoił
poczém przygotowali iak nayspiesznicy czółno i przeprawili go na
drugą stronę do obozu wóysk cesarskich
przeprawiwszy się przez Dunaj przyprowadzony został do pułkownika Heislera
któremu całe swe poselstwo odkrył i listy wskazał uczciwszy pułkownik
wyprawił go na swych koniach daley powiedziawszy drogę do obozu
Księcia Lotaryngii
15 rano przybył do Księcia i oddawszy mu listy wraz ustnie powierzone
sobie zlecenia od Jenerałów opowiedziawszy chciał przy woysku
Księcia pozostać lecz przeczytanie i rozważenie pism przesłanych
potrzebę czyniąc odpowiedzi zmusiło Księcia znów Kulczyckiego
używać do czego ~~po~~ dał się namówić Tatwo Kulczycki
16 Sierpnia wieczorem więc wrócił nazad do mieysca z kąd go przewieziono
i był od chłopów Nusdorfskich na ich wyspę zaprowadzonym nawet
i do samego Nusdorfu z kąd ci nieszczęśliwi ieszcze iadłów i wino
z pogorzałych z swych domów w nocy brać się ieszcze odważali
Zabawiwszy między niemi dobrą godzinę udał się prosto przy Dunaju
ku cegielniom i miastu

Desce wielki ~~iakoż~~ i tegoż dnia utrudzał mu drogę szczęściem że
się na prawo więcey trzymał i nie wpadł w ręce straży Znużony
odpocząć zamyślał ~~aż na drugi dzień dalszą odbywać drogę~~
lub ~~aż na drugi dzień dalszą odbywać podróż~~ świtu czekać gdy słota nieustająca
wzmusiła go iść daley rozdzielili się ze sługą dwoma postępuiąc drogami
lecz wkrótce napotkali 5 Turków zawołał więc Kulczycki po
Turecku na sługę który ~~widziawszy~~ po głośnym wołaniu miarkuiąc niebezpieczeństwo przybył natychmiast
unikaiąc patrzących za nim Turków ieden z tych pięciu zaś
nieustannie ich ścigał oczyma uważaiąc dokąd póydą przeszli
więc przez przedmieście Rossau ku Alsergassie do domu
małego spalonego do którego się zbliżyli drzwi piwniczne odwaliwszy
tak dla niebezpieczeństwa iako i dla słoty wielkiey cały dzień
umyśliwszy tam pozostać Znużony Kulczycki tam trochę uszedł gdy
sługa straż odbywał lecz w tym ktoś nadszedł drzwi do
piwnicy otwieraiąc zawołał zaraz czujny sługa na Pana że
są zdradzeni a ten ocuciwszy się gdy zaczął mówić nastraszył
przybyłego który nieuważaiąc na sługę wołaiącego nań po
Węgiersku by się niczego nieobawiał uciekł
Niebyło iuż więc możnością pozostać Kulczyckiemu dłużey
w piwnicy spiesznie dlaczego skąd wyruszywszy biegł co kilku
ku palczatów i rano 17. Sierpnia weszedł wraz z nim
sługa tą samą bramą szkocką do miasta [illegible]

W Widniu 21 Stycznia 815 roku w 22 lat dopiero po smierci Ludwika 16 obchodzono rocznice zgonu tej ofiary rozhukanego ludu i obłędu. Cały Kościół był wewnątrz czarnym wybity suknem we srzodku stał Katafalk podług rysów Panów Morau architekta Krajowego i Isabey sławnego malarza portretów. U czterech onegoż boków widziano posągi wyobrażaiące Francye zasępione Europę w płaczu Religię trzymaiącą testament Ludwika 16 i nadzieię z podniesionemi ku niebu oczyma Nay godnieysza była uwagi mowa pogrzebna czytana przez Księdza Francuzkiego lecz przez Xięcia Tayllerand napisana ten w niey chwalił Króla którego przedtem potępiał.

Napoleon

Roku 1515 Zygmunt I król polski brat iego Władysław król węgierski i Ludwik król polski Czeski ziechali się do Widnia dla narady z Maximilianem I Cesarzem Papież Hiszpania i Anglia przysłali swych posłów Maximilian przeznaczył 32 tysięcy złotych niemieckich na potrzebne wydatki ku przyięciu monarchów 16 Lipca ziechali się an der Harl orszak polaków z 1500 rycerzy się składał Maximilian przywitał monarchów w te słowa Hac est dies quam fecit Dominus Exultemus et letemur in ea Zygmunt miał odpowiedzieć po łac: Dopiecze Boże żeby ten ziazd nasz był pożytecznym i zbawiennym chrześciaństwu na pamiątkę ziazdu an der Harl posadzono 3 drzewa które do tych czas widać przy drodze do Brück w srzodku niwy król polski mieszkał podczas pobytu swego w Widniu w domu Hasenhaus

Lasius w 16 wieku dowodzi że Wiedeń iuż w roku 2250 po stworzeniu świata był miastem Rainer z 18 wieku że 3000 lat stoi Saunas miasto żydowskie Oktawiusz grzmocił

zalożonym od Matiasza Korwina w r 1483 gdzie
leone dim na Kerthnerstrasse pod nro 1139
Kazanhaus od ordu Konarzego którego zaięcia exrypady
iaki wyld miał ozdobe C Fryderyka III
gdy w r 1462 był oblężony przez mieszkańców W
na Hof dwano turnicie Fackeltanz był
pnicu w srzedzim wieku gdzie bawarze nieli
w tym zapalone pagunce

Szlachic polski Skrzetuski pierwszy drukarnię
w tym mieście zaprowadził niektórey utrzymuię że
Matwey Winterburg w r 1493 założył
Tamber za kacerstwo zywcem spalony

Doświadczenie nas uczy że prześladowania w religii
oprócz że są straszne w swoich skutkach nie zawsze
zdołały prześladzić icy rozkrzewieniu
Roku 1670 odkryto spisek magnatów węgierskich przeciw
Leopoldowi I by Węgry od Dom A odłączyć i
pod opieka Mahometańskiey potęgi oddać Serini i Graczyni
i Nadarty byli karani.

Stefanin Hra Lubomierski Marszałek Koronny
zaciągnął 10 tysięcy ludzi swoich Koszem na powrot
Cesarzowi bogat i pobił Turków pod Tekelego pod
Preszburgiem Achilchartki w Zamku nazywano go
Achillesem polskim

Leopold I Cesarz po radosnej wiadomości o przykrzeniu
się Węgrze opuścił stolicę i udał się do Linzu
przyimowany od ludu powracaiącego uczestnictwo
potężnie wszędzie zabrzmiał słowy Sto lat W.

Słuszny kulminacyjny nazywał się Michałowicz

Wodzewody Wołyńskiego Hetmana Polnego
miał taken od Lubomirski stopień Kawalera pancerna
wielkie Komendanta w Malinie, pozdrowił wzięcie
icy pancerny by mógł zaślubić Damę Dworską
Królowey Polski Księżne Lotaryngii Dość na świadectwo
męztwa i roztropności w boiu w którym go trudno
było przesadzić i że on wiele drzewiej zbroi
pod Preszburgiem z swym bystrem się przyczynił

Jeszcze pod Krems wzywał Księża Lotaryngii
Lobkowicza

W cedrach Kolumnach porty papiesko wojsko polskie
na pamiątkę zdrowia pierwsza pod dowodztwem
Króla za Olmütz i Brün porty pomoc Duxa pod
Stanisław Jabłonowskiego Wodzewody Kijowskiego Het
W K. trzecia pod Mikl Hieronima Sieniawskiego

u dołu na tle zielonym te czytano wyrazy
Abudasar i Bóg niech ci dopomogą swoią wszechmocną
pomocą on iest który w sercu twoich wiernych wlał
duch spokoyny aby się w nich pomnożyła wiara
bo wszelkie woyska niebieskie i ziemskie są boskiemi
Kazimierz Denhoff z tą chorągwią był wysłany do
Papieża z listem w którym między innemi te
słowa stała przyszedłem obaczyłem a Bóg zwyciężył
które też i Karol V po odniesionem zwycięstwie
nad elektorem J Fryderykiem Saskim pod Mühlberg
nad Elbą 1541 Ojciec święty w liście do
Sobieskiego dawał mu ~~tytuł~~ przydomek protector
fidei Christianae Wszyscy prawie panuiący w owym
czasie pisali do Sobieskiego w pochlebnych bardzo
wyrazach z tej liczby była także Krystyna Królowa
Szwedzka wynurza w liście wdzięczność Królowi
za oswobodzenie Wiednia którego pamięć w Kronikach
Chrześciaństwa nieśmiertelną zostanie dodaie że to
szczęśliwe zdarzenie uczyniło go nietylko godnem korony
polskiej ale nawet cesarstwa świata gdyby ie niebo
iednemu przeznaczyło monarsze że iego waleczności
użyła opatrzność dla ocalenia tyle mocarstw;
po dtwórcy wszyscy książęta winni mu swoie zachowanie
Choć iuż niepamięć zawsze iemu należy iey być obowią
zaną gdy iemu winna niepodległość Królewską i
spokojność którą przekłada nad wszystkie posiadłości
ziemskie. Między inszemi wyznaie w tym liście

ze iest niewdzięczną gdyż wzbudził w niej zazdrość uczucie
dotąd iej nieznaiome, którego żadna istota przed
nim nie wzbudziła w iej sercu Niezazdrości mu
Królestwa lecz przydomku oswobodziciela
chrześciaństwa i t d. Styl nadęty tego
listu łatwo zdradza charakter tej Królowy
widać że wtenczas iescze zapomnieć nie
mogła złożonej Korony widać że nieskłada
swych ~~życzeń~~ dziękczynień iako chrześcianka
wdzięcznością pobożną przeięta lecz raczej iako
monarchini która myśli że swoim listem
wielki zaszczyt przyniesie Królowi polskiemu
w boiaźni żeby niebyła zapomnianą w Europie
starała się przynajmniej żeby chwalono iej
sposób pisania i rozum Gdyż zawsze tylko
zadziwiać chciała. złożyła rządy państwa
lecz zawsze dla niej ta strata była nieod
żałowaną Bo z wielkości utraconych albo
też odstąpionych nie łatwo pocieszamy się
i z trudnością będzie posłusznym który iuż
przedtem rozkazywał a ogołoceni z władzy
czasem pyszniejszemi staiemy się niczeli byliśmy
w iej posiadaniu Za życia Krystyny podobne
przytrafiło się i u nas zdarzenie Jan
Kazimierz Król szanowny światły,

cnotliwy ale nieszczęsny monarcha stąpił z tronu
lecz nigdy potem nietęsknił za berłem.
Zrzekaiąc się władzy Królewskiej uległ może
słabości lecz okazał się wielkim gdy po tak
świetnym dostoieństwie nieznał większego
szczęścia nad życie spokojne prywatnego człowieka
gdy tymczasem Krystyna iuż pierwej po dwa
razy usiłowawszy daremnie powrócić się na
tron szwedzki później starała się o polską
Koronę.

Wojsko polskie składało się z 16,000 samej szlachty
gdy wojska przed bitwą ciągnęły przed swemi dowódcami
Konnica polska najlepsza miała porządek gdy Kozacy przyszła
na piechotę przez za Lubomirski radził Królowi nie
pokazywać iey gdyż ten był prawie zdarty Król niesłu
chał iego rady, iak miał wyrzec do dzięgl Niemieckich
na k pułki wskazuiąc, patrzcie te niezwyciężone hufca przy
których podczas wojny nie nosić iak tylko nieprzyiacielskie
odzież w szatniey w Turecky obleczone były
wojsko składało się z 85,600 ludzi między temi
28,000 Mahometanów 173,700 podług
innych 28,000
wielki człowiek wiele czynić może iezeli ieł w prawdzie
wielkim sposobnym nieprzyiacielu zołnierz do wód
powiadaiąc zaufanie dworu władza iego umysłem gdzie
dowodził roty pewne są zwycięztwa, przeciwnik słabiuie
samo imie nieprzyiaciela gromi
Król Polski miał mieć przed bitwą mowę do wojska
którą zakończył temi słowy Non nobis Domine
sed nomini Tuo da gloriam podobnie i sprawdził
się za króla przykładem zagrzewał wojsko do męztwa
Jak Dygi Leonidas rzekł Bracia kto z was dzisiay
na placu legnie Len będzie iadł wieczerzą z Chrystusem
Panem. Wtem w Kotły uderzono trąby dały hasło
do boiu huknęło ogłuszyło rozpoczęcie bitwy. Z
gdy Turcy na okopie zaczęli z dział ognia dawać
kapłan za strachu konia wrzy zwrócił co uważaiąc
iden z woiowników odezwał się Reverendissime
a wieczerza" prałat odpowiedział chudego czasuiąc

dziewiątego Września wszystko w obozie Chrześciańskim
było w poruszeniu Niemcy po próżnych usiłowaniach
rozpaczaiąc o możności przeprowadzenia dział, odbyła
sejmowy się zostawili ie na niwach Wodzowie Niżowski
Generał Artylerii Marsz Rzęski przeprowadził
28 dział i tych iedynych bito w boiu
polacy bo byli. Daleko w swoim przedsięwzięciu
wytrwalsi naprzód prawe nuszyło skrzydło.
w lewe stronę to iest na prawe skrzydło gdzie
Sobieski przywodził Dzikiemu rycerstwu
Wczoray z cała siłą uderzył natarcia odparty
natarcia znowu odparty znowu prężne i trzecie
usiłowanie Wtenczas przyszło do głównego
boiu Jan sam Jan wydarł 3. chorągwie
potarczym i władzą ręką Królewską hufce polskie
całe wojsko ermuierzone dawało się z uporu
iadłem Sobieski gdy pod nim Koń zabito
pieszo walczył iak żołnierz drugiego gdy

581

podjezdka dzisiay iestem z suchotami o hs Wat 24-530-42 dosiadł inmaka spieszył konac iak mówi Rubinkowski Turków i Tartarów w krwawy potrzebie

Król Jan w bitwie wlewał ducha męztwa w
pierzchaiących Niemców utwierdzaiąc cesarskie wojska
które odważnie męż za mężem broń za bronią
łączyli Już 40,000 powałem leżało w tym
słonce Niskie zachodu zaćmiło się i w obłokach
zaiaśniał krzyż biały Na ten widok nowym zagrzani
męztwem chrześcianie razą bisurmanów którzy
ostatnich sił dobywszy hała hała krzyczeli Niepomogły
te wrzaski iuż tabor wzięty Wezyrucicka i Tatarzy całe
wojsko idzie w rozsypkę Król Jan pod wakroc
rozstrzygnął los walki raz nawet co tylko nie
wpadł w ręce nieprzyiaciół Wielkie ponieśliśmy
straty między innemi polegli Potocki starosta
Halicki i Modrzewski podskarbi koronny
nigdy Polska nie odebrała nagrody przymierza
warunkami obiecanej gdyż iuż potenczas przewrotna
polityka Austryi więcej zawsze przyobiecywała
niż, kiedykolwiek dotrzymać pragnęła Sobieski
12 nocował w Wezyra wielkiego namiocie który mu
przypadł w dziale iako też konie archiwum
skarb wynoszący do 2 milionów złotych niemniej
bogate sztandary wodzów Tureckich między
zdobyczami iedna najmocniej rozczuliła polaków
w namiocie wielkiego Wezyra bisurmani byli
zostawili posła tureckiego który uszedł śmierci
nadzwyczajnym sposobem gdyż w razie ozeby
Król znajdować się miał pod Wiedniem

Turcy grozili mu odebraniem życia i gdy wznosił
ręce do Nieba o zwycięztwo dla Chrześcian Polacy
przyszli uwolnić go z Kaydna
Dnia 13 gdy słońce w południu było Sobieski,
Xiąże Lotaryngii z dwoma Elektorami udali się
do miasta z podziwieniem przekonywali się o
stałości oblężonych i do tychczas pokazuią w
przekopie przy Burgthor kamień oznaczony imieniem
Sobieskiego na którym był w tenczas znużony
odpoczął Gdy wchodził do miasta niesiono przed
nim zdobytą chorągiew i buńczuk. Wesoły Lud
witał go wszędzie iako swego obrońcę i oswobodziciela
z najszczerszemi pochwałami i błogosławieństwem
wołał Vivat Salvator noster puszczaycie nas niech
ucałuiemy tę rękę zwycięzką a przynaymniey niech
się iego szat dotkniemy Na samprzód wszedł do
kościoła Augustyanów Text Kazania był następuią
cy Fuit homo missus a Deo cui nomen erat Joannes
W Kaplicy Loretto mszy słuchał i głośno zaśpiewał
Te Deum z tamtąd udał się do Starhemberga
gdzie z synem obiad ziadłszy powrócił do swoiego
obozu W całej tej części dziejów aż nadto przekony
wamy się że Niemcy osobliwie Leopold z bolem
patrzeli na hufca Polaków przeklinaiąc konieczność
ich przynaglaiącą wezwać na pomoc do swego kraiu
sprzymierzeńców nienawidzianych Trudno iuż w sercu
takiem szczerą będzie przyiaźń kiedy pamięć zachowac

niechce odebranych usług Tak dalece niewdzięcznym
był Leopold że zabronił Potockiemu wystawić pomnik
dla syna na miejscu gdzie poległ pod Wiedniem i
dla którego obrony krew przelał Czuły ojciec wystawił
grobowie synowi w mieście.

Jan Król w obszernym liście do Królowej z wszelkiemi
szczegółami opisał całą wyprawę niewymuszonym
i prostym stylem z wzorową mówiąc skromnością.
Odsyłał iej potem skarby których stał się panem
wyrażając że iuż on im niepowie co zwykły żony
Tatarów, gdy bez zdobyczy widzą powracających
mężów z wojny iż bez męzkiego są ducha
Porównywa także swe wojsko z tem co pod
Jerozolymą niegdyś walczyło Dzielność i syna
wychwala który zawsze przy iego boku potykał
się Mówi że mieszkańce przyimowali go z
okrzykami radości i w ciżbie pchali się do niego
O chorągwi poświęconej Machometowi Turcy w
trwodze i zamieszaniu, zapomnieli w obozie i
nam się dostała Na niey stały arabskiemi
literami na tle zielonem wyszywanemi następuią
ce u góry słowa Życzemy tobie sławnego zwycięztwa
żeby ci Bóg odpuścił grzechy tak przeszłe
iako przyszłe i niech wleie na cię wypełną łaskę
Machomet Omar Niech cię prowadzi na dobrą
drogę We środku na tle lito srebrnym takie
lśniły się słowa Nie iest inny Bóg tylko
Bóg a Machomet Boski

Dziełem drogiey istoty który by miał Monkbarnie
z zostawienia nas w odmęcie zamieszań wiecznych na pomoc
bez dowodzy bez ~~dzieła~~ bez istoty dzielacej czynności
nasze przygody i nieszczęścia bez przyjaciela bez wzroku
o Jak ~~go~~ dobroczynne wiąc Dzieło które w lato w umysły
zyjących tchnie wzaiemny ton serc czułych ku sobie pociąg tkliwy ~~ton~~ serc czynat
~~dzieło~~ te tak miłe uczucia widzenia ~~się w bracyjskie~~ podobnej
sobie istoty dzielącej wszystkiej z potrzeby duszy wskazującej
bez w zapędzie stoicyzmu nad stworzeniem panujemy nie dopuszczają
icy zbłądzić zboczyć z drogiej prawy. O iakże szczęśliwy
mający szczęścia przyjaciela ~~Prawdziwie~~ ~~o~~ iak wart
zaufania Jak słusznie nasi Rodzicy Grecy i Rzym
te zdały za wszystkich swych posiadłości sądzili przyjaciół
który bogu cecili nie potrzeba kościołów nie trzeba
Ołtarzów gdyż ~~mamy~~ ~~przyjaciół~~ serca przyjaciół bo
są iej kościołem iej Ołtarzem Jak to przyjemnie
i historya to odsłania przed nami mistrzyni tkliwości
obcowania nam te tak przyjemne i dwóch serc ciche
~~te połączenie tych dwóch serc czułych~~ iak by dwie
się stworzyć dla się zrozumienia Jemi myślami zabawiony mamy
się tez za szczęśliwego ze choć oddalony ~~tak~~ od dom
Rodzinny ma to i takiego tkliwego przyjaciela tak z nami
uczuciami harmonizującą duszę iak ty drogi Karolu ~~wspominając~~
~~który ołtarz przyjaciół zasadzie serca~~ ~~serce~~ i oddaleniu
~~nasze~~ ~~serdeczny~~ niezgubnie przyjaźni drzewa myślę o tobie
drogi Karolu o twej drogiej familii mej Memie mym
Rod— przeniebiańskiej zdrowiu wszystkiego ~~od~~ ~~ale~~ ~~mnie~~ nawet
~~mej~~ ~~potrzeby~~ serdecznie drogie ~~ciebie~~ z przyjaciołem się tyle
~~obiecuje~~ ~~zdoł~~

O ormianach [illegible]

Notaty i wypisy
niedokończone.

Sherbach 392
Paprocki 109 y. 1172 w Gniezdzie
Okolski tom 2 fol 299 Kleynoty fol 69

Epitaphium Joannis Casimiri Regis Poloniarum Lotharingi Vratislaviae Ducis
Joannes Antonius Comes Gyrea Dominus Regis Poloniarum Cancellarius Regni
Dominus Regis Poloniarum Lotharingi Vratislaviae Ducis Cancellarius Regni
Comes Gyrea Dominus Regis Poloniarum Lotharingi Vratislaviae Ducis

Recherches historiques sur l'origine des Sarmates des esclavons et des slaves. Et sur les époques de la conversion de ces peuples au Christianisme; Par M. Stanislaus Siestrencewicz de Bohusz Archevêque Métropolitain de Mohilew sur le Boristhène, Président du Collège Catholique Romain; Commandeur de l'ordre de St André, Chevalier de ceux de St Alexandre, de Ste anne, de l'aigle blanc de St Stanislaus, et Grand-croix de celui de St Jean de Jérusalem, Membre honoraire de trois Académies et de trois sociétés littéraires T. 1. St Pétersbourg de l'imprimerie de Pluchart et comp. 1812.

128

4/24. Memoires du Prince Louis de Bourbon Condé. Paris. 743.

12/23. Kadłubko res gestae Principum et regum Poloniae Ekol Warsaviae 824.

(o Kondeuszu.)

- Rationes pro non eligendo Galliae Principe in Regem Poloniae.
- Szala do rozważania kto godniejszy Królować Polakom czy Xiążę Saski czy Konty.
- Oczywiste dowody że każdy powinien mieć sumienie o to ktokolwiek teraz osobliwie promowuje na Królestwo polskie Xcia de Conti.
- Respons Rzplitey na Uniwersał i Manifest Xcia Franciszka Ludwika de Conti.
- Desponsata Polonia Regi Augusto II. neosponso Principi de Conti suum recusat affectum.
- Das Contysche Diarium oder des Prinzen Conty cronsüchtige Schiffahrt nach Pohlen. 1697.
- Uniwersał oznajmujący swoje przybycie na brzegi morza Bałtyckiego 1697. fol.
- Manifest an die polnische Republic. 5. 8br 1697.

Tenże w Strassburgu 1698. 4o

Książki 24 f
Formaty 8
1 ... 10 ... 40
2 ... 10

503

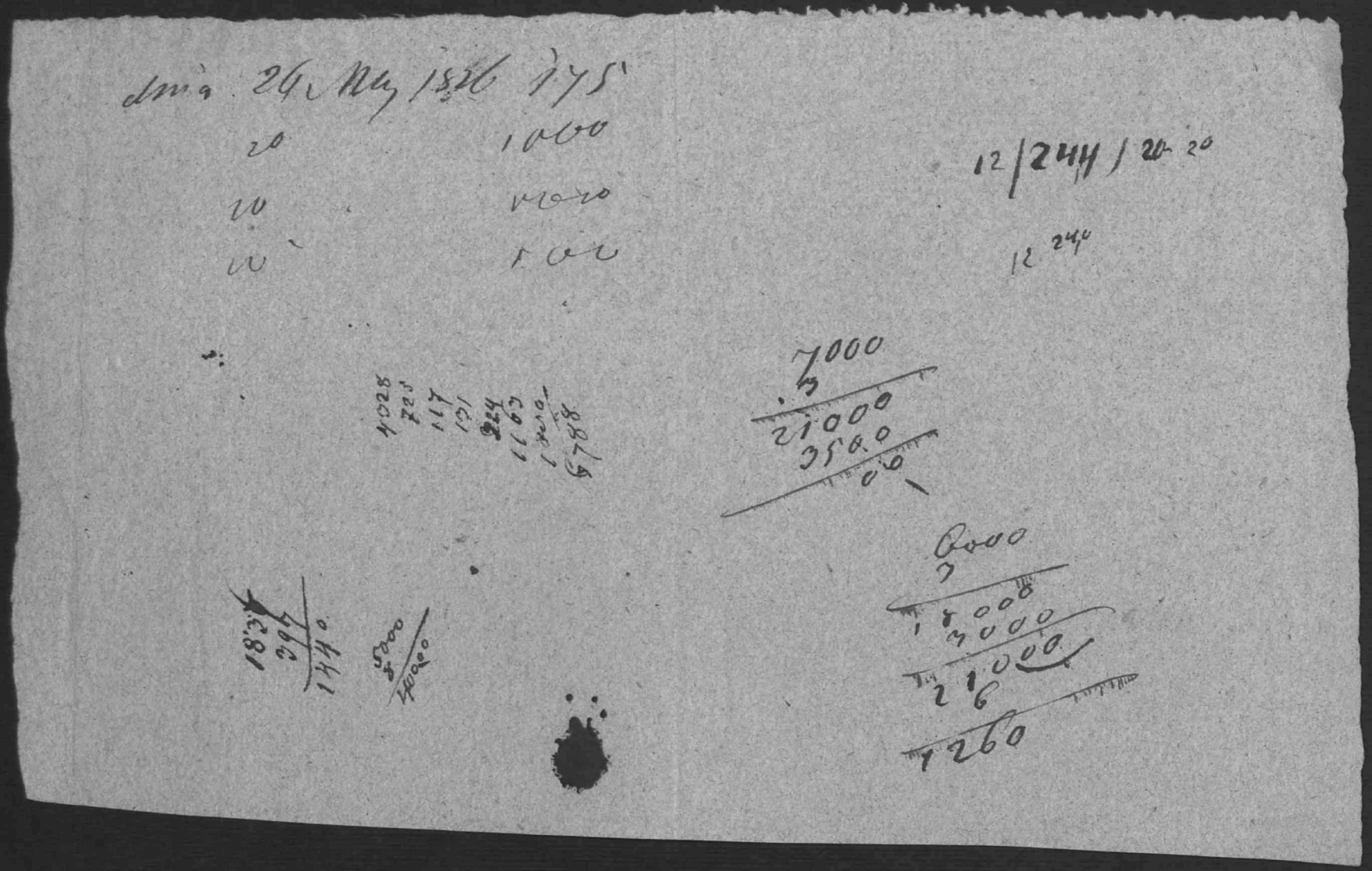

W Herbarzu Siennika w zbiorze Oscolińskie bę-
dącym znayduje się w istocie karta jedna a nie cały
arkusz do ~~karty~~ szczątka karty, która liczbami
415 i 416 oznaczona była, przyklejona, w tym
mieyscu zaczynała się rozprawa o puszczaniu krwi
która się na stronie 417 ~~[illegible]~~ daley ciągnie —
Karta jednakże wlepiona nie jest traktatem Andrze-
ja z Kobyliny, zawiera się w niey wprawdzie rzecz
o puszczaniu krwi, lecz iest to ~~[illegible]~~ część jakie-
goś większego dzieła gdyż ta karta oznacza jest liczbą
190. — Niewiem zatym, jak Linde rok 1542 mógł
cytować.

Krasicki Arcybiskup Gnieźnieński, pisał komedye pod imieniem Mowińskiego pod tytułem Zgarz Statysta, i solenizant.

Kossakowski Biskup Wileński — Warszawianin w domu, Panicz gospodarz, mądry Polak po szkodzie. — ojciec kochający się w córce, tudzież powieści w smaku Doświadczyńskiego Pleban — Obywatel — Rozprawa VIII Stanisława Potockiego w II Tomie pochwał, mów, i rozpraw. ~~Kart~~ Stron 599

Prosiłbym wypotować w którym miesiącu w 1ej połowie lub w 2giej onego przypadają następujące dnie których już dziś nie łatwo po kalendarzach znaleźć:

Conceptio B. V.s Mariae —— " ——

Exaltatio Sctae Crucis x) —— " ——

Sctae Priscae (czy Parasceve to samo i kiedy?)

Sctus Gallus —— " —— "

Dominica (Niedziela) Laetare —— "

" " Oculi —— "

" " Reminiscere —— "

" " Invocavit —— "

x) nie Translatio. (a może to jedno?)

Conceptio B. V. Mariæ w greckim obrządku wypada 21° 10bra (9° 10bra veteris styli)
Exaltatio Sæ Crucis d° d° 26° 7bra (14° 7bra V. St.)
S. Parasceva wypada 26° 8bra (14° 8bra V. S.) – innej zaś S. Paraskewy Męczennicy zwanej także Pjatnyciów wypada 9° 9bra (28° 9bra V. St.) lecz to nie jest to samo cum S. Prisca, której w naszym Kalendarzu nie znachodzę.
Co się tyczy S° Galla i niżej wypisanych Niedziel, to jest obce naszemu obrządkowi, ale Ks Jakubowski mógłby na to odpowiedzieć.

Jan alojzy syt za wieku XIII
Mąż uczony kilkkrotnie dzieła
jego wynotowane za zgodą rękopisma
III opisania Miasta Lwowa przez
J Hrabi Baykowskiego przełożonym z pozwoleniem

Z Pamiętnika Lwowskiego Tomu I 1816 123

Jana Alojzego Radcę Lwowskiego z daleka na polskie przez

Ormiańskiego narodu żołnierze, uzbrojeniem, ubiorem, i cięzyłkiem do Tatarów podobni
pod których panowaniem między górami Tauren i Kaukazem wzrosli, tu przy we Lwowie
przez Leona syna Daniela którem Lwów około roku 1270 założył roku 1288, w
nagrodę za pomoc Xiążęta ruskie sobie przeciwne częścią pokorał, częścią do
układów z sobą przywiódł a przeto i wzmógł się wpływ i prawo
Monarchiy na Rusi południowey założył Po wygasłey linii męzkiey potomków króla
Daniela około roku 1340 Kazimierz drugi tym króla Władysława znalazłszy
porę zamiarów swoich do pobicia Rusi sprzyjającą znacznie zebrał wojsko z
Polaków i Niemców a mianowicie Węgrzków za zgodą wziętych spiesznie wpadszy
na Ruś Lwów, stolicę tych obległ W krótce zamek wyżki i niżki równie
iako i miasto zwyciężył się poddały Ta rano sobie zastrzegłszy aby wolno wyz
nanie dawney wiary było im zostawione

Gdy Jadwiga królowa Polska siostrzenica Kazimierza był nieżyw Lwowskiey roku 1387
ogłosiła Lwów miejscem składowym towarów wschodnich aby kupcy zagraniczni z wscho
dnich przybywający krajów nigdzie indziey iak tylko we Lwowie towary swoje
przedawali lub inne kupowali niemniey aniżby żadne miasto kraju i za pokoi
tego prawa przekupstwa nie chowano zatem Ormianie do Kaffy konstantynopola
do Egiptu a mianowicie do Alexandryi: Kaizer nawet do niektórych Indyi
Indyiskich udawali się do sprowadzenia stamtąd towarów

Jan Kazimirowicz Lwowczyk i nauczyciel w Akademii Kijowskiey

Szymon Szymonowicz po wyniesieniu na stopień szlachecki Brzozowskim
nazwany najprzyiemniejszy w rodzaiu wielkim Polak i Ruszcie z Teofilem
zrównany Natchnienie wielkie naszym Grzegorz Piramowicz mąż którego dzieł
ze klassyczne komisya edukacyyna przyięła Wszyscy ci sławni mężowie
rodzili się i po szkołach czyścá nauki oświecenia nabyli we Lwowie

Kościół ormiański ku pułnocy ieszcze dość obszerny i wielkim kosztem wystawiony
sam on z wielkim nabożeństwem obrzędków religii dopełniaią Ormianie pierwiey
byli dawniey Kościoła apostolskiego ale na zborze chalcedońskim roku 451 oddzielili

603

iż potępiono błędne mniemanie Eutychiusza i Diiaskora, które oni przyięli
byli wypowiedzieli rozgniewani posłuszeństwo dla kościoła rzymskiego
odrzucili dekreta wspomnionego zboru i za głowę duchowieństwa Patryarchę
antyocheńskiego sobie wybrali; ~~mieli oni niegdy~~ we Lwowie swego
biskupa, lecz wypadł w tey mierze przeciwny zakaz od Króla Xięża
ich podobnież iak u Rusi żenią się. Obrazy tylko malowane, a nie wyrznię
te dłotem, w kościołach swoich czczą nigdy tychże nie całuiąc. Sakramenta
maią w uszanowaniu nie sądząc iednak, ażeby przez to łaskę bożą odzys
kać można było. Powtarzaią chrzest w przypadku gdy kto przez katolika
był okrzczony m. Obchodzą wraz na dniu 6 Stycznia z świętem
Królów święto narodzenia i obrzezania pańskiego. Święta równie
iako i Rusini podług starego kalendarza obchodzą. Wielki czterdziestodnio
wy post ściśle zachowuią, wstrzymuiąc się nawet od iedzenia ryb na samych
warzywach przestaiąc od niejakiego czasu iednak powoli do używania
ryb przychodzą komunikuią pod iedną postacią chleba. Charaktery
ormiańskie w pisaniu zupełnie od wszelkich innych się różnią. Pomiędzy
świętemi czczą szczególniey S. Tadeusza Apostoła twierdząc iż
przez tegoż do wiary chrześciańskiey nawróconemi zostali, potem szanuią
S. Bartłomieia, przez którego iak mówią wiele artykułów wiary
otrzymali. Ozdoby i ubiory kościelne są u nich bogate, ornaty
niewykrawane, ale ze wszech stron okrągłe księgi kielichy i inny sprzęt
kościelny dawną chrześciańską w tey mierze szczodrobliwość przypominaią
W czasie mszy wspominaią zawsze Abagara Króla Ormian który pierwszy
przyiął wiarę chrześciańską Judzicze i innych ormiańskich Królów Lewona
Hetmora, Oschina i tak daley. Obrządki religii w rodowitym sprawuią
ięzyku między sobą używaią tatarskiego ięzyka Ormianie i Rusini
wolność pozyskali zostania przy wierze w umowie zawartey a poddanie

się Polace to iedynie sobie ostrzegłszy —

Ormianie w młodzieńczym wieku są na wszystko bacznymi niczego się nie lękaiąc w męzkim wieku są przebiegłymi i kochaią się w okazałości, na starość zbytkuią w pokarmie i napoiu lecz zachowuią zaletę gorliwości Dziewice tego narodu maią twarz śniadawą i są zalotne w dojrzalszym wieku nabywaią prostactwa na starość oddaią się szkodliwym gustom

Naród ormiański był kiedyś niepodległym i posiadał i posiadał obszerne państwo w Azyi; w szczęśliwych czasach politycznego bytu swoiego pasował się nawet z potęgą Państwa Krzymskiego, upadł nakoniec, a szczątki iego po innych czesciach swiata rozsypały się Osady ormian iak się dostały do nas, od ~~których~~ którego wieku w kraiach tych osiadły, iakie otrzymały od panuiących nadania i swobody, co miały szczegolnego w prawach własnych, obyczaiach przemysle i handlu, przedmiot ten od naszych dziejopisów nietknięty przez osobną rosprawę czytelnikom udzielonym będzie, ieżeli tylko rozrzucone pomniki narodu ormiańskiego teraz z troskliwością wyszukiwane dadzą się tak zebrać iżby z nich użyteczne pismo ułożyć można było: tymczasem winnismy zastrzedz iż autor się myli gdy powiada że rozkazem Króla zniesione było biskupstwo ormiańskie we Lwowie Mamy na to dowody iż obywatele narodu ormiańskiego sami obierali biskupów, a obranych do potwierdzenia Królowi podawali. Dotąd w swoich oryginałach znaiduią się przywileie Zygmunta I Zygmunta Augusta Stefana Batorego i Zygmunta III potwierdzaiące różnych biskupów ormiańskich wybory ani się pokazuie żeby była iaka przerwa w ciągłem następstwie biskupów a poźniey arcybiskupów ormiańskich

2 Z Niesieckiego herbarza Korona Polska Tom I w artykule arcybiskupstwo ormiańskie. —

3 Z Teodora Wagi SP Historyi Xiążąt i Królów Polskich

4 Z Joachima Lelewela D. U. Wilenskiego przypisów do teyże historyi
5 Z Pielgrzyma Lwowskiego Kalendarza wyiętego 1822 przez D. Witwicz
6 Z dzieła Theatrum praecipuarum totius mundi urbium Serenissimo ac Potentissimo Ferdinando Bohemiae regi Archi Duci Austriae die 20 Septembris anno Dni 1617 dedicatum

7 Z ~~[illegible]~~ Konstantego Czapkowskiego Dominikana Kazania pod tytułem Zyda panieńskiego Bogu na chwałę dedykacya gotowa Konsekracya J W y Nayprzewielebnieyszemu J X J T Augusty 1726

8 Z Pisma czasowego francuzkiego umieszczonego w Pamiętniku Warszawskim

9 Viri Illustres Civitatis Leopoliensis collecti per Bartholomeum Zimorowicz Consulem Leopoliensem Leopoli in Typografia M. Jac Mascichi Academici 1677 anno in 4to

1 Nicolaus Torossowicz Archiepiscopus Leopoliensis qui sub Urbano VIII Pontifice A: D: 1630 emissa professione fidei in Ecclesia PP. discalceatorum Carmelitarum Leopoli extra moenia civitatis sita ad sinum S Matris Ecclesiae cum tota Diaecoesi sua in Russia rubra sita redivit. Limina SS Apostolorum visitavit et ab Urbano Pontifice Seminarii fundationem Leopoli sub directione PP Theatinorum impetravit.

data bardzo mylne.

2 Vartanus Hunanian Caesariensis Alumnus Collegii Romani de propaganda fide ab Urbano VIII Nicolao Torossowicz pro Coadiutore datus Sae Theologiae Doctor insignis successit in Archiepiscopatu Anno 1685 Pontificale et Rituale ad ordinem reduxit Camenecii Ecclesiam S Gregorii et Leopoli Residentiam Archiepiscopalem a fundamento extruxit

3 Joannes Tobias Augustynowicz Leopoliensis a Clero et populo Coadiutor electus 1771 fatis saecutis Coadiuti Cathedram occupavit 1775 probitate et simplicitate morum humilitateque clarus SS Apostolorum visitavit a Clemente XI Pontifice Praelatus et solii Pontificii assistens declaratus; Corpore S Clementis Martyris ab eodem Pontifice impetrato Ecclesiam Cathedralem ditavit.

4 Jacobus Stephanus Augustynowicz Leopoliensis expletis Romae in Collegio de Propaganda studiis ibidemque laurea doctorali decoratus 1737 in Archiepiscopum electus obtinente Galiciam Austria a Graciosissimae memoriae Maria Theresia imperatrice matre et Josepho II filio corregente Rommanorumque Imperatore pro se et clero Cathedrali pensionem impetravit post incendium 1778 Residentiam Archiepiscopalem de suo restauravit auxit et splendidiorem reddidit.

607

5 Jacobus Tumanowicz Camenecensis in Archiepiscopum mediante Aeri electione et Sanctae Sedis beneplacito ex tribus candidatis 1772 praeelectus post fata Cardinali 1782 secuto in 1784 pacificam Cathedrae possessionem coepit Cameneci Residentiam parochialem pro 8 et Leopoli pro 10 Sacerdotibus extruxit pluribus parochialibus Campanas variasque reparationes providit ob vitae exemplaritatem morum simplicitatem et continuam in Ecclesia functionibus assistentiam piissimi viri nomen meruit

6 Joannes Jacobus Symonowicz Camenecensis post fata sui antecessoris 1799 in Archiepiscopum a clero electus et a Francisco I nunc regnante confirmatus et pensione Archiepiscoporum R. L. ~~aus~~ usque ad 6000 florenorum aucta ~~titulo intimi donatus praeterhoc pensione~~ et titulo intimi Consiliarii ~~donatu~~ donatus postea

7 Caietanus Augustinus Wartaresiewicz Leopoliensis

Quae enim ad Natio Armeniae antiquior
aut quae Regio celebrior Wilhelm S.J.
c. I

Nie würde ich so kühn mich an der Feder Aios zu greifen
nie so frech mich auf die Bühne zu wagen welche von so
vielen gelehrten Männern betreten würde wenn nicht
die Überzeugung daß mich meine wenigen Zeilen einen
Nutzen haben können da der Gegenstand von unsern
Geschichtschreibern noch unberührt blieb u so wenig Quellen
besitzt [a] ~~[illegible]~~ bewog
~~[illegible]~~ besonders meinen ~~[illegible]~~ in meinem
diesen wenigen war ich hier von wissen folgendermassen
dazu stellen ~~[illegible]~~ will ich ~~[illegible]~~ in ~~[illegible]~~ Lande
~~[illegible]~~ Kolten ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
und in diese Länder überzugehen wenn und zu wie vielen
mahlen dieses geschehen zweyfel will ich etwas
über die Religion dieser Kolten zu der Zeit sprechen
als sie in diese Länder kamen über die verfolgte Vereini
gung mit der römischen Kirche; über den Stand der Geistlichkeit
derselben Grösse der jetzigen Diocese ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
Endlich beschließe ich den Gegenstand mit der Aufzählung
der vorzüglichsten Vorrechte die sie von den K. von
Pohlen erhielten und einigen Anmerkungen über ihre
Gesetze ihre Sitten und Beschäftigung mit Aufzählung
der Männer die sich von dieser Kolte die sich besonders
um die Pohlnische Litteratur verdient gemacht haben
~~[illegible]~~
Die Armenier waren ~~[illegible]~~ einst frey u besaßen
ein großes Königreich in Asien und nahmen selbst ~~[illegible]~~ der allen überwiegenden
den Römern ~~[illegible]~~ bis endlich ihr Königreich
~~[illegible]~~
nach dem Verfalle ihres Königreiches sie

137

‡ von dem ich nur zu sprechen vornehme

‡ daß mich der forschende Blick des Spähers
der Begebenheiten Galiziens für einen
unbestreitlichen Damm seiner Verirrungen
findet [a] wenn dieses sage ich nicht trotzig
genug wäre meinen Muth zu besänftigen
und mich in meinem Vorsatze zu stärken
[a] ~~[illegible]~~ im Jahre 1816 hat und die
Lemberger Zeitschrift (Pamiętnik lwowski)
gründliche Nachrichten von den in Galizien
wohnenden Armeniern zu geben versprochen
allein der Mangel an Quellen zwang sie
die Unternehmung zu unterlassen
1ter Band Seite 117
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
auf den Character und die Beschäftigung dieser
Armenier in ihrem Lande [illegible]
[illegible]

Einstweilen [illegible]
ich einen [illegible] charakterisirenden Theil auf
den Armenier in seinem Lande ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Blicke auf die vorzüglich
sten Meinungen über die Ursachen
welche diese Kolte bewogen in unsere
Länder überzugehen wenn u zu wie vielen
Mahlen dieses geschah

613

Lemberg

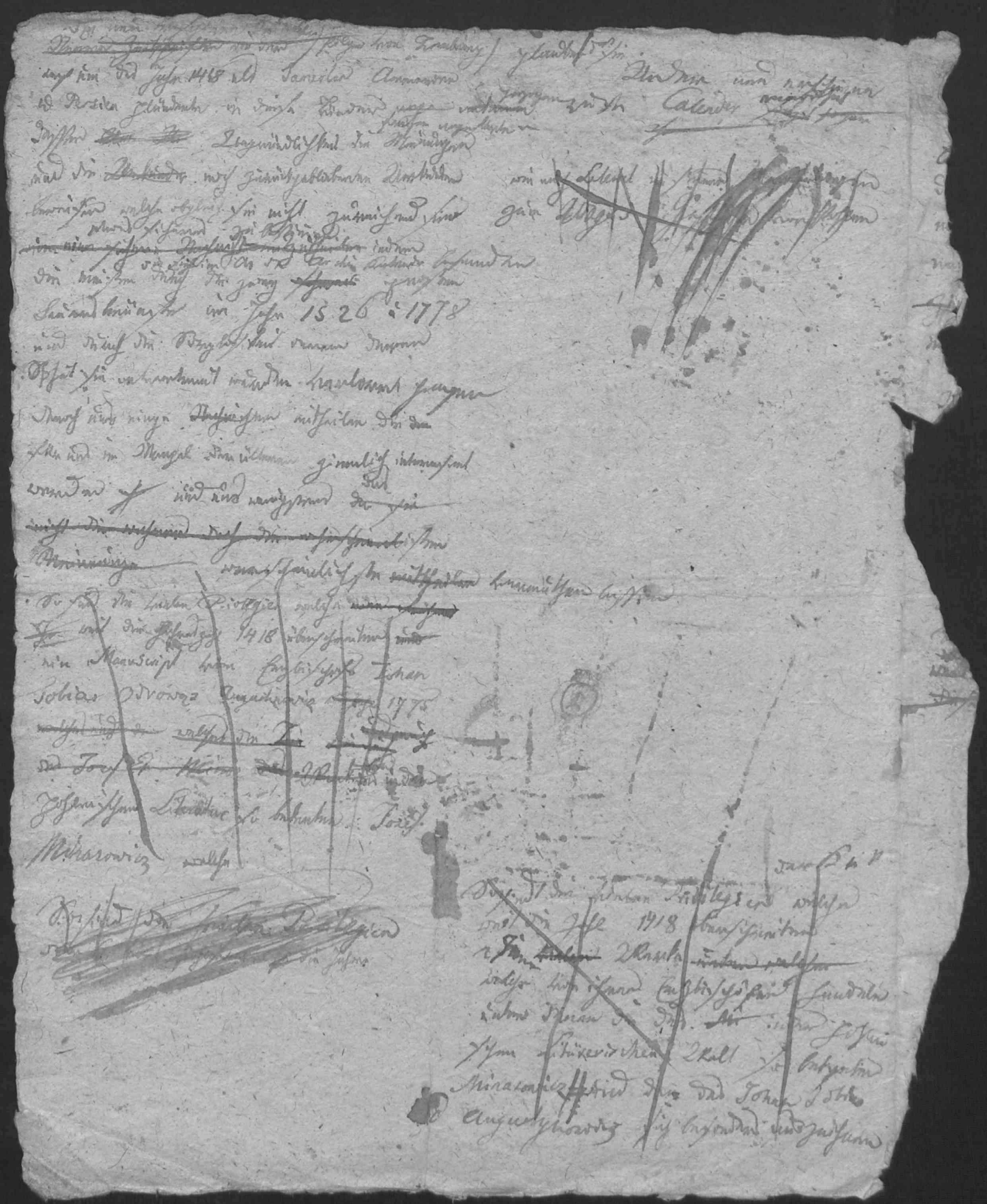

1 Relatio brevis de publica facta Professione Fidei in Ecclesia PP Carmelitarum Dicalceat. tum ab Ipsomet pro tunc Illustrissimo et Reverend. Domino Nicolao Toroszowicz Archiepiscopo Leopoliensi Ritus Armani Fem. a nonnullis eiusdem mel Rit. Personis Spiritualibus et Saecularibus anno 1630 die 24 mensis Octobris Antonii Serepkowicz

In dieser Urkunde ist der ganze Akt der Abschwörung des Schismas beschrieben in welchem der erwähnte Bischof denselben mit den übrigen Geistlichen laut der von Pabst Urban 8ten herausgegebenen Bulle ~~nicht nur~~ in seinem und seiner Nachfolgern Nahmen die Schlüsse der Chalcedonischen Kirchenversammlung annehmen und die Meinungen des Eutyches und Dioscorus abschwören und dahinter [illegible] in die Hände des Carmeliter Prior ablegte

Pohl

2 Diplom des Adam Nicolaus von Granow Sieniawski Grafen von Sokolo u. Myszy Zamberger General Rohatyner Starosta 1691 20 martii in Dzikow

In diesem ~~wurde~~ wird der ~~Armenier~~ Armenier in dem Stadt Sieniawa ~~[illegible]~~ Armenier ~~[illegible]~~ sich ansässig zu machen erlaubt ~~und~~ ihnen die Erlaubnis einer Kirche zu ~~erbauen und~~ ~~einen Pfarrer zu haben gestattet~~ und der Einkünfte des Pfarrers auf seinen Gütern assecurirt ~~+~~ die sich auf 400 Zoll Guld belaufen sollen ohne Gründen die er nicht denselben vergab Pohl

3 Diplom des Joseph Grafen zu Wischnitz Jaroslaw Dąbrowie Mikolina Laban Pawłoczy Raszow Lubomirski des Theil Römischen Reichs Fürst Podstoli des Großherzogthums Lithauen Generall Major und Chef der Armee der Republik des Fürstenthums von Rzyzn Erbhaus Ritter des weißen Adler und des Hubertus d. 17 Jänner 1749 zu Laban

In dieser wird die Erektion eines neuen Pfarrthums zu ~~Lakow~~ Raszow in der Bracławer Woiwodszaft am Flusse Dniester den in Raszow wohnenden Armeniern samt Kirche ~~Gar~~ Wohnung Gründen und 500 Zoll Gul für den Pfarrer auf seinen Gütern zugesichert ——

Hierbey war außer dem Erzbischof noch ein Bischof der den Titel Episcopus Himeriensis et Eginensis führte ——

4 Diplom des Stefan Batory für einen gewissen armenier Juasko Bürgern von Lemberg durch welches er und auch seine ~~Nachfolger~~ Erben wenn er ja vor Ende der 4 Jahren streben solte von allen Auflagen befreiet ~~und dann~~ wurde 1578 3 ann 14 Sept. Juasko erhielt von Sigmund August Gründe ~~5 Diplom~~ am Flusse Pelkow ~~an~~ mit Befreyung von allem Gebühr nach dessen Tode gleich im Antritte der Regierung des Stefan Batory untergab er sich ~~aber~~ freywillig allen Abgaben und Steuern die in dem Stefan auf 4 Jahre nachlässt und auf die übrige Zeit seines Lebens auf 3 Mark Silber bestimmte auf dem Rechtstage zu Lublin 16 Mai

5 ~~Diplom~~ des Zygmunt August vom Jahr 1569 in welchem er die Sache des Gregor Bischof und der Armenischen Oberen welche über ihre Rechte streitig wurden ~~die~~ dem Bischof von Cracau

Stefan Miszkowski Philipp Padniewski von Plock und Franc Krasinski Vizekanzler zu Plock

zur ~~Entscheidung~~ Untersuchung überlässt und ~~denselben~~ auf ihrem Mai dann den Armeniern ihre Rechte bestätigt aber auch ihnen streng unbefiehlt dem Bischof in allem zu folgen und ja nicht die Ankömlinge von Armeniern zum Schisma zu zwingen

~~Im Jahre 1676 wurden die Armen zu Camenice gezwungen die~~

Apparate u

1415 Privilegium des Wladislaus Jagiello in welchem die in den Kreutzenden Kreutzstadt wohnenden Armenier von alles Jurisdiction Aufsicht und mehr einem Advocaten dem Decan der Kirch des H. Johannes und dem Königs unterworfen bleiben zu Lemberg sequente post festum Pasche

1387 desselben welches die zwey ersten der Ludwiks und der Elisabeth 1379

1380 bestätigt und denselben verleiht in der Stadt und außen der Salmen zu wohnen und sie als Bürger zu betrachten in Grodek

1527 Przywiley zygmunta uwalniaiący ormian od wszystkich ciężarów podatków na 20 od czopowego na 7 lat z przyczyny pogorzeliska udziela konfirmacya dawnych przywileiów

1617 w Krakowie potwierdzaiący wszystkie prawa i przywileie tychże pozwala się im podług własnych praw sądzić i wolne wyznanie wiary

1569 Sigmund August potwierdza nadanie jurysdikcyi biskupów Ormian od Adama Siemuszowskiego Surogata Lwowskiego Biskupszczyzna zwaney i na 4 laty od podatków uwalnia tra Lublini

1565 uwalnia od podatków Xięży dla ich wielkich przychodów na wieczne czasy mieszkaniec Kniehstego zu Petricowie wszystkie teraz będących ale i wczasie pod iakim bądź nazwiskiem nałożonych

1574 Potwierdzenie od Henryka przy koronacyi w Krakowie

1574 Potwierdzenie przywileiu Władysława w [illegible]

1576 od Stephana

1578 Stephana potwierdzenia na przywiley Zygm. A i Zygmunta Klasztorowi O. na Krakowskim danemu które ich od wszystkich podatków uwalnia w Krakowie

Karta 11 w. 6 – 12 początek polaków

Nie masz (albowiem) pomiędzy narody, nic tak wkorzenionego i właściwego, iak ięzyka istota i spółka, który, lubo się wielą sposobami nadwerężyć może wykorzeniony iednak z nas być do szczętu nie może, aby nie miał zawsze pokolenia i zawziętku swego zatrącać.

(wszakże) Wielką iest niesprawiedliwością chcieć prawa natury zmieniać ustawami ludzkiemi, a większą srogością żądzę trwożenia potomstwa Księżom pod karą śmierci zakazywać: orzech Kron czwart st 100.

Imie Sławian od Sławy rozległości

Zygm aug miał lat 28 przy śmierci Zyg I orzech st 16

(Ilyrycy Dalmaci Macedończycy Czesi Polacy Rusini)

Zygmunt August urodził się z Bony Sforcii Xiężniczki Baru 1 Sierpnia 1520 uczył go Jędrzei z Sycylii oddalony od matki w 17 Roku miał dozorcę Piotra Opalinskiego wyprawa przeciw Wołoszanom pode Lwowem

Kasztelana Gnieznienskiego

Zona 1 wsza Elżbieta Ferdynanda Cesarza Córka pochowana w Wilnie

Barbara Radziwiłówna była córką Grzegorza Kasztelana Wilenskiego wdowa Stanisława gasztołdu Wojewody Trockiego

Cnoty Z A miały być

Cierpliwość ku wierzeniu trudna a potym łaskawość taka uczyniła, że i obelgi i krzywdy potwarców iak gdyby Królem nie był ponosił i cierpiał; i tych nad któremiby się mógł był zemścić, obrażonym będąc dobrodziejstwy obdarzali ale też przeciwnie tym cnotom dwie żywe w oczy narażały się przywary z których pierwsza była bezprzestanne w iednym zdaniu trwanie, a druga większe własney swoiey rady, niżeli powszechney poważanie. stron 20.

R 1548 umarł K Zygmunt w Krakowie w samę Wielkanoc panow 41 zyc 82

im Lande wohnenden Armenier nicht von einer mahle gekommen sind
sie und auch nachmals ist bestellt aber wenn welche die ersten ~~[illegible]~~
sich hier niederließen ist äußerst ungewiß die alten Urkunden sind entweder
Länge der Zeit oder durch die Sorglosigkeit und Nachlässigkeit der ganzen
Aufsicht sie übergeben wurden wie auch durch Feuersbrünste ~~[illegible]~~
im Jahre 1778 ~~[illegible]~~ das ganze Archiv der Archicatedral Kirche verbrannt
die wahrscheinlichste Meinung daß im 13 Jahrhundert entweder von den Türken
bedrängt oder mit den Tartaren im Bündniße sie von Armenien sich
diesen Gegenden näherten von den Herzogen von Ratzkeussen eingeladen hier
sich ansiedelten Später ~~[illegible]~~ verließen mehrere ihr
Vaterland

Rozprawa =

O szaleństwie opojów

Delirium tremens

niedokończona

1. Siana dla Cielęt y Bujaków ze Stanowy 3
2. Pieniędzy ieżeli potrzeba P. Rogoskiemu z Pro
pinacyi Drobne może wziąć za Kwitem

prawie zawsze ziawiska przedwstępne zaczęciu choroby przodkuią
które same przez się niepewnemi są znakami choroby poczynaią
cey się, rzadziey choroba napada raptem.
Do ziawisk przedchorobnych liczyć można iuż na kilka dni
przed chorobą okazuiącą się wielką gniewliwość brak chęci
do iadła

O Szaleństwie opojów

przez Maryjana Ogorzeńskiego Zakrzewskiego Medycyny Doktora
Lekarza zakładu dla obłąkanych na umyśle w szpitalu
głównym miasta Lwowa

Qui bene distinguit bene medebitur"

Drugi już poczyna się lat dziesiątek iak angielscy i amerykańscy Lekarze chorobę szaleństwem opojów zwaną dokładniey opisywali i tęż od innych podobnych form rozróżniać poczęli. Wzmogła ich prace usilnosć i dokładnosć postrzeżeń w tey mierze przez Niemców czynionych, z Polaków zaś nikt dotąd ieszcze, ile mi wiadomo nie rozwinął dokładnego opisania, pomimo iż tak często się nadarza i w skutkach swych wiele niebezpieczną się okazuie, to, iakto i sposobnosć kilkokrotnego tey choroby w szpitalach Wiedeńskim i Lwowskim uważania, by do mi powodem do zaięcia się nią szczególnie i porównywania zdań nayzacniejszych tegoczesnych Lekarzy z memi postrzeżeniami które w ogóle zebrawszy ziomkom udzielam.

Szaleństwem opojów (delirium tremens potatorum) nazywią pisarze chorobę nadużywaniem mocnych trunków sprawioną, szczególniey okazuiącą się pomięszaniem funkcyi czynności zmysłów ze i wszystkich, niezgodnem

maiaczeniem, i trzeseniem całego ciała szczególniey rąk i nóg
Oprócz nazwy w ięzyku lekarskim ogólnie przyięty i iako ziawiska
główne i przyczyne w sobie łączący (delirium tremens potatorum)
nastosownieyszey weszły u niektórych w używanie oenomania,
od οινομανης (z miłości wina szalony) mania potatorum, mania
a temulentia, phrenesia potatorum, delirium afebrile, delirium
cum tremore, delirium vigilans, u Niemców Hirnenhündung der
Säufer, Säuferwahnsinn. itp ——
Nie zdaie się by całkiem i dawnieyszym lekarzom ta choroba
była nieznana lubo ią szczególną nie odznaczali nazwą, wszak
iuż w aforyzmach Hippoksata natrafiamy teyże napomknienia,
(Εκ πολιποσιης ριγος και παραφροσυνη Z wielu trunku
otrętwienie i szaleństwo) Aphorismi lib VII. 7. Jaśniey ieszcze
tłómaczy się Celsus w Ksiąg III rozd XVIII gdzie pomięszanie
zmysłów opisuie szaleństwu opoyów bardzo podobne, iakoż i
późnieyszych lekarzy pismach znayduiemy opisanie zapalenia mózgu
nie przeciwzapalną terapią lecz narkotycznemi lekarstwy uleczone
sposób iaki i teraz w szaleństwie opoyów astenicznym widziemy
pomocnym.

Pisarze o szaleństwie opoyów piszący są

T. Dobrowski de morbis bibonum Viennae 817 8

J. Armstrong practical illustrations of typhus and other febrile diseases London 817. 8.

P. Rayer memoire sur le delirium tremens paris 819. 8.

C. v. Brühl-Cramer über die Trunksucht Berlin 819 8.

Th. Suttons Abhandlung über das delirium tremens aus dem englischen übersetzt von p. Heinecken Bremen 1824 8.

Heinecken's practische Beobachtungen in Hufelands Journal 822 IV Stück

W. v. Velsen über das delirium tremens in Horns Archiv für medizinische Erfahrungen 822 Juli und August Heft.

Berndt über das delirium tremens in Hufelands Journal 822 November

D. G. Kriebel über das delirium tremens in Hufelands und Ossans Journal 829 IV Stück.

Andreae über die Hirnentzündung der Säufer ibidem IV & V Stück

J. F. Drinkwelder dissertatio de potuum spirituosorum noxis et delirio tremente Viennae 824

J. R. Bischoffs Grundsätze der praktischen Heilkunde II Bd II Abtheilung prag 825

Goeden über das delirium tremens Berlin 825 8

Barkhausen's Beobachtungen über den Säuferwahnsinn Bremen 828 8

Adam Birnbacher dissertatio de delirio tremente potatorum Viennae 829 8.

prawie zawsze ziawiska przedwstępne zaczęciu choroby przodkuią które same przez się niepewnemi choroby poczynaiącey się są znakami, rzadziey choroba raptem napada, do ziawisk przedchorobnych liczyć ~~wypada~~ można iuż kilka dni przed zaczęciem się słabości gniewliwość chorego

Rzadko choroba napada raptem, prawie zawsze teyże poczęciu ziawiska przedwstępne przodkuią, które same przez się są niepewnemi znakami poczynaiącey się choroby. Na kilka dni przed zaczęciem się więc słabości można czasem spostrzegać, mienienie się w twarzy, złe wyglądanie, bladość niezwykłą, ból głowy, szum w uszach, zmnieyszoną chęć do iadła i napoiu, nawet pragnienie do zwyczaynych trunków ustaiące, ięzyk na brzegu szczególniey białawym śluzem obwiedziony, z resztą wilgotny, niestrawność, nudę wymioty, rzezanie w ielitach rozwolnie stolca, cholerę. Umysł zazwyczay niespokoyny gniewliwy, szczególna powstaie gadatliwość czynności spieszne nierozważne, sen niespokoyny lękliwy, bezsenność trapiąca. Ciepło zwierzęce trochę zwiększone wielkie osłabienie skłonność do potów bez silenia się wychodzących. Tętny z początku nie biią spieszniey lecz są bardziey ściągnięte bicie tychże małe nierówne. Nogi więcey ceszcze ręce się trzęsą.

po tych przedwstępnych ziawiskach różnego stopnia dłużey lub krócey trwaiących przy nadyściu krewotoku lub napadu epileptycznego okazuie się choroba z właściwemi swemi

przypadłościami Sen z początku bardzo mały bezsennością
przerywany nieposilaiący, przy wzniesieniu się choroby ginie
prawie całkiem, tak iż ~~chory~~ chorzy całe tygodnie bezsennie
przepędzaią i dopiero z ustaiącą chorobą nieco zasypiać mogą
~~Trwałość tego ziawiska iest tak wielką~~.
Bezsenność przerywa maiaczenie z początku łagodnieysze
po północy mocnieysze i ~~trwa~~ aż do rana trwaiące,
w dzień wydarzaią się niektóre chwile osłupienia i zmęczenia
które w wzrastaiącey chorobie częściey przychodzą dłużey trwaią
nakoniec nieprzerwanie, i ~~aż~~ śmiertelnemu dopiero ustępuią letargowi
lub apoplexyi. Przy pomyślnym przebiegu choroby przychodzi te
maiaczenie na przemian z chwilami wolnemi aż nakoniec usłuie
Jest ono cichém albo żywém podług rozmaitego stopnia
i charakteru choroby także podług rozmaitey chorego skłonności.
przedmioty o których chory nayczęściey maiaczy się
lub zwyczayne tegoż zatrudnienia rzeczy domowe nayburdzą
te które chorego przed słabością nieprzyiemnie raziły
uczony Sa Albers cztery ~~szczegó~~ rodzaie ~~szczególnie~~ maiaczenie
rozróżnia które i mnie zdarzało się uważać ~~po~~ iest ~~to~~
więc chory w ~~albo~~ obawiać by nie był dla iakiey kolwiek przyczyny

więzionym: ~~[illegible]~~ lub starannie
rozprawia o swym zatrudnieniu zwyczajnym, ~~lub~~
albo zmartwienie okazuje ~~by nie był do~~ że jest do innego domu wiedziony
gdy własny górę lub też nakoniec stoczonym się mniema
rozbójnikami drapieżnym zwierzem i t.p. z tąd też
Komary uczony Saunders rozmaite poruszenia chorego zdziałane
temi wyobrażeniami gdy raz ucieka ~~lub~~ drugi raz otaczają
ceni ~~się~~ go rzeczami się zatrudnia to znowu odpędza
lub łupie mniemane zwierza i opryszki

Trzęsawką piiaków nazywaią pisarze
chorobę która nadużyciem trunków
mocnych sprawiona zmieszaniem
czynności ze i wewnętrznych się okazuie
szczególniey czuwaniem maiaczeniem
i członków trzęsieniem się widoczna
nazywaią ią oprócz nayposplitszego
nazwiska delirium tremens oenomania
mania potatorum mania a temulentia
phrenesia potatorum phrenitis potatorum
delirium afebrile delirium cum
tremore delirium vigilans pierwsza
nazwa zdaie się nay stosownieysza

Szaleństwem opoyów (Delirium tremens)
nazywaią pisarze chorobę
nadużyciem trunków zdziałaną
okazuiącą się szczególniey przez pomieszanie
funkcyi zmysłów zewnętrznych
i wewnętrznych niespaniem
maiaczeniem, i trzęseniem
członków
oprócz nazwy ogólnie przyiętey
Delirium tremens używaią i tych
oenomania, mania potatorum
mania a temulentia phrenesia
potatory delirium afebrile
delirium cum tremore delirium
vigilans pierwsze iednakże zjawiska
główne i przyczynę tych łączące
zdaie się być naystosownieyszym

§ 2

W aforyzmach Hippokrata
natrafiamy na pomknienia które
czynią podobnem do prawdy

i Niemców usilności i dokładna
Obserwacya wzmogła

§ 3

Pisarze o tey chorobie piszący
są

T Armstrong practical illustrations
of typhus and other febrile
diseases London

P Rayer memoire sur le delirium
tremens Paris 819

C v Brühl - Cramer über die
Trunkrucht Berlin 819

Th Sultons Abhandlung
über das delirium tremens
aus dem Englischen übersetzt
von p Heinecken Bremen 1820

Heinecken's practische Beobachtungen
in Hufeland's Journal 1822
IV Stück.

W v Velsen über das delirium
tremens in Horns Archiv für
medizinische Erfahrungen 1822
Juli und August Heft

Berndt über das delirium
tremens in Hufelands Journal
822 November Stück
D G Kriebel über das delirium
tremens in Hufelands und
Ossans Journal 1829 IV Stück
Andreae über die Hirnenhöhlung
der Säufer ibidem IV et V Stück
Drinkwelder dissertatio de
potuum spirituosorum novis
et delirio tremente Viennae
824
J R Bischoffs Grundsätze
der praktischen Heilkunde
II Bd II Abtheilung prag 825
Goeden über das delirium
tremens Berlin 825
Burkauseins Beobachtungen
über den Säuferwahnsinn
Bremen 824
Adam Birrlbaitzer dess
de delirio tremente
potatorum Viennae 829

prawie zawsze ziawiska przedwstępne
zaczęciu choroby przodkuią które
same przez się niepewnemi
choroby poczynaiącey się są
znakami: twarz zmieniona
blada mizerna ból głowy
szum w uszach, pragnienie zmnieyszone
nawet mnieysza chęć do trunków
zwyczaynych, iakaś boiaźń czuć
się daiąca w dołku sercowim
niestrawność nuda wymioty
kolki, rozwolnienie stolca, cholera
wielkie osłabienie, skłonność
do potów, bez silenia się wychodzących
umysł niespokoyny nudny bardzo
gniewliwy gadatliwość i czynności
spieszne nierozważne, sen niespokoyny
lękliwy bezsenność trapiąca
po tych przedwstępnych ziawiskach
różnego stopnia dłużey lub krócey trwaiących

iż iuż iemu tey choroby forma
nie była niewiadomą (Assnorum
lib VII 7) Jasniey Celsus o
tey chorobie wspomiaw w Księ
3 rozd XVIII gdy pomięszanie
zmysłów opisuie szaleństwa spoyów
bardzo podobne Nie zdaie się
też by i innym praktykom
ta choroba była nieznaiomą
lubo ią nie odznaczali tą nazwą
wszak wspominaią wszyscy prawie
o zapaleniu mózgu które nie
~~an~~ przeciwzapalną terapią tylko
narkotycznemi lekarstwy powinną
bydź traktowane sposobowi i
nam gdy choroba z bezsilnością
się przytrafia pomocnemu. Dokładniey
przed dziesiątkiem lat Anglicy
i północni Amerykanie tę chorobę
opisywać zaczęli i od podobnych
rozróżniać form, którą pracę

przy okolicznościach pomyślnieyszych
na przemian z chwilami wolnemi
na koniec ustaią

Maiaczenie iest cichém albo
żywém podług rozmaitego stopnia
i charakteru choroby także podług
rozmaitey chorego skłonności

przedmioty o których chory nayczęściey
maiaczy są lub zwyczayne tegoż
zatrudnienia lub rzeczy domowe
naybardziey te które chorego
przed słabością nieprzyiemnie raziły
Nayczęściey mniemaią się on być ~~się~~
otoczonemi zwierzem drapieżnym
lub zbóycami nieprzyiacielami i t.p.
podług ~~iakich~~ których wyobrażeń też maiaczy
to odpędzaiąc zwierza, to biiąc
się z opryszki to prześladuiąc
nieprzyiacioły, igdy stanu chorobliwego
swego nie czuie, prawie zawsze łóżka
unika, i nie pierwey aż po ulżeniu

snem uięty zostaie

Zazwyczay chory bywa gadatliwym
wesołym zartobliwym skłonnym
do złości niedaiącym sobie
sprzeciwiać się rzadko wtenczas
iest tęskliwym boiaźliwym
złem sumieniem trapionym
i boiaźnią śmierci
Twarz to ostra to śmieiąca
się zawsze okazuie chorego
zatrudnień pełnego wielce
starannego ukrywania swego
stanu. Z szaleństwem
opoyów ~~wielkiego stopnia~~
gwałtownym twarz czerwona
i pełna z bezsilnością (asthenia)
zapadła blada i zieleniejąca
się wzrok zyzowaty niepewny
tęskliwy szczególnego coś wyrażaiący
bardziey uważanym niż opisanym
bydź mogący znak do poznania
choroby rzadko brakuiący i wielkiey

przy nadeyściu Krwotoku lub napadu
epileptycznego okazuie się choroba
z właściwemi swemi przypadłości

Sen z początku bardzo mały
bezsennością przerywany bynaymniey
nieposilaiący przy wzniesieniu się
choroby ginie prawie całkiem tak
że chorzy tygodnie bezsennie
prawie przepędzaią dopiero z
chorobą ustaiącą mogąc nieco
zasypiać

Bezsenność przerywa maiaczenie
które z początku łagodnieysze
po północy naybardziey powstaie
i aż do rana trwa, w dzień
chwile są niektóre osłupienia
i zmęczenia, ~~w~~ wzrastaiącey zaś
chorobie częściey przychodzą
dłużey trwaią nakoniec nieprzery
wanie, aż śmiertelnemu ustępuią
letargowi i apoplexyi, lub

wagi; po długo przeciągniętey
bezsenności błona łącząca oka
czerwieniuie powieki puchną źrzenica
iest rzadko naturalna, lub zbyt
rozszerzona lub ściągnięta, ruch
tęczki oka słaby. Za odzyskaniem
przytomności chory na gorącość i
ból głowy szum w uszach narzekuiący
Trzęsenie się członków wyższych
i niższych iako i szczęki niższey
są znakiem głównym, i często
chorobie iuż przodkuiącym przy
tegoż wzmagania się równie
powiększaiącym tak dalece
iż ręce do podnoszenia lub
trzymania przedmiotów iest niezdatna
ni też chory chodzić iest w stanie,
tę trzęsienie przy układzie ciała
słabym gwałtowne ~~u mocnego częst~~
u mocnego układu często nie
~~obo~~ dostrzegano Sanmstrony
albers Barkausen

których chory w głębokim śnie
przez dwanaście i więcey zostawał
godzin nakoniec przebudzony zaraz
przychodził do zmysłów nie wpadaiąc
na powrót w szaleństwo

Nieregularność organów trawienia,
pragnienie, przy ustawaniu choroby
przychodzące dłużey dokuczaią ieszcze
w okresie ~~wyzdrowi~~ przychodzenia do
zdrowia

Często kończy się ta choroba śmiercią
apoplektyczną krwistą lub wodną
chorego ~~lub~~ czuwaiącego zabiiaiącą
lub we śnie letargowym nadeszłą
albo też niestosownym (nierostropnym)
użyciem opium sprowadzoną która
ma też zwyczayne przedwstępne znaki
Pośrednio zabiia ta choroba przechodząc
w charakter bezsilny sprowadzaiąc
ogólny upadek sił. Oznaczaią
to przeyście ustąpienie symptomat
hypersteniczych na których miast
znaki charakteru asteniczneyo nadchodzą

bez febry iest bardzo rzadka
chociaż niektórzy pozarze ią
za bezfebrową ogłosili
Temperatura skóry od zwyczayney
mało się różni transpiracya
zazwyczay zwiększona i z utratą
sił tym większy się pot wzmaga
zimny, kleisty, i kwasem tchnący.
Moczu ~~iest~~ bywa zazwyczay mało
ten czerwieniawy przy zmnieyszaiącey
się chorobie ~~mniey~~ bladszy i osad
czyniący.
Stolec wstrzymany lub wolny. W
czasie naywyższego stopnia choroby stolec i
mocz bez świadomości chorego
odchodzi
przypadłości wymienione w iednym
trwaią stopniu lub się mienią i
innemi zwiększaią gdy iakie zaydzie
choroby zawikłanie.

§ 5

Różnią się sądy lekarzy o charakterze
tey choroby. Są którzy każde
szaleństwo opilców z bezsilnością

połączonym mienią (Sutton
Krieb) gdy inni charakter czynny
tyże przypisuią
Dokładną iednako bez przesądu
czynione postrzeżenie szczególniey
Niemców znayduie iż prawda
iest w srodku gdy choroba
to z charakterem siły to
bezsilnym przytrafia się (Hufeland
Berndt Barkausen)

56

Dwoiakość charakteru gdy iak
naywiększy ma wpływ na terapię
zdaie się być naystosownieyszym
do ~~podział~~ zasady podziału chorob
Dzieli się więc podług
tego przedziału szaleństwo
opoyow na sklenicznem i arkn

57

Szaleństwo opoyow steniczne
oprócz skłonności chorego i
przyczyn o których w Aetiologii
będzie wzmianka ma diagnostycznym

ie przedwstępne przypadłości dla
m łagodności swey nie są często
uważanemi i tuż przed samą
chorobą dopiero nadchodzą. Poczyna
się choroba płynieniem krwi z nosa
z ust zawrotem głowy napadem choroby
epileptyczney i twarzy czerwonością
pełnością, bolem głowy szumem
w uszach, szaleństwa są głośnieysze
w chorobie wzrosłey naywiększe
słaby dość wesoły gniewliwy
wszystkie ruchy spieszność i nierozwagę
okazuią; puls iest przyspieszony
mocny pełny w naywyższym stopniu
choroby nieregularny, temperatura
skóry mało co nad zwyczayną
zniżona, w większym stopniu
pocącą się

Znaki charakteryzuiące szaleństwo
opoyów asteniczne są konstitucyą
i przyczyna niżey wymieniona
trawienie nadwerężone niestrawność
kwas w drogach pierwszych

Język wilgotny szlamem cienszym
lub grubszym podług stopnia choroby
okryty smak lipki
pragnienie w łagodney i poczynaiącey
się chorobie zmnieyszone w tey
zwiększaiącey się i charakterze bezsilnego
pomnożone przed śmiercią ledwo
do ugaszenia Appetyt do
rzeczy zwyczaynych zmnieyszony
podczas maiaczenia chorobliwe
zarłoctwo uważamy
puls w wielu przypadkach częścieyszy
od zwyczaynego nieregularny trzęsący
się z początkiem choroby i przy
czynnym charakterze dość mocny
często cephaliczny
Częstotliwość bicia tętna
w równym iest stosunku z
maiaczeniem i gdy choroba
się polepsza sen przychodzi
i puls staie się powolnieyszy
mocnieyszy twardy. Choroba

często w stopniu łagodnieyszym się
znayduie i kończy się bez doyścia
naywyższego stopnia, siłami
natury lub spiesznym sztuki
zabiegiem; do naywyższego stopnia
wzniesiona umnieysza się i ustępuie
zdrowiu lub w asteniczną przechodzi
lub zabiia lub też w inne
przechodzi choroby.

przeyście w zdrowie zdziałane
naturą lub sztuką okazuie
się trwałym zmnieyszeniem
przypadłości nayglównieyszych;
zmnieysza się maiaczenie ~~lub~~ ze
wszystkim ustaie; chory wracaiąc
do przytomności osłabieniem
i spiączką nękany zasypia
nakoniec spokoynie który sen
z początku krótko, z ustaiącą
chorobą dłużey trwaiący chorego
gdy i pogorszenia następnie
rzadziey i krócey trwaią zdrowiu
powraca; są przypadki w

wymiotły rozwolnienie które chorobie
przodkuią uwaga na stan swóy
iak u hypochondryaków zwięzłości
Chory iest zamyślony smętny cicho
maiący przerywanie z boiaźnią
twarz lękliwa ni czerwona ni gorąca
trzęsienie członków zwyczaynie pierwey
przychodzi, gwałtowne z poruszaniem ścięgna
na przemian; puls bardzo spieszny
mały miękki nieregularny
trzęsący się ciepło zwierzęce
nadzwyczay zmnieyszone skóra
dostatnim potem zimnym kleistym
oblana

§

przebieg szaleństwa opoiów tonie
sam iak i innych chorób, od
początku postępuie wzrostem przypadłości
aż do naywyższey stopnia, potem
zniżeniem i umnieyszaniem do odrowienia

§ 10

Szaleństwo opoiów stanieczne

Ta zmiana charakteru ma za przyczynę choroby
dłuższą trwałość chorób zawikłaniem
między sobą lub ~~dłuższym~~ potrzebną
~~[illegible]~~ kuracyą następione
osłabienie nakoniec kuracyą
przeciwzapalną mocnieyszą i dłuższy
przeciągnioną
Między chorobami w które d. t.
steniczne przechodzi przywodzą
pisarze w szczególności manię

§ 11

D. t. asteniczne kończy się wyzdro
wieniem lub śmiercią albo też przechodzi
w choroby następne
Nigdy dotychczas choroba tego
charakteru uzdrawiaiącym siłom
natury przez się nie ustąpiła
zawsze bowiem potrzebuie silnego
wspierania sztuki Nadzieię
pomyślnego wypadku przynosi ulżenie
przypadłości nayburdziey mnieysza

Choroby w które delirium tremens
zwykle się kończy lub które
temuż towarzyszą są gorączki
nerwowe puchlina choroby
organiczne wątroby i płuc

§ 12

Rozróżniaią pisarze uważaiący na
bieg i trwanie choroby, szaleństwo
opoyów ostre i chroniczne
~~[illegible]~~ to odznaczone ziawiskami
chorobnemi charakteru stenicznego
lub astenicznego opuszczenia ma
widoczne prawie do intermissyi
podobne z pogorszeniami na przemian
iest łagodnieyszym, i w choroby
następne wyżey wymienione przechodzi
zwykle

Podział na delirium tremens piątków
idiopatyczne i symptomatyczne od
nowszych niektórych lekarzy przyięty
nie może bydź po ścisłem rozważaniu
przyiętym, gdy ostatni rodzay
nie iest iak delirium tremens
~~do innych~~ z innemi słabości ~~przyczyn~~ połączone

bez wiadomey przyczyny powstania

§ 13

Do poznania choroby dokładnego
te ~~są~~ rzeczy są wielkiey wagi
co się w trupach znayduie; więc
te co poszukiwaniami ~~stał~~ ciągłemi
anatomiczno patologicznemi się
okazały zebrać starałem się

Sinus żylne i inne naczynia
krwionośne mózgu nadzwyczay
rozszerzone, krwią przepełnione
bez okazywania zwyczayney sprężystości
błona arachnoidea grubsza, więcey
zafarbowana, mniey przezroczysta
exsudatami lymfatycznemi obwiedziona
pobożna mleko więcey lub mniey czerwieniąca
się naczyniami krwistemi przeplatana
pleura chorodzi hydatidami ~~na~~
opatrzona, komórki mózgowe mnogą
ilością serum exsudowanego wypełnione
które równie na powierzchni iako

i na podzie czaszki się zbiera
substancya mózgu zazwyczay
twarda ciągła massa szpikowa blada
~~blada~~ lub z blada żółtawa
wątroba i śledziona w substancyi
i parenchymacie niemiecne.
Gdzieniegdzie wewnętrzną błonę
rury powietrzney i żołądka czerwienną
uważaną (Andreae Bischoff
Barkausen)

§ 74

Niema do tey choroby skłonności
wrodzoney lub następney lecz każda
równie z tyloma innemi złemi długiego
iest używania czyli bardziey nadużywania
trunków mocnych smutnym wypadkiem
Od wieku płci temperamentu różnicy
Konstytucyi i trunków nadużywanych
ilości i rodzaiowi prędsze lub
powolnieysze skłonności wynikłe
zależy które równo z zepsowaniem
całey organizacyi postępuie ni
wiek młody ni Konstytucya mocna

ieżeli przyczyna działaiąca to iest
występek opilstwa trwa zabespiecza
od tey choroby słabi iednako
i drażliwsi prędzey takową
zachwytnią
w działaniu trunków Barkausen
wielkie postrzegał różnicę, zależącą
na tem że piwo skłonność prawdzie
do choroby i samą nawet chorobę
sprawuie lecz charakteru stenicznego
stopnia trzeyszego łatwo ustępuiące;
wino dobre stare mnieyszą ma moc
do przywołania tey choroby, większe
spiritus winny z syrupem robiony Rum
nayrzększą wódka podła przyprawna
która skłonność chorobną w organizmie
piiaka mocno utwierdza i naygwałtownieyszą
chorobę dość prędko przywołuie.
W szczególności do choroby charakteru
stenicznego skłonnym robi wiek młody
układ ciały mocny nie dawne nadużywanie
trunków napad tey choroby

trwałość szaleństwa, ~~chorego~~
częste chwile wolne trwałe, twarz
łagodna pulsów ~~siła~~ moc zwiększona
temperatura skóry do normalney
się zbliżaiąca. Łączy się z temiż
spiączka i sen, który długo
trwaiąc ziawisk wszystkich poprawę
i nakoniec późne wyzdrowienie sprawia
z wielką sił utratą i uciążliwym
trawieniem powoli ~~d~~ w zdrowie
przechodzącą. Przepowiada
śmierć grożącą lękliwość i
niespokoyność do nayważnieyszego posunięcia
stopnia maiaczenie o śmierci trupach
toczących się głos bardzo słaby
twarz hippocratyczna oddech przytłumiony
puls przestaiący pot lipki zimny
moczu i ~~odchodów~~ excrementów
odchód ~~bez~~ samowolny i inne
znaki paraliżu wszczynaiącego się

ieszcze nie wytrzymany lub dopiero wszczęty
pierwszy więc tey choroby napad połączony
iest zazwyczay z notą hyperstenicznę
Do choroby charakteru przeciwnego
skłonnemi są ci: których układ
ciała przez długie nadużycie trunków
iest nadwerężona; którzy staraniem (troskami)
lubiennością wytrzymanemi chorobami
ostremi wycieńczonemi są; puchlinę
cierpiący, szkorbutyczni; nakoniec
ci którzy często z tey choroby ozdrowieli
Między trunkami piwo wino i rum
charakter czynny sprawuią gdy skutkiem
nadużywania wódki prostey czynny
i bierny bywa charakter
W uważaniu tey choroby nie trzeba
z oka spuszczać panuiącey epidemii i endemii
która oprócz rozmaitey własności trunków
i tychże używania także ukrywać zdaie
się przyczynę dłuższego w różnym czasie
i różnych stronach choroby częścieyszą
lub rzadszą, teyże charakter

przewodniczący stenicznym lub asteniczny
bywa. § 15

przy zdziałaniu skłonności do
choroby ta nowym wykroczeniem
w trunkach, wzruszeniem gwałtownym
umysłu, złością strachem boiaźnią
lub innemi choroby szczególniey
gorączkowemi bywa wzbudzoną
Chociaż skłonność raz ściągnięta
głęboko i długo w organizmie ustawioną
pomimo zaniechania nałogu iuż przez
dłuższy czas, za nową daną pobudką
może bydź choroba wzbudzoną w
człowieku niezasługującego iuż na
nazwisko piiaka co też i Sultan
Raskausen uważali. Mnie zdarzyła
się sposobność w zakładzie Klinicznym
Wiedeńskim w r 828 między innemi uważać
przypadek choroby na którą cierpiał
mężczyzna średniego układu lat 32 mający

niezdolność trzęsienie członków brak
appetytu trawienie i przyswoienie
powolne, iako niedostępne piiakom
potwierdzaią wyrzucone. Lecz nie
iest to iedyny skutek piiaństwa
lecz ieszcze ważnieyszy na
całą reprodukcyą, materyi
organiczney własności zest
przemiana którą nabrzękłości
i zatwardzenia trzewiów wyrosłe
wrzody puchlina ~~i inne~~
diabetes arthritis i inne
przypadłości dokładnie okazuią
Nie ranieyszey uwagi godnym
iest wypadek szczególny przez
podobne nieumiarkowanie na szczególne
organa wypadły z których
wszystkich naybardziey mózg
cierpi. Przypływ bowiem wielki
do mózgu częstym i powtarzanym
nadużywaniem trunków sprawiony

w mózgu, częstym drażnieniem
trunków i przypływem krwi
osłabionym, razem z powolnością
perkcyi i innych systematów —
Te zdania o naturze choroby
przypadłości po części drażnienia
po części osłabienia przypisywane
potrzeba, skłonność wielka do
transudacii zupełnie opuszczenia
sił bardzo często przydarzające
się iako, i rozczęśliwienie
trupów i terapii zbawiennej
skutek potwierdzać może
Ze stosunku między drażnieniem
mózgu i osłabieniem w całym ciele
iuż pierwszy przytomnym zależy
choroby rozmaity charakter ste i arkeniczny
Ztąd też trudność dla miejsca
w systemacie nosologicznym wskazać.
gdy dla ~~[illegible] chorób~~

który oprócz ~~dwóch~~ kwarty piwa
nędzie innych trunków nieużywał, wstręt
nawet od wina i wódki maiąc, tę chorobę
zaś nie z inney przyczyny wyśledzić
można było iak że przez cztery tygodnie
całodziennie konitę z beczki iedney
do drugiey ściągał. Choroba powstała
miała charakter skaiemy stopień dość
łagodny i ustąpiła łatwo i prędko
terapii stosowney; iaki przykład
potwierdza iż wyziewy alkoholu
dłużey na organizm działaiące
równie iak i używanie wewnętrzne
skłonności i choroby zdziałać potrafią

§ 16

Uważaiąc dotychczas choroby ziemiaka
przebieg i koniec przytoczywszy zmiany
w trupach przeglądanych spostrzegane
mówiąc nakoniec o skłonności ku tey
chorobie i przyczynach wzbudzaiących
pozostaie jeszcze wspomnieć o powstawaniu
i naturze słabości co by łatwiey
i stosowniey dokonać można

od ogólnego trunków na organizm
ludzki działania począć wypada.
Wszystkie fenomena używania
trunków towarzyszące wszystkie
znaki ~~pianie~~ upoienia oznaczaiące
potwierdzaiąc moc trunków pobudzaiąca
iest na życie wszystkich systematów
organizmu naybardziey ~~tych które~~
systematu nerwowego i naczyń; po
większey życia pobudzalność iak
zwyczaynie następuie osłabienie
z początku przemiiaiący lecz po
powtórzonych wykroczeniach w napoiu
mocniey się wpaia w organizm
wszystkie powoli zaymuiąc czynności,
i tylko nowemu i zawsze mocnieyszemu
przez trunki zdziałanemu bodźcowi
na czas ustępuie. Rozumu stępienie
zapominanie się melancholia połączona
z zaduszeniem zmysłów zewnętrznych
osłupiałość, ruchów muskularnych

zmieszania ni do zapaleń ni do
nerwowych chorób ni do cachexyi
może być odniesionym ~~Naybliżey~~
~~Dnia~~ Naywięcey zdaie się zbliżać
do zapalenia mózgu.

§ 17

Opuszczaiąc inne o powstaniu i naturze
choroby mniemania żadne tylko
wspomnę przywiedzione przez Uczonego
Kriebel gdy ono wielki niezewszystkim
iednako pomyślny na terapią ma wpływ.
Widząc iż bezsenność w ośmiu przypadkach
tey choroby które uważał teyże przedkuie
całe choroby brakowi snu przypisał
potwierdzony w swoim mniemaniu i tym
że brak snu w samey rzeczy różne
zmysłów zewnętrznych pomieszania
wewnętrznych niepokoie sprawia
i że z powrotem snu całey
choroby siła się zmnieysza i zdrowie
wraca. Po dokładnie iednako wyeraminowaney

nietylko funkcyi mózgowych
wywyższenie sprawuie, które
codziennie pod pianstwa
znakami widziemy, lecz tychże
znaczne następne osłupienie
temperamentu w czasie gdy piiak
iest trzeźwym i co ieszcze
nayważniey iest wagi wielką
zostawuie skłonność do
habitualnych congestii łatwo
mogących bydź ~~[illegible]~~ wzbudzonym
I tego nietrzeba spuszczać z oka
że te częste i habitualne
przypływy pewnie długo nie
mogły być potrwać bez wrażenia
swego wpływu na życie reprodukcyine
mózgowe i bez udziałania
nadzwyczaynego w tymże oczyszczeniu.

Szczególne więc osłabienie w mózgu
do Kongestii szczególnie skłonnym
i w swey substancyi zmienionym
z całey procesu żywotnego powolności
i z tegoż modificacią byłyby
zmiany przez trunki odziałane
które gdyby trwały u pijaków
sprawiłyby skłonność do choroby
w nowie będącey, którey prawdziwe
nadeyście każdą sprawnie przyczyną
zetknięcie żywsze się między
systematem krwionośnym i mózgowym
wzbudzająca, iak też i ią
przez nowe w nałogu wykroczenie
złości, lub inną na naczyniu
pobudkę powalczyca widzimy
W takim stanie rzeczy należał
był to natury tey że choroby koniecznie
stan drażnienia zbliżaiący się do
zapalenia, lub samo zapalenie

rzeczy bezsenność od innych
przypadłości choroby nie okazuie
się pierwey nawet przy
wielu iuż przedwstępnych zawiskach
sen ieszcze iest dobry choć
krótszy i przerywany nawet
trafiaią się przypadki w których
sen iest niespokoyny iednako nigdy
nie ma bezsenności tak że
ta za zawisko nie za
przyczynę choroby uważać wypada
Z tą opinią zgadza
się i zdanie wielu mniemaiących
iż uzdrowienie iest zawsze mu
skutkiem, lecz nim sen następuie
wszędzie symptomatów następuie
zmnieyszenie mogące bydź poznanym
z ustawnie maiaczenia
uspokoienia chorego zmnieyszenie
trzęsienia się tak że choroby

skłonność do znizania się przed
zaczęciem snu iest widoczną,
Która bardziey tych skutkiem
raz wszczęty dalszemu konczeniu się
choroby dopomaga więc iest
znakiem pomyślnym, bynaymniey
zmnieyszenia niemoże być przyczyną
gdy sen przed ustawaniem choroby
narkotycznemi lekarstwy gwałtownie
sciągnięty nietylko chorobie
niekończy lecz apoplexię sprawiaiąc
chorego ~~zab~~ koniec przyspieszyć
może

§ 18

Choroby z któremi dla podobieństwa
symptomatów i powinowactwa
natury zbliża się to szaleństwo
iest zapalenie mózgu i manca
Zapalenie mózgu czyste do którego
choroba nasza gdy iest słoniczną
naywięcey się zbliża rozniesie się
od niey nie tak długą

ostrożnością gdy tak wielkiego
krwi upustu iak sama zapalenie
mózgu chorobą ta nie znosi
i po każdem nadużyciu tego bez
środku następuie sił upadek
Czy krwi upuszczenie ma być
powtarzanym, i wiele razy
ogólne uczą przepisy.
Mieyscowy upust krwi przez piawki
ma ~~[illegible]~~ tam mieysce gdzie stopień
febry iest zmnieyszony rezerwacią
lub też mnieyszy tey nie wymaga
lub ~~[illegible]~~ charakter
adynamiczny niedozwala ogólnego
krwi upustu przy znacznych ~~kongestyach~~
iednako do głowy iakoto: gorącości
głowy czerwoności pełności oczy dworzenia
w uszach zawrocie i t. d. Mniemam
iż niektórzy praktycy obawiaiąc się
wielkiego sił upadku rzadziey niż

Dl steniemu w stopniu łagodnieyszym
przy pomyślnych okolicznościach
natury błogiemi siły uzdrowieniem
bywa, w chorobie zaś wyższego
stopnia bez pomocy sztuki
iest zawsze śmiertelnym
Chory nie od zbyt dawnego
czasu w nałóg piiaństwa
wprawny układu ciała mocnego
lepszy wystawia przyszłości
obraz, którego niepomyślnym
zawsze iest ieżeli choroba
słabego napadnie układu
delikatnego trochami lubieżnością
wycieńczonego nałogowego piiaka
częściey iuż na tę słabość
cierpiącego
Jak przyczyny wpływaią
na prognozę mówiłem w etiologii

Charakter choroby oleniczny
do lepszego wnioskowania
nas pobudza iak charakter
asteniczny, gdy tegoż stopień
wyższy niebespieczeństwem iak
zapalenie mózgu grozi Z tey
przyczyny choroba pierwszy raz
wydarzona większym grozi niebespieczeństwem
~~iak~~ niż następne recydywy;
choroba zaś często napadaiąca
ze względu łatwości przeyścia
w charakter asteniczny naywyższego
stopnia zwiększa niebespieczeństwo
Dl chroniczne rzadko zupełnie
może być wykorzenione lecz
przechodzi zazwyczay w manią
lub słabości płuc wątroby
i śledziony zostawia
Dostateczny krwotok ~~szum~~ zawrót
głowy napad epileptyczny przy
wstępie choroby ruchy dowolne

~~Dla~~ trzęsieniem się wstrzymane
wielka lękliwość i niespokoyność
maiaczenie lękliwe o śmierci
i trupach się toczących bezsenność
długo przeciągnęła sen letargowy
skakanie ścięgien na przemian
z trzęsieniem się puls częsty
słaby poty dostatnie kleyki
zimne, ięzyk słuzem gęstym
obciągnięty paraliż zaczynaiący
się wielki utopien choroby i
naywiększe życia niebezpieczeństwo
okazuią.

W ~~Kompliciu~~ połączeniach zawikłę
nietylko choroby zawikłane
czyniącey niebezpieczeństwo
lecz także tegoż na chorobę
i terapię wpływ prognozę mieniaią

§ 20

Ażeby lekarz chorobę dobrze
traktował naypierwey starać się
powinien wszystko oddalać co

chorobę utrzymywać pogorszać lub
ustępującą wznowić może
Za doświadczeniem tey Herholda
lepszy skutek terapii otrzymaiemy
dozwalaiąc chorym w przytomności
dozorcy wolnego w pokoiu lub
Korytarzu szpitalnym chodzenia
(Frorig Notizen XI/7. Takie iednako
postępowanie w chorobie charakteru
szczególniey stenicznego w stopniu
większym wielkim grozi niebespieczeństwem
i leżenie w łóżku w naywięcey
przypadkach powinno być przenoszonym
Zgadzaią się zaś praktycy że
więzy i inne środki gwałtem
choremu czyniące niepokoynym
lękliwym nawet i dzikim go robią
Wstrzymaymy się więc z niemi iak długo
można nigdy też niech nie brakuie
na pilnym i uważnym dozorcy

bezsennością maiaczeniem
gwałtownym i niestałym brakiem
trzęsienia się, temperaturą
nadzwyczay wielką skóry
transpiracyą przytłumioną
ięzykiem czystym
Mania przynadłościami
przedwstępnemi brakiem
febry, zmysłów żywością
umysłem chorego mocnym
skłonnością do napadów
gwałtownych ku otaczaiącym
siłą niepospolitą opuszczeniami
po napadach następuiącemi i
początkiem choroby

§

Chorobę w organie nayszlachetniey
oym będącą ciągłemi drażnieniami
osłabionym i zmienionym z całego
organizmu osłabieniem połączoną
za ważną i niebezpieczną mniemać
musiemy

Wszystko ten niech będzie oddalonym
co chorego przestraszyć może
pobudzać złość sen pożądany
zmnieyszać lub nadchodzący przerywać

§ 4

By skutki terapii pożądane
otrzymaliśmy nie samem tylko empiryzmem
rządzić powinniśmy się lecz bardziey
wskazaniami ile niedokładna
choroby znaiomość dozwala, ~~od~~ z
natury charakteru stopnia trwania
complikacyi i stosunków indiwiduum
branych.

Stanieśmy charakter choroby
wymaga metody ~~anti~~ przeciw
zapalney stopniowi choroby odpowiedniey
Rozpuszczenie krwi w większym
stopniu choroby zaledwo obeyść
się można powinno być iednakowo
przedsięwzięte z naysilnym

niż powinni tego srodka używaią
gdy tey strasznej zmianey pewnie
przędzey od stałego funkcyi
wstrzymania, niż od lokalnego
krwią wyróżnienia obawiać się trzeba
Między przeciwzapalnemi solami
saletra w stopniu choroby większym
lecz nie bez uwagi używaną być może
Sole przeciwzapalne purgujące
lub w mnieyszey dosie zastępuią
saletrę, lub gdzie nieczystości
są w pierwszych drogach lub stężenia
w trzewiach lepszemi są od saletry
Gdy niema nieczystości i charakter
mniey iest odznaczonym ~~t~~ stagnacye
za solą amoniacką mówią
Lekarstwem wielce zalecanym
za specificzne mianym które
z żadnym innym nie może
być porównanym iest

winiam potrzeba i antymonu za którego
w każdym delirium tremens stanowczo
używanie iest doświadczeniem wsparte
Używaią tenże w dozie by mogli
nudy sprawić do czego większey
illości potrzeba, iak w innych
słabościach Uczony Barkaussen
z początku gr V w 5 uncyach
wody rozpuszczonych w wodzie
destylowaney z iakiey solucyi
co godzina iedne lub dwie łyżek
brać każe nayczęściey by nudności
sprawić gr 10 15 nawet 25
które w większey ilości wody trzeba
rozpuścić, dla zrzeczy własności
winiana antymonowego iaką często
pustułkami w gardzieli okazuie. Gdy
tegoż środka przymiot uważamy którym
kanał pokarmowy drażni tegoż ruch

i wydzielania spinowia krwi obcey
w systemacie żyłę wrotney spiesznieyszym
czyni, congestie od innych części
oddziela ~~systemata~~ nerwowego
mięgowego czynności wywyższoney
sposobem antagonistycznym uspokaia
i plastyczności materyi organizmu
~~[illegible]~~ musiemy tamże wielki
wpływ na tę chorobę ~~które~~ co
doświadczenie potwierdza. Gdy
jednako charakterem phologistycznym
nie tak prędko iakby życzyć trzeba

176

DELECTUS

EX ANNALIUM URBIS LEOPOLIENSIS

TOMO EXTRAVAGANTI

continenti Revolutiones in Regno praesertim in provinciis Russiae casus et eventus varios ab anno Ch. n. 1614 usque ad 170[illegible] olim per Joannem Josephowicz, deinde per Valentinum Gruszczyński S. Th. Doctorem et Provinciæ Carm. auctos et locupletato Manuscripto in folio, ad praesens autem re[illegible]peribile in Bibliotheca Ossolińsciana Leopoliensi

Annus 1616. Intercesserat Constitutio Regni in Anno 1552 tum et Mandatum Leopoliensis Sigismundi III Aetate hac regnantis de Data Varsaviæ Die 16 Julij Anno 1614. ad Consules Civitatis, Directum, quatenus Pharmacopolarum Apotheca, et Aromathoriæ in Civitate Leopoliensi sitæ, tum et Mirurgorum Emplastra, utrum sint infirmantibus profica, non exolita, per unum seu duos in Arte medendi, peritissimos Viros, fideles æque ac probos, quot Annis revidrentur. Hoc itaque Anno Decretum Regis, vere Salutis Subditorum Suorum Amantissimi Executioni debita demandatum est. nisi quod Chirurgi Leopolienses se mere practicos esse, Suasq; Operationes manuales, cum Physica practica conjunctas, a discursiva Medicorum distinctas esse, ac ideo Medicos in alienam Messem, falcem immittere non debere, allegantes temere Ansam liti, ac postea reconciliandæ amicitiæ per Decretum præbuerint, sed hæc forensia sunt. Josephowicz l.c. p. 113 319.

Anno Domini 1618. Conventus Franciscanorum Civitatis Nostræ suspicionem evidentis pestilentiæ incurrerat, ita ut deferre debuerit, Magistratus Consularis Capitulo, magnum Contagionis periculum, occlusionemq; Ecclesiæ et Conventus postulavit. Egit Vices suas Capitulum, iisdemq; Patribus Cessationem a Divinis indixit. f. Josephowicz l.c. p. 907. 3439.

Anno 1658 Impostor quidam Lucas Godziszewski mendicato pane vitam sustentans, ut melius haberet, Hirurgum se asseruit, et Cioissa Dudkiewiczowa ipsiusq; Filio septennii, pharmacum, quod Turbitum coram Consulibus vocavit, propinavit.

propinavit, quo hausto, et Mater et filius simul mortem bi-
=berunt. Decreto itaque Consulari, urbe ejectus ne amplius
ad eam rediret, agris Pharmaca, circa pocula preberet,
pena colli inhibitus; bene vulgo dicitur: Imperfectus Medi-
=cus, perfectus Homicida est.

Et ideo forte Rex Casimirus Diplomate suo Varsavis
hoc eodem anno dato sanxit, ne Medentes Judæi et alij qui-
=vis intrusi in Civitate Leopoliensi Curationes presumant
assumere, Infirmorum; sed soli Medici in Universitatibus
Catholicis promoti; Eodemq; diplomate Revisionem Pharma- l.c. p. 830.
=copæorum et Examina Pharmacopelarum reassumpsit, et 3 317.
ad Consules pro executione remisit. Josephowicz.

Anno Do-
=mini 274. Altare Sancti Rochi in Ecclesia Archicathedrali a Friderico
Gross. Stanislao Dobroszowski Cech magistris Hirurgorum
quasi Nomine Communitatis eorum Jure Collationis Consuli-
=bus cesso, prout dicitur ex Actis Consulum Sabb: ante Festum
Nativitatis Domini 16, 29 erectum: / Summam Quingento-
=rum Florenorum ab eodem Contabernio, inscriptam pro
Dote accepit, Capellanumque Instituit Census / percipiendi,
ad duas Missas primam in Sabbatho de Beata pro infirmis
sub Cura Hirurgorum Leopoliensium manentibus, tum et pro
Vivis Fundatoribus; Alteram Feria Secunda pro Mortuis et Con-
=tubernis eodem obligatum, constituit; Circa tamen Appro-
=bationem Ejusdem Summæ in Consistorio vedamavit Contu-
=bernium Jus patronatus sibi competere, ex quo nunquam in
illius possessione Consules fuere firmiter asservans victq
Consulum Rationes frustra ijsdem ad Nuntium Apo-
=stolicum appellantibus.

Vicarii autem Ecclesiæ Archicathedralis de Offertoriis ad idem Altare præstari a populo solitis cum Contubernio Hirurgorum diuturnum illudq; frequens litigium habuerunt. Et Vicarij quidem vigore Iurium Suorum antiquorum ad quævis Ecclesiæ offertoria habitorum primo lucrati sunt causam, Contuberniumq; Oblationum in Ecclesia factorum incapax declaratum, et ne Vicarios in perceptione præpediat, sub Pœna Excommunicationis inhibitum. Verum Oblationes Florenis Sexaginta quotannis solvendis certa Transactione inita Hirurgi primo redemerunt, ac Cessionem a Vicariis recepierunt. Die 20 Aprilis Anno 1640. Deinde resuscitata Lite post Annos aliquot, iterum eadem Offertoria Contubernium Hirurgorum lucratum Vicarijs Silentium perpetuum l.c.p.274. impositum est, ut patet ex Actis Consistorij Anni 3 190. 1644 Mercurij 22 Junij fol. 840. Etiam in foro fortuna vices Suas alternat.

Josephowicz.

De Institutione Nosocomii ad S. Laurentium apud Bonosfratres Leopoli.

Anno 1659. Intentionem laudabilem Joannis Sobieski protunc Vexillifori Regni successu temporis totius Reipublicæ, regimen in Throno regali habituri, Archipræsul Parnovius speciali favore prosecutus est. Inscripserat illo, eodem Anno Summam Triginta Millium Florenorum Fratribus Hospitalarijs Instituti Sancti Joannis DEI et Hospitali Infirmorum, ea obligatione ut Fratres Quatuor cum Quinto Presbytero sui Ordinis sibi et Infirmis Octo ex Censu Annuo

Annuo ab eadem Summa provenienti, Florenorum Duorũ millium Centum Victum et necessaria salutis Corporis et Animæ juxta suum egregium Institutum, suppeditent, super bonis suis hæreditarijs Bludow, hanc itaq; summam una cum censu Tarnovius approbavit, Immunitati Ecclesiastica cum præscriptis Censibus adscripsit, Nemine ex Religiosis, Literis Cridæ pro termino Citatis comparente.

Insuper idem Tarnovius iisdem fratribus Ecclesiam Sancti Laurentij in Suburbio Civitatis sitam, pravio Capitali et Magistratus Consulum dictæ Ecclesiæ Patronorum assensu, cum omnibus ejusdem Ecclesiæ fructibus aræâ fundo, extincto Titulo Præbendarij: qui secularis Sacerdos hactenus fucrat:/ donavit, applicavit, eorumq; instituto incorporavit, Monasterium sui Ordinis construendi facultatem, salvis nihilominus Juribus Parochialibus et præcipue Metropolitanæ suæ Ecclesiæ, cujus jurisdictioni Dictos fratres subjicit:/ forte nondum Exemptionem ab Ordinariis loci obtinuerant:/ concessit.

Idem Fundator Sobieski interlabentibus Annis Joannes III. Rex Poloniæ iisdem Fratribus Hospitale in Anno 1693 sacris amplum, muro solido construxit, et exornavit, auxitque proventus, Opera et labores, in construendo Casimiri Humnicwic Presbyteri Nostri usus, nisi quod magnificentiâ operis et civitatis defensioni et Ecclesiæ exædificandæ præscripta structura, contra expressam Regis voluntatem, dictus Presbyter, vir alias eggregius et ad omnia placer, summopere obfuisse arguatur. Josephowicz

l. c. n. 841 a 842. 3924.

Anno 1694. Rex ex Sua infirmitate feliciter convaluit, ac Leopolim nostram, ex hæreditario Oppido Zołkiew, gratus Hospes cum Regina invisit, ac per aliquot dies in Palatio Athanasij Miączyński, Palatini Volhyniæ residentiam Suam continuavit, idq; ob vicinitatem Ecclesiæ S: Laurentij et Conventus Fratrum Bonifratellorum, quibus Orphanotrophium pro male valentibus, et monasterium petitione Prioris Radecki dudum sibi familiaris, curã Casimiri Humniewicz Canonici et vice Custodis Ecclesiæ nostræ solido Lapide et latere exstruebat.

Et inviserat Rex cum Regina me quoque assistente, Fabricam illam ultra centum Millia florenorum absumentem, nondum tamen in opere suo finitam, et sero finiendam, Cujus cum nimiam maniorum crassitatem, altitudinem testudinum conspexisset, ac super flentes Ambitus, indignatus vehementer fuerat Canonico illi, Architecto advtanti, quod Regium Suum Thesaurum exhausisset, et neque Ecclesiam quæ primo et principaliter fundari debebat, neq; Cœnobium ex integro construxerat, poterant enim illa omnia tanto Sumptu parari: multis suggerentibus: / nisi ampla habitacula. Regularium, magnificum infirmantium, ac ideo minus in calore commodum receptaculum, Porticorum sinus Extensas magis ad fastum, quam Modestiæ et Paupertati Religiosæ congruentes, quædam erexisset, aliqua in fundamentis posuisset: Quod optime Rex ille Sapiens, præscius futurorum advorterat, quia huc usq; et Conventus ille non ædificatur ad plantam

ad

ad plantam suam, et Ecclesia vetus in exilitate sua, si- l. c.
ne dote, sine provisione, sine benefactore, sumptibus tamen p. 1052.
Religiosorum sustentata persevcrat, paucos infirmantes § 524.
sustinens. Josephowicz.

De erectione Nosocomii Sancti Martini Leopoli

Anno 1659.

Anno 1659. Erectionem quoq Ecclesia et hospitalis Sancti Martini ad Civitatem Nostram siti/: quoniam ob incursiones Hostiles fundatio prior: aliaq Jura deperierunt:/ sive approbavit, sive invocavit Jarnovius; Quod Hospitale quoniam circa Civitatem Nostram non incelebre exiſtebat de Origine ip- sius pauca, quae colligere potui annecto.

Si Ceteris mortalibus adversitate fortunae fractis, Casi- busq vitae humanae ad Extrema reductis subvenire Pietas Christiana mandat jure merito ijs, qui bella Domini pra- liando, pro salute omnium Reipublicae et vulnera et mul- tilationes corporum, et damna bonorum forti animo pati non recusant; Obligatis ipsa et debitum gratitu Suffra- gari omnino impellit.

Duo circa eggregius Vir et Heros Alexander de Rytwiany Zborowski adhuc in anno 1651 ex Inspiratione Altiſsi- mi, zelo Charitatis proximi, ac Salutis animae suae accensus, praehabita speciali licentia, adhuc pie demor- tui Joannis Prubnicki protunc Archiepiscopi Leopoli- ensis Ecclesiam in Area sua, in Suburbio Cracoviensi sita sub Titulo SSmi Jacobi et Philippi Apostolorum, Sancti Martini Episcopi, Sae Appollonie et Barba-

rae

Barbaræ Virginum et Martyrum ædificavit, una cum Cœnobio, ad quos Fratres Carmelitas, antiqua observantia vulgo Calceati dictos, de Majori Conventu Nostro Suburbii Halicicnsis in præsentia ipsiusmet Pruhniccij Capituli, Magistratus Consularis, aliorumque Nobilium Solenniter introduci eodem Anno curavit, fundos, hortos, prata, pomeria, ædificia, Cauponam et quævis emolumenta ipsum concernentia, ijdem Patribus, mediante inscriptione officiosa in Castro Inferiori Leopoliensi Fer 3 post Festum Conversionis Sancti Pauli Apostoli proximo Anno 1637 cum omni jure et Dominio suo pro alendis duodecem Militibus, emeritis veteranis, ut ægra et mutila in servitute Reipublicæ corpora sua, tuta quiete et sublimiori Majestatis Divinæ servitio impendere, salutem Animæ emereri possint, perpetuo donavit, hujusque Donationis Confirmationem a Sereniss:mo Rege Casimiro Die 12 Julij Anno 1650 tum et ab Archipræsule Grochovio impetraverat prout ex attestatione Andreæ Średziński Episcopi Nicopoliens Officialis Gñlis Actis Consistorialibus Anni hujus Mercurij et Julij inserta elicitur:

Hanc itaq; erectionem Ecclesiæ una cum hospitalis censibus a Summa Capitali decem millium inscriptis, ad instantiam Provisorum a toto Exercitu electorum, non obstante Interventione Stanislai Czurylo Generalis sui Officialis, Jus provisoratus sibi ex Cessione certa

por

Generosum Wydzga competere allegantis approbavit Tarnovius Summam praetactam immunitati Ecclesiastica, una cum fundis adscripsit, ut patet ex Actu Mercurij Die 13 Augusti, Jus Administrationis toti Exercitui, seu ipsius Delegatis competere adinvenit, ut patet ex Actu Mercur Die 17. Septembris. Non tamen ab imminentibus periculis exemit, quia Ecclesia hac in tractu viarum posita, quavis Incursione hostium prima fuit praeda furentium, et multoties prime pro peccatis Nostris victima flammarum, toties eversa funditus, toties de nova radice erecta, Laudes DEO etiam ad praesens libenter exolvit. Josephowicz

l.c.p.636 637, 638 § 321.

Anno Domini 1641. Patribus de Observantia Sancti Francisci vulgo Bernardini dictis in Anno 1642 Ratione divenditionis Confectionis Infirmis Secularibus extra claustrum suum viventibus pharmacorum ac Medicarum Potionum, Cives Pharmacopolae Leopolienses ad Consistorium intentarunt actionem, Sed quia Superior illorum Petrus Cinarij memor Paupertatis Juratae ac Aquitatem causae, lucris privatis praeponens, se id amplius non permissurum judicialiter declaravit Valentinus Skrobiszowski Officialis submissionem hanc acceptante civitate robur perpetuae valeditatis habitarum, Authoritate Ordinaria approbavit, et idem in futurum Fratres Conventus Leopolienses ut pote vero paupertatis Alumnos parere debere decrevit, et sic Actio Sopita Lunae 13 Septembris 1642. Josephowicz.

l.c.p.379 § 233.

Anno Domini 1644. Similem actionem et Patres Societatis Jesu Collegii Leopoliensis ratione itidem medicamentorum, ad usum

quar.

quarumcumque personarum confici et dividendi solitorũ
cum civitate et Pharmacopolarum Collegio habuere, ac
in Actis Consistorii protestati sunt, contra illos solenni-
ter Pharmacopolas; sed litem hanc maturo consilio dire-
mit Pamphus Fabricius per Inhibitionem contra
Pharmacopolas Collegiorum Societatis Jesu, ne prajudi-
care civitati audeant, extraditam prout dicitur ex
Actu Protestationis Pharmacopolarum Leopoliensium
die Jovis 3 Mensis Novembris Anno 1644. facta. Paruere
ad tempus Patres Societatis ut pote Comissarii sui et
Visitatoris Generalis Collegiorum suorum. Sed brevi eidem
inhibitioni contravenerunt, nec eam etiam ad presens
cum damno notabili civium, artem hanc jam plane l.c.p. 380
deserentium conservant. Josephowicz. § 234.

Anno 1615. Inoleverat serpitque hactenus tacite per avara inge-
nia mos pravus in civitate, quod Candelæ Sevo interius
facta cera adextra circumfusa in Tabernis publice
venum exponebantur, usui sacro aque ac profano ap-
plicanda. Non defuit pro officio suo diligentia Consularis
Magistratus, qui salsitatem hanc pro injuria cultus
divini reputans Civem quendam Apothecariũm ante
Altare Sanctissimi Sacramenti talis farinæ can-
delas apponere cursum, poenâ arbitrariâ punivit, seriog
Apothecariorum Sodalitium monuit, ne in futurum
quisquam in Ecclesia Archicathedrali quam puri-
tas Devotionis cordium, candor decet, taliter lau-
dibus Altissimi illuderet, duplicitatem hominibus,
quid ni Deo ingratam exerceret, seu ad Altare mit-

mixtam Memphitim pro holocausto offerret; Sicque hac opportuna animadversione ætati succedenti provisum est, ut statim abusus hic evanuerit et nunquam in Ecclesiis amplius etiam ardua temporum paupertate durante comparuerit. Josephowicz

l. c. p. 12 § 18.

Ex hac Occasione non incongruum puto referre, quod apprime bono publico necessarium esse existimo. Intercesserat Constitutio Regni in Anno 1522 /: de quo supra § 19 dictum est. /

Anno 1546. Magistratus Civitatis post Nosocomium pauper erectum dotatumq; Præpositum ejus quemcunq; ex Sacerdotibus nominare consueverat, verum cum idem in Senatu Ecclesiastico Secundarium locum obtineret, magistratus jus sibi acquisitum Authoritate Regia munivit.

ex Codice Archivali Civitatis Leopoliensis fol. 50.

Anno 1488. Aborigines nostri cum probe scirent multos gentes esse sine medico nullam sine medicina ante annos 20 Leopolim adsciverant Sigismundum, sed sine officina Ungentaria minus proficuum, modo Alexandrum pharmacopolam, introduxerunt, ut is idem Septasiarius medicamentariusq; esset cui ad instruendum Myropolium quadraginta florenos cives privati mutuo dederunt.

ex Codice Archivali Civitatis Leopoliensis fol: 41.

Anno 1407. Petrus Stecher Ædilis Urbanus fontem ex agro hospitalis S. Spiritus primus intra moenia tubis figlinis induxit

Dto Dtto fol. 34.

Anno 1408 Rex Leopoli præsens cujus munificentia Nosocomii civilis habitacula angusta in ampliorem formam redacta sunt.

Detto. fol. 34.

Anno 1403 Petrus Cyszenchuttel cum sua Margarita prole carentes hæredii sui suburbani /: quodad præsens incolis Jori Camini in Emphyteusim cessit :/ pauperes Gerontocomii S: Spiritus hæredes instituunt, et hucusq habent. ex Cod: Archi: Civ: Leopolien: fol. 32.

Anno 1624. Hospitale Pauperum Sancti Spiritus in Civitate Leopoliensi tum Villas Malechow et Sknitowek, censusq Varios pro Sustentatione indigentium Dotis Titulo habens in Cura Magistratus Consularis ab ipsa Sui erectione extitit. Quia verò Sacra Tridentina Synodus novissime illo tempore celebrata Sess 22: Cap: 8 et 9, districte mandat, ut Hospitalium Administratores Episcopo Loci ex Proventibus perceptus quot Annis reddant Rationes illiusq Synodi Canones Orbis totius reverentia Approbati in Regno Poloniæ Urbiq Leopoliensi devote acceptati erant, Joannes Zamoyski immediatus antecessor Pruchniecij in Executionem hocce Decretum sat pium et prudens deduxit, Provisores Hospitalis hujus pro illo tempore existentes ad reddendas sibi rationes Administrationis Suæ vocavit. Regestra Perceptarum et Expensarum Coram se et Deputatis Suis producta vidit, legit, approbavit, et Manu sua subscripta denuo sisæ Provisoribus Continuanda relinquit, insuper Submissionem de reddenda in futurum ratione Sibi et Suis Successoribus ab ijsdem Œconomis sponte et libere factam recepit.

Post decursum aliquot Annorum Successor Zamoyscij Pruchnicicius justa et rationabili causa suadente in fundamento Ejusdem Concilij Tridentini hoc idem sibi præsta-

praestari ab ejusdem Hospitalis Curatoribus optabat et ideo per Capitulum multoties Consulare Officium:/ ex Cujus medio certae Personae ad hac munus obeundum ex Turno deputantur:/ requisiverat ut super Pane pauperum per Provisores administrato, Competentem haberet Informationem prout patet in Actis Capituli in Anno 1619: fol 298 et in Anno 1620 fol 326 et sequentibus. Nec Consules quidem detrectabant ut dicitur ex Jisdem actis Capitularibus in Anno 1621. fol 341 in Anno 1622 Fol. 364. 372. et fol 341. in Anno 1622 Fol 364. 372 et fol 382. Quia tamen hoc quod promittebant differebant et ultra Decem Annorum decursum protraxerant, nec privatis requisitionibus parere Curabant, demandaverat, hocce Negotium Pruchniecius Thomae Pirauski Decano Episcopo Nicopoliensi, Suffragano, Josepho Przeczkowski Praeposito, Joanni Baranowski Archidiacono Suis Leopoliensibus, qui breviorem Viam per Processum Jurisrati Monitorium Contra renitentes provisores extradi, sub Nomine delegantis Sui Archiepiscopi mandaverunt. l. c. p. 73. § 79.

Josephowicz.

Anno 1377 ex Codice Archiva: Leopol. fol. 29. Paulo autem ante haec tempora sumptibus eorundem Theutonicorum Nosocomium Divae Helisabethae indigetatum ad fovendos aetate fessos, vel adversa fortuna pressos, primum in Civitate hac apertum est. Cui postea Oratorium sub Auspitiis Spiritus S: additum.

Anno 1546. fol. 50. III° Magistratus Civitatis post Nosocomium pauper erectum dotatumque, Praepositum ejus quemcunq ex Sacerdotibus nominare consueverat, verum cum idem in Senatu Ecclesiastico Secundarium locum obtinet, magistratus jus sibi acquisitum Authoritate Regia munivit.

Beitrag.

Zur Geschichte der vormals zu Lemberg bestandenen milden Stiftungen, und des aus selben gebildeten Siechen-Spitals zum heil. Lazar.

Die Geschichte der einzelnen Stiftungen in einem bestimmten Bezirk kann gewissermassen als ein Beitrag zur Kulturgeschichte dieses Bezirks selbst angesehen werden. Das Entstehen und Vermehren solcher Stiftungen ist eine eben so erfreuliche als niederschlagende Erscheinung, weil es zwar als eine Frucht einer edlen und geläuterten Menschen- und Nächstenliebe, durch wahre Religiosität hervorgebracht, zugleich aber als eine Folge des eingerissenen Elends, und der vermehrten Hilflosigkeit einer nicht unbedeutenden Anzahl Bewohner jenes Bezirks angesehen werden muß.

Mehrere und mitunter bedeutende Stiftungen und der Inhalt der über selbe noch vorhandenen Urkunden, bewähren den hohen Sinn für Wohlthätigkeit, von welchem die frühern Bewohner dieses Landes geleitet wurden und obige Bemerkung zugleich.

Besonders bestanden zu Lemberg — der Hauptstadt des ehemaligen Rothreusses —

ehemals folgendes:
1. Ein drei Viertel Lahn, welche von den Eheleuten Peter und Margaretha Eisenhütter oder Eisenhüttel im J: 1403. 2. Zwei ein Viertel Lahn, welche vom Priester Blasius und seiner Mutter Dorothea im J: 1471. 3. Die Dörfer Bolszow, Mohyliszcze und Luczany im Zydaczower Distrikt, welche von dem Edlen Johan Rodorowski im J: 1457 verschrieben wurden. Diese bedeutenden drei Dörfer sind jedoch unter dem Vorwand, daß selbe ihrer Entfernung vom Lemberg wegen nicht gehörig beaufsichtigt werden können, im J: 1489 unter Bestättigung des Königs Kasimir gegen das eine halbe Stunde von Lemberg entfernte, aber unbedeutende 4. Dorf Malechow, und 5. die zwei sogenannten Hofgründe (Dworzyska genannt:) eigentlich Freisässigkeiten zu Podborce ebenfalls nur eine Stunde von dem Edlen Stanislaus Kruski im J: 1607. verschrieben; 7. das Gulinskische Vorwerk, welches dem Spital von den Gulinskischen Erben für eine an dieses Spital schuldige Geldsumme von 1700. fl: pohln. im J: 1628 überlassen und dieser Vergleich von den Königen Wladislaw und Johann Kasimir bestättigt wurde. Der eben genannte König Kasimir

verlieh dem Spital im J: 1663. das freie
Holzungsrecht in den um Lemberg gelege-
nen k. Starostei-Waldungen Wrechow,
Grzenda, Rokitna und Brzuchowice,
so wie in allen Lemberger städtischen
Waldungen; nicht nur zur Beheitzung
sondern auch zum Wirthschafts- und Bau-
bedarf auf dem Spitalsgute Malechow; 9.
die Einkünfte des Dorfes Młynowce, und ei-
nes im Lemberg befindlichen Hauses waren
vermög Urkunde vom Jahre 1590. zur Unterhal-
tung eines eigenen Spitalsprobsten gewid-
met, diese Probstei wurde jedoch später mit
der Domprobstei der Lemberger Stadtmagistrat
im J: 1592 vom König Sigismund III. das
Recht ertheilt, hiezu einen Domherrn des
lateinischen Domkapitels zu ernennen,
welcher entweder selbst, oder durch einen
abhängigen Kaplan, den Gottesdienst und
die Seelsorge in dem erwähnten Spitale zu
besorgen hatte; 10. Mehrere einzelne Gründe
und Kapitalien, dann Hausantheile, über
welche jedoch keine volle Evidenz bestand.
Vermöge des Vermögensbekenntnisses (Fassion:)
des Verwalters dieser Stiftung Magistratsraths
Schulz vom J: 1785. befand sich das Spital nur
mehr im Besitz a) des Dorfes Malechow,

welches 464 fl: 13 kr: b.) des Dorfes Klein-
Sknilow, welches 74. fl. 46 kr: c.) einer Ju-
risdiction, nämlich des oben genannten
Gulinskischen Vorwerks, welches 40. fl. 22. kr.
d.) und eines Theils des in der Stadt Lemberg
gelegenen Krausischen Hauses, welcher 150 fl.
e.) von 2271. fl. 24. kr. liquider Kapitalien, welche
166 fl. 20. kr. Interessen trugen und welches
alles 895. fl. 49. kr. abwarf, dann f.) in dem
Anspruch auf 7889 fl. illiquider Kapitalien.
Das Holzungsrecht, so wie die übrigen Rea-
litäten waren bereits verloren. Von dem
eben bemerkten Ertrag wurden, da das
Spitalsgebäude selbst schon im J. 1780 ein-
gestürzt war, und sammt der dabei befind-
lich gewesenen Kirche abgetragen werden
mußte, 24. Weiber mit einer Verpflegs-
portion wöchentlicher 18 kr: auf die Hand er-
nährt.

II. Das Spital zum heiligen Lazar.
ist im J. 1616, von der Rosenkranzbruder-
schaft bei den Lemberger Dominikanern
unter Mitwirkung mehrerer Domkapitularen
und Rathsherren errichtet worden, „um so
lautet die Urkunde „die vielen armen, und
mit ekelhaften Gebrechen behafteten Kranken,
welche auf den"

auf den Gässen oder im Mist vergraben ohne Obdach dem nachtheiligsten Einfluß jedes Wechsels der Witterung ausgesetzt sich befinden, und auf diese Weise ihr Leben elend enden, darin aufzunehmen.

Der Lemberger Schöppe — Scabinus — Markus Ostrogorski widmete diesem edlen Zwecke zwei eigenthümliche Häuser nebst Gründen auf Kalicza gora (: Siechenberg, einer durch mehrere Hügeln und Berge gebildeten Gegend in dem südwestlichen Theile der Haliczer Vorstadt :) In einem dieser Häuser wurden die Kranken, in dem andern der Geistlichen Theile untergebracht. Spätehin und zwar im J: 1620. trat aber wegen des immer beschwerlicher gewordenen Zugangs zu diesen Häusern, die Nothwendigkeit ein, die Anstalt in eine andere Gegend jenes Berges zu versetzen.

Zur Unterhaltung derselben wurden durch zwei Mitglieder der Dosenkranzbruderschaft alle Monate Haus-Sammlungen veranstaltet, welche so ergiebig ausfielen, daß in kurzer Zeit nicht nur ein neues Spital und eine eigene Kirche erbaut, sondern auch einige Gründe in deren Nähe, und Häuser angekauft, auch Gelder als Kapitalien verliehen

werden konnten. Diese letzteren gingen in verschiedene Hände über, und man hat von ihrem früheren Bestand eben so wenig eine bestimmte Kenntniß als von den Häusern und Realitäten, die, durch die freie Verwaltung der Provisoren, eben einer steten Veränderung unterlagen.

Nach dem Vermögensbekenntniß der Spitals-Vorsteher vom J: 1754. erhielt das Spital a) von 26. Grundzinslern 22. fl. 30. kr. b.) von zwei in der Stadt gelegenen Häusern 467 fl. 30. kr. c.) an Interessen von einem Kapital pr. 375 fl. 18. fl. 45. kr zusammen 608 fl. 45. kr. auch wurden 9783. fl. 15. kr. illiquider Kapitalien ausgewiesen; und von ersteren Einkommen im Spitale 12. Weiber mit 1. 1/2. kr täglicher Portion unterhalten.

Über die Errichtung und den Zweck des

III. Spitals zum heiligen Stanislaus.

sind keine bestimmten Daten mehr vorhanden, weil dessen Stiftbrief, so wie der größte Theil der dasselbe betreffenden Urkunden, bei einem feindlichen Einfalle in Verlust gerathen sind. Aus den noch übrig gebliebenen ist zu entnehmen, daß der Lemberger Magistrat den Eheleuten Felix und Dorothea Baluszynskie dann dem Edlen

Nikol. Kamieniec, welche das bei dem er-
wähnten feindlichen Einfall zerstörte Spi-
talskaplan zu zu präsentiren.
Auch das Vermögen dieses Spitals bestand
aus mehreren in der Gegend desselben ge-
legenen Zinsgründen, Kapitalien und Kra-
litäten, die aber eben so wie jene der heil.
Lazar=Stiftung einem steten Wechsel un-
terlagen, und nicht mehr bekannt sind.
Nach dem Vermögensbekenntniß der da-
maligen Spitals=Provisoren vom J. 1755. hatte
diese Stiftung folgende Einkünfte a.) an
Grundzinsen von einer Juridik in der
Haliczer Vorstadt 71. fl. 13. kr. b.) an detto von je-
nen in der Gegend des Spitals 43. fl. 30. kr. c.) von
einem Zimmer und Gewölbe in dem
dem Bürger Wartanowicz in der Stadt
gehörigen Hause 25. fl. d.) von einer Mühle
und Grundstücken zu Maliczkowice 25. fl.
e.) die Interessen von 1650. fl. Kapitalien, mit
82. fl. 30. kr. f.) an Stiftungsbeiträgen vom
Lemberger Domkapitel 32. fl. 15 kr. g.) von
dem Hause des Bürgers Solski zu einer
Mahlzeit um Weihnachten 10. Dukaten oder
45. fl. zusammen 383. fl. 30 kr. endlich h.) mach-
ten die Provisoren in dem erwähnten Ver-
mögensbekenntniß Anspruch auf eine
Anzahl Zinsgründen, welche an der

Ausnahme aus Verschiedenheit in der Zeitung N. 102. Sonnabend den 23ten Dezember 826. Seite 406.

Straße hinter dem heil: Georgberge rechts lagen, und im Besitz der Stadt Lemberg waren. Von obigen Einkünften wurden 12. Weiber mit einer täglichen Verpflegs-Portion von ½ Kr: ernährt.

4. Das griechisch katholische Armen-Spital zum heiligen Onuphrius.

Auch über den Ursprung und die Stiftung dieses Spitals sind keine bestimmten Nachrichten mehr aufzufinden. Dasselbe bestand in einem eigenen Gebäude nächst der Kirche gleiches Namens in der Krakauer Vorstadt; in selbem wurden meistens nur Arme des griechisch katholischen Glaubens aufgenommen, und die bei der g. k. Stadtpfarrkirche bestehende Stauropigianische Bruderschaft führte die Aufsicht und Vermögensverwaltung.

Sophia von Sulimirskie Papara verschrieb der erwähnten Kirche zum heil. Onuphrius und insbesondere zur Unterstützung und Bekleidung der armen und an den Stadt-Thoren und Mauern liegenden Personen, dann Verrichtung mehrerer Andachten und Unterstützung einiger Singknaben im J. 1734. eine Summe von 1750. fl. welche diesem Spital zufiel, auch befand sich dasselbe in dem Besitz

noch einiger anderer kleinen Summe.

V. Das armenische Spital.

Die über dieses Spital noch vorhandenen Urkunden bewähren, daß dasselbe bereits in der ersten Hälfte des 15ten Jahrhunderts bestanden habe, und die demselben damals gewidmeten, nicht unbedeutenden Summen bezeugen den warmen Antheil, den die in jenen Zeiten zahlreichen Bewohner armenischen Nation demselben schenkten. Allein von diesen Summen ist nur ein sehr geringer Theil, und von dem Ursprung und Zweck der Stiftung nur jenes mehr bekannt: daß selbe ausschließend den armenischen Religions-Verwandten gewidmet waren.

Nach dem im J. 1787. vorgekommenen Vermögens-Bekenntniß hatte dieses Spital in dem, nächst der armenischen Kathedral-Kirche gelegenen Kapitelhause einige kleine Behältnisse inne, und erhielt aus der Kasse der armenischen Kirche und erhielt aus der Kasse der armenischen Kirche

und des dabei befindlichen Versatzamtes jährlich 82. fl. 30. kr. Weder Kapitalien noch Realitäten sind damahls ausgewiesen worden. Die daselbst unterbrachten 12. Armen erhielten sich meistens von den an den Kirchenthüren gesammelten Allmosen. Seither hat man für dieses Spital 4300. fl. poli. — bis nun zu noch illiquide — Beträge aufgefunden.

Ausnahme aus Mer Mangen N. 1. Dienstag den 2. Januar 1827.

VI. Die Pawlowskische Stiftung.

„hatte die Unterhaltung von 10. Armen zum Zwecke, welchen der Stifter Joseph Samuel Pawlowski im J: 1752. ein Kapital von 2500 fl. und freie Wohnung in seinem eigenen, in der Haliczer Vorstadt, der ehemaligen Karmeliten = Kirche gegenüber gelegenen Hause verschrieben hatte. Hofrath von Bekhen, welcher dieses Haus später an sich brachte, stellte dasselbe ganz von solidem Materiale her, und widmete es der Stiftung. Die Pfründler der Letztere erhielten im J. 1783. nur 10. fl. jährlich. —

VII. Die Bekierskische Stiftung.
war eigentlich nach dem Errichtungsbrief
vom J. 1763. bestimmt die Nonne des
heiligen Augustin de Saxia (welche
die Kranken des heiligen Geist-Spitals
zu Krakau besorgten:) hierorts einzu-
führen; allein es wurde selben zugleich
zur besondern Pflicht gemacht, von den zu
ihrer Datation verschriebenen 22500.
fl. pol. aus den an den Stadtthoren und
Mauern liegenden hülflosen Siechen acht
Weiber, und eigentlich in dem beson-
ders hiezu bestimmten Gebäude ein
Krankenspital zu unterhalten.
Zur Zeit der Aufhebung dieser Nonnen
wurden im Spital 10. Weiber angetroffen,
die anfänglich zu den barmherzigen Schwestern
und nachher ins Siechenhaus versetzt wurden.
Außer dem obigen Kapital und Gebäuden
hatte diese Stiftung kein anders Vermö-
gen.
Dem mehr oder minder gleichförmigen
Inhalt der angeführten Urkunden zu

Folge, hatten alle genannten Stif-
tungen die Versorgung der Kranken
und Siechen zum Ziele, wobei insbe-
sondere der in Mist vergrabenen,
und an den Stadt-Thoren und Mau-
ern gelegenen Krüppel erwähnt wird,
deren unglücklicher Zustand daher be-
sonders das Mitleid der Stifter ange-
sprochen zu haben scheint; und wirk-
lich machen auch noch dermalen eini-
ge ältere Bewohner Lembergs eine
erschütternde Darstellung von den Lei-
den jener Unglücklichen, die von der
Lustseuche befallen, nach der damaligen
Gewohnheit in mehreren Gegenden des
Stadtgrabens und bei der Bernhardiner
Kirche in Mist vergraben ihrem Schick-
sal überlassen wurden; und von der
Menge Bettler und Siechen, von welchen
die Umgebungen der damaligen Stadt-
Thore gewöhnlich wimmelten. Nur
wenige Stifter haben den Genuß der
Stiftung mit der Verrichtung von Andachten
bedingt.

Die unmittelbare Aufsicht über die er-
sten drei Spitäler wurde meistens
durch Bruderschaften, oder durch besondere
Spitals-Verwalter-Provisoren genannt
geführt.
Viele von ihnen scheinen die Einkünfte
derselben mehr als Vehikel ihres eigenen
Nutzens, denn als Mittel das Beste der
leidenden Menschheit zu befördern, ange-
sehen zu haben, und viele in dem Spitals-
archiv befindliche Consulardecrete, welche
das von selben usurpirte Eigenthum der
Stiftungen vindiciren, werfen ein höchst
nachtheiliges Licht auf ihre Unbefangen-
heit und den Zustand, in welchen die Stif-
tungen unter solcher Aufsicht gerathen
mußten.
Der Lemberger Magistrat besorgte die
ihm statutenmäßig obgelegene Ober-
aufsicht über selbe nur wenig oder gar
nicht; und sein Einfluß scheint eher verder-
bend als wohlthätig gewirket zu haben, weil
gut gesinnte Provisoren in dem J. 1636 und

1748. bei dem Civilgericht (coram judicio Magdeburgico:) eigene Entscheidungen erwirken mußten, nach welchen die Bürgermeister und Rathsherren von der Pachtung der Spitalsdörfer ausgeschlossen, die Spitäler gegen die Stadt Lemberg in dem Besitz einiger Realitäten geschützt, und überhaupt gegen die unrechtmäßigen Besitzer von Spitalsgründen ordentliche Erklärungen gerichtlich hinterlegt wurden (Protestationes contra avulsores fundorum hospitalium:)

Daß die administrativen Landesbehörden, oder die Geistlichkeit sich um selbe irgend bekümmert, oder für ihre Erhaltung und Emporhebung gewirkt hätten, darüber ist keine Spur vorhanden. Selbst die für die Unterstützung der milden Anstalten sonst so sehr besorgten Könige von Polen, haben — außer dem König Johann Kasimir, der durch die Verleihung des freien

Holzungsrechtes dem heil. Geistspitale allerdings eine bedeutende Wohlthat zuwendete – diese Stiftungen ihrer Aufmerksamkeit nicht gewürdigt.

Das Unglück derselben wurde endlich durch feindliche Einfälle, die gewöhnlich mit gänzlicher Zerstörung verbunden waren, vermehrt, und so wie denselben gewiß der wirkliche Verlust eines Theils des früheren bedeutenden Spitals-Vermögens zugeschrieben werden kann; so gewiß dienten diese auch unredlichen Verwesern des Letztern zum Vorwand, ihre eigenen Absichten auf dasselbe auszuführen.

Die Beispiele von schlechter Verwaltung im Verein mit den durch Kriegszufälle verursachten allgemeinen Calamitäten können als die Ursachen angesehen werden, daß der Eifer mancher sonst zum Wohlthun geneigter Menschen erkaltete, und die Stiftungen nicht mehr mit der früher gewohnten Freigebigkeit unterstützt wurden, und wahrscheinlich waren die ersten drei Spitä-

Spitäler schon ihrem Verfall nahe, als Pawlowski und Bekierska – welche Letztere in ihrer Verschreibung diesen Verfall zu fühlen scheint – neue Stiftungen errichteten; wenigstens liefern die erwähnten Vermögensbekenntnisse schon ein sehr ungünstiges Gemälde von dem damaligen Zustand derselben. —

Beitrag

Zur Geschichte der vormals zu Lemberg bestandenen milden Stiftungen, und des aus selben gebildeten Siechen-Spitals zum heil. Lazar.

Die Menge und der Umfang der verschiedenen Verwaltungszweige, welche die österreichische Regierung bei der Übernahme dieses Landes einzurichten und zu ordnen hatte, gestatteten nicht, auch diesem Theil der öffentlichen Anstalten gleich anfänglich die volle Aufmerksamkeit zuwidmen; ein Umstand, der um so mehr zu bedauern ist, als durch eine schnelle und genaue Erhebung aller Verhältnisse

damals gewiß noch manches Ver-
mögen für diese Stiftungen zu er-
halten war; während man sich später
mit schwankenden Erklärungen und
höchst mangelhaften Rechnungen be-
gnügen mußte.
Indessen wurde doch das Spital zum
heiligen Lazar schon damals zu einem
wohlthätigen Zweck benützt. Als nähm-
lich bei einer nächtlichen Revision im
J: 1773. mehrere an der Lustseuche er-
krankte Weibspersonen aufgegrif-
fen wurden, und in die damaligen
hierortigen Kranken= Anstalten der
barmherzigen Brüder und barmher-
zigen Schwestern nicht aufgenom-
men werden konnten, mußten selbe
zur Heilung in das heil. Lazar= Spi-
tal geweisen werden. Dem damaligen
Provincial= Chirurgus Ogesser wurde
die ärztliche Besorgung dieser Kran-
ken, und gemeinschaftlich mit den ohne-
hin dort aufgestellten Provisoren,
die Aufsicht über das Oekonomische

der Anstalt übertragen. Zur Erreichung
des ersteren Zweckes wurden mehrere
Einrichtungen und Anschaffungen noth-
wendig, welche zu bestreiten, die bis-
herigen Spitals-Einkünfte nicht zu-
reichten. Auf Einschreiten der Landes-
stelle bewilligte die damalige Hofre-
chenkammer, nicht nur aus dem Lotto-
gefälle einen jährlichen Beitrag von
500 fl. sondern auch mehrere einzelne Sum-
men, um diese Anstalt zu unterstützen,
welche nach und nach in ein frömliches
Spital für Syphilitische umgestalltet
wurde, bis weiland Se. Majestät Kaiser
Joseph 2. bei einer persönlichen Anwesen-
heit im J: 1783. dasselbe zugleich mit je-
nem der barmherzigen Brüder in dem
Piaristen-Kloster — dem sogenannten
Theresianums-Gebäude — in ein all-
gemeines Krankenhaus zu verei-
nigen, und die alten Weiber des

Es handelte sich daher bei der Einfüh-
rung des Armen-Instituts nur
noch um die Gründung einer An-
stalt für Sieche.
Das heil. Geist-Spitals-Gebäude war
wie schon oben erwähnt ist — nebst
der Kirche bereits im J: 1780. abge-
tragen worden. Das heil. Stanislaus-
Spital hatte in einer Niederung eine
feuchte ungesunde Lage, und war mitt-
lerweile zur zeitweisen Unterbrin-
gung für Ansiedler und zu einem
städtischen Speicher verwendet, das Pa-
wlowskische und Bekierskische
Stiftungsgebäude waren theils bereits
verkauft worden, theils zu klein und
ungünstig gelegen, um selbe zu
irgend einem Versorgungshause be-
nützen zu können.
Es blieb daher bloß das heil. Lazar-
Spitals Gebäude übrig, welches zur

zur Unterbringung der Siechen, und
Errichtung eines eigentlichen Ver-
sorgungshauses gewählt werden konnte.
Die Aufsicht über selbes wurde dem
Lemberger Magistrat übertragen
und ein eigener Spitals-Verwalter
aufgestellt, der so wie die Anstalt
selbst am 1ten September 1788. in
Wirksamkeit trat. Die Anzahl der
damals aus allen Stiftungen zu-
sammengebrachten Siechen betrug 53.
und die ihnen täglich verabreichte
Verpflegs Portion 6. Kreuzer.
(: Die Darstellung des gegenwärtigen
Zustandes des heil. Lazar-Spitals
wird nachträglich erfolgen :)

Ausnahme aus ~~Verschiedenheit der Zeitung~~ Mannigfaltigkeit N 2. Dienstag den 9t Januar 1827. Seite 7.

INSTYTUTA KLINIKI.

a). Klinika Terapeutyczna.

Pod Kier: Jana Boy: Treyera Dr. Med. i Ch. Pr. Univ. Adjunkt
obu Kli. Jan Tomorowicz Dr. Med. i Ch. Pr. Un.

Osób chorych szukających pomocy w tym Instytucie było w r. z. 88. Z tych wyzdrowiało osób 73, opuściło Instytut osób 11. umarło 4. Ci ostatni złożeni byli chorobami organicznemi, to jest: suchotami i skirem. Dwóch z nich przyjęto umyślnie tuż przed zgonem przewidzianym, dla okazania po śmierci zmian zaszłych w organach dotkniętych.

b). Klinika i Gabinet Chirurgiczny.

Pod Kier. Emil. Kl. Nowickiego Dr. Med. i Ch. Pr. Un.

Do Gabinetu tego przybyły: narzędzia do operacyi fistuł moczowo-pochwowych przez Nügele — narzędzia do operacyi rozszczepionego podniebienia przez Gröfe, wiesiadło tegoż do złamanych goleni, — maszyna plastrowa Krüger-Hausena, — haczyk Weinholdta do chwytania zyt. Tenakel picete zwany; — niektóre narzędzia do okulistyki, amputacyi i do różnych innych operacyy. Aparat kompletny P. Civiale do kruszenia kamieni moczowych, — Igiet do Akupunktury 6, maszyna Meanela do nastawienia wywichniętych ramion z pasami i windą Szneydera, — śledzik srebrny do kanału pokarmowego P. Dupuytren, narzędzia do Straficlorosii P. Roux złożone z nożyczek krzywych, noża, sześciu igieł i narzędzia do ich chwytania. — Narzędzia do operacyy zwężonego kanału moczowego P. Ducampe, a mianowicie sześć śledzików, do zdymowania wycisków, cztery przewodniki,

cztery

cztery sedniki do przewodników, trzy narzędzia do kanteryzowania i apparat do rozszerzania złożony z trzech rurek srebrnych, strzykawki i. t. d. Prócz tego, oczekuje gabinet zamówionych w Paryżu kilku bardzo ważnych narzędzi. W. r. z. operowano tu 71 osób. Z tych ozdrowiało 62 — 7. zostało niemocnych, a 2. umarło.

Instytut Położniczy

Pod kier. Jgn. Tiatkowskiego Dr. Med. i ch. Pr. Un. Zastępuje-ca miejsce starszej Akuszerki, Agnieszka Wiener.

W Instytucie tym dawano pomoc w ciągu r. z. 276 ciężarnym; z tych przed porodem odeszło z Instytutu 12. odbyło poród 261. Porodów pojedynczych było 256, podwójnych 4. Te wydały dzieci 264. to jest: synów 138, córek 126; niewczesnych, ogniłych, nie żywo urodzonych z wad organicznych 12. Na ssiski w pierwszych dniach porodu utraciło życie 7. inne 8. przy porodzie. — Ogół więc nieżywych dzieci wypada 27. — Położenie wszystkich z pozostałemi z. r. p. 2. było 263. Wyszło zdrowych po połogu 250, oddano do szpitala dla długo trwającej choroby 2, umarło 3, zostało w Instytucie na rok następny położnic 8, ciężarnych 3. — Porodów sita natury odbyło się 244, sztuką ukończono 17, to jest: za pomocą rąk samych 6, za pomocą narzędzi 11. — Na zapalenie błony brzuchowej uratowano kobiet 18, w krwotokach 11. Jedna szczęśliwie odbyła w połogu zimnicę, jedna piersi zapalenie. Na ssiski uratowano dzieci 3, urodzonych w stanie pozornej śmierci ocucono 10.

W szkole Akuszerek pozostało z r. zaprzeszłego uczennic na Koszcie własnym 11, na Koszcie rządowym 9, przyjęto w tym roku na Koszt własny 19, na Koszt rządowy 12. — Ogół więc wszystkich wynosił 51. Z Kosztu rządowego przeszło na własny 2, a jedna przestała się uczyć. Na Koszcie zatém rządowym przetrwało 16. Z tych 8 otrzymało Patent zdolności do praktyki, a 10. pozostaje na rok następny. Z uczennic o własnym Koszcie przestało się uczyć 7, zdało examen pomyślnie 10, trwa w dyscyplinie uczenia się 13, a zatem pozostaje wszystkich uczennic na rok przyszły 23.

wyjęto z Rocznika Instytucyi Religijnych i Edukacyjnych w Królestwie Polskim $18\frac{26}{27}$ roku wydanego w Warszawie Karta: 224

Gabinet Zoologiczny.

Pod dozorem Felixa Jarockiego Dra Filoz. Prof. Uniw. Konservator Gabinetu, Fidelis Brünner.

Gabinet Zoologiczny pomnażany ciągle Kupnem i ofiarami liczy teraz zwierząt różnego rodzaju, muszli i owadów, w ogóle sztuk około 50,000. — Otwierany bywa dla Publiczności we Wtorki i Czwartki od godziny 11. do 1. w południe.

Ogród Botaniczny.

Dyrektor, Michał Szubert, Professor Uniwersytetu.

Ogrodnicy. Günther, Ogrodu Botanicznego.
Leraut Ogrodu Owocowego.
Alkierman, Oranżeryi dolney i Ananasarni.

Ogród botaniczny iak od początku założenia swojego szybko w

w urządzeniu postępować, tak ciągłe rzadkiemi i licznemi ro-
ślin gatunkami zbogacać się nie przestaje; szczególniey Naj-
jaśnieysza Cesarzowa Matka szczęśliwie nam Panuiącego Mo-
narchy hoynie go wspiera. — Zmiany w tym ogrodzie w ciągu dwoch
lat zeszł poczynione, są następuiące: Z dawnéy figarni urządzono
ogród zimowy, w którym drzewa i krzewy na zimna strefy na-
szey czułe, sadzone będąc wprost w ziemię, rozrastaią się lepiey i pięk-
niey niż w naczyniach. W części ogrodu przeznaczoney na publiczne
przechadzki, na górze Kalwaryą zwaney, pomieszczono wszystkie
drzewa igliaste ostrość naszego Klimatu wytrzymać zdolne, między
któremi i cedr Libanu trzecią zimę przetrwał. W tyże części o-
grodu piękny wodozbiór ozdobiono drzewami znaczney wielkości, a pną-
ce krzewy wkrótce go pokryią. Urełogowano także i wyzwierowano
dziedziniec między częścią ogrodu a wspaniałym gmachem Obserwato-
rium będący; wymurowano kanał do spuszczania z niego wody
deszczowey, ozdobnemi sztakietami żelaznemi oddzielono tenże dzie-
dziniec od szkółki; odnowiono salę altanową między roślinia rnia-
mi (trebuszami) i skompletowano prawie drzewa owocowe. Tak
znaczny postęp w uporządkowaniu rzeczonego ogrodu należy się
dzielney opiece JW. Hr. Grabowskiego Ministra Prezydującego w
Kommissyi Rządowey Wyz. Relig. i Osw. Publicznego.

Wyszły z druku spis roślin ogrodu botanicznego obeymuie 10.000
gatunków; do tych przybyła ieszcze znaczna ilość roślin zaku-
pionych w podróży przez Dyrektora ogrodu do Francyi, Niederl-
landów i Niemiec w r. z. odbytéy.

Gabinet Botaniczno-Plastyczny.

Pod dozorem Fryderyka Hoffmana Prof. Univers.

Gabinet ten gorliwością Professora Uniwersytetu trudniącego się iego dozorem zaopatrzony iuż w naypotrzebnieysze preparata, pomnożony został w r. z. o 120 sztuk różnych preparatów i 6 szaf politarowanych i oszklonych. — Obeymuie więc teraz 336 sztuk preparatów, potrzebną ilość szaf i 36 tablic.

Gabinet Minerologiczny.

Pod doz. Marka Ant. Pawłowicza, Dra Filoz Prof. U.

Do Gabinetu Mineralogicznego utrzymywanego i pomnażanego staraniem, przybyło w r. z. z kupna i z ofiar sztuk różnych 2,201. Do tego należy liczny zbior przez Professora Pawłowicza ofiarowany, składaiący się ze sztuk 1,517. — mieści on w sobie minerałów sycylyiskich sztuk 76. między któremi wielkie exemplarze siarkanu stroncyany wyraźnie i pięknie krystalizowane, nie tylko do nauki lecz i do ozdoby służą. Z wyspy Elby sztuk 161. między temi iest kompletny zbior skał do utworu Wezuwiusza należących. — Minerałow Węgierskich iest w tymże zbiorze sztuk 86. Czeskich, które wyobrażaią następstwo skał okolic Karlsbadu iest sztuk 150. Zbior nakoniec z okolic Paryża mieści wszystkie skały we względzie geologicznym i składaią ze sztuk 230.

Sprowadzano także z Paryża wzmiankowane w po-

przedzaiącym

w poprzedzaiącym Roczniku modele znanych dotąd Krzystałów z drzewa wyrobione, służące do wykładu Krzystallografii; zbior ten składa się z 1,045 sztuk. — Tak więc Gabinet Mineralny obeymuie teraz sztuk przeszło 15,500. — Otwierany bywa dla uczącey się młodzieży i dla Publiczności we Wtorki od godziny 2 do 4 zimą, latem zaś od 3 do 5 po południu.

Zbior narzędzi Fizycznych.

Pod doz. Józefa Karola Skrodzkiego Prof. Univers.

Preparator przy Gabinecie fizycz: Woyc. Jastrzębowski.

Zbior ten pomnożony w r. z. prócz drobnieyszych sprzętów 46 apparatami i narzędziami fizycznemi, przeniesiony iest do sal w nowo ukończonym gmachu Universyteckim na ten cel przeznaczonych i dogodnie rozłożony. W krótce zaś, gdy zupełnie urządzonym zostanie otwierany będzie w dni wolne i dla Publiczności.

Laboratoryum Chemiczne.

Pod dozorem Adama Kitajewskiego Prof. Un.

Preparator przy Laboratoryum, Teofil Saski.

Laboratoryum chemiczne pomnożone zostało zbiorem naczyń różnych, sprzętów i apparatów szklannych, żelaznych, obeymuiącym, porcellanowych, platynowych i srebrnych, obeymuiącym sztuk 307. Posiada więc teraz toż Laboratoryum do 2,000 narzędzi. W chemii stosowaney wyrobiono preparatów do 100. między któremi iest kilka szczególnieyszych.

Narzędzia Matematyczne.

a) Do Kursu Miernictwa i Niwellacyi.

Pod dozorem Juliusza Colberga, Prof. Universytetu.

Do tych narzędzi przybyło między innemi narzędzie zwane: Szyba Colmana wraz z Astrolabium i Bussola złączone.

b). Do Kursu Geometryi wykreślnéy.

Pod dozorem Kajetana Garbińskiego, Prof. Univers.

Sprowadzone z Paryża 23. sztuk modeli z gipsu, i jeden model schodów drewnianych, tudzież nabyte od tutejszego Mechanika Migdalskiego sztuk 19, uzupełniają prawie zbiór narzędzi do wykładania Geometryi wykreślnéy potrzebnych. Do podręcznego zaś użycia w wykładzie tejże nauki zakupiono ważnych i najpotrzebniejszych dzieł 18.

Zbiór rysunków i modelów Architektonicznych.

Pod dozorem Wacława Ritschel Prof. Universytetu.

Równie jak inne zakłady Universytetu i ten za staraniem Kommissyi R. W. R. i O. P. ciągle iest uzupełniany. W r. z. pomnożony został przez kupno 80 sztukami rysunków architektonicznych i z ofiary modelem pieca Duńskiego.

Obserwatoryum Astronomiczne.

Pod Kierunkiem Franciszka Armińskiego Professora Univ. Dyrektora Obsero.

Adjunkt, Jan Baranowski.

W początku 1825 r. budowa Obserwatorium Astronomicznego, po znacznych nakładach, iuż prawie zupełnie ukończona i wyposażona

w potrzebne narzędzia, prócz niektórych meterologicznych, zaopatrzona została. Dyrektor tegoż Observatoryum, Fr. Armiński, Prof. Krol. Warsz. Uniwersytetu zaymuie się ciągle regulowaniem i obsadzaniem narzędzi astronomicznych, tudzież czynieniem observacyi, iakich potrzeba z tego rodzaju zatrudnienia wypływa. Lubo w pracy tak mozolney i trudney, wymagaiącey wielkiey w wykonaniu ścisłości, mniey znaczne tylko postępy czynić można; gorliwość przecie rzeczonego Dyrektora Observatoryum, który oraz przyjął na siebie obowiązek czynienia obserwacyy i spisywania Ephemeryd, spodziewać się każe, iż w krótkim czasie ważny ten zakład do pożądanego stanu doprowadzonym będzie, i zamierzonym celom dokładnie odpowie.

Gabinet Anatomiczny.

Pod dozorem Marcina Rolińskiego Dra Medycyny Prof. Uniwtu Prosektor Univ. Jan Hankowski.

Do Gabinetu tego, nierachując preparatów nowych, które mi zastąpione zostały dawnieysze nadpsute, przybyło skeletow sztucz: 3 natural: 5. — Preparatów Kostnych 24. Fizyologicznych, licząc w to preparat Murzyna, 18. syndesmologicznych 7. Angiologicznych 12. Newrologicznych 10. Splanchnologicznych 3. Patalogicznych 37. — do Anatomii porownawczey służących licząc w to ze Lwicy i Niedźwiedzia skalnego, sztuk 39. — Ogółem sztuk wszystkich 158. Nie utrodzoney gorliwości Professora Rolińskiego przyznać należy

iż

iż Gabinet ten, utwor rąk iego, w czasie ustępnionych feryy na nowo uporządkowany, i do tego stopnia przywiedziony został, iż w prędkim czasie, rownie iak inne Gabinety dla użytku publicznego otworzonym będzie.

Zbiór Farmacyyny.

Pod dozorem Józefa Celińskiego Dra Fil. Prof. Uniw.

Preparator, Józef Szyczyński.

Nie tak liczbą artykułów, iak raczey ich odmianami i gatunkami wzrastaiący zbior farmacyyny, w którym spotrzebowania w czasie prelekcyy, lub przez sam czas zużyte artykuły uzupełniać potrzeba w. r. z. o 25 tylko preparatów farmacyynych pomnożonym został. Licz narzędzia, sprzęty i naczynia miedziane, żelazne, szklanne i drewniane w troynasób zakład ten zbogaciły. Liczba tych wynosi teraz sztuk 610.

Zbiór materyi medycznej.

Pod dozorem Wiu: Szczuckiego Dra. Med. i Chir. Prof. Uniw.

Zbior ten równie iak inne do wydziału lekarskiego należące znacznie w ciągu r. z. pomnożonym został. Przybyłe bowiem artykuły medyczne więcey niż o dwakroć liczbę iaką w końcu r. 1824. posiadał, zwiększyły. Liczy on teraz w ogóle artykułów 398. — naczyń zaś w dobrym gatunku do przechowania lekarstw służących iest sztuk 342. oraz potrzebna ilość należących do lekkiey narzędzi.

Ex Codice Archivali Leopoliensi.

De Peste Leopoli et in viciniis grassante.

Anno 1348. fol. 28. Iisdem annis fame et peste per Poloniam in sarmibus Casimirus horreis per Russiam apertis, Leopolim pellexit, urbique inseruit.

Anno 1362. fol. 29. His Annis geminæ Turiæ mortalibus nimis infestæ, pestis et fames Poloniam mordicus excedebant, quorum stimulis agrestes exagitati mediam fugientes Epideam secum in Russiam detulerunt, hyeme tamen sequenti malignitate cæris correctâ arcem superiorem, eamque sine dubio Annonariam sola mercede Annona inescati iidem adve-næ consecerunt, præfecto fabricæ ingeniique largitore ven-tre pensa ab illis exigente, Casimiro per primos suos rem cibariam dispesante.

Anno 1584. folio 34. At novissime lue contagiosa autumno civitatis inco-las graviter flagellante, plurimi mortalium huc deportati Supremis Suis Consulentes bona derelicta primo occu-panti Cessura superstruendo sepulchretis suis templo ultimis tabulis addixere.

1439. fol. 35. Iada anni hyems nimisq prolixa, diebus æstivis sata cæ-serat, unde vescæ fruges incendium Annonæ, lues popularis ex crebræ per vulgus mortes; quapropter Vladislaus Rex cum tota molæ fortunæ suæ Leopolim venit ibidemque hybernavit, multi quoq aggrestes vestigia ejus secuti ex ubertate glebæ illecti per Russiam sedes fixerunt.

1467. Pestifera aura Leopoli ingravescente, publico Senatus Consulto
fol. 38. Sigismundus Empiticus doctor medicinæ accersitur Cracovia ex
Anno non Amplius uno decem Mnis Solarius factus tanquam
minus necessariis dimitt;

1602. Discordiam Civium Venenum esse Urbium Autumnus hoc nos do-
fol. 63 -cuit, quo post bellum forense Magistratui proceres Urbani agi-
-tatores motum, agmina morbo popularium Leopolim invaserunt,
et plus quam bis mille ex triconibus illis absumpserunt. Quam-
-vis autem hyems præmatura rabidi aeris certissimum Antido-
-tum advenisset, nihilominus, Poena Comes semper magnor pri-
-ma malorum.

Reincida pestis ipsa inclementia Cœli multos mortalium confecit,
extremo Anni Aurifaber /: cujus Nomini parco :/ monetæ argenteæ
adulterator et ærosæ conflator ad rogum damnatus est.

Anno 1623. Annum Comicum Tragicus excepit, quo tria nefasta humana, Mors,
fol. 75. Mars et Mulciber Tragædias lugubres Leopoli egerunt, pedisequæ
perpetuæ Castrorum penuria et Epidemia a bijennio jam Leopo-
-li pedes figere ceperant Vigilantia tamen Consulum prohibitæ
sunt.

Homo autem P. Duratius Cœnobita Carmelitanus scruta
Contagiosa Cracoviæ cum iisque perniciem sibi primum,
mox Syncellitis suis advexerat, Irreligiosum postea malum Clau-
-suræ Claustralis impatiens, cito foras erupit totamque Civi-
-tatem pessum dedit, Et quia sub rabioso Sydere sævire cepit,

longe

longe lateq rabiem suam per vulgus exercuit. Passim igitur, per domos, vicos, campos, Corpora strata jacebant, quibus humandis aliquot Scandapilarij sufficere non pote-
„rant. Ab inde omnium pedibus timor addidit alas, Or-
-cisque, alium alio disparavit, Chronographum ipsum ultra vistulam Omnia tuta timentem deportavit, Politar-
„ches tamen senatu habito ex Instituto Romanorum Mar-
„tinum Campianum Dictatorem constituit, nec Jam Clavu in aede Jovis Capitolini, sed Altare Alexicaeum Divo Rocho talium Symptomatum Archiatro In Metropolitano erec-
„turum se totamq Civitatem solenni sponsione devinxit. Justitium autem ad Salubriorem Auram indixit. Porro Campianus non vacui nominis Dictator, omnia huma-
„na remedia ad exterminandum hunc morbum e Civita-
-te adhibuit, verum inito labore, Malitiam morbi Om-
-nia Capita edita quam libitanarii Niginti millia superassi fassi sunt, praeter Clanculam inter domestica pomoeria terrae mandatos, neq in publica dysticha relatos.

Karta 268. Wyiątek z Rocznika Warszawskiego wydanego Roku 1830.

Rys Topografii Medyczney miasta Warszawy przez Augusta de Wolff. D. Med. i Chir. etc.

Wstęp: Tux wiek upływa, jak sławny Erndtel, Archiater Króla Fryderyka Augusta, wydał pierwszą i dotąd jedyną

Topogra

Topografią medyczną Warszawy, a jaka wtenczas była War=
=szawa, a jaką jest teraz. jakie wtenczas były obyczaie wpływ
na zdrowie i śmiertelność maiące, a jakie za naszych czasów,
warto nadtém się zastanowić, a lubo przewyższałoby moje
siły, dać obszerną i dokładną Topografią lekarską teraźniey=
=széj Warszawy, usiłować jednak będę w krotkim rysie głów=
=nieysze punkta takowey objaśnić.

I. Położenie, rozległość i mieyscowość Warszawy.
Za czasow Erndtela obwód Warszawy wynosił dwadzieścia
dwa tysiące sześć set stóp, teraz ich liczy pięćdziesiąt
siedm tysięcy sześć set, a w różnym stosunku pewnie też
liczba mieszkańcow, o ktorej Erndtel nic nie wspomina,
jest więcey niż podwojoną. Warszawa podług st. Zach poło=
=żona jest pod 52° 14' 28" szerokości a 30° 42' 32" długości
geograficznéy względem południka wyspy Terroe; zaś po=
=dług obserwacyi na tuteyszém observatoryum uczynionych,
podwyższenie nad Polem tego gmachu wynosi 52° 13' 54",
co od rachuby st. Zach. różni się tedy o 34". Nad poziom
morza iest blisko 600 stóp wyniesiona, jak to średnie stano=
=wisko Barometru 27" 7''' 8 linii wynoszące, okazuje. Kli=
=mat jéj jest umiarkowany. Wiosna bywa często wczesna
lecz niestała, lata po większéj części są nader zmienne
i częściey dżdżyste i chłodne, niż suche i gorące, jesień
pospolicie piękna i długa, a zima rzadko kiedy rozpoczy=
=na się przed końcem grudnia trwaiąc przez styczeń i luty.

Jeżeli

Jeżeli zima już w listopadzie poczyna, wtedy pospolicie już i na początku stycznia zamienia się na czas wilgotny, przemieniający, z małemi tylko przymrozkami. Temperatura w najzimniejszych latach dosięga 26°, a rzadkie bywają zimy, w których na 20° spada. Z dostrzeżeń meteorologicznych czynionych w Warszawie przez lat 34, w 8 tomie Roczników Towarzystwa zawartych okazuje się, że najwyższy stopień ciepła w tym przeciągu czasu był 28° nad, a najniższy 26½° niżej zera termometru Réamura, średni zaś 6°. Najwyższe stanowisko barometru wypada 29 cali paryzkich, najniższe 26" 1"' a średnie 27" siedm i ośm dziesiątnych linij; panującym zaś wiatrem jest południowo-zachodni.

Warszawa z swojemi obszernemi przedmieściami jest położona na rozległej równinie przy Wiśle, nad tą rzeką 40 — 50 stóp wzniesionej, i która od wschodu na zachód jeszcze więcej, lecz nieznacznie się podnosi. Sama Warszawa rozciąga się wzdłuż zachodniego brzegu rzeki od południa na północ płynącej, na przeciwnym zaś leży przedmieście Praga, które dwa mosty tęczowe z miastem łączą. Obwód Warszawy wyższy już podałem, wymiar zaś równoległy z Wisłą wynosi blisko trzy ćwierci mili. (rachując

rachując 24000 stóp francuskich na milę geograficzną) a prostopadły do niej przeszło pół — mili. Warszawa jest z wszech stron otwarta, i tylko okopami i płytkiem rowem otoczona. Grunt ku północy i wschodowi jest piaszczysty, ku zachodowi zaś i południowi gliniasty. — Niema w bliskości żadnych znacznych pagórków, wielkich lasów ani bagien, nic więcej nie przeszkadza wolnemu z wszech stron przystępowi wiatrow, ani im szkodliwych udzielić może własności. Wyjąwszy stare miasto, które kilka ciasnych ulic liczy, Warszawa obszernie jest budowana, ma ulice dość szerokie i domy po większej części murowane o jednym lub dwoch piętrach, mało o trzech. Oprócz kilku placów publicznych znajdują się wśród miasta dwa wielkie publiczne ogrody, Saski i Krasiński zwane od Pałaców do których należą, i nadto wielka ilość ogrodów prywatnych, nie tylko przy odleglejszych, ale nawet przy gęstownych ulicach położonych. Cmentarze znajdują się za okopami miasta, dokąd jeszcze podczas sejmu Konstytucyjnego tysiąc siedmset dziewięćdziesiąt pierwszego Roku przeniesione zostały; trwa jednak jeszcze zwyczaj chowania dzieci i dorosłych osób w grobach pod Kościołami, co za Rządu Pruskiego takie gęsto zabronione, i tylko w rzadkich przypadkach dozwala się

się z zaprzeczeniem, aby ciało w grób wziemi wykopany zto-
żone było, a grób dopiero zamurowany. Szlachtuzy znajdują
się nad brzegiem Wisły, i tylko w nich wolno bić bydło. Nie-
przyjemne wyziewy wydające warsztaty myślarskie w ostat-
nich latach za miasto zostały przeniesione. Gorzelnie w
mieście zostały zupełnie zniesione, a browary tylko na ode-
gtych przedmieściach zostawać mogą. Na tych przedmie-
ściach znajduje się jeszcze wiele ulic nie brukowanych, na
których błota późno wyschnące, na wiosnę szczególniey szko-
dliwe wyziewy wydają, od czasów jednak nowo wskrzeszonego
Królestwa polskiego troskliwość rządu znacznie już temu
zaradziła, i rok w rok liczba takich ulic się zmniejsza.
Grunt miasta ku Wiśle zwolna pochyły, ułatwia utrzy-
manie w nim czystości przez odpływ kanałami podzie-
mnemi, i rynsztokami do rzeki, a za rządu teraźniejszego
Policya w tym względzie nader czynna i troskliwa się oka-
zuje; błota bywają często sprzątane, a lód w czasie od-
wilży, który dawniey długo pozostawał, często pochłaniał,
ciasniejsze ulice trudnemi do przebycia czynił, kotła
i osie tamując nie jedno kalectwo zrządzał, bywa teraz
wcześnie rąbany i sprzątany. Ulice dawniey w nocy
ciemne, od lat ośmiu przez reverbery są dobrze
oświecone.

Wpływy szkodliwe zdrowiu ludzkiemu, a właściwe
wielkim

wielkim zaludnionym miastóm, są, podług powyższego opisu, znacznie zmnieyszone w stolicy polskiéj; jest jednak jedna część tego miasta, która nie dzieli wszystkich tych korzyści, a tą jest przedmieście Solec zwane z przyległemi ulicami, zajmują=ce obszerną nizinę: którą Wisła, zwęziwszy swoje koryto, w południowey części miasta opuściła. Ta więc okolica doznaje wszelkich szkodliwości dla zdrowia, na które w powszech=ności niziny nad rzekami są wystawione. Nietylko że ulice i mieszkania przy Wiśle położone, chociaż nie co rok, to jednak często, doznają wylewu, ale nadto, w skutku wil=goci i gwałtownych wiatrów wschodnich mieszkańcy tutejsi na więcey cierpień są wystawieni, jak w innych okolicach mia=sta. Częstszemi są tu febry opuszczające i gorączki nerwowe z petociami, skrofuły, ból zębów i tychże zepsucie, a dawniey nim wakcyna wytępiła mordercze epidemyjne ospy, właśnie w téy okolicy najczęściéy panowały. Lecz i ta część miasta nie uszła troskliwości rządu, i nowo zaczęty bulwark, zabez=pieczając brzeg od wylewu rzeki zmnieyszy przynajmniéy to złe, które koniecznie z położenia téj okolicy wypływa.

Okolice Warszawy są nader przyjemne; w części południo=wey i zachodniey znajdują się jeszcze wewnątrz okopów obszerne pola zbożem zasiewane, które po większey części przerzynają piękne ulice wysadzane klonami, lipami, kasztanami lub topolami, wystawiając nayprzyjemnieysze spacery.

spacery. Ku południowi miasto jest ograniczone przez zwier-
=zynice Łazienki i pałac Belwedere z nowo założonym prze-
=pysznym ogrodem, z którym się łączy ozdobny i bogaty w ro-
=śliny ogród botaniczny, z nowo wystawionem obserwa-
=torium astronomicznem. Te trzy ulicami tylko poprze-
=dzielane ogrody, wraz z mnóstwem gustownych zabudowań,
wystawiają piękną całość, rzadko w innych miastach, i są
zwyktem miejscem spacerania mieszkańców. Przedmieścia
także zewnątrz okopów wystawiają ciąg ogrodów i lic-
=znych mieszkań, między innemi i takich, które tchną dobry
gust z przepychem; w znaczniejszej zaś odległości
cieniste lasy są jakoże miejscami zdrowych przecha-
=dzek i zabaw mieszkańców.

II. wodach, pokarmach, i sztucznych napojach.

Wszystkiego co do potrzeb koniecznych życia należy, i co do zbyt-
=ku może być zażądane, mamy podostatkiem. Przednie wody
do picia dostarcza zródło, tak zwane Królewskie, przy końcu
nowego miasta położone, o którem już Erndtel wspomina,
a które dopiero Król Poniatowski przyzwoicie kazał obmu-
=rować i rotundą pokryć. Woda ta, klarowna jak kryształ,
ma smak czysty, prędko zagotowywa, i zawiera tylko je-
=den gran stałych części w funcie aptekarskim. Drugie
zródło płynie obok pałacu Uniwersytetu, nie wydaje jednak
tak dobrej wody jak pierwsze, i nie w takiej ilości.
Trzecie zródło, które także Król Stanisław August kazał
opatrzać, pochodzi z góry pod Łazienkami, i wydaje dobrą
wodę.

wodę. Że te trzy źrodła, z których ostatnie na końcu miasta się znayduje, nie wystarczają dla mieszkańców tak obszernéy stolicy, łatwo się domyslić, resztę więc potrzebnéj wody dostar-„czają studnie mieyskie i Wisła, a lubo dość studzień wiele czystéj i przyjemnéj wody wydają, zbytecznem jednak nie jest życzenie: aby ilość źródeł mogła być powiększoną, lub raczej woda czysta i przyjemna z odległych źródeł do mia-„sta wprowadzoną, tak aby w każdej części mieszkaniec, ten naturalny i najzdrowszy napoj miał w należytéj dobroci dostarczony. — Wisła, która płynie po gruncie piaszczystym, dostarcza nader czystéj wody, któréj funt tylko pół-grana części stałych zawiera.

Dobrych i zdrowych pokarmów mamy w największey ob-fitości, i za taką cenę; że nawet ubodzy ludzie codziennie mięsnych używać mogą. Zbóż rozmaitych dostarczają nam okolice lądem, a Wisłą odległeysze prowincye. Woły i wieprze po części przesyła nam Ukraina, po części Kraj nasz je dostarcza. Inne zwierzęta na rzeź, nie mniéy drób i zwierzynę dowożą nam z przyległych powiatów, gdzie często nie ma innych targów; a nabiał z przedmieść i okolic Warszawy. Produkcya jarzyn i owoców, w licz-nych ogrodach, tak w mieście jak w okolicy, tysiące rąk zatrudnia. Z ryb dostarcza nam Wisła: sumy, jesiotry, szczupaki, sandacze, węgorze, leszcze, okunie i.t.p. a czasem i łososie; sadzawki zaś w okolicy karpie. — Dobroczynna rzeka nasza podaje nam jeszcze przez

przez Gdańsk płody z Indyy, Anglii, Francyi, Hiszpanii i Portugalii, a przez Kraków płody Hesperii, Lewantu, sol i wina węgierskie; niemniéy drogą tą dochodzą nas z odległych części Kraju zboża, wielka ilość świéżych i suszonych owoców, niemniéy drzewo tak do budowli jak do opału, węgle kopalne, wapno i kamień. — Nie zbywa też na sposobach przerabiania należytego surowych materyałów; wielka ilość młynów dostarcza mąki z miałkości i białości swojéy znanéy. Piekarze wyrabiają chleb żytny i pszenny dobrze wypieczony, oraz wyborne bułki. Znaczna ilość browarów wydaje smaczne, klarowne i różnéy mocy piwa. Jednak w latach, w których cena chmielu bywa wysoka, znawcy się skarżyli, że w jego zastępstwie miano brać ziela gorzkie, jak n.p. Bobrek trójlistny (Menyanthes trifoliata), które udzielały smaku mniéy przyjemnego i własności powiększania pragnienia, zamiast jego zgaszenia. Oprócz miejscowych piwa niektóre browary z okolicy przysyłają lubownikom swoje fabrykaty. — Od lat zaledwie sto Porter angielski prawie powszechnym stał się napojem, nie tylko wyższych, ale i średnich klass mieszkańców, gdy teraz wchód tego fabrykatu jest zabroniony, powstało kilka jur fabrykantów, którzy między sobą celują, i zdaje się, że lubownicy fabrykantom tym krajowym nie wzgardzają. Używanie mocnego piwa angielskiego, Ale zwanego, zupełnie prawie przez Porter przytłumionem zostało.

zostało. Wino węgierskie, które dawniey prawie powszechnym na-
=pojem naszych ziomków było, musiało ustąpić winom francuz-
=kim, które dotąd prawie jedynie się pokazały na stołach doz
=brego tonu, a mianowicie czerwone, Medok, z białych Haut-
Sauterne i Graves, oraz szampańskie; od nie dawnego
czasu reńskie wina wzięłosci nabrały i prawie w rów-
=nej ilości konsumowane bywają. Miód w niższych stanach
i między żydami ma dosyć lubowników, zaś wódka jest
powszechną panacea niższey klassy obojey płci, której
nadużycie tyle majątków i zdrowia zniszczyło i zniszcza.
Konsumpcya trunków jest znaczna; samey okowity
rachuje się rocznie 800,000, piwa zaś do 300,000 be-
=czek. Szynkownie, których jest do 1300, jak handle win.
=ne, zawsze są gościami napełnione. Kawa, a od lat
14 także herbata, nie tylko w wyższych, ale pierwsza
też i w niższych stanach dosyć weszła w zwyczaj.

III Ludność, i charakter mieszkańców.

Warszawa, która wraz z Pragą w roku 1806 mało co nad
70,000 mieszkańców liczyła, miała ich podług ostatniego obli-
=czenia w roku 1828 136,724 oprócz garnizonu; żydów w owey
liczbie zawartych było 30,459. Ludności jey rok w rok wzrasta,
jak następujący wykaz udowadnia.

w roku	chrześcian	żydów	razem
1816	65 441.	15579.	81020.
1817.	69 871.	18 491.	88362.
1818.	75.000	21 404.	96 404.
1819.	77.106.	21 836.	98 942.

w roku	chrześcian	żydow	razem.
1820.	78356.	21982.	100,338.
1821.	83050.	22399.	105,449.
1822.	86141.	26115.	112,256.
1823	90381.	26903.	117,284.
1824	—	—	129,867.
1825.	—	—	126,433.
1826	—	—	128,052
1827.	—	—	131,465.
1828.	106,265	30,459.	136,724.

Ludności te składają władze najwyższe rządowe i sądowe Królestwa; władze naczelne i sądy województwa mazowieckiego, oraz miejskie, z licznem gronem do nich przyjwiązanych urzędników; nie mniey liczny sztab Jeneralny i biora wojskowe; wiele majętnych obywateli stale w stolicy mających mieszkanie; naczelnictwo Duchowieństwa i wielu Księży; stan nauczycielski i młodzież nauk się poświęcająca; lekarze, aptekarze, Kupcy, fabrykanci, artyści, rzemieślnicy ze swemi czeladnikami, sługami, wyrobnicy, a nareszcie żydzi, którzy jak powyższy wykaz dowodzi, prawie czwartą część ludności wynoszą i więcey jeszcze niż Chrześcianie się pomnażają: bo w przeciągu lat 13, liczba ich się podwoiła, gdy ludność chrześciańska tylko o $^2/_3$ się powiększyła.

Sposób życia według stanu bywa różny. W wyższym stanie prawie jest taki, jak w innych krajach. Jednak wyznać należy, że chociaż u nas zbytki są znane, nie są jednak tak upowszechnione, nie tak daleko posunięte, jak w wielkich stolicach Europy, mianowicie w Paryżu i Londynie. Aż do przybycia wojsk Francuzkich godzina druga, była

obiadowa powszechnie, od tego zaś czasu, jur to dla zatrudnień biórowych, jur też dla Dobrego tonu, zasiada się do obiadu po godzinie 4tey, a najpoźniey o 5tey. Nie byłoby to szkodliwe zdrowiu, gdyby taki późny obiad zastępował razem i Kolacyą, ale kiedy, jak to najczęściey bywa, w południe jeść się zwykło śniadanie złożone z potraw mięsnych, którego do godziny obiadowey zupełnie się nie strawiło, a znowu o 11ty w nocy Kolacyą, to wtedy skutki przedrażnienia organów trawienia, a mianowicie wezbrania krwi w naczyniach podbrzusznych, i wszelkie stąd wynikające dolegliwości, o których poźniey mowa będzie, koniecznie nastąpić muszą. Jeszcze zupełnie u nas w wyższych stanach nie obrócono nocy w dzień i dnia w noc, gdyż powszechnie zaraz po północy zabawy wieczorne się kończą, i tylko podczas Karnawału do 3ciey lub 4ey zrana trwają, i tak, że liczba Dam, które do południa w łóżku zostają, jest nader mała. Średni stan żyje dobrze, lecz w powszechności dość skromnie, tylko że coraz więcey nałóg do napojów rozpalających, likworów, wina, ponczu, tęgiego piwa, tak wyszedł powszechniey u teraźniejszey młodzieży, i u statecznieyszych ojców familii postrugać się daje. Zręczny i pracowity rzemieślnik powszechnie ma się dobrze, i nie mało między niemi jest majętnych: żyją dobrze, a rozrywkę najpospolitszą znajdują przy szklance piwa. Prosty lud w jedzeniu skromnym bywa, lecz w tey klasie nałóg do gorzałki jest nader częsty. Najpospolitszym zaś jest pijaństwo w liczney klasie służących, którzy wraz z wyrobnikami najwięcey napełniają ogromną ilość szynkowni. Ludzie takowi po wsiach czasu znajdują się

się, przy szklance piwa, w niskim nader stopniu ukształ=
=cenia umysłowego, a poczciwy i trzeźwy służący, jako też
pracowity i trzeźwy wyrobnik są bardzo rzadkiemi. Sied=
=miotygodniowy post, który od lat kilka znowu ściśley jest zacho=
=wany niż przedtém, właśnie w téy klassie nie zostaje bez
wpływu na zdrowie. Przestaiąc na kluskach, grochu, kartoflach,
grubey kaszy, kapuście i.t.p. olejem okraszonych, szcze=
=golniey płeć żeńska i dzieci, z tych skutków z tak niestraw=
=nych pokarmów doświadczaią. Temu z temu stare śledzie i
wódka nie przeszkadzaią, które tém jest dotkliwsze, że
post ten wypada w porę roku zazwyczaj wilgotno zimną,
i u nas najwięcey w choroby obfitującą. Stąd u dzieci, naj=
=więcey, téy klassy ludzi, suchoty brzuszne (atrophia), po=
=gorszenie rozmaitych cierpień skrofulicznych, biegunki
nieuleczone i.t.d. u starszych, mianowicie kobiet, niestrawność,
strata apetytu, hysteria i inne cierpienia, z uszkodzoney
czynności organów brzusznych, które nieraz się stają wie=
=żnych i nieuleczonych chorób chronicznych przyczyną. Szko=
=dliwość tego postu powiększa, a czasem dopiero rozwija nad=
=użyte święcone wielkanocne, gdyż długą privacyą prosty
człowiek teraz nagradza, pożywaniem twardey tłustey
szynki, kiełbas, twardo ugotowanych jay, ciasta i.t.d.
polewając je należycie gorzałką.

Żydzi, mimo niektórych urządzeń teraznieyszego
rządu dla poprawienia ich cywilizacyi i moralności,
wystawiają ciągle u nas więcey szkodliwą niż pożyteczną
klassę mieszkańców, a zasługuią tém więcey na za=

zastanowienie się nad tem, że ich liczba coraz się powiększa. Cztery piąte części z pomiędzy nich żyją z szachierstwa i oszu-
„stwa, z szynku; z pokupu i ukrywania skradzionych rzeczy: przez to się przyczyniają najwięcej do zepsucia moralności i nie-
„pomyślnego bytu prostego ludu. Ledwo piąta część trudni się go-
dziwym handlem i rzemiosłem. Rzemiosła, które obierają, są powszechnie takie; które nie wymagają znacznej pracy fizycznéj, a tak znajdziemy je między niemi, tylko krawców, kuśnierzów, pasamoników, blacharzy, kotlarzy, którzy się tylko naprawianiem i pobielaniem miedzianych naczyń zatrudnia-
ją, złotników, zegarmistrów i. t. p. W ostatnich dopiéro latach, a to pewnie dla szerzącej się nędzy, gdy im po części zrodła do handlu odjęto, widzieliśmy robotników tego narodu przy brukowaniu, przy robieniu dróg bitych i przy budowlach. Sposób życia większej części przewyższa wszelkie wyobrażenie. Chociaż za czasami teraźniejszego rządu, jak niejak dawniéj całéy do pięci familii w jednéy niewielkiéy izbie skupionemi bywają, i tylko jedna się na mieście, jednak zdarza się po części z pod takowego uprzątnienia się usuwać, i przy zwyczajnie znacznéy liczbie członków ich familii, zawsze jednak za wiele osób bywa skupionych w szczupłem mieyscu; gdzie w największym nieczystości, w zepsutym powietrzu przepędzają swoje życie. Większa część ich nieżna, oprócz w dzień Szabasu, innych pokarmów: jak chleb, cebule, czosnek, stare śledzie, odwar cichorii, którą kawą nazywają, piwo i wodkę, którą nawet dzieciom przy piersiach udzielają, lecz nie łatwo aż do pięci-

nadużywają. Takowych pokarmów wyziewy, powietrze z nieprze=
=wietrzanych mieszkań, nieochędożna bielizna, ich narodowy czar=
=ny, wyjąwszy w dni szabaszowe i święta, póki się nie rozsypie,
nie odmieniany ubiór; udzielają tym ludziom właściwą atmosferę,
po któréy w znaczney odległości już czuć ich można. — Nieprzy=
=zwoitości te w całem swoiem znaczeniu, w prawdzie w uboższéy
Klassie tylko się znajdują, jednak nawet majętnieysi, z nielicz=
=nemi wyjątkami po większey części je odziebą. Z powyższych przy=
=czyn śmiertelność między dziećmi żydowskiemi bywa nader wielka,
a liczba skrofulicznych z nabrzmiałemi gruczołami, zapalenie oczu
cierpiących, świerzbą, parchami, wrzodami i rozmaitemi wy=
=rzutami okrytych, jest nader wielka; gorączki z petociami, skom=
=plikowane, z glistami, w każdem wieku dość częste bywają,
a świerzba jest ich stałą i powszechną chorobą.

Liczba ślubów coraz u nas się zmnieysza, co kiedy z jedney
strony wskazuje coraz powiększaiącą się trudność wyżywienia fa=
=milii, razem też daje obawę coraz pogorszaiącey się moralno=
=ści, było albowiem zaślubionych.

W roku	1815 —	1816 —	1817 —	1818 —	1819 —
Par	1232 —	1346. —	1259 —	1175 —	1375. —
W roku	1820 —	1821 —	1822 —	1823 —	1824 —
Par.	1243 —	1269 —	1196. —	1001 —	1216. —
W roku	1825 —	1826 —	1827 —	1828 —	
Par	1360 —	1366 —	1506. —	1305 —	

Co w sto=
=sunku do coraz powiększaiącey się ludności uważając, oka=
=zuje się; że kiedy w roku 1816 jeszcze na 6257 osob przy=
padała jedna para zaślubionych, w ostatnich latach sto=
sunek

ten był jak 1 do 104. Małżeństwa u nas bywają pospolicie bardzo płodne. Nieprawnie urodzonych jest dosyć, jednak nie w takiey ilości, jak w innych stolicach. Dzieciobóystwa są rzadkie, co przypisać należy łatwości pozbywania się dzieci przez oddanie do domo podrzutków.

IV. Śmiertelność między mieszkańcami, i choroby panujące.

Com wyżey wyraził o dogodnem dla zdrowia położeniu i zabudowaniu, jako też o klimacie Warszawy, doświadczenie zupełnie potwierdza. — Wiele osób wszystkich stanów dosięga naystarszego wieku, a stoletnie osoby u nas nie są rzadkie. Wiele osób wszystkich stanów dosięga naystarszego wieku, a stoletnie osoby u nas nie są rzadkie. W roku 1804 umarł Garnczyński mający lat 117, którego originalną metrykę w moich rękach miałem, i który pewnie do starszego wieku jeszcze byłby doszedł, gdyby nie febra Katarowa, (influenza) która w roku 1800 całą Europę nawiedzała, tak mocno go dotknęła, że sędziwy starzec bez wszelkiey pomocy lekarskiey przezwyciężył w prawdzie chorobę, lecz dawnieyszey czerstwości więcey nie odzyskał. W podobnym wieku umarł przed lat 15 Narocki, któremu Napoleon pensyą był naznaczył, jedynie dla wieku jego. Liczba urodzonych, która dawniey zawsze przewyższała zmarłych, od roku 1817, wyjąwszy rok 1824, ciągle w mniey pocieszającym stosunku się okazała.

W roku 1801	urodziło się	umarło	więcey lub mniey
1801	2704	2041	" 663.
1802	2805	2619	" 186
1803	2886	2638	" 248.
1815	3633	3130	" 503.

W roku	urodziło się	umarło	więcey lub mniey.
1816 —	3833 —	3244 —	" — 589.
1817. —	3642 —	3546. —	" — 96
1818 —	3543 —	4312 —	769. — —
1819 —	3762 —	4980 —	1218 — —
1820 —	3864 —	4236 —	372 — —
1821 —	3957 —	4133 —	176 — —
1822 —	4655 —	5562 —	907 — —
1823 —	4516 —	4912 —	396 — —
1824. —	4793 —	4671 —	" — 122
1825 —	4727 —	5012 —	285 — —
1826. —	4788. —	4997 —	209 — —
1827 —	5506 —	5593 —	87 — —
1828 —	5468 —	6570 —	1102 — —

Tak niepomyślny stosunek pomoru do nowonarodzonych zasługuie na tém większe zastanowienie, gdy 1. oprócz licznych biegunek i dysenteryi w latach 1826 i 1827, które jednak po większey części tylko przez niedbalstwo stały się śmiertelnemi, nie panowała od roku 1813 żadna mordercza epidemia. 2. Od czasu zaprowadzenia wakcynacyi w mnieyszych stolicach, w Londynie i Paryżu, rok w rok liczba urodzonych przewyższa umarłych, dla czego u nas przy zdrowem położeniu i zabudowaniu ten stosunek tak niepomyślny? 3. Kiedy między chrześcianami tey stolicy śmiertelność tak znaczna, czemu między żydami stosunek pomyślniyszy? Bo w zeszłym roku urodziło się ich 1451, a umarło tylko 1049, więc liczba urodzonych przewyższa liczbę umarłych o 372, to jest o więcey jak 1/4, kiedy między chrześcianami urodziło się tylko

4016, a umarło 5530, więc 1514 więcej niż się urodziło. Zważając dalszy stosunek umarłych do ludności okazuje się, że między Chrześcianami umarło w roku 1828 z 19 1/5 jeden, co przewyższa śmiertelność najniezdrowszych miast, mianowicie Amsterdamu, gdzie umiera jeden z 21, a między żydami umarł w tym czasie tylko jeden z 29. 1/26. Poszukając przyczyny tey ogromney śmiertelności między Chrześcianami, a zważając na pomyślny stosunek do nowo narodzonych między żydami, uderza odrazu ta okoliczność: że owey przyczyny w położeniu miasta szukać nie potrzeba, ale dla czego ten stosunek między żydami jest dwakroć pomyślniejszy niż między Chrześcianami; a to mimo że mieszkają skupieni w ciasnych nie wietrzonych stancyach, żyją nędznie i w największem nieschludzie? Podług mego zdania, przyczynia się do tego naprzód liczba urodzonych: która w stosunku do ludności, jest u żydów znacznie większa, jak u chrześcian: bo kiedy z tych w ostatnim roku ten stosunek był 26 1/2 był on u żydów jak 1. 20; powtóre, że zwyczaj pijaństwa u żydów prawie nie jest znanym; potrzecie i pryncypalnie; że każdy nawet najuboższy żyd ma pomoc lekarską, a to, albo w dobrze urządzonym szpitalu, lub w swojey stancyi, i że nietylko pomoc jest gotowa, ale żydzi prosty i nędzny żyd szuka. Przeciwnie u nas prosty lud jenere albo jest zamało oświeconym, żeby szukał pomocy lekarskiey, i woli się ratować z swemi domowemi, nie raz zabobonami, i często szkodliwemi środkami, albo jest niedbały, lub też lęka się wydatków na lekarza i lekarstwo. Szpitale zaś, mimo że są na ludność miasta

nie wystarczające, są jeszcze i trzeba przyznać, że dość sprawiedliwie, tak źle reputowane: że tylko ostatnia nędza biednego chorego tam zagląda, i że one są więcej przytułkiem próżniaków, niż istotnie pomocy lekarskiej szukających i potrzebujących; a ratunku w domu biédny u nas jeszcze nie znajduje, bo to co Towarzystwo Dobroczynności czyni, jest w stosunku do ilości potrzebujących; a ratunku w domu biédny u nas jeszcze nie znajduje, bo to co Towarzystwo Dobroczynności czyni, jest w stosunku do ilości pomocy potrzebujących, jeszcze mało znaczém. Największą zaś przyczyną tak przeważającej liczby umarłych jest wielka śmiertelność między dziećmi; oprócz to z niedozoru i złego pożywienia śmiertelność między matemi dziećmi prostych ludzi bywa zawsze wielka, jeszcze w ostatnich trzech latach, a szczególniéj w zeszłym, panowały choroby dziecinne; odra, szkarlatyna, kokluszpawet ospa prawdziwa. Te epidemie, mimo że były łagodne, jednak czyste prze gorące utrzymanie i rozpalające środki, jak n.p. miód, który u ludu jest pospolitym środkiem w gorączkach wyrzutowych, stają się tak w swym biegu, jak w swych następstwach śmiertelnemi. Temu tylko oświecenie ludu zaradzić potrafi.

W powszechności mordercze epidemie prawie u nas nie są znane. W roku 1800 panowała febra katarowa (influenza zwana): która powstając w Bucharyi w okolicy Kiachty, od czasu do czasu całą Europę odwiedzać zwykła, w tym razem po upłynieniu lat 18 (od roku 1782) się zjawiła,

gdy

gdy jéy dotąd po 29 latach jeszcze niema. Chorobatta nie=
=wątpliwie zaraźliwa, z właściwego miejscowego miasma swóy
początek bierze, a poźniéy w organizmie ludzkim jad zaraźliwy
(contagium) utworzy, który jak doświadczono, nawet zwierzętom
domowym, mianowicie prosiom i kotom się udziela. Zaraźli=
=wość téy choroby w rozprawie w dzienniku lekarskim przez
St. Hufelanda wydanym umieszczonéj, dowiodłem, co z tego
względu jest ważnem: że choroba przez się nie łatwo niebezpie=
=czna, takowa jednak często się staje starcom i osobom nadwe=
=rężone płuca mającym, których wtedy ochraniać należy.

W roku 1794 po bitwie za Pragą i w samém tém przedmie=
=ściu oraz w roku 1813 panował typhus bellicus, który
wszczął się w lazaretach wojskowych, i ztąd także po mie=
=ście się rozszerzył. Jednak obiedwie ostatnie epidemie, które
nam wspólne były z tylu miastami w Niemczech,
przez obce wojska nawiedzanemi nie zabrały tylu ofiar
jak w tychże, a mianowicie żaden lekarz cywilny jéy ofia=
=rą nie padł. Ospa, która od czasu wprowadzenia wakcy=
=ny coraz rzadszą bywała, a nareszcie prawie przez lat
dziesięć wcale się nie była pokazała, rozniosła się w ostat=
=nich dwóch latach, i zabrała, i zabiéra gdzie niegdzie
dzieci, w skutku niedbalstwa ich rodziców, którzy im
dobrodziejstwa Wakcynacyi nie udzielili, lub też nieraz,
dla tego niedostatecznego wykonania. Zdarzyło się u
nas, jak wszędzie, kilka przypadków, gdzie dzieci,
podług wszelkiego podobieństwa do prawdy, z zu=
pełnym skutkiem wakcynowane, zarazone

były

były od ospy, ale jednak z ukończeniem pomyślném; częściey zaś okazała się od angielskich lekarzy tak nazwana ospa modifikowana (variolold), która nie wzbudzaiąc znacz„nych ogolnych cierpien, a mianowicie żadney gorączki z ropienia (febris secundaria), jednak wydała wyrzut dość liczny i więcey wykształcony, niż zwyczajna ospa wietrzna. Skarlatyna i odra prawie wrok wrok u nas mniey więcey pa„nują, a po odrze pospolicie następuie kaszel konwulsyiny, kokelusz zwany (tussis ferina, pertussis.) Odra prawie bez wyjątku bywa łagodną, a tylko w szczegolnych przypad„kach, przez dawanie rozpalaiących środków w pierwszém, lub niedozór w ostatnim stanowisku, staje się niebezpieczną, zrządzając chorobę płucną. Skarlatyna, mimo to że naj„częściey bywa prostą i łagodną, jednak tak w swoim biegu nieraz okazuje właściwą sobie złośliwość, albo przez sa„mą moc choroby i cierpienie mózgu, albo też przez rozwi„janie niepomyślnego zapalenia gardła i nabrzmienie gruczołów szyi, a częściey jeszcze w swych następstwach, zrządzając albo nabrzmienie wodne, albo też niepomyślną metastasis. Jeżeli nieraz takowe przypadki są skut„kiem gwałtowney choroby, nayczęściey jednak zda„rzaią się one w skutku zbyt gorącego utrzymywa„nia chorych dzieci i niedopilnowania stanowiska przesilenia. Zapalenie krtani i kanału oddechowe„go, croup, dawniey dość często, przez lat ośm rzad„sze bywało, ale w ostatnich dwóch latach na no„wo liczniey się okazało; dość często między dziećmi zapalenie mózgu, a stąd wylanie wody w komórkach

jego (hydrops cerebri acutus) się zdarza.

Co do innych chorób gorączkowych, bywają u nas te same, jak podobno wszędzie, gdzie oprócz wpływów ogólnych atmosferycznych, inne szkodliwe miejscowe nie działają. Jak podług mniey więcey sprzyjającey pogody, spotykamy w zimie i na wiosnę zapalenia gardła i płuc, a w czasie wiosennym, zwłaszcza gdy nagłe ciepło po mrozach, a potém na nowo wilgotne zimno następuje, febry opuszczające, trzydniowe i podwojone trzeciodniowe; bywają lat kilka po sobie, (jak teraz już trzeci rok) w których febry są nader liczne, a znowu kilka innych, jak właśnie to przed teraźniejszą trzy lata trwająca epidemia było, gdzie są nader rzadkie. Wśród lata cholera i biegunki, a przy końcu lata i wjesieni bywają Dysenterye, które tym bywają liczniejsze, im upały letnie były większe: co lata 1826 i 1827 roku na nowo udowodniły. Febry Katarowe i Kaszle do zapalenia płuc zbliżające się, oraz rumatyzmy i gorączki reumatyczne, najwięcey na wiosnę i w jesieni okazują się. Gorączki żółciowe i nerwowe, gdzie niegdzie okazują się, mianowicie na Szulcu i między biedném ludem, lecz nigdy tak licznie, żeby to epidemią nazwać można. Gorączka połonic (peritonitis puerperalis) bywa u nas rzadka i sporadyczna, raz tylko w roku 1811 panująca i zaraźliwa się okazała w instytucie babienia.

Chociaż choroby w skutku wpływów atmosferycznych i miejscowych powstające i podług powyższego opisania

opisania, nie są u nas liczne i złośliwe, tém więcey, nabyte przez rozmaite wykroczenie dyetyczne, chronicz„ „ne choroby dręczą tak chorujących jak i lekarze. Skro„ „fuły czystemi bywają, szczególniey w niższey Klassie ludu, jednak zupełne wykształcenie tey Kachexyi, zwłaszcza rozszerzenia po Kościach, nie często się wydarza. Onanizm od młodzieży szkoły odwiedzającey dosyć znacznie prak„ „tykowany, jednak rzadko kiedy do tego stopnia, żeby zostawiał nieodwelowane uszkodzenie umysłu i organizmu, lub zrządzał nieuleczone suchoty. (tabes dorsalis) Młodzież męzka powszechnie podlega zarażeniu syfilitycznemu, którego złe skutki często do najpoźnieyszego wieku trwają, i na potomstwo swoj nie„ „szczęśliwy wpływ wywieraią. Wiek doyrzały doświadcza wszelkich skutków z rozmaitych zbytków, tak w używaniu ko„ „biet, jak w napoiach i pokarmach. Jeżeli grube pijaństwo w wyższych stanach prawie zupełnie ustało, za to inna wada w zachowaniu dyetycznem powstała, która tém jest szkodliwsza: że codzień się ponawia; jest to codzienne, w mnieyszey wprawdzie ilości, lecz regularne używanie mocnych napoiów od rana do wieczora, do którego już młodzież przy„ „wyka, i co się w dojrzalszem wieku, nie zawsze z umiar„ „kowaniem kontynuie. Po zwyczajnym śniadaniu z ka„ „wy tęgiey, następuie w parę godzin drugie z bifsztiku, pieczeni, zrazów, lub t. p; przy którem się wypija pół do całey butelki wina, lub butelka porteru, a nieraz i więcey, przed obiadem połyka się kieliszek lik„ „wora

następnie zjada się objad, po większey części z mięsnych potraw, do
„których pieprzu, bulionu i rozmaitych przypraw nieszczędzono,
wypija się dosyć wina, i często nie jednego tylko gatunku, oraz porteru,
lub tęgiego krajowego piwa; po obiedzie kawa czarna z rumem, a
po niey jeszcze kieliszek likworu; w parę godzin późniey herbata,
a późnem wieczorem następuie kolacya, przy którey znowu wi„
„no się pije, nieraz zaś jeszcze poncz przed rozchodzeniem się, nar„
„wark ten codzienny kończy. Tak więc człowiek, który, jak mówią,
dobrze żyje, znajduje się w ciągłym stanie gorączkowym, który po nie„
„spokojnym śnie w rannych zaledwie godzinach, na krótki czas ustaje.
Jeżeli przy takim życiu rozmaite zboczenia od stanu zdrowia
następują, mniey dziwić się możemy, jak temu, że organizm
ludzi dość często te szkodliwości długo znosi, bez zupełnego swego
zniszczenia. Jeżeli tak zbytkowe życie, jak dopiero opisałem, nie
jest powszechnym, jednak przyznać należy, że jest dość częstem,
i że sposób życia w wyższych stanach w powszechności jest
zbyt rozpalaiącym i drażniącym, sprawując codziennie
mocne systematu artyryalnego: skąd powszechnie cierpienia
hemorroidalne, poźniey hypochondria, a według rozmaitego
przysposobienia u jednych wady serca, angina pectoris,
asthma, u drugich wady wątroby i systematu żółciowego, jako
to stwardnienie, zapalenie chroniczne, utworzenie kamieni żółcio„
„wych; u innych znowu kamienie nerkowe, wodna puchlina,
rozmaite cierpienia pęcherza urynowego, a w nayłagodniey„
„szym przypadku, arthritis articulationum czyli podagra,
gonagra i chiragra następują. — Pospolicie wady dyetycz„
ne

dyetyczne nie na jedzeniu i piciu się kończą, ale z niemi się łączą jeszcze zbytki płciowe, wykroczenia dotyczące się ruchu i odpo=czynku, czasem te skutki zbytniey pracy umysłowéj, a nie rzadko szkodliwość zabaw, między któremi gra w karty ze znaczną stawką, nie tylko przez długie siedzenie, ale jeszcze przez wzruszenie namięt=nosci nowey szkodliwości dodaje. Jeżeli tym sposobem osoby wyższego stanu systematycznie zdrowie swoje niszczą, lud prosty jedynie pijaństwem, a mianowicie nadużyciem gorzałki sobie szkodzi, lecz chociaż tu nie jeden, co do słowa, się dopije, jednak wy=kroczenia podobne nie są znowu tak powszechnemi, i dzieją się więcey wyrywkami; skąd pochodzi, że osobóm wyższego stanu zaw=sze coś brakuje, i bez wyjątku prawie, lekarzom uszy suszą, pro=sty zaś lud w powszechności używa czerstwego i dobrego zdrowia. Płeć żeńska w wyższych stanach pospolicie jest nader skromną w jedzeniu i piciu, i więcey łakomstwa niż żarłoctwa tu spotkać można, lecz i ona nie jest wolna od licznych wad dyetycznych, któ=re ją pozbawiają pożądanego zdrowia. Gorejąca czułość systematu nerwowego jest najpospolitszą, a pochodzi tak z wychowania pierw=szey młodości, gdzie więcey się zważa na wykształcenie umysłu i talentów, jak na wzmocnienie ciała. Do tego się przyłączają po wy=kształceniu panienki, wszelkie wady pożycia wielkiego świata, ba=wienia się późno w Noc, a spania do białego dnia; to już ciągłe sie=dzenie, i znowu tańczenie bez odpoczynku, ubiór mocno ściskający ciało, i nie stosowny do pory roku, czytanie rozczulających ro=mansów, odwiedzanie teatru, i rozczulanie się w tragedyach, rozmaite namiętności, i sprzeciwiania się rządom i. t. d.

W tych

W tych wykroczeniach, prowadzących do osłabienia systematu nerwowego, prawie wszystkie dolegliwości tyče płci mają swoje źródło, mianowicie rozmaite spazmy, upławy białe, wady menstruacyi, która bywa bolesna, albo zbyt rzadka, za rzadka, albo obfitująca i. t. d.; reumatyzmy, suchoty. Ta ostatnia choroba — jak po wszystkich wielkich miastach, tak i u nas jest częsta, a większa część młodzieży, która w kwiecie życia gaśnie, jéj staje się ofiarą. Pomimo że nie posiadamy tabelli wyznaczających rodzaj chorób rocznie w mieście zmarłych, jednak podług własnego doświadczenia twierdzić mogę, że w stosunku do ludności, u nas daleko mniéj z tey choroby umiéra, jak n.p. w Wiedniu, Berlinie i Londynie. — Suchoty skrofuliczne u nas nie są liczne, co z resztą zależy wiele od pogody wiosennéj; jeżeli w marcu i kwietniu, jak to często się zdarza, panują ciągle wiatry suche wschodowe i północno-wschodowe, z pewnością wtedy przeprowadzić można wiele suchot w jesieni i zimie następnéj, a to z zaniedbanego kaszlu katarowego, czyli lekkiego stanu zapalnego kanałów oddechowych, mianowicie w osobach usposobionych. Jeżeli ta przyczyna młodzieńców wszelkiego stanu dotykać może, jednak najwięcéj swój skutek wywiéra na osobach średniego i niższego stanu, gdzie zaniedbanie i nieszukanie właściwego ratunku, najczęściéj ma miejsce. Rak macicy i piersiowy dość często się zdarza, a to we wszystkich stanach, u mężatek i niezamężnych, w takich co rodziły, jako też i nie płodnych, a nie raz w osobach, które pewnie nie dały do tego powodu przez życie rozwiązłe. Także raka kiszki chodowéy, w formie jaką H. Reil opisuje, zdarzyło mi się

nie

nieraz widzieć w osobach obojey płci i rozmaitego stanu, oraz w przypadkach, gdzie w sposobie życia żadney przyczyny wynaleść nie można było. Wrzody na nogach były dawniey w osobach niższego stanu obojey płci nader czyste, teraz zdają się być bardzo zmnieyszone. Co się tyczy Kołtuna, świat uczony zna moje zdanie o tém zjawieniu, z rozprawy w roku 1812 napisaney i w tom. X. Roczników Tow. Prz. Nauk umieszczonej, którego dotąd nie miałem powodu zmienić, i które przez dodatkową rozprawę, czytaną na sessyi towarzystwa lekarskiego, potwierdziłem.

Największa śmiertelność panuie między niemówlętami prostego ludu. Nie mało ich pada ofiarą chrztu w kościołach w porze zimowej, poźniey zastajemy u nich wszelkie formy kachexyi i skrofulicznej; ale jeżeli dosyć tych dzieci umiera z zaniedbanych pospolitych chorób dziecinnych, skarlatyny, odry, z kokluszu, a nie jedno jeszcze z ospy, naywięcey jednak pada ofiarą nieprzyzwoitego utrzymywania w pierwszych latach życia, gdzie przez niestosowne pokarmy i nieochędóstwo utworzone suchoty, je z tego świata sprzątają.

Pozostające rozdziały o szpitalach, o instytutach lekarskich naukowych, o lekarzach i aptekach, późniey wypracować zamyślam.

Dnia 20. maja 1829 roku. Wolff.

PRZYMÓWKA SK.

Wilhelma Maleza med. i chir. Doktora, jako nowo obranego członka, tudzież pochwała ś.p. Czekierskiego. z Roczników Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk Tom. XXI. 1830. w Warszawie wydane. Karta 21.

Pierwszy raz w téy świątyni nauk mając przemowić do was mężowie, którzy składacie towarzystwo opieką Króla zaszczycone, winienem przed wszystkiem złożyć podziękowanie za zaszczyt, który odbieram, przyjęty do waszego grona. Nie tylko mojey, lecz i Kolegów moich, których ten sam spotyka zaszczyt, mam być przez ich polecenie, tłómaczem wdzięczności. Lecz zdolny tylko dzielić ich uczucie, nie potrafię własnemu i włożonemu obowiązkowi uczynić zadosyć. Co do mnie, jestem przekonany, że nie względami na moje zasługi byliście powodowani w waszym wyborze, co do Kolegów, i ci podzielą moje przekonanie, gdy spojrzą na niezmierny zawód uczonego. Chcieliście bez wątpienia tylko ożywić nas miłością usilnieyszey pracy i podać sposobność zasłużenia sobie na pamięć przyszłości. Znając wysoką cenę Nauk, widząc, że one są źródłem sławy i potęgi ludów, a rozkoszą tych, którzy im się oddają mamy za chlubne dla nas to wydarzenie, przez które dzieci nadal będziemy prace z mężami, którzy tyle nabyli prawa do wdzięczności narodowey. Dzień, w którym takiego zaszczytu dostępujemy, będzie dla nas zawsze pamiętnym. Pracować w zawodzie naukowym, i z takiey pracy szukać pożytku dla współziom-

Kóm

wspołziomków, będzie odtąd tém swiętszą dla nas powinnością.

Lecz głos mój mam jeszcze podnieść z waszego polecenia na uczczenie pamiątki Józefa Czekierskiego. Chętnie podeymuję się tego obowiązku, aczkolwiek przechodzącego siły moje, bo go uważam za dług mojey dla tego męża wdzięczności. Nie ukrywam wszakże, że smutkiem przeięty wziąłem się do rzeczy, która odnawia we mnie żal dotąd nie utulony ze zgonu szanownego nauczyciela i najlepszego z przyjaciół. Rozwodzić się nad wielkością straty, jaką poniosła Polska, nie jest tu miejsce, wszyscy swiadkami byliśmy smutnego wrażenia, jakie uczynił zgon tego lekarza. Nie równie bolesnieysze jest wspomienie, ileby wsławiony ten mąż mógł był zrobić dla sztuki, gdyby nielitościwa smierć nie była nam go zawcześnie wydarła. Tak zaiste, zaginął z nim razem prawdziwy skarb najszacownieyszych wiadomości i doświadczeń lekarskich, których człowiek tylko mozolnie i z wiekiem nabywa; smiało wyrzekam, że zaginął, bo tylko małą ich cząstkę zostawił potomności w pismach, o których niżey będzie wzmianka. Krotki rys niezmordowanie czynnego życia stanie za najlepszą pochwałę.

Zrodzony w Warszawie dnia 19 Marca 1777 roku ze Stanisława i Agnieszki z Wrócinskich małżonków Czekierskich, pierwsze wychowanie wziął w domu rodzicielskim. Ojciec jego tuteyszy obywatel i chirurg, spostrzegłszy w małey jeszcze dziecinie dowcip nad wiek, chcąc, by przy zbytniey temperamentu żywości, więcey

a niżeli być mogło przy domowych roztargnieniach, Korzy„
„stał z pobieranych nauk, oddał do szkół X. X. Pijarow w
Górze Kalwaryi, zaszczytnie w owych czasiech odznacza„
„jących się doborem nauczycieli. W piętnastym roku życia wró„
„cił do domu rodzicielskiego, skończywszy szkoły, w tym wła„
„śnie czasie, kiedy kilku lekarzy stolicy i nauką i zna„
„czeniem celujących, ożywionych duchem prawdziwego oby„
„watelstwa, postanowiło założyć szkołę chirurgiczną niższą
dla zaopatrzenia mające organizować się wojsko w
zdatnych urzędników zdrowia. Nie długo namyślał się
Czekierski, a poszedłszy za wrodzoną, że tak powiem
skłonnością należał do pierwszych uczniów, szukających
w tey szkole nauki. Epoka ta była dla niego stanowczą,
bo aczkolwiek wykładaną tylko anatomią, niższą chirur-
gię i niektóre wiadomości lekarskie w bliższym z nią
związku zostające, tyle jednak w nich zasmakował i po-
stąpił, że już po dwuletnim kursie w roku 1794, kie„
„dy przewodniczący zakładowi nawałem zatrudnień przy„
„ciśnieni, byli zniewoleni wstrzymać dalsze prelekcye,
Czekierski jako kompaniczny chirurg, czynnie zaczął
dopomagać po szpitalach swoim nauczycielom. Dowiódł
ón w tém pierwszym na widok publiczny wystąpienia,
jak gruntowne powziął wiadomości w owey chirurgiczney
szkole. Już w ten czas przenikliwy dowcip i zdrowy
„rozsądek, które ciągle towarzyszyły wszystkim jego
czynnościom, wyniosły go nad kolegów i ziednały przy-
chylność przełożonych. Krótko ale użytecznie zay-
„mował

zaymował się poruczonemi sobie obowiązkami; w krótce albowiem zamknięte zostały szpitale, a tak młodzi chirurgowie rozeszli się po całym kraju, poprzestawszy na nabytych w szkole początkowych wiadomosciach teoretycznych i na praktyce kilkomiesięczney po szpitalach. Nie na tym przestaje Czekierski. Hoynie od natury uposażony w przy-
„mioty zapowiadaiące wielkiego lekarza, poznał niedostatecz-
„ność wiadomosci swoich i postanowił daley uczyć się, aby o tyle, o ile można zbliżyć się do dostępney człowiekowi dosko-
„nałosci. Ojciec lubo nie bardzo zasobny, przedsięwziął wszelkiemi wspierać go siły, a tak Czekierski choć ze szczupłym funduszem, ale z mocnem przedsięwzięciem z walczenia wszelkich przeciwnosci losu, puscił się do Berlina, gdzie w prawdzie nie było jeszcze porządnie uor-
„ganizowanego universytetu, ale za to był wydział aka-
„demiczny lekarski, który mając professorów znanych w uczonym swiecie, wiele już był wydał ludzi zdatnych. Zbio-
„ry naukowe wszelkiego rodzaju, mianowicie zaś — mu-
„zeum anatomiczne Waltera, łatwość odwiedzania szpi-
„tali pod okiem najbieglejszych lekarzy, otworzyły nowe pole dla chciwego wiadomosci, i prędko obcymującego Cze-
„kierskiego. Nie kwapił się też Czekierski do domu, ale szczu-
„płe tylko z tamtąd przeznaczone mając fundusze, współ-
„kolegom udzielał wiadomosci już przez siebie gruntownie nabytych, a tak stało się, że mógł skończyć zawód, który sobie był obrał, mógł do Frankfortu nad Odrą udawszy

się

się, pozyskać stopień Doktora Medycyny, chirurgii i akusze-
ryi. Miło mnie było w siedmnaście lat później słyszeć z ust tegoż
samego Professora, a ówczesnego Rektora Uniwersytetu Frankforto-
skiego, radcy tajnego Dra: Berendsa, że już wtedy przepowiedział
doktoryzującemu się Czekierskiemu, iż ze zdatnościami swojemi wszę-
dzie gdziekolwiekby się udał, niepospolite pomiędzy lekarzami zająć może
mieysce. Jestto zapewna znakomita pochwała dla naszego rodaka, jako
pochodząca z ust męża, który i wiekiem i sławą stanął wrzędzie
weteranów lekarskich, i który w 76tym roku życia swojego nie prze-
stawał z młodzieńczą siłą i zapałem kierować instytutem klinicz-
nym tyle ważnym dla cierpiącey ludzkości, a więcey jeszcze dla dobra
poczynaiących lekarzy. Lecz Czekierski milszém dla serca swojego powo-
dowany uczuciem, bo do oyczystey tęskniąc ziemi, współziomkom niesć
swoję pomoc postanowił. Po napisaniu zatem rozprawy o ściskach,
de trismo, i po publicznem jey obronieniu wrócił jako Doktor do Berlina,
aby tam przed radą ogólną lekarską Królestwa pruskiego złożyć Examen
praktyczny pro licentia practicandi. Wszystkie prawem przepisane
formalności odbywszy, wraca nareście do Warszawy w roku 1800 i
zawód swój lekarski rozpoczyna.

W krótce staje pomiędzy pierwszymi lekarzami naszego miasta.
Nie uszło to uwagi rządu, bo niebawnie przesyła mu nominacyą
na nauczyciela akuszerek i upoważnia do założenia instytutu,
którego potrzebę dawno już pojęły uobyczajone narody, i który miał
być jednym z potężnych środków przygotowanych do pomnożenia lud-
ności. Przez lat piętnaście bez przerwy temu instytutowi prze-
wodnicząc, ów pierwszy w Warszawie położył kamień węgielny
gruntowniejszego naszych akuszerek wykształcenia. Gdyby

Gdyby tylko ta jedna była jego zasługa, jakby dostateczna była do uwiecznienia jego pamięci pomiędzy nami, bo ileż to rodzin winno swoje istnienie tej zbawiennej instytucyi! ile ocalonych matek jeszcze dziś błaga Najwyższego na samo wspomnienie ś. p. Czekierskiego! ze pomimo tych dziś już uformowanych ludzi, których on sam przy przychodzeniu na świat utrzymał przy życiu!

W epoce przypominającej nam tyle ofiar składanych na ołtarzu ojczyzny, Czekierski, pobudzany gorliwością obywatelską, należał do liczby tych, którzy najdzielniej przyłożyli się do założenia w stolicy wydziału akademicznego lekarskiego, niosąc mu w pomoc obszerne swoje wiadomości tylolatniém wzbogaconé doświadczeniem. Stało się to w roku 1808. Potrzeba tego instytutu tém była gwałtowniejsza, że owczesne Księstwo warszawskie szczupłą liczbę posiadając lekarzy, nie miało w obrębach swoich uniwersytetu, a jego wojsko składało się z młodych i śmiercią w boju pogardzających. Czekierski należał w lekarskim wydziale chirurgii i akuszeryi. On i jego współtowarzysze bezpłatnie ten rodzaj usługi dla kraju poczęli. Skarb publiczny nie był w stanie wynadgrodzić im tej ofiary. Ta jednak okoliczność nie zmniejszyła ich gorliwości. Ojczyzna Czekierskiego nie ucała, ta ubóstwa, tak wielkich wydawszy synów. Zagrzewani przykładem dostojnego prezesa Rady Wydziału lekarskiego Starzyca, uzbrojeni w wytrwałość i męztwo, potrafili pierwsi założyciele szkoły lekarskiej wszelkie przekonać trudności i przez lat kilka prawie bez pomocy rządu w kwitnącem stanie utrzymać ten instytut.

Wykładanie.

Wykładanie teoretyczne tak chirurgii, jako i akuszeryi niebytoby przyniosło wiele korzyści słuchaczom, zastosowanie teoryi do praktyki zawsze było i nigdy być nie przestanie głównem i stanowczym zdaniem sztuki lekarskiej nauczających. Czuł to dobrze Czerkiński; przekonanym zaś będąc z drugiej strony, że zbyt wielka ilość chorych rozrywa uwagę poczynających lekarzy, nie dozwalając gruntownie zastanawiać się nad szczegółowemi wypadkami, pewną tedy liczbę chorych w szpitalu. Ś.P. Rocha, któremu jako lekarzowi już wtenczas przewodniczył, postanowił oddzielać i przeznaczać dla uczniów do bliższego dozorowania i leczenia; tak utworzył klinikę wśród szpitala, który dosyć znaczną liczbę chorych przyjmując, najinteressowniejszych dostarczał wypadków. Instytut akuszeryi za czasów pruskich założony, utrzymany przez rząd Księstwa, podobnież kliniki wydziałowej położniczej postać przybrał.

Czerkiński był prawdziwym filarem praktycznych wiadomości lekarskich w swoim wydziale, a jak zręcznie prowadził i szczęśliwie kształcił młodzież, najlepszym tego dowodem to, że ta sama katedrę, którą ze stanu przez lat ośm zajmował, dzierży zaszczytnie jego uczeń. Z rozkoszą myślę o czasach, w których rozpoczynającemu zawód lekarski pierwsze wpajał tej sztuki zasady. Przychylność jego niczem niezachwiana do uczniów, szczera chęć udzielenia tego wszystkiego, co sam posiadał, dar szczęśliwy przelania tego wszystkiego, że tak rzekę, w uczniów tego, o czem mówił, a czem zwykle bywał przejęty, przymioty niepospolite i rzadko w jednej osobie połączone,

jednały mu serca wszystkich, porobiły mu z uczniów wdzięcznych przyjaciół.

Powszechnie żałowany wystąpił z wydziału na początku 1817 roku, gdy upadające siły nie dozwalały daley pozostać przy nauczycielstwie. W tymże samym roku, w którym wydział akademicki lekarski założony został, wezwał rząd ówczesny Czekierskiego do zasiadania naprzód w najwyższey dyrekcyi lekarskiey, poźniey radą ogólną zwaney, najwyższey w rzeczy lekarskiey w Kraju magistraturze. W gorliwém pełnieniu obowiązków do tey posady przywiązanych, nie dał się Czekierski nikomu wyprzedzić i do roku 1817 bez przerwy do jéy składu należał. — Przez cały ten przeciąg czasu rada ogólna lekarska była niejako wcielona do wydziału, dla tego te same osoby ją składały. Przestawszy być nauczycielem, żądał razem uwolnienia od obowiązku zasiadania w radzie lekarskiéy. Ostatnie to mieysce stawiało Czekierskiego bardzo często w styczności z lekarzami już skończonemi za granicą, a mającemi udowadniać posiadanie wiadomości przed radą w celu uzyskania pozwolenia wolnego praktykowania w Kraju. Często obecny w takich okolicznościach, widziałem z jaką powolnością ich examinował, z jaką prawdziwie ojcowską pieczołowitością naprowadzał na drogę tych, co znając dobrze rzecz, tylko może dla chwilowey nieprzytomności nie trafiali w jego myśli; z tego ciągle stanowiska rzecz uważając, iż w praktycznym lekarzu więcey znaczy rozsądek zdrowy niż dowcip, więcey gruntowna nauka i doświadczenie, a niżeli gładkie i łatwe wysłowienie. Jeszcze w Berlinie będąc, potrzebą z nagłony, wykładał współkolegóm poprzednio

nabyte

nabyte nauki i sprawdził to na sobie axyoma, że innych nauczając sami się uczymy; sposob iego wykładania prosty, do pojęcia najniższego zastosowany, tym był bardziey pociągaiący, że każdy wypadek objaśniał mnóstwem innych podobnych w własnéj praktyce napotykanych. Żywość wrodzona i naturalny dowcip krasiły nadto to jego wykładanie tak, że z upragnieniem czekaliśmy jego prelekcyi, z żalem rozstawaliśmy się.

Kiedy w roku 1809 znaczna massa zbroynego ludu wskutku wojny wypowiedzianey Francyi naszła granice nasze i gdy nieprzyjaciel w gmnieniu prawie oka podsunął się aż pod stolicę, garstka naszych wojowników nie w liczbę, ale w odwagę cesna spotkała się z nim i przymusiła drogo okupić chwilowe nad sobą z niespodzianego napadu korzyści. Mordercze to spotkanie zrządziło mnóstwo z obu stron rannych, którymi wszystkie założone szpitale. Lekarze wojskowi nie byli wystarczający, wezwano w pomoc cywilnych, i w tym przypadku Czekierski zupełnym dla rannych poświęceniem się dowiodł, że nie tylko na pobojowisku można się okazać prawym ojczyzny synem. Dla przywrócenia zdrowia tym, którzy krew dla niéy przelali, własnego zdrowia nie szczędził. Wywiązał się on tym sposobem ze słodkiey dla kraju powinności i liczbę jego obrońców powiększył.

Po opanowaniu przez nieprzyjaciół stolicy, Czekierskiemu zostawiona była piecza o tych wszystkich, którzy ciężko ranieni, z wojskiem naszym wyruszyć nie mogli. Jego szczere i

serdeczne niemi zajęcie się, zwrociło na się uwagę naczel-
-nie dowodzącego arcyksięcia i zjednało mu jego szacunek i
poważenie, tak dalece, że na żądanie tegoż Arcyksięcia po
bitwie grochowskiey musiał Czekierski udać się na Pragę,
dla opatrzenia tam rannych jeńców austryackich. Zlecenie
naywyższy przynoszące zaszczyt i jedney i drugiey stronie.

Poświęcanie się tak nie interessowne umiał cenić rząd ówcza-
-sowy, albowiem najjaśnieyszy Król saski doręczyć mu zalecił
przez swego ministra sekretarza stanu pismo pochwalne,
w którém ojcowskie Króla serce, dbałe o dobro poddanych,
dziękuje za podejmowane w leczeniu trudy.

Zaledwie lud nasz zbrojny wojennemi przyciśniony
znojami wrócił do zagród domowych i kosztować zaczął
owoców pokoju, aliści choroba straszna, nielitościwie
zmiatać poczęła tych, którzy szczęśliwie uszli oręża nie-
-przyjacielskiego. Szkorbut z całą srogością ukazywać się
począł pomiędzy wojskowemi. Książe minister wojny
spostrzegłszy to, a tylekroć już doświadczywszy sztuki
Czekierskiego i w tym przypadku poruczył mu swoich
wojowników. Czekierski gromadzi wszystkich w jednym
gmachu, odosobnia od zdrowych, zapobiegałym sposobem
szerzeniu się złego i kilka tysięcy ludzi już ciężko tą
chorobą złożonych tak szczęśliwie leczny w bardzo
krótkim przeciągu czasu, że niebawnie nowy ten

Szpital na zawsze zamyka. Krzyż wojskowy złoty w nadgrodę za tę ważną posługę otrzymuje.

W epoce politycznego naszego odrodzenia (roku 1815) kie=dy wiekopomney pamięci dawca swobód narodowych ustalał stan rzeczy w kraju tylą skłotanym nieszczęściami, i o Czekierskiego zasługach nie przepomniano. Nowo utwo=rzona posada lekarza dworu J. C. K. Mości, komuż sprawiedliwiey należała się, któż szczerzey mógł sobie na nią zasłużyć, jak ten, którego całe życie było pasmem poświęcenia się dla dobra publicznego? Pominąwszy albowiem okoliczności nadzwyczajne, w których zawsze udawano się do Czekierskiego, należy mi tu nadmienić, że był lekarzem siostr miłosierdzia, i ciągle zaymo=wał się Szpitalem S^go Rocha, zajmował się zu=pełnie bezinteressownie.

Odpowiedział też godnie temu zaszczytnemu dla niego wez=waniu, bo nie przestawał odbierać oznak zadowolenia od wieku=pomney pamięci Cesarza i Króla, który go mianował Kawa=lerem orderów S^go Stanisława naprzód 3^ciey, a potem 2^giey klassy; następnie S^tey Anny drugiey klassy i klejnotem szla=chectwa przyozdobić raczył. Tak więc wspaniałość Króla okryła prawdziwą zasługę znakami poszanowania publicz=nego, a te dary wielkiego monarchy, dowodzą, że Czekierski umiał służyć poczciwey sławie, i że pozyskanie czci

dla

dla niebie było u niego najwyższą nagrodą tak, jak miłość dobra ogólnego i przywiązanie do Króla najdrobniejszych obywatelskich czynów pobudką.

W Grudniu 1821 roku czynnie Czekierski należał do założenia towarzystwa lekarskiego warszawskiego, a w roku 1826 obrany został członkiem towarzystwa Królewskiego przyjaciół nauk.

Krótki ten obraz publicznego życia Czekierskiego nadaje mu prawo do wdzięczności rzesz obywateli. Kiedy jednak zważymy, że wszystkie te jego czyny były dla niego tylko ubocznem zatrudnieniem, cały zaś swój czas poświęcał cierpiącej ludzkości i to najwięcej ubóstwem nękanej, o ileż wyżej nie przychodzi nam cenić tego znakomitego człowieka? Jako praktyk zawołany, nieprzeliczone zdobył dobrodziejstwa na wszystkie klassy mieszkańców naszej stolicy: był tak znany, tak powszechnie używany, że zapewne nie pomylę się, gdy powiem, że bardzo wiele znajduje się pomiędzy wami, szanowna publiczności takich, którzy doświadczyli zbawiennych skutków jego sztuki. Z równą biegłością wykonywając wszystkie odnogi sztuki leczenia, był szczęśliwym lekarzem, zręcznym operatorem, odważnym i pewnym swojej sztuki akuszerem. Dar szczęśliwy poznawania chorób, dar tylko na tej liczbie wybranych dany, odziedziczył od natury w całem znaczeniu tego wyrazu. Jest to w lekarzu zaleta, od której cała jego szczęście i powodzenie zawisło: bo jeżeli uczonym być potrzeba, aby na poznaną chorobę skutecznie podać lekarstwo, tedy do

poznania

poznania i zgłębienia samejże choroby oprócz wielkiey nauki przenikliwy dowcip iest potrzebny. Geniusz taki jest, ogniwem naukę z naturą łączącem, jest swiatłem które skrytości w ciemnościach objawia.

Jest to smutne przeznaczenie człowieka, że jego przekona„nie tak często bywa wypadkiem kombinacyi najdziwacznieyszych pomysłów. Dzieje naukowe i polityczne nawet przedstawiają mnóstwo tego rodzaju zdarzeń tak w teoretycznych, jako i prak„tycznych umieiętnościach. Biada społeczności, która między koryf„cami swymi liczy tak zwanych systematycznych ludzi (hom„me à systéme), nawykłych od dziecinstwa do zbytecznego w so„bie zaufania, i który gardząc nauką wieków, nakręcają wszyst„ko do przywidzianych systematów, i dla nich najoczywistszą po„swięcają prawdę. Zaraza ta zdolna jest zarówno w fizycznym, jak i moralnym względzie wielkie sprawić klęski. Czekier„ski, o którym smiało powiedzić mogę, że to był geniusz w sztuce lekarskiey, od samego początku swojego zawodu przyzwy„czaiwszy się do uważania rzeczy w prawdziwém i istotnim swietle, trzymał się scisle rozumowego doswiadczenia, i nie dał się uwieść by najdowcipnieyszym systematom. Nie gardził niemi, bo lekarz znać powinien wszystko, co się sztuki jego doty„cze; bo był przekonany, że najmnieysze swiatełko może niekiedy oswiecić nas w ciemnosciach, i dopomodz do zrzucenia tak często pomimowolnych uprzedzeń. Lecz te systemata roz

„bierał

rozbierał ón i ważył zcała surowością, przed jego zdrowymi przenikliwym rozsądkiem nie zdołała ukryć się niedorzeczność. W ciągu dwudziestoletniej praktyki przewinęło się ich kilka, ale podobnie do meteorów na niebie, zaledwie ukazały się, już znowu zniknęły; a Czekierski zawsze ten sam, zawsze szczęśliwy, bo się trzymał jedynej prawdziwej w sztuce leczenia drogi, trzymał się doświadczenia, ugruntowanego na postrzeżeniach przez dwadzieścia kilka wieków przez lekarzy stwierdzanych.

Z pism literackich, które Czekierski po sobie zostawił na szczególną uwagę zasługuje jego chirurgia. Profesorem będąc, chciał uczniom ułatwić nabywanie tej sztuki, podając im w ręce książkę, a wszystkie czynności chirurgiczne sam na ciele ludzkiem z tak pomyślnym skutkiem wykonawszy, któż lepiej, jak ón mógł to przedsięwzięcie do skutku doprowadzić?

Przy wydaniu tomu pierwszego w roku 1817, taki sobie ułożył plan dzieła: podzielił je na ośm części, pierwsza miała zawierać naukę o zapaleniach tak w ogólności, jakoi w szczególności, o ranach w ogólności, mianowicie zaś o ranach głowy, twarzy i szyi, tudzież o operacjach na tych częściach przedsiębranych. Druga o ranach piersi i brzucha i o operacjach na tych częściach; trzecia o wrzodach; czwarta o chorobie syfilitycznej; piąta o chorobach ust, szósta o chorobach oczu, siódma

Ob. Obacz Książkę pod Nr 2.

Postrzeżenia niektóre służące do historyi naturalnéy Czerwca Polskiego przez A. M. Kitaiewskiego (wyiątek z Tomu 12 Roczników towarzystwa przyiaciół Nauk Kart 325.

Wiadomo iest od dawna, że przy Korzeniach, wielu gatunków roślin trwałych rzadko rocznych, lubiących zwykle mieysca suche, a często oraz piaszczyste; pospolitych, bo nie tylko po całéy licznie rozsianych Europie, ale iescze w częściach niektórych Azyi i Ameryki mieszkaiących, znayduią się w pewnéy porze roku, ziarna małe czerwonego koloru, maiące podobieństwo do iagód które niegdyś szczególniéy do farbowania powszechnie używane były. Obficiey niż inne kraie, rodzi te ziarna wiele okolic polskiey ziemi, od wieków też one w polszcze pod nazwiskiami czerwiec; karmazyn, karmazynowe ziarnka, karmazynowe iagody znano, zbierano, używano, a nawet były czasy, kiedy one stanowiły ważną gałęź handlu naszego zewnętrznego. Lecz iuż od niemałego czasu zaniedbanych i prawie zupełnie zapomnianych, dziś ledwie u nas w niektórych mieyscach wieśniak do upiększenia swey odzieży używa.

Okolice Warszawy posiadaią także znaczną ilość tego płodu przyrodzenia, śledziłem go tu z pilnością, pod rozmaitemi roślinami, przebiegałem w tym celu często, wiele mieysc około stolicy ale dotąd pomimo wszelkiey na szukanie onego łożonéy troskliwości, pod czterema tylko gatunkami znalazłem go roślin, to iest: pod Jastrzębcem kosmaczkiem Cerastium arvense Czerwcem trwałym i Czerwcem rocznym, pod ostatnim iednak bardzo rzadko i iak rozumiem przypadkowo znayduie się, natrafiłem go bowiem przez cały przeciąg lata zeszłego, na czterech tylko krzaczkach tego gatunku, na każdym po iednym ziarnku, i to na takich które na mieyscach okrytych gęsto krzaczkami Czerwca trwałego,

w

w małey liczbie pomiędzy tamtemi rosły, nigdy zaś na zaymuiących osobne mieysca

Nie wątpię przecię że gatunki roślin, pod któremi w innych okolicach znaydowano te ziarna, i co

326 naszych ie wydaią, to bowiem że one iednego lata postrzedz się nie dały, może pochodzić z różnych przyczyn, nie dowodzi zatém ieszcze że się tu pod nie i wcale nie znayduią

Przyszłe lata mogą posłużyć do zniesienia wątpliwości, w tey mierze tym czasem poważam się poddać pod sąd Towarzystwa badania moie nad ziarnami Czerwca trwałego, w ciągu dopiero skończonego roku czynione. Dalekie są one wprawdzie od zupełności iaką sobie zamierzyłem, i iaką im nadać można, lecz takowo zupełność nie może bydź dziełem iednego roku, widząc im brakuie i będę się starał dopełnić podług moich zdolności; wszelako rozumiem że i w dzisieyszym ich stanie zasługuią na nieiaką uwagę.

Doświadczenia moie z ziarnami każdey z tych gatunków roślin oddzielnie zupełnie czynione były, uważałem ie bowiem za osobne gatunki, bacząc na wielką różnicę która między roślinami ma mieysce, nie tylko co do składu zewnętrznego, ale i co do własności wewnętrznych; do tego tym więcey widziałem się bydź upoważniony że od dawna ten podział w układach Historyi naturalney powszechnie iest zachowany. Nie uczyniłem iednak to iak tylko tymczasowo i przez przypuszczenie, może bydź łatwo bowiem, że ziarna wyżey wspomnionych a może i większey liczby roślin należą do iednego gatunku

327 równie iak że pod iedną rośliną znayduiące się stanowią oddzielne gatunki. Doświadczenia z dostateczną ścisłością przedsięwzięte powinny wykazać prawdę. W opisie zachowam

tenże

sam podział, i naprzód o ziarnach Czerwca trwałego iako o więcey znaiomych potem następnie o Kosmaczkowych i t d mówić będę.

O ziarnkach Czerwca trwałego

Roślina która dziś u botaników pod nazwiskiem Scleranthus perennis znana a którą Kluk w naszym ięzyku Czerwcem (a) trwałym nazwał starożytnym bez wątpienia dobrze znaioma była. Poźnieysi iak C Bauhin liczyli ią do rodzaiu Poligonum Sporyos Rdest i zwali ią Poligonum iocciferum (b) Jan Ray, Polygonum germanicum incanum flore majore, perenne. Tournefort mieści ią w rodzaiu Alchymilla Przywrotnik, z cechą gatunkową: A gramineo folio majore flore Lineusz dopiero położył ią w osobnym przez niego utworzonym rodzaiu Scleranthus (c) z nazwiskiem
328 gatunkowem perennis wziętém z życia kilka lat trwaiącego iey korzenia. Rośnie ona obficie w całey Europie i naypewniey w Azyi na mieyscach nayczęściey suchych, nieco wywyższonych piaszczystych i pozbawionych cienia. Lubo ta roślina iest u nas bardzo pospolita, a przez to wielu osobom znaioma, rozumiem że nie od rzeczy będzie w krótkości cechy wymienić, po których ią każdy łatwo poznać może (d) korzeń iey iest

---

a) od ziarn bez wątpienia pod nią znayduiących się które iuż dawno to noszą nazwisko u nas

b) C Bauhinus Hist: Plant: p 281 – Camerarius Epit Mathiol p 327 et 360

c) Z greckiego ακλυρος kruchy i ανθος kwiat gdyż w istocie roślina iest bardzo krucha, i kwiaty osobliwie łatwo ukruszaią się.

d) S radice perenni, subramoso tereti, fibris longis raris instructo; polycarpus, caulibus

iest nieco gałęzisty rzadko poiedynczy, okrągły, włoknami długiemi rzadkiemi obrosły; z tego korzenia wychodzą dwie liczne łodygi, prawie pionowo stoiące, gałęziste, okrągławe i chropowate; liście są bezogonne naprzeciwległe, wstęgowo szydłowate, gładkie i zupełnie całkowite, każda szypułka ieden tylko kwiat nosi. Kwiaty są bez korony, maią dziesięć pręcików i dwa słupki, kielich ma pięć zębów których brzegi są białe. Nasiona dwa bez widocznego wspólnego pokrycia w kielichu zamknięte. Cała ta roślina iest biaława i nigdy wyżey iak cztery cale nad powierzchnią ziemi nie wynosi się i kwitnie przez całe lato lecz w drugim dopiero roku 329 Przy korzonkach dopiero opisaney rośliny, znayduią się ziarna o których mówić mamy. Te ziarna są przyczepione do powierzchni korzenia głównego tak, że skórka iego w mieyscu przyczepienia nie iest bynaymniey uszkodzona. Stąd wniesćby można ze ziarna, nie maiąc żadnego istotnego związku z rośliną, nie biorą z niey pożywienia, lecz to późnieysze doświadczenia rozstrzygnąć muszą. Nie tylko przy samym korzeniu, ale i w kątach łodyg wyrastaiących bezśrednio z korzenia, często te ziarnka natrafić można. Niekiedy są one przy korzeniu poiedynczo osadzone, niekiedy znowu kilka razem w iedną bryłkę za pomocą ziemi zlepione. Ku szczytowi korzenia i w kątach łodyg zazwyczay pod powierzchnią ziemi będących, znayduie

---

ramosis, erectis subteretibus, scabris; foliis oppositis sessilibus, linearibus, subsubulatis, glabris, integerrimis, pedunculis unifloris floribus corolla curantibus, decandris digynis, cylycibus quinque dentatis; marginibus dentium albicantibus; totus incanus, sub gymnospermus, seminibus duobus calice inclusis.

się pospolicie więcey niż głębiey, i ziarna bliższe powierzchni ziemi są zwykle mniejsze, ku dołowi korzenia przeciwnie większe

Nie wszystkie krzaczki tey rośliny na iednym nawet mieyscu rosnące, marą te ziarna, i nie na wszystkich są one równie liczne, lecz trudno w tey mierze prawidło iakie ustanowić. Wielkość i buyność rośliny nie zdaie się mieć na liczbę ziarn wpływu, znaydowałem bowiem pod małemi i nędznemi krzaczkami wiele ziarnek, przeciwnie na dużych mało lub wcale żadnych. Ale odwrótny stosunek nie ma także mieyscu, często bowiem się trafiły że duże krzaczki liczne miały ziarna, małe mało. Naywiększa liczba ziarn znalezionych przezemnie tego lata pod iednym krzaczkiem wynosiła sto czterdzieści i ieden, tak wiele rzadko znaleść można, pospolicie krzaczek ieden kilka tylko lub kilkanaście liczy. Stale postrzegłem że krzaczki które na zbyt suchym piasku rosną, wcale, albo przynaymniey bardzo małą maią ich liczbę. Z resztą przy wydobywaniu z ziemi rośliny w celu zbierania ziarn, uważać należy na pozostałe nayczęściey po wyrwaniu ziarnka w ziemi, i znowu ażeby ciągnowszy dla wydostania całego korzenia z ziemi za gałązki, nie pognieść ziarnek które w kątach łodygowych iak się wyżey powiedziało są umieszczone. Zdaie się iż naydogodniey byłoby dla zapobieżenia temu używać małey łopatki krótkiey żelazney na końcu nieco zaokrągloney i ostrey do wyważenia rośliny z iey całkowitym korzeniem e) Gdyby te ziarna wszędzie się znaydowały gdzie Czerwiec trwały rośnie, cała przynaymniey Europa byłaby ich oyczyzną lecz nie we wszystkich kraiach znajduią się i nie we wszystkich w

e) Taka łopatka była niegdyś w Polszce do tego zamiaru używana iak świadczy Bernik

w równej ilości. Naszém wiadomościom wiele deszcze w tey mierze brakuie, We Francyi wiemy że znaleziono ie w okolicach Paryża iak świadczy Adamson i Geofroy i inni; w Niemczech obficie w wielu mieyscach podług Frischa /Joh Leonard,/ szczególniey około Berlina podług tegoż i Krünitza, około Wittemberga podług Titiusa /Joh Dan/ w Szwecyi rzadko się widzieć daią, za świadectwem Lineusza, lecz pobrzeże południowe Morza Baltyckiego i cała prawie dawna Polska w naywiększym maiństwie ie posiadaią. Tak Xięstwa Meklemburskie, Brunswickie, okolice Rostoku podług Burcharda /Ern Fried/ Pomorze i okolice Gdańska podług Breyna /Joh Philip okolice Torunia podług Segera, Krakowa podług Aldrovandi i Skarbinskiego Ukraina, Podole, Wołyn i Litwa podług Syreniusza, Rzączynskiego Bernitza i innych. W okolicach tey stolicy obficie znaydowano ie od dawna pod tą rośliną iak świadczą Bernitz i Erndtel, pierwszy nawet wymienia mieysce w którém one liczaie się znayduią to iest pola pod Wolą; ale nie tylko w tém iednem, wszystkie mieysca piaszczyste i nieurodzayne Powązek Marymontu Burakowa, Bielan Młocin, toż gdzieniegdzie za Łazienkami i okolice Pragi maią ie podostatkiem. Co do pory roku w którey się te ziarna pod Czerwcem trwałym znayduią tyle powiedzieć mogę, że napróżno onych szukałem w miesiącach 332 Marcu i Kwietniu zeszłego roku, pierwsze znalazłem 17 Maja i odtąd ciągle trwały aż do końca Lipca wszakże ostatnich dni tego miesiąca iuż były bardzo rzadkie — Przystąpmy teraz do opisania okolicznieyszego samych ziarn. Spoczywaią one w skorupkach osobnych uformowanych z ziemi roślinnéy,

połączonych

połączonych pewną lipką materyą natury organiczney, i zewnątrz warstwą drobnego piasku obwiedzionych. Grubość tey skorupki iest rozmaita nayczęściey nie przechodzi pół linii 0m, 001) Rzadko całe ziarno po wyięciu z ziemi zupełnie okryte iest tą skorupką zwykle część ta powierzchni która bezsrednio przylegała do rośliny nie iest od niey wolna.

Skorupki szczytnie przystaią do powierzchni ziarna, lecz mogą bydź dość łatwo od niey oddzielone, iednak niezupełnie, zawsze bowiem ukruszywszy się nieco pozostaie przy ziarnku. Cechy skorupki odłączonej od swieżo zbieranego ziarna są następuiące: Kolor ma brunatno czarny lub czarniawo brunatny cokolwiek w szary wpadaiący, iest bez smaku i bez zapachu; postać iey zupełnie odpowiada ziarnu któremu służyła za powłokę. Powierzchnia iey wklęsła która przylegała do ziarna iest czarnieysza, niekiedy na niey białe plamki postrzegać się daią, które są zapewne częścią skórki zewnętrznej (epidermis ziarnka, 333 przy odłączaniu pozostałey; iest gładka, błyszcząca; powierzchnia wypukła iest chropowata, miękka krucha łamliwa niesprężysta i nieprzezroczysta. Ziarna wyięte z swey powłoki i zupełnie od niey odłączone (co z niemałą trudnością przychodzi są różnej wielkości naymnieysze, ziarnku maku, naywiększe pieprzu białego wyrównywa. Waga ich podług wielkości także bardzo iest rozmaita iedno z naywiększych 0gr 03 ważyło gdy tymczasem cztery małe zaledwo 0 gr, 01. Koloru są ciemno karmazynowego który pospolicie tym więcey w fioletowy wpada im ziarna są większe. Postać ich iest prawie zupełnie kulista, rzadko są nieco podłużne zbliżaiące się kształtem do iaia. Zapach gdy są zdrowe i swieżo zbierane, maią słaby cokolwiek do zapachu pluskiew polnych podobny. Smaku żadnego nie maią. Powierzchnia

ich iest gładka nieco błyszcząca Niektore maią na powierzchni mało wypukłe punkciki koloru białego, te parami są osadzone, nayczęściey trzy pary lecz bez porządku. Wewnątrz są napełnione sokiem ciemno czerwonym. Ciężkość ich gatunkowa iest nieco większa od wody w temperaturze bowiem + 17° Centigr ma się do wody iak 1,027027:1 Do znalezienia iey wybrano 50 ziarn zdrowych różnej wielkości, dokładnie oczyszczonych i używano sposobu Klaprotha. 334 Czy te ziarna rosną, to iest czy powiększaią swoię obiętość gdy są w ziemi na swoim przyrodzonem mieyscu, na to odpowiedziec trudno. Stale postrzegałem że w ogólności biorąc więcey było w początkowych moich zbiorach ziarn małych niż dużych, ku ostatkowi przeciwnie rzadko bardzo małe ziarna widziec się dały. To lubo dnie się potwierdzac ich powiększanie nie iest przecie moiem zdaniem dostateczne i ten ważny punkt przyszłe dopiero bezsrednie doswiadczenia wyiaśnić muszą. Gdy ziarna o których mowa doydą do naywiększey swey dorzałości odmieniaią się cokolwiek; powierzchnia ich traci żywość swego koloru, i można na niey rozpoznac kilka prawie równo odległe idących pasków białawych (które odpowiadaią wcięciom poprzecznym zamkniętego zwierzątka) Czasem natrafiamy na ziarna zepsute lub uszkodzone, te łatwo można od zdrowych rozróżnić; ieżeli po zepsuciu się były wystawione na wilgoć, zmieniaią swóy kolor na różowy nieco w żółtawy wpadaiący, lecz ani ich postać, ani blask nie doznaie żadney odmiany, iesli zaś po uszkodzeniu leżały w mieyscu suchém, kolor ich staie się brunatno czerwony, marszczą się i zsychaią w obudwóch

razach nabieraią szczególnego, mocnego i przenikaiącego zapachu który iest razem balsamiczny i kwaśny toż smaku szczypiącego, gorzkawego.

335

Wystawiaiąc ziarna zdrowe i doyrzałe na ciepło promieni słonecznych osobliwie około południa lub w godzinach popołudniowych, powłoka zewnętrzna pęka w iednem miejscu i a przez otwór zrobiony wychodzi zwierzątko zostawuiąc cienką łupinkę która mu służyła dotąd za pokrycie Temperatura sztuczna + 30 gr° Centigr. na przykład, zupełnie ten sam skutek czyni na takie ziarna co i promienie słoneczne ale ciepło do + 40° Centigr° posunięte iuż zabiia robaczka zamkniętego w skorupce marszczy i wysusza ziarno Temperatura niska np 0° lubo nie odmienia cech zewnętrznych ziarna, odbiera mu przecie sposobność wydania robaczka, iest zatém szkodliwa iego życiu.

Chciawszy się przekonać czy światło równie iak ciepło słoneczne przyśpiesza wyklucie, zamknąłem ziarna w naczyniu metalowym, a zatém zupełnie nieprzezroczystem po wystawieniu na temperaturę dostateczną, wyklucie nastąpiło, co dowodzi że przystęp światła do uwolnienia robaczka z iego pokrycia nie iest konieczny. Ziarna włożone w naczynie pozbawione powietrza prawie zupełnie, bo gęstości = 0m 002 wysokości skazówki powietrzociągu, zeschły się zupełnie, w przeciągu dwóch dni chociaż wszystkie w liczbie 58 rozmaitey wielkości były zdrowe. 336 Wystawiłem te ziarna w osobnych naczyniach na działanie gazów czystych kwasorodu Wodorodu i Saletrorodu, w temperaturze i pressyi zwyczaynych, w każdym z tych gazów wylęgły się robaczki przy działaniu promieni słonecznych, lecz po 24 godzinach

wszystkie zastałem bez życia. Inne gatunki powietrza były także używane iako to Gaz, kwas Węglowy i inne lecz z niepomyślnym skutkiem. Z resztą doświadczenia teraz tylko były czynione i nie mogły bydź powtórzone dla braku w owczas ziarn zdrowych. Potwierdzenie onych i dalsze rozwinięcie czasowi zostawiam.

Woda nie szkodzi owszem dopomaga wykluciu się zwierzątek, o tém przekonało mnie następuiące doświadczenie 90 ziarn różney wielkości świeżo zebranych, włożyłem w wodę distilowaną końcem wypłokania onych: w półgodziny wyiąłem ie z wody; kilka było lekko zgniecionych; przez noc nie tylko ze wszystkich zgniecionych ale nawet z niektórych całych wylęgły się zwierzątka; gdy tymczasem z niepłókanych chociaż tego samego zbierania żadne się nie wykluło. Moczenie iedenastogodzinne w wodzie temperatury +16° Centigr równie przyspieszyło wyklucie; po wysuszeniu dokładném, ziarna zupełnie miały taką wagę iak przed moczeniem, stąd widocznie wypada, że woda nie inaczey tylko iedynie odwilżaiąc łupinkę wyklucie przyspiesza

DPT Wylęgania się owego robaczków od 15go Czerwca zacząwszy codziennie prawie byłem świadkiem, częścią w domu na zebranych ziarnkach, częścią w polu na miejscu ich urodzenia; codziennie było ono liczniéysze aż do pierwszych dni Lipca odtąd liczba wychodzących robaczków coraz się zmnieyszała także około 15go tegoż wylęganie było rzadkie bardzo, a przy korzeniu rośliny nie iuż ziarna ale same łupinki próżne pozostały. Przez wyięcie ziarn z ziemi i oddzielenie ich od rośliny, bardzo się utrudnia robaczkom w nich zamkniętym wyklucie, ziarno takie dłużey

leży

leży nim się otworzy i robaczek dłuższey potrzebuie pracy i czasu nim się zupełnie oswobodzi z łupiny; przyczyna tego iest bardzo prosta: ziarno wyrugowane ze swego przyrodzonego siedliska, iest ogołocone ze wszelkich korzyści które mu matka natura tam przygotowała, iuż wilgoć ziemi nie odwilża łupinki iuż piasek promieniami słonecznemi ogrzany nie udziela mu tak dzielnie i tak iednostaynie swego ciepła pozbawion naostatek pomocy iedney któraby mu przytrzymała łupinkę gdy z niey wychodzi, drugiey któreyby się był uchwycił, mimo doznawać wielkich przeszkod. Wyłażenie robaczka ze swéy łupinki iest rozmaite, nayczęściey głową naypierwey czasem tyłem, czasem plecami

338 Łupinki pozbawione robaczka są białego w żółtawo nieco wpadaiącego koloru w pół przezroczyste, bardzo cienkie i lekkie a przecie ze dwoch przynaymniey blaszek złożone dosyć twarde i sprężyste. Cechy zwierzątka zdrowego zaraz po wyiściu z łupinki są następuiące: Kolor ma ciemno karmazynowy do wiśniowego i hyacyntowego przechodzący, żadnego smaku i zapachu. Ciężkość gatunkowa iego iest zupełnie równa ciężkości wody czystey pozbawioney powietrza w temperaturze +18° ciepłomierza stusopniowego. Wielkościch zależy od wielkości ziarnek z których pochodzą, iest zatém bardzo różna. Są takie których długość nie wynosi 0,5 linii (1 mmter) innych znowu do trzech linii dochodzi. Postać iego zależy od rozmaitego stanu i poruszeń. Gdy chodzi iest iaiowato podłużny ku głowie węższy i zaostrzony, ku tyłowi szerszy i zaokrąglony; długość do naywiększey szerokości ma się iak 7:4; od spodu płaski, od wierzchu wypukły. Głowa nie iest wcale odłączna; opatrzona dwoma rożkami równie iak całe ciało miękkiemi, tępemi których długość ma

się

do długości zwierzątka iak 1:4 Te rożki są bardzo ku przodowi nachylone. Prócz tego żadnego otworu do przyimowania pokarmu, ani otworu na piersiach, o którym Burckhard wspomina postrzedz nie mogłem. Oczy dwa 339 wyraźne zawsze mniey lub więcey ciemnieysze od koloru ciała; za pomocą mocnego mikroskopu widzieć można że są złożone ze scian iak u innych owadów. Cały robaczek iest podzielony na 10 pierścieni poprzecznych prawie równey szerokości, które z wierzchu są wydatnieysze niż ze spodu. Prócz 10 ciu wciąż poprzecznych oddzielaiących te pierścienie są dwa podłużne idące od karku do tyłowego końca przez cały grzbiet, które formuią elipsę bardzo podłużną. Cały robaczek iest okryty dosyć gęstemi włosami koloru rdzawego. U spodu sześć nóg z piersi wyrastaiących, przezroczystych koloru bledszego, z dwóch części się składaiących i opatrzonych na końcu pazurkiem poiedyńczym czarnego koloru. Długość nóg ma się do długości całego zwierzątka iak 1:3 Przednie nogi są nieco dłuższe a daleko grubsze i mocnieysze iak inne, większymi opatrzone pazurkami; tych najwięcey robaczek do kopania ziemi używa. Każda z nóg ma swoią osobną pochewkę. Podczas niebezpieczeństwa wsuwa nogi w pochewki, rożki wciąga iak ślimak i cały się w kłębek zwinąwszy leży, maiąc troykątny kontur, bez poruszenia na wznak. Powierzchnia iego iest miękka, pozwala mu czynić wszelkie poruszenia, a zatem i zmianę postaci, lecz znowu dla tego tak iest delikatny że naymnieysze przydłabienie śmiercią mu grozi. 340

Sposob życia tych zwierzątek iest bardzo dziwny, każde z nich leży bez poruszenia w otworze osobnym podziemnym i w tenczas tylko gdy dzień iest ciepły i pogodny wychodzą z swych mieszkań podziemnych na powierzchnią ziemi podczas południa i tam zostaią w ciągłem poruszeniu przez dwie lub trzy godziny, po czém kopią sobie nogami przed niemi nowe mieszkania nigdy głębiey iak na cal ieden w ziemi i udaią się na spoczynek.

Pomimo długich i często na wielu indywiduach powtarzanych doświadczeń, tak na przyrodzoném ich mieyscu iako też w naczyniach szklannych w pracowni, nigdy dostrzedz nie mogłem śladu nawet przyimowanego pokarmu ciekłego lub stałego przez owe zwierzątka w tey postaci ich życia żadnego śladu exkrementów. Przez przeciąg ośmiu do dziesięciu tygodni trzymane w naczyniach szklanych czystych i należycie przykrytych zostawały przy życiu bez pokarmu widzialnego, a co większa nic ze swey wagi nie straciły. W mieyscu nawet ogołoconém z powietrza trzy dnia utrzymywały życie. Starałem się upatrzeć między niemi różnicę płci lecz w ich cechach zewnętrznych żadney nie masz. Rozumiałem naprzód z Dreynem że wielkość iest różnicą płciową lecz przekonałem się potém, że ta cecha nie iest dość pewna. Zebrałem poźniey kilka okoliczności, które razem wzięte są dostateczniey sze do rozeznania samców od samic 1 Samce są nayczęściey mnieysze 2 wykluwaią się wcześniey, i 3 żyią więcey w poruszeniu, przeciągaią się na powierzchni ziemi i nabieraią wtenczas długości większey iak pospolicie. Samice są zazwyczay więcey płaskie szersze i ociężalsze. Samce prowadzą ten sposob życia

przez dni 4 do 6 po czem, udawszy się na spoczynek zwyczayny iuż z niego nie wracaią dnia następuiącego, ale zostaią w swoim podziemnem schronieniu i leżąc wznak okrywaią się puchem czyli wełną śnieżney białości bardzo lekką i delikatną którey wiele w przeciągu kilku dni namnaża się. Ta wełna powstawać się zdaie z wychodzącey z porów tego robaczka przez poruszenia onego wilgoci lepkiey Tak zagrzebany w wełnę i całkowicie nią pokryty, bez poruszeń leży przez 6 do 8 dni czasem dłużey gdy pogoda nie iest pomyślna Po czem poruszenie iest widoczne wełna zbiia się a istota nowa maiąca postać muszki małey w największey części pół przezroczystą cienką obwiedziona paięczynką ukazuie się W tym stanie zostaie bez poruszenia, niekiedy tylko za dotknięciem daie znaki życia poruszaiąc tyłem podzielonym na pierścienie iak pospolicie u poczwarek motylowych takie poruszenie widzimy. Kolor iey iest karmazynowy, skrzydła zwinięte, głowę, rożki przytulone do głowy, sześć nóg, i pierścienie poprzeczne ciała, dokładnie prze powłokę widzieć można. To iest teraz postać poczwarki którą przyiął ów samiec; po przebyciu dni kilku w tym stanie za ogrzaniem słońca wychodzi owad skrzydlaty, w postaci muchy małey, która z niemałą trudnością pozbawia się swoiey cienkiey powłoki, i wychodzi z niey głową pierwey nayczęściey, czasem tyłem. Zawsze prawie nogi się tym muszkom w powłokę oplatuią tak że długo się męczą nim się od niey zupełnie uwolnią. Po tey fatydze tak są osłabione, że długo stać

nawet na nogach nie mogę, lecz poźniey w miarę mocy ogrzania słonecznego nabywałą wielkiey żywości.

W tym nowym stanie który iest doskonałym dostatnim ich życia można owych samców często w wielkiey liczbie widzieć podczas upału słonecznego pierwszych szczególnie dni Lipca na mieyscach okrytych roślinami Czerwca trwałego, przelatuiących i skaczących z wielką żywością tu i owdzie roiąc się. Muszki te są koloru iasno karmazynowego, głowę maią małą wyraźnie od Kadłuba 243 oddzieloną opatrzoną różkami dwoma każdy złożony z 8miu paciorków. Nóżek sześć długich, kadłub złożony z dwóch osobno stoiących wiązek szczecin cienkich, prostych koloru białego i dwa skrzydła duże przezroczyste znamieniem karmazynowém opatrzone. Gdy robaczek samiec tyle przebył odmian, samica z ziarnka wyszła zwyczayne dotąd prowadziła życie dopiero teraz przez iedną z muszek latających upłodniona, udaie się na spoczynek, skrywa się wełną podobną iak samiec i tam składa liczne iayka, czerwone podługowate, i bardzo małe które w wełnę zawinięte wraz z martwém ciałem matki, zostaią w tém stanie aż do końca Sierpnia, kiedy z każdego iaieczka wychodzi maleńki robaczek czerwony na pierścienie podzielony sześć nóg długich maiący i dwa różki na głowie.

Te ostatnie robaczki formuią sobie wspólny worek z bawełny w którey ich iayka leżały i rozumiem że całą zimę tak przepędzaią w ziemi, gdyż w takim stanie 20go Listopada żywe w zmarzniętey ziemi znalazłem.

Wiosna przyszła pokaże czy one bezpośrednio iak iest wielkie podobieństwo do prawdy czepiaiąc się korzonków rośliny odmieniaią się w ziarna.

344 O ziarnach Kosmaczkowych.

Hieracium Pilosella. Jastrzębiec Kosmaczek, iest drugie żele nad którego ziarnami równie wiele robiłem doświadczeń mało różnią się one od owadu pierwszey rośliny lecz że nie dały się mnożyć między sobą, w tym znalazłem dostateczny powód do uważania ich za osobne gatunki, póki dalsze doświadczeniu nieroz strzygną.

Badania Chemiczne

nad Czerwcem polskim i nad iego pierwiastkiem farbuiącym.

przez A M Kitajewskiego (wyiątek z Tomu XII Roczników, Towarzystwa warszawskiego przyiaciół nauk str. 345

Płody kopalne. Rudy żelaza, miedzi, ołowiu, galmanu, i zinku marmur alabaster, piaskowiec, siarka, krzemień, wapno, gips kreda glina gumcarska, ziemia alunowa sól źrzódlana, węgle ziemne żelazo w całém województwie krakowskim i w części Sandomirskiego Miedź w województwie krakowskim. Ołów w krakowskim iakoż zynk marmur w krakowskim około kielc i w Sandomirskiém Alabaster w krakowskiem i Sandomirskiem Piaskowiec w krakowskiém i Sandomirskiem pod Kurzewem kreda w Lubelskiém pod Chełmem węgle ziemne w krak. Płockim

płody roślinne Sosna, modrzew jodła swierk brzoza olsza osika buk dąb jasion, klon lipa, wiąz topola bidła i czarna jarząb wierzba leszczyna jałowiec głóg jarzębina krzewy maliny jeżyny czernia brzusznice żórawiny poziomki

Tussilago farfara Podbiał

Matricaria camomilla rumianek

Gnaphelium luteum Kocie łapki

Tanacetum vulgare Wrotycz

Leontodon Taraxacum Brodownik

Achillea millefolium Krwawnik

Cochlearia officinalis Warzęcha

Arctium lappa Łopian

Ixteria officinalis Kozłek

Cardamine pratensis Rzezuchа wodna

Sisymbrium nasturtium Rukiew

Meniantes trifoliata Robrek

Gentiana centaurium Gorczyczka

primula veris Kluczyk

antichrium linaria Lnianka

Menta piperita Mięta pieprzna
Sedumacre Rozchodnik
Hipericum perforatum Dziurawiec
Trifolium melilotus Melilot
Nimphea lutea Grzybień
Potentilla anserina Pięcperst
Tormentilla erecta Drzewienka
Althea officinalis Zygmarek
Rosa eglanteria Róża dzika
Fiola odorata Fijołek
Oxalis acetosella Szczawik
Arthemisia abrinthium Piołun
Triticum repens Perz
Erica vulgaris Wrzos
Plantago major Babka
Acorus calamus Tatarak
Lycopodium clavatum Widłak
Lichen islandicum Porost
ZF
czerw. Asperula tinctoria Marzanka
Gallium boreale Przytulia
czar. Anchusa tinctoria Miodrzenka
Licopus europaeus Karbinica
Actea spicata Czernice

Isatis tinctoria Urzet błękit
Genista tinctoria Janowiec
Anthemis tinctoria Rumiana
Seratula tinct. Sierpik
Reseda luteola Rozeda dzika
żółto
ZW
Thymus serpillum Macierzanka
Eriganum vulgare Lebiotka
Dracocephalus mold. Melissa
Mentha crisp. Mięta kędzierzawa
Salvia pratensis Szałwia dzika
Z panne
Trifolium montanum Koniczyna
Avena elatior Owies polny
Anthoxantum odoratum Tomka
Trufle rzadkie
Agaricus deliciosus Rydz
Boletus bovinus Grzyb pasz
Trapa natans Orzech wodny
Testucca fluitans Mnana

Los jeleń sarna dzik i zając
Dropie głuszce cietrzewie pardwy jarząbki kuropatwy, słomki
bekasy gęsi i kaczki dzikie
Wilk lis borsuk kuna tchórz kot dziki ryś niedźwiedź
jastrząb krogulec kania puchacz sowa orzeł sęp i sokół
Rób, jesiotr, łosoś protąg minog, węgorz miętus
szczupak okuń sandacz, sum, leszcz karp
karaś lin, płoć flonder jazgarz stynk, sielawa
kiełb piskorz, żółw ślimak żabki drzewne pijawki
dopuchy jaszczurki Coluber natrix wąż pospolity
anguis fragilis padalec Coluber berus Żmija ~~[illegible]~~
pospolita Coluber chersea Żmija ruda Coluber prester
Żmija czarna. Kantarydu Coccus poloniacus Czerwiec
mucha komar mrówk świerszcz Tarkan blatta orientalis
Melolantha majalis Chrząszcz Papilio brassicae
Gąsienica kapustnik. Altica oleracea Maszka
Curculio frumentarius Zbożownik pszczołoiady
osy szerszenie

n 1/A
n 229

Lechiada T.P.W.O.N.

z przypisami M.O.Z.U.M.

823

Ułomki Lechiady nastypne

Wstęp od wiersza 1 — 18

Pieśń pierwsza od 1 — 512 wiersza całk

— druga od 1 — 18

Przemowa

Jan Paweł Woronicz Biskup Krakowski Senator Królestwa Polskiego Kawaler orderu S Stanisława 1 Klassy Członek Tow Król War Przy Nauk Krakowskiego &c ten to nasz ziomek równie w Krassomowstwie sławny iak w Poezyi niezrównany tegowiekowy Pindar i Epopeią przedsięwziął uwiecznić imie Polaków a iednaiąc sobie szczytne mieysce obok Homerów Virgilich Tassów Miltonow zatrwalić zarazem umysłu był chwały polskiey Skromność autora pozbawia nas upowszechnienia prac iego drukiem, a większa ostrożność stowarzyszona z obawą by nie rozeszła się praca ta mimo woli iak się stało z Sybillą nawet przyiaciołom czcigodnego autora niepodobnem robi nabycie całego rękopismu. Szczęściem dostałem od W Sobotowskiego bawiącego w Stolicy Austryi, dla większego wyćwiczenia się w ięzykach wschodnich kosztem rządu Polskiego ułomki niektóre, z tegoż poematu które udzielaiąc mym przyiaciołom potrzebne obiaśnienia historyczne &c dołączyłem.

Wiedeń Dnia 9 Listopada 828

Marian Ogonczyk Zakrzewski
lekarskich nauk uczeń —

Przypisy do Lechiady Woronicza
Mariana Ogonczyk Zakrzewskiego

Lechiada Imie tey Epopei nadane od Lecha pierwszego zaszczepcy narodu Polskiego i mniemanego założyciela Gniezna. Baieczna ta powieść, cztery razy iuż używaną u nas była pod względem epicznem; ~~to imie Lecha~~ i chociaż cudzoziemcy wspominaiący o wszystkich Epikach na nasz szczep Sławianski, całkiem zapomnieli, iednak swiadom literatury polskiey i tu z ukontentowaniem poznaie że i w tym zawodzie niezewszystkim się dał ubiedz Polak, sąsiednim narodóm; wiele i u nas w mowie ojczystej, wiele w rzymiańskim pisano ięzyku, i lubo szczytności Camoensów Miltonów nie doszliśmy, obok piękności Lukana Trissina, Alonza d'Ercilla, i naszych uczonych płody smiało stanąć mogą, i chwała tych co pierwsi się na Epopeię odważyli przecie wiecznotrwałą zostanie; chcę tylko przeyść tu pisarzów u nas Lechiady, styczność maiących z mym przedmiotem.

Pierwsza Lechiada była Sarbiewskiego, myslę bowiem było tego nieśmiertelnego Męża, tym własnym w rzymianskim ięzyku utworzonem dziełem, pokonać Aeneidy pisarza, równie, iak iuż chlubnie nie sam tylko Horacy przewodniczy lyrikóm łacinskim od Sarmaty zrównany — Szesć lub siedm lat pracy miały tym dziełem imieniowi Polaków nowey dodadz swietności, gdy zazdroszczące nam sławy naszey, wrogi i tu nam nieuleczoną zadali ranę, skradzione to dzieło niewiedzieć czy stało się łupem iakiego naieźdnika czy grabieżą prywatną dość że iest dla nas straconém —

Zaledwie Sarbiewski zszedł z widowni swiata, a iuz ci znaleźli się sięgaiący za tegoż pióro, oba z grona tegoż samego Towarzystwa które i nieśmiertelnego wydało nam Sarbiewskiego —

Pierwszym z ubiegaiących się za celem od Sarbiewskiego wytkniętym, był Woyciech Ines lecz zwrócił pióro zamiast Epopei, przysługuiąc się powszechności szumnobrzmiącemi panagerykami od Lecha, aż do Kazimierza Jana; zawarł wszystkie swe ody w trzech księgach; pierwsza dochodzi Mieczysława I; druga rozciąga się aż do Wielkiego Kazimierza, ostatniego Kz Piastów, trzecia rozszerza się aż do Jana Kazimierza; w pierwszey liczemy od 16, druga ma 19 trzecia tylko 12 — Każda książka oprócz tego iest powiększona iedną odą do Matki Boskiey którey też i całe dzieło poświęcone tytuł iuż dzieła obznajomi co się po dziełku spodziewać można iest następny

Lechias ducum Principum ac Regum Poloniæ ab usque Lecho deductorum Elogia historico politica et panegyre lyricæ in quibus totius Historiæ Polonæ Epitome exhibetur & politicis ethicis ac polemicis axiomatibus & illustrantur Cracoviæ 1655. 355 stron in 4to

W slady Inesa poszedł Skórski Jan, lecz daleko chwalebnieyszym torem, wydał dzieło pod tytułem: Lechus carmen heroicum regni aurei et liberi primordia et vetustatem fortunamque variam decantans A. P. I. S. S. J. Leopoli 1745

82

Strón 333.

Nie bez chluby iest ta praca, która nakształt Aeneidy na dwanaście rozdzielona ksiąg wielką znaiomość i zgłębienie Wirgilego, ojczystych pisarzy, i krajowych starożytności okazuie, wiersze dość gładkie brak tylko smaku, rozwlekłość i przeładowanie zdarzeń likiem upośledzuią tą piętnastoletnią naszego Skórskiego pracę.

Znalazła ona przecież tłómacza któren ~~[illegible]~~ niewahał się bynaymniey ~~z tego niemiał~~ ~~[illegible]~~ wydadź tąże za swoię

Lech polski albo wolnego i złotego narodu Polskiego początki i starożytności przez Benedykta Kotfickiego w druk Tryt 1751 we Lwowie 8° 20 arkuszy

Wiersz płaski, mniey iescze wartości ma to tłómaczenie iak oryginał

Woronicz iest więc iuż czwartem opisuiącym dzieie polskie pod nazwiskiem Lechiady z iakiem uniesieniem przyięte były wyimki z tego poematu czytane na posiedzeniu uczonych w Warszawie wspomina Rzatkowski w Tom 1 str 482 Obacz Rocz Tow War —

wiersz 7 Wstępu (a) A wspólney krwi Heneckiey żeniąc z Wami szczątek

Henty czyli Henety nazywały się sławianie Europeyscy którzy od Wisły do morza baltyckiego rozciągały się zaymuiąc kraie Pruskie, Zgorzelcze, Żmudź i Inflanty

nazwisko to iescze za czasów Homera dawano narodóm Paflagonskim w Azyi mnieyszey nad morzem czarnem mieszkaiącym było więc imie wspólne Hentów czyli Wenedów narodóm Sarmackim lub Celtyckim nad morzem mieszkaiącym Nazwisko to Wenedów czyli Henetów zostało potem powszechnem wszystkich Sławian w początku znaiąc niżowych tylko Sarmatów i do nich tylko sciągaiąc się (a Hitor Narodu Dol Naruszewicza str 235 &

Arkturem zamiast arktusem αρκτος niedźwiedź wielki, gwiazdobraz znaydujący się naywięcey ku półowcy za tęż tu użyty

Sława imie które ziednało ~~imiaisko~~ Sławianom podług niektórych pisarzy było u Sarmatów iako bóstwo czczonem Naruszewicz o tem w swey historyi niewspomina Niektórzy pisarze iak Prokop ~~[illegible]~~ wspominaią że imie Slavens Sławianie przyięli narody Sarmackie dopiero po otrzymanych zwycięztwach ~~Lewizoleta~~ nad Rzymianami nazywanie to po Sławie szczególnym osobom nawet służąc częstotliwość używania tego imienia wskazuie o to złożone imiona osób czywane u dawnych Bogusław Bogu-sława Swiętosław swięta sława Mieczysław mieczem sławy Władysław władza sławy Venceslaw Wacław więcey sławy Stanisław Stan się sława Bolesław od boli w sławiańskim znaczący lepszy i sława obacz Prokosza Kronikę str 11

Według Kadłubka miasto Gdańsk miało imie otrzymać [illegible] że tam zwycięzeni Duńczykowi w pewnych czasach swe daniny odawali (ob Prok str 39)

Motława rzeka źródło maiąca koło Grabina uyście przy Gdańsku Długosz (l 1 p 14 D)

Rugianie horda Germańska na Pomorzu osiadła na wyspie Rugii (Rügen)

Obotryci (od odryci) od rzeki Odra zabili Króla swego Godeszalka osadzili na państwie Kruka czyli Krokona Króla Rugianów plemienia Wandalskiego (Ob Naruszewicz II Tom 1.)

Lutycy obacz wyżey Wilty; nosili też imie Łęczycanów między Mazowszem i Pomorzem zasiedleni.

Haulowie Naród Słowiański koło rzeki Haweli Henryk Cesarz ich pogromił zawoiował Chrobry poźniey Niemcami zaludniona Haulów ziemia przemieniła się w Zgorzelcze Kraie czyli Brandenburgię.

Polaby naród Słowiański nad Elbą mieszkaiący utracony od Polski przez Mieczysława syna Bolesława Chrobrego zaludniona ziemia poźniey Westfalczykami.

Sprawianie ludy nad Sprewą Suewą rzeką mieszkaiące.

Zgorzelec Brandenburg i to miasto podług baieczney historyi naszey miało bydź przez Polaków zbudowane Naruszewicz to przeczy Ob H N P T 1 s 306 —

Łużycy Sławianie zamieszkaiący Łużacyą dolną / Lausitz / zdobyta Łużacya przez Bolesława I czyli Chrobrego

Włość Sylenską bogatą kruszcem i przędziwem
Uymuią kładzką i kreszny ogniwem

Od Wierszu 125 aż do 140 rozumiem
Że wyrażone panowanie Bosława Chrobrego i nastąpi aż do Bolesława Krzywoustego

Syrbskie nieiny Windy w Suxonii mieszkaią. /pozostała część dawnych Serbów./ zasiedlone wielu miedzami Polaków po zdobyciu przez Bolesława Chrobrego

Czechy zdobyte przez Boles I w którym zaięciu miasta Kładzko i Kreszna ogniem opłonęły

Narody podbite przez Bolesława I

Daleminey ~~plemie~~ Słowiańskie pod imieniem Gidmanów i Milzanów do narodu Sorobów należące.

Chutycy naród Słowiański

Maruchanie od Marucha Morawa Marus od którey rzeki aż do Tatrów te plemie Sławian się rozciągało

Rakuzanie nazwisko mieszkańców Austryi od zamku Rakus ~~którey~~ teraz noszącego nazwisko Retz i nie daleko granic Morawskich niżey Znaymu leżącego od tego to zamku wzięli imie Rakuzanów lub podług niektórych pisarzy od dawnych mieszkańców Rakatów w tych stronach zasiedleni Niemcy Sławian Gotowie Wandalowie imie które i po przyściu tych prowincyi w dzierżenie Cesarzów niemieckich choć u Sławian pozostać ma prawo oznaczaiące pierwsze osady tego Kraiu trwało powszechnie aż do wieku 10 po zniszczeniu Swatoboia Króla Morawców państwa od którego czasu Niemcy mu imie provincia australis Austria Oesterreich przydali.

Chrobacya Pod tym imieniem dwa rozumiano państwa iedna gdzie Polska druga w Kroacyi (obacz Naruszewicz Tom 1 s 648) Chrobacya polska była dzieloną dawniey na białą Wałą Polską Szląsk Morawy obeymuiącą i na czerwoną która zawierała Rus czerwoną i przyległe prowincye. (Ob Naru Tom 832 str) Chrobatowie mieszkali po obu stronach gór karpackich

Rosną w potęgę w Chrobackiey przestrzeni. Rozumiany tu Bolesław Chrobry który pod Polskę Berło chrobacyą zachodnią aż do Dunaju i Zyssy Szląsk

i Pomorze dołączył

Nowe Państwu stolice, nowe zamki tworzą
Nietknięte niwy kraynym pługiem orzą —

Bolesław Chrobry wiele miast też w Polsce wybudował Zamków i klasztorów w Siechowie i Tyńcu wystawienie temuż Królowi przypisuią Jak zamożny nasz kray był za rządów Króla tego na iakim stopniu rolnictwo ta iedyna gałęź pierworodziców naszych zamożności przepych i zbytki które iuż na dworze Króla panowały naylepiey wskazuią Wiele Polska też winna wnukowi Bolesława Kazimierzowi Mnichowi który chwalebnie kraiem rządząc pokóy pod nierządnym ojcem nadwątlony Polsce przywrócił

Uciśnionym na pomoc Kniaziom przybywaią
Kornych sadowią nadętych strącaią

Tuż Bolesław Chrobry z Czech wypędzonemu Bolesławowi przybył na pomoc rzucił obranego Władyboia Bolesława przywracaiąc, lecz gdy ten niewdzięcznością się odpłacał wypędził z Czech i całego Kraiu stał się Panem. Równie przywrócił na tron Kiiowski Swiatopełka zięcia swego wygnanego przez Braci (Spiewy hist: str 38) więcey ~~iescze~~ zaś te wiersze iescze stosuią się do Bolesława Smiałego czyli II który w Węgrzech Belę, w Czechach Jaromira, w Kiiowie Izasława osadził i pozbawionym tronu tenże zwrócił. (Obacz Spiewy Historyczne Niemcewicza K 47)

Graniczące żelaznemi kopcy kray szeroki
Od źródeł Sali do Dniepru zatoki

Po zawarciu z Henrykiem Cesarzem pokoiu odznaczył Bolesław Chrobry granice państwa ze strony od Niemiec żelaznemi słupy w Elbie i Sali, po przywróceniu Swiatopełka na tron Kiiowski z tey strony w Dnieprze zabił podobnie słupy żelazne —

Inni znowu zawziętsi Marzanny chowańce

Marzanna Marlowa bogini smierci od mra mroiu u niektórych mniemaną ią boginią miłości gdy morza moszcha po sławiansku oblubienica Długosz w tom 1 k 39 mniema ią bydź Cererą z następnego wierszu wypada że tu rozumiana smierć i to znaczenie nawet naystosownieysze gdyż topienie smierci w niedziele lætare obchodzone w Polsce Marzaną powszechnie nazywaną Nar Tom 1 cz 2 str 376.) Mizgusie Lipskie (Idem p 348)

Wrocławia i Połowców zlawszy krwią czady

Wskazuią wiekom psiego Pola szlady

Pamiętna bitwa pod Wrocławiem za Bolesława III Krzywoustego z Henrykiem V Cesarzem Rzym na psiem polu.

Połowcy był narod mieszkaiący nad morzem czarnem i ujściem rzek Dniestru i Dniepru ciż Połowcy napadli około r 1058 na kraie ruskie a około 1070 na Węgry. Więcej się ich do Węgier przeniosło gdy Tatarzy kraie zadnieprskie zaięli otrzymali oni od Beli IV kray między Dunajem i Tibiskiem przyięwszy chrześciaństwo i imie Cumanów – W latach 1238 i 1282 gdy Tartarzy Węgry plondrowali wpadli w porozumienie i Połowcy mieć z niemi związek iakoż nie byli całkiem wolni od mordów i rabunków dla czego z kraiu wypędzeni w krótce znów kray zasiedlili przemienieni w Węgrów pod imieniem Cumanów i dziś w Węgrzech trwaią zdaie się wzięte tu imie Połowców za Węgrów gdyż od Belli 4 używali królowie Węgierscy tytułu Rex Cumanorum.

= Mądre prawa stanowią tysiąc miast murują
= I do rękodzieł obcy lud zwołuią.
= Ów lecąc na wyścigi kray ten błogosławi
= Gdzie się człek każdy wolnym człekiem sławi. &

Ktoż by w tych wierszach nie poznał Największego z Królów naszych Wielkiego Kazimierza więcej pewnie dla Polski działaiącego w pokoiu niż inni zdobywczym orężem Temu to winna Polska nadanie praw na zjeździe Wieldzkim (1347) niemniey i ustanowienie pierwszej szkoły głownej, tej to Matki umieiętności i nauk w Polsce która 4 wieki chlubnie przewodniczyła wszelkim założeniom naukowim w kraiu naszym, wydaiąc Męże w cnoty i nauki zamożne — Nie chce ~~tylko~~ innych prócz Kopernika i Zaluzianskiego wspominać których samych iuż chwała uwiecznić by Kraków zdołała —

Notat O iak smutnym wspomnieniem dla Polaka że i ten nasz zaszczyt przez rządy nieszczęsne Zygmunta 3, wzniesienie zakonu któren drogo Polsce opłacić kazał pod przypuszczenie do udziału nauk, nakoniec tak zniszczał, że swietne imie założycielów ledwo utrzymać wydołał — Dźwignęła go wprawdzie ręka opiekuńczego dla nauk lecz w stosunkach politycznych nieszczęśliwego naszego Augusta, wsparła ią praca i usilność nieśmiertelnego Kołłątaia lecz wygluzowana Polska z rzędu krain swobodnych mogłaż pod obcem rządem utrzymać wznowić i wznieść tej Wszechnicy blask starodawny? mogłaż tuż obcych uprawiana ręką dla Polski wrócić należną wyższość? Lecz ominmy te dla serca losem Ojczyzny przeciętego aż nadto gorzkie wspomnienia — Wypadki ostatniey woyny ~~postawiły~~ założyły nakoniec ~~koniec~~ nieszczęściom całej Europy równie i Polski przynajmniej doczesną tamę — Ogłoszony Kraków Rzeczpospolitą nie zaniedbał zwrócić uwagę i na tą podporę iaką była zawsze Wszechnica Krakowska dla wszelkich nauk w Polsce Utrwalił iey byt wyborem mężów

powołanych do piastowania nauczycielskich urzędów i zapewnił też związkiem z kwitnącemi w ojczyznie naszej Akademiami Wileńską i Warszawską — któren z Polaków nie odda należny hołd wdzięczności! przewodniczącym tej Akademii Professorom Bandtkiemu? Estreicherowi? Markiewiczowi? Hubemu? Czaykowskiemu? Ktoż zaprzeczy zasług s. p. Litwinskiego? Ktoż nie uzna nakoniec ile 3 przełożeni i naczelnicy Rzeczypospolitey Prezes Senatu (Wodzicki), nieporównany (Woronicz) Biskup Krakowski i czcigodny Prezes i naczelnik Sądownictwa w Krakowie (Nikorowicz) zdziałali i działaią dla Nauk dla Umiejętności. Wspomnienie me o tem mimo po za obrany przedmiot prowadzące mniemam nie być nie przyiemnem Polakom więcej o Stanie Akademii Krakowskiey dawnym, teraźnieyszym żądaiący znaydzie zadowolnienie w dziełach uczonego Sołtykowicza o Stanie Akademii Krakowskiey w Rocznikach tegoż Towarzystwa, nakoniec i w Żywocie X Hugona Kołłątaia w dziełach Sniadeckiego w pierwszym mie o Stanie Akademii wczasie rządu Austryackiego dziełko w niemieckim ięzyku Kollanda lekarza ciekawych zadowolni —

Ile Kazimierz wzniosł handel i Rękodzieła w Polsce znaiący kray swoj ziomek z uszanowaniem spostrzeże Miasta nowo murowane dawne zamkami wzmocnione założenia fabryk i rękodzielni większego nie miały wspieracza nad Kazimierza — Wsród Rynku Krakowskiego pozostaie gmach starożytny Sukienicami zwany, płonnie Bolesławowi wstydliwemu przypisywany, dzieło nieśmiertelnego tegoż Króla — Przyięcie żydów nakoniec, uznanie tychże za obywatelów ile przyłożyło się do wzniesienia handlu, iaki był napływ cudzoziemców świadom historyi i wypadków Polskich

nie przepomni Zamożność obywateli Krakowskich Wierzynków Ronerów niemniey i Lwowskich Somersteinów Kleperów wszystkich niemców w Polsce osiadłych toż samo powszechnie znane i równie iak Wierzynka pamięć przydmuiących Monarchów w swem domu w historyi naszej pozostaie tak pobliże Lwowa imiona Somersteinow & w osadach tychże nazwisko noszących Zamarstynowie Kleparowie & dotychczas trwać nieprzestaie.

Twardych litawów zwabia dziewica &

(Jadwiga Królowa zaślubiona Władysławowi Jagielle)

Nie bez uniesienia wspominać musi Polak Jadwigę tę to córkę Ludwika Króla Węgierskiego i Polskiego Następcy Kazimierza która wolnym polaków obrana głosem Panią ~~sama~~, dla złączenia z Polską bratnicy Litwy utłumiła swe miłość dla Wilhelma X Austryi któremu od dzieciństwa była przyobiecaną - Ofiara prawdziwa miłości dla Religii i ojczyzny - Jey to winna Akademia Krakowska utrwalenie swe gdy Jey wolą wypełniaiąc Jagiełło przeniosł ie z przedmieścia Kazimierza w mury miasta - Cnoty iey duszy i powab ciała wiecznie tkwić muszą w każdego pamięci, gdy ona to była która napastnych Węgrów z Polskiey wygnała Rusi ona której piękność słynąc równie iak cnoty w nieutulonym żalu zostawiła Władysława Jagiełłę po swym prędkim skonie ~~szczęśliwego~~.

„Zadrżały na ten widok Nemetów narody
Gietyckie stepy i Zadońskie grody

Giety mieszkali blisko morza czarnego gdzie Tatarowie Budziaccy Multańska ziemia i Wołoszczyzna niektórzy trzymaią tęż za plemie Scytyyskie (N N 71 89)

Don Tanais

Ktoż by w tych wierszach nie poznał Największego z Królów Kazimierza
Któren więcey w Pokoiu zdziałał dla Polski niż inni zdobywczym orężem
Temu to winna Polska ~~ustanowienie~~ nadanie praw na zieździe Wislickim (rok 47)
niemniey ustanowienie pierwszej głównej Szkoły założonej w Krakowie tej to Matki
Umiejętności i Nauk w Polsce przez 4 prawie wieki ~~prawie~~
iedynej – Dołączam tu ~~akt~~ wyiątek z dyplomatu założenia tej to akademii
mniej pewniej znanego z tylu zaś względów ważnego cechuiącego
wielkość duszy i umysłu tego nieśmiertelnego Króla

Zmuszeni żywą chęcią właśnie iako powinnością zobowiązani aby
rzecz pożyteczna i wszelka pomyślność ludzkiego rodu rozszerzała
się i wraz wzrastała w myślach naszych Krakowian gdzieby powszechna
szkoła wszystkich wolnych.

ktoz w tych wierszach nie pozna Wielkiego Kazimierza ktoren do chluby pierwszego ustanowiciela praw, założenia Akademii Krakowskiej i tę połączą zaletę że podług wyrażenia się naszych Kronikarzów zastawszy Polskę drewnianą murowaną odumarł — Ile handel i rękodzieła winne temuż Królowi oprócz Sukiennic Krakowskich i inne pozostaią szczątki; o zamożności kupców Krakowskich z cudzych przybyłych krajów, a w Polsce przyswoionych niewspominaiąc, komóż bowiem niewiadome bogactwa Wierzynka? Bonerów? x w Krakowie, ktoż znaiący historią Lwowa i tegoż miasta okolice z zadziwieniem nie dostrzega osad nayblizszych, podziś dzień noszących iescze nazwiska cudzoziemskich swych założycieli Lamarstynów od Semerstejnów Kleparów &c (O droga ojczyzno iak dobrą byłaś dla wszystkich przychodniów matką iakim przytułkiem dla ludzi umieiących cię kochać gdy iescze twa wolnosc była niewzruszoną!)

+ Auschwe bóg chorujących pośrednik między ludźmi i bogami 334 – 336 N 71 c 2 wyjednywał urodzaie, zkąd nazwisko iego u Prusaków sposób leczenia chorych 334. 336

Aytharos bożek przyłożnik u Żmudzinów 336

Budnicy ciemne za pogan pali potaże na Żmudzi 481

Bursztyn 241. 2. 17.

Czernobóg zawiadował losami szczęścia 341

Dziewanna bogini losów mieysce gdzie iey pociąg od pomorku wolne 346 – 348

Erayczyn bóstwo iagniąt u Żmuydzinów 348 373

Elagulis bożek władzy maiący nad umarłemi zapraszano go uczty pogrzebowe 349

Flins bóg wskrzeszaiący umarłych 349 – 353 początek nazwiska dowód, że nieśmiertelność dusz znali

Gabie u Żmuydzinów bożek miał władzę nad ogniem i szczęściem zboża 355

Gardunitis bożey małych iagniąt 355

Terse dawca dóbr doczesnych 382

Kapłanów u Słowian powaga 321

Kaukie 364

+ Marzana Marlawa bogini śmierci u Słowian 376 378 i Polaków płodziatka roskoszy 376

+ Okkopirn 386 – 392

+ Poroniec 414 – 416

Postrzyżyny 777 785 787 789 w 7r 794 838

K 239

Przypisy do pierwszey Piesni

. . . . . Miast Heneckich głowa
Lemizoleta starego budowa

Miast Heneckich czyli iak tu rozumiano Sarmackich głównym było Gniezno od pierwszego się tam zagnieżdzenia Polaków tak nazwane, nosząc i nazwisko swego założyciela Lecha /Lemizoleta/ Lemizolium. Czas założenia tego miasta równie iako istnienie Lecha wielkim podlega wątpliwościom, i to tylko z pewnością przywieść można, że pierwszą było stolicą Xiążąt Polskich, nim Kraków pierwszeństwo otrzymał; aż do Władysława Łokietka Królowie polscy koronowani byli w Gnieźnie od tego czasu dopiero przeniesione ozdoby i klejnoty królewskie do Krakowa —

„Stał Kościół Wandalitów ramieniem dźwigniony

Od rzeki Wandalu /Wisły/ mieszkańcy nadbrzeżni nazywali się Wandalici, imie to także pierworodzicom naszym ogólnie dawane.

„Gromowładnemu Tessie poświęcony

Tesse był podług Długosza Towiszem Polaków Bóg gromami władaiący dawca dóbr doczesnych Bóg Bogów

„Tak niegdy ulubiony Bogóm Alan wtóry

Niepewne nazwisko Monarchy panuiącego nad Szczepem Sarmatów Alanami zwanych, którzy w Europie od Dniepru do Donu w Azyi za Wołgą osady swe mieli, nim zwalczeni od Hunów do Galii razem z Swewami i Wandalami udali się część zasiedliła Wielko Polskę i Litwę. /Naruszewicza Historya Narodu Polskiego Tom 1 część 1. str 121/ Alan pierwszy miał to bydź podług Długosza /Długossi hist: Poloniae Tom 1 ed. Lips lib 1 p 3. 4. 5 a/ potomek Jafeta który ~~[illegible]~~ Europę zwiedził i tam plemie swe rozpostarł.

o innym Alanie nic niewspomina. Że zaś to imie nie iest domyslnie przez Poetę naszego użyte lecz wyięte z podań dawnych naszych dzieiopisów przekonać się można z historyi Prokosza pod tym imieniem Prochorys pierwszy Arcybiskup Krakowski od Mieczysława I ustanowiony miał wydać Kronikę która w 11 wieku przez Kagnimira i na początku wieku 18 przez niewiadomego Komentowaną przypadkiem znaleziona wyszła roku tegoż 823 w Warszawie u Glücksberga — — — .

o Alanie drugim iako ojcu Wandala imie rzecz daiącego wspominaiącym, panować miał w Polsce między R.S. 2279 i r 2489 —.

Różnoimienne zwoływał Sarmaty

Sarmaci nazwani od greckiego słowa Sauroma Sauros-omma iaszczurkowczny naród Scytyiski podług Herodota, pochodzący naród od Medów (nazwisko maiący od Sar Madai iakoby ostatki Medów) podług Bocharta co przywodzi Naruszewicz (Hist Tom I część I sl 26) zasiedleni mieli być za Donem między to rzeką i morzem Azowskim, poźniey przeszli te rzeki sciągnowszy się ku Wisle rosciągnowszy swe imie i na pograniczne narody. Na wiele też hord dzielili się, i brali imiona od przyległych gór rzek mieysc i tym poz

Wenedów Wenedy Henety obacz wyżey

Awarynów Awaryni byli Sarmaci koło zródeł Wisły mieszkaiący do plemienia Bastarnów należąca podobne do prawdy że pochodzili od szczepu Słowianskiego Warynów czyli Warrawów nad rzeką Wartą koło Poznania mieszkaiących. Nar: 48 & 281 Tom I od Narwy rzeki imie Awarynów ob Prokosza str. 8.

Sulanie miała być odnoga tey niezmierney hordy Sławian którzy złączeni z Włochami przybyłemi z miasta Bolas dostali nazwisko Bolanów Polanów Sulanów Sulanow &
(Obacz Naruszewicza Hist 598 Tom I. Prokosza hist: sl 17)

Gelonie naród Sarmacki za Dnieprem i Donem nieco ku zachodowi wyżey Neurów —

Arsyety naród Sarmacki plemienia Bastarnów

Finny są to narody zasiedlone w tak zwaney Finlandii. nazwisko które według Prokosza Historyi ma pochodzić od Filara czyli Filana syna Lecha panuiącego nad Sławianą około

roku 2112. (Prokosza hist str 33)

Burgiony lud Bastarnów strony około Lublina zaludniaiący

= Stratotrafnych Ombronów - - .

Ombrony naród Sarmacki plemienia Bastarnow

Suboki Sawoki narodu tegoż nazwisko miało pozostać na przemienionem nazwisku Sanok lud Sanocki & należeli do plemienia Bastarnów

Peucyni dawniey równe nazwisko z Bastarnami od niektórych części odrębna Sarmatów tak była nazywaną podług Prokosza mieszkali w okolicach gdzie teraz Smolensk i Połock z greckiego (peuci) od lasów sosnowych tak nazwani iak tenże Autor wspomina inni mniemali osady Peucynów na Pokuciu

Tagry narody Sarmackie imie swe wyprowadzaiące od Targa syna Wandala a wnuka Negnona Pierworodzica Sławian Obacz Długosza l.c.

Amadoki Agathyrsy ludy Sarmackie mieszkaiące za Dnieprem

Wiltów Wilcy Wilty Słowianie maiące imie dla swey mocy i dzielności znani też też pod imieniem Lutykow od sławianskiego lut (mocny) mieszkali za Lubą (Elbą) rzeką

Sewary czyli Sewerobuzanie nad rzeką Bug mieszkaiący Sławianie

Budyny naród Sarmacki za Dnieprem pierwey za Donem może osiedli w Chełmskim Brzeskim na Polesiu & o Nar Tom 1 str 15

Navarów Nauri Nauri lud Sławacki nad Dnieprem którey rzece i nazwisko Neper Neuer Dnieper dali.

„Basterny plemie rozkrzewione ludów Słowiańskich około Karpatów /gór Bastar-
-skich/ mieszkaiące /".

Tyrangity czy nie Tyragety ?

Biczy szczep sarmacki około Bieszczad gór mieszkaiący którem imia to Bieszczady
Bieskidy Beskidy, iako i powiatowi Bieckiemu ziednał.

brzeg Waregski brzeg morza baltyckiego od Waregów ludu Słowiańskiego
aż do odry wszelkiemi słowianami rządzącego nazwany.

Kołobrzeg Colberg miasto na Pomorzu

Wizmar nadmorskie miało być założone od Wizimirza mniemanego syna
czyli następce z pokolenia Lecha

Brzemie czyli Brema od brzemienia zbudowana od Polaków miasto /O Nar 71 / K 306 /

Winidy Naród Sarmacki miał się dzielić na 3 szczepy zasiedlił się nad brzegiem
Wisły od źródeł aż do uyścia niemieli miast tylko lasy służyli im za
mieszkanie.

Ścigaią Danów Wizymir syn Lecha podług prokosza str 34 syn
Haldwinyka potomek Polaka miał podług naszych kronikarzy zbić Sywarda
Króla Duńskiego i czystkę mu tylko królestwa iako hołdownikowi ustawić wziąwszy
syna Jarmeryka i 2 córki Justyią i Skawią w zakład po otrzymanym zwycięztwie
dwa miasta nadmorskie zbudował Wizymir Wizmarowi Gdańsk który podług
prokosza iuż przez Kodana syna Sermaty X miał być założonym w którem
też plac po swoim Imieniu nazwał (dzisieyszy Fischmarkt) /Ob Prok Hist str 38/

Polnische Literatur

Unter dieser Aufschrift erschien in diesen Blättern, Nro 26 am 2 März, l. J. ein Aufsatz, des Hr J D, der mehreres unrichtig u. mangelhaft, über die polnische Literatur enthaltend, mich ~~dazu~~ bewog, ~~das darin Ungegangene mich nicht Berührte, zu berichtigen, um nicht~~ sich der Gemeinsache den Schaden nicht anthun zu lassen, ~~das ihm Nahe~~ ~~der durch~~ Mittheilung von noch ganz im Gebiethe der + ~~Literatur~~ fremden Verehrern, bestritten ~~zu sehen~~ werde —

+ Literatur

Die polnische Sprache und Literatur die seit dem glücklichen Decennium durch welches ~~Europa~~ + das Friedens genießt, eine neue ~~Epoche~~ + ihrer Wiederbelebung feyert, hatte noch im 16 und Anfange des 17 Jahrhundertes der Preis ihrer Slavischen Schwestern errungen in der Zeit wo ihre Kochanowscy Simonidese sangen, ihre Górniccy Orzechowscy sprachen, wo ein Gregor aus Sanok aufstand, ein Zaluzianski der Natur Geheimnisse entlockte,

+ Europa

+ Epoche

wo Kopernik das Weltbauer uralte Gesetze auffand

Seit der Zeit war der Polen Vorrang

im ~~Litera~~ literärischen in Hinsicht des

ganzen Slavismus, von niemanden bestritten,

von niemanden verkannt; und das Lockere

der polnischen Literatur im siebzehnten

Jahrhunderte, wo dieselbe von Nachbaren

übertroffen wurde, war nie in Bezug auf ihre

slavischen Mitschwestern, und ist schon seit

Stanislaus Augustus Zeiten ganz verschwunden.

Es müssen dem Herrn ~~Verfasser des~~ D.

~~obigen Aufsatzes~~ die Bemühungen eines

Kaulfus, Krolikowski, Bandke, Felinski, des

unübertroffenen Johann Sniadecki, eines Mrocinski,

Jakubowicz, die Verdienste des unsterblichen

Kopczynski, und Linde, in Hinsicht der Sprache

ja wohl auch die ganze neue Literaturgeschichte

unbekannt seyn, da er zu behaupten sich erkühnet,

die polnische Zeile jetzt erst dem Ziele

zu den Preis unter den slavischen Schwestern

zu erringen: Auch scheint der ~~Verfasser~~

H D

daher um die Palme der Classizität noch nicht ringen können
Die von dem Rg. des Auf genannten Nestoren
unserer Literatur Opolinski Niemcewicz
Boguslawski verdienten doch an ihrem Theile
den erst verstorbenen Stasic, dem Kinderhar-
steller der mathematischen Wissenschaften
in Polen Johan Sniadecki ~~und~~ der Sołtykowicz u. m. a.
~~denn man bey der Mittheilung literarischer~~

Hinsichtlich der Erfahrungswissenschaften
dann der Medizin Philosophie müßten auch die
Bemühungen von nicht mehrern doch eines Jundzil
Jasocki wodzicki ~~in der~~ Naturgeschichte, eines Chodkiewicz
A Sniadecki in der Chemie, eines Dziarkowski
Arnold ~~Sniadecki~~ Arnd ~~Zaczyn~~ a in der Medizin,
~~Philosophie~~ des J Sniadecki des Naturraths
Szaniawski des praesen Goluchowski
in der Philosophie, in der Philologie eines
~~Grodeck~~ + in der Geschichte eines Lelewel ≠
noch kindlichste gewürdigt werden, oder
man sollte den Aufsatz unter den nahmen ~~Nachrichten~~
über Polen nicht Polens Literatur befördern
In der Aufzählung der Schriftstellerinnen
wie auch der Werke derselben sind sehr
viele Nahmen vermindert die ich aber nicht

+ Ziesetling
≠ ~~Soaren~~
Surowiecki

dem Ty D zur Schuld legen will
doch muß ich erinnern daß der Ver-
unter den vorzüglichern der Fürstin
Isabelle Czartoryiska Verfasserin
des Volksbuches Pilger aus Dobromil
u. der Gärten der ~~[illegible] R G Mostowska~~
gänzlich vergaß auch der geschätzten
Schriftstellerin de Borzymowski Wróblewska
nicht nach Würde erwähnte. Was hinsichtlich
des am Ende des Artikels vom Ty D
geäußerten Wunsches des Mangels einer
gründlichen Kritik verweisen wir ihn
an fleißiges Studium der neuen Schriften
an Lesen der in Polen herauskommenden
Zeitschriften glaubend daß er dieselbe
bald genügend erkennen wird

Z. —

Fürstin Czetwertynska übersetzte den Emrog
und Dz War übersetzt jetzt den Mickiewicz

Polnische Literatur

Unter dieser Aufschrift erschien in diesen Blättern Nro 26 am 2 März d. J. ein Aufsatz von Hr J. D. ~~[illegible]~~ der mehrere Berichtigungen u. Mangelhaftes über die polnische Literatur ~~[illegible]~~ enthaltend nicht dazu ~~[illegible]~~ bezweckt, das nothwendigste darin Angegangene auch nicht Berührte zu berichtigen; ~~[illegible]~~ nicht der Gemeinsache den Schaden anthun zu lassen, ihre Sache von noch ganz im Gebiethe der Literatur fremden Verehrern bestritten zu sehen – Die polnische Sprache und Literatur die seit dem glücklichen Decenium ~~[illegible]~~ ~~[illegible] Europa im Frieden~~ durch welches Europa des Friedens genießt eine neue Epoche ihrer Wiederbelebung feyert hatte noch im 16 ~~Jahrhundert~~ ~~[illegible]~~ und Anfange des 17 Jahrhunderts der Preis ihrer Slavischen Schwestern errungen in der Zeit wo seine Kochanowscy Simonidese + ein Gregor und Sanok aufstand fangen ihre Gorniccy Orzechowscy sprechen wo ein Zaluzianski der Natur Geheimnisse entlockte + wo Kopernik der ~~[illegible]~~ Welt u. alten Gesetze aufstand ~~[illegible]~~

~~Dem viel Unrichtiges und Mangelhaftes enthält damit auch die Verehrer der poln. Lit. von~~

~~Classicität die andern von so~~

Seit der Zeit war der Polen Vorrang
im litarerischen in Hinsicht des ganzen Slavismus
von niemanden bestritten von niemanden bemerkt
~~Es müssen dem H. Verfasser des~~
~~obigen Aufsatzes die Bemühungen~~
und das lockerere der polnischen Literatur
im 17 Jahrhunderte wo dieselbe ~~übertroffen~~
von Nachbarn übertroffen wurde war
nie in Bezug auf ihre slavischen Mitschwestern
und ist schon seit Stanislaus Augustus
Zeiten ganz verschwunden. Es müssen
den H. Verfasser des obigen Aufsatzes
die Bemühungen eines Kaulfus Królikowski
Randke Felinski des unübertroffenen
J. Sniadecki eines Mrozinski Jakubowicz
die Verdienste des unsterblichen Kopczynski
u. Linde in Hinsicht der Sprache ja
~~wohl~~ auch die ganze neuere Literargeschichte
unbekannt setzen da er zu behaupten sich
erkühnet sie eile erst dem Ziele zu dem
Preis unter den slavischen Schwestern zu
erringen. Auch ~~nicht alle~~ scheint dem
Verfasser nicht alle Umstände die jetzt
die Literatur bey uns fördern berücksichtigt
zu haben. Also sind die ung. Verdienste der
seit 801 schon bestehenden ~~gelehrten~~ Gesellschaft

der Freunde der Wissenschaften in Warschau angeführt
wo die Bemühungen der Wilnaer und Krakauer
gelehrten Gesellschaften ~~[illegible]~~ wo die in Warschau
und Wilna bestehenden medicinischen Vereine
wo die philologische Gesellschaft in Wilna
die agronomische in Warschau & erwähnt
wo endlich die Bemühungen aller 4 Universitäten
die unter beglückenden Herrschern ~~der~~ ihrer Ziele
so kräftig entsprechen auch in kurzem berührt?
~~Es wäre nur [illegible] Ihr Rec unter Literatur~~
~~nur zu verstehen das und ein~~ das rommelische
~~und poetische zu verstehen und Männer~~
~~die in Erfahrungswissenschaften in den ersprießlichsten~~
~~der Menschheit dahinbringen keiner Bekanntmachung~~
~~würdig~~

In Anführung der berühmtesten Schriftsteller
dieser ~~Aufsatz~~ ~~Der~~ Aufsatz der
Aufsatz die sie ~~spenden~~ versprechen scheint
der H. Verfasser nur auf die schöne
Literatur sein Augenmerk geworfen ~~zu~~ obgleich sein Aufsatz den
~~haben~~ die Erfahrungswissenschaften die Nahmen Polnische Literatur führt
~~wahre Gelehrsamkeit~~ tiefe eindringende
& für die Menschheit ersprießlichste

Polnische Literatur

Dieses Zeitung

Unter dieser Aufschrift erschien in einem
Zeitung Nro 26 am 2 März dieses Jahres
ein Aufsatz über z. f. d. Der zu mannigfaltigen
Bemerkungen über die polnische Literatur schien
mich wieder [illegible] gereizt mich die Gelegenheit
wahrzunehmen das nothwendigste zu berichtigen über
[illegible] über [illegible] über dessen
[illegible] Fleiss zwar Lob
[illegible] und partheilos
Ansichten nicht einzig [illegible] freundlich
zu [illegible] mit seinem [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
Gemeinschaft [illegible] [illegible] als
[illegible] Bemerkungen die mich zum Theil
in seinem Gebiete scheinen [illegible] [illegible]
[illegible] Zu diesen zum mißfälligen Aufsatze
[illegible] sich gleich Anfangs der Verfasser
zu schließen die polnische Literatur viele nicht
dem Ziele zu dem sie den Fremde nähern
seinen [illegible] Forschungen [illegible]
eine Zahrichtung die einen jeden Literaturfreund
mit dieser Literatur bezeugt Denn wenn sie

mich nicht [illegible]

Der nothwendigsten zu berichtigen über

[illegible] mit seinem [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible] [

der Preis von andern slawischen Zweigen
errungen wer ~~hat von~~ von diesen bestritten in slawischen Sprachen
bewandert war mit Polens Literar Geschichte
bekannt) hat je daran gezweifelt? dem Verfasser
möge nur die Bemühungen eines ~~Kam~~
~~Krolikow~~ Kaulfus eines Krolikowski Bandtke
Felinski J Sniadecki Mrozinski Jakubowicz
wie auch die Verdienste des Hr Kopczynski
um die polnische Sprache sichtigen sollen
trachten die polnische Literar geschichte zu
kennen und er wird einsehen daß dieß
von ihm ausgesteckte Ziel noch zur Zeit
der Jagellonen erreicht ward seit welcher
Zeit es wohl lobenen doch nie ganz
verrichtet hinsichtlich ihrer slawischen
Schwestern schon längst den Vorsprung
erhielt und berechnet die günstigen
Umstände die den Hr Verfasser als hoffende
Förderungen der polnischen Sprache u. L. erfüllt
sind auch ~~und abzuparteil nicht~~ unvollständig
und befriedigen den Leser gänzlich keineswegs indem
man ~~um~~ sprechend über die Literatur eines
Volkes dasselbe total wo ~~diese~~ dessen Sprache

gesprochen wo die Litteratur blühet nicht
etwa nur von den am Carpathen und Weichsel
wohnenden Polen sprechen soll und muß
wenn man die Literatur des ganzen Bundes
betrachtet und wenn man die Bemühungen
der Veteranen und Nestoren unserer Literatur
~~anführt muß man~~ die Hoffnungen zu denen
uns aufkeimende Talente berechtigen anführt
darf man nicht die für Polens Litteratur
~~so~~ unsterblichen Verdienste der Warschauer
gelehrten Gesellschaft der Krakauer und
Wilnaer wie auch der Universitäten Polens
verschweigen ~~und ihre~~ ~~und nur~~
wenn darf auch des Friedens nicht vergessen
dessen wir durch väterliche Sorge unsers
~~der~~ erlauchten Monarchen und seiner hohen
Bundesgenossen schon über ein Decenium
erfreuen. In der Aufzählung der leb-
berühmtesten Schriftsteller Polens ~~legt~~
macht sich der Verfasser noch größerem
Vergehungen schuldig. Schon ~~seine~~ die Ansicht
der Literatur ~~ist [illegible]~~

Gleich anfangs indem der Hr. das Unternehmen
des piedersgleichen Woronicz ein Heldengedicht
die Lechiade zu schreiben erwähnt nennt er
dessen bekanntes Gedicht Sibille Korrekt,
~~entweder~~ es scheint der Verfasser nicht anders
von Woronicz zu kennen ~~und oder auch~~ auch
seinen Assarmot nicht gelesen ~~oder~~ zu haben
~~die Sibille nicht gesehen und~~ da er diesem
Gedichte eben das zuspricht was ihm ~~beider~~ nur allein
gebricht ~~die~~ (Correktheit) ~~[illegible]~~ — Tomaszewski's
der polnischen Delilles nicht Erwähnung
als heroischen Sängers u. seiner Jagdelonide
verdiente auch eine Rügung ~~doch gehen~~
~~wie~~ doch ~~abgesehen von dem~~
~~gehen wir zum~~ Kropinski der ~~obgleich~~
~~als der ausgezeichnetsten~~
~~unter den ersten Dramatiker Polens~~
~~wegen der noch ungedruckten Ludgarde~~
~~der Kr. zu nennen vergaß~~
~~nicht als~~ lyrischen Dichter ~~genannt zu werden~~
~~verdiente~~ Wężyk der nach dem
Verfasser einen ausgebreiteten Ruf
durch s. An K. erlangte ist auch
wegen der Nationaltragoedien ~~einer der~~ in Polen ~~berühmt~~ unter den ausgezeichnetsten
~~besten ausgezeichnetsten dahin~~ in dieser
Hinsicht ~~zu nennen~~ dahin nicht zu übergehen
Unverzeihlich ist noch dem Autor die
nicht Erwähnung dem deutschen Publikum

wenn uns nicht die vorgenommene Kürze
davon abhielte —

steht unlängst unter den ersten
Dram. Polens u. seines Trauerspiel
Ludgarde doch auch als ist er
zu nennen

Ossinski die Muster der Kritik u. Geschmackes der trefflichste Lyriker und
unserer Zeit ist dem Herrn Verfasser nur als Übersetzer Corneilles
bekannt ~~u. an die Seite~~ und wird mit Brodzinski Dmuszewski Gorecki
kurz abgefertigt Skarbek Czaykowski (Prof. zu Krakau) u. s. w. und
gar nicht erwähnt wohl aber denen Plätze mit Namen erfüllt
die erst zu erfüllenden Hoffnungen in uns erwecken u.
mit den classischen genannten sich nicht noch messen können

Die von dem Verfasser erwähnten ~~ein~~ wohlverdienten Nestoren unserer
Literatur der unermüdete Graf Ossolinski Niemcewicz Rogusławski ~~verdienten~~ doch an ihrer
Seite einen Stasis den ~~wohlen~~ um das allgemeine Wohl ~~wohlverdienten~~ so
vom kurzen Verstorbenen Praedenten der gelehrten Gesellschaft, den Wiederherstellern
dem mathematischen Wissenschaften in Polen Johann Sniadecki, ~~u.~~
~~verdienten~~ eines Sołtykowicz u. mehr hinsichtlich der Erfahrungswissenschaften
denn der Medizin Philosophie müssten auch die Bemühungen eines wenn nicht mehr des
Jundził und Jarocki in der Naturgeschichte, eines Chodkiewicz A.
Sniadecki in der Chemie ~~und~~ in der Mediz eines Dziarkowski Arnold
A. Sniadecki Brandt u. s. w. a. in der Philosophie des Jo Sniadecki
des Rathsrath Szaniawski des praecisen Gołuchowski ~~nicht übergangen~~
in der Alterthumskunde eines Grodek in der Geschichte eines Lelewel
gehörig gewürdigt werden — In der Aufzählung der Schriftstellerinnen
wie auch der Werke derselben sind sehr viele Namen verändert die
ich aber nicht dem Verfasser schuld geben will erinnern muss ich aber
das der Verfasser unter den vorzüglichen die Fürstin Isabelle Czartoryska Verfasserin des
Pilger aus Dobromil u. den Gedichten auch die an Sie Radziwiłł Gr. Mostowska gänzlich

~~Vorzeyowski~~ ~~Wróblewska~~

~~Vorzeyowski~~ de Vorzymowskie Wróblewska

~~Vorzeyowski~~ de Vorzymowskie Wróblewska

~~Vorzeyowski~~ de Vorzymowskie Wróblewska

nicht alle Umstände die jetzt die Literatur
bey uns fördern vor Augen gehabt zu
haben, sonst würde er die unsterblichen Verdienste
der seit 801 schon wirkenden Gesellschaft der
Freunde der Wissenschaften in Warschau,
die Bemühungen der Wilnaer und Krakauer
gelehrten Gesellschaften, der in Warschau
und Wilna bestehenden medizinischen Vereine,
der philologischen Gesellschaft in Wilna, der
agronomischen in Warschau nicht mit Stillschweigen
übergangen, wie auch die Bemühungen der
Universitäten zu Krakau Wilna ~~Lemberg~~
und Warschau die unter beglückenden Herrschern
ihrem Ziele so kräftig entsprechen wenigstens
im kurzen berührt haben —

In Anführung der bewährtesten lebenden
Schriftsteller Polens deren Aussaat
die fruchtbarste Ausbeute verspricht, scheint
der Hr ~~Verfasser~~ Dr sein Augenmerk
nur auf die Belletristik geworfen
zu haben, obgleich ~~er~~ sein Aufsatz dem
Titel nach ~~Polnische Literatur führt und daher~~
das ganze literarische Wesen ~~zu~~ umfassen ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~
~~scheint~~

auch die in Erfahrungswissenschaften und tiefer ein-
dringender Gelehrsamkeit die die ersprießlichste
der Menschheit ist, dahinlebenden Gelehrten
nicht auszuschließen scheint. Unter den
vom ~~Verfasser~~ Hr. D. angeführten Dichtern und
Romantikern ist auch keine gehörige Wahl
getroffen und indem einige angeführt werden
die weniger hier gehörten werden mehrere
denen diese Stellen gebühren hier nicht erwähnt
Im Kurzen wollen wir die größten
Irrungen des Herrn ~~Verfassers~~ sichtigen
Gleich anfangs in dem ~~den~~ Herrn D das Unter-
nehmen des jüngst gleichen Woronicz, ein Heldengedicht
die Lechiade zu schreiben, erwähnt, nennt
er dessen bekanntes Gedicht Sibille korrekt.
Es scheint der Herr D nichts anders von
Woronicz zu kennen, nicht einmal seinen
Assarmot gelesen zu haben, da er jenes
Gedichte ~~[illegible]~~ das wieder den Willen des Autors
~~[illegible]~~ erschien, eben
das zuspricht wovon ihm nur allein gebricht.

~~Der polnischen Delille's D B Tomaszewski~~
~~Verschweigung als heroischen Sängers, seiner~~
~~Jagielonide u. m. u. Verschweigung, verdiente~~
~~hier eine besondere Rügung wenn uns nicht die~~
~~vorgenommene Kürze davon abhielte.~~

Kropinski ~~[illegible]~~ steht unläugbar, unter den ersten
Dramatikern Polens seiner Ludgarde wegen doch auch
als Lyriker ist er zu nennen

Węzyk der nach dem Verfasser einer ausgebreiteten
Ruf durch seine Umgebungen Krakaus erlangte
ist wegen seiner Nationalmagodien unter
Polens ausgezeichnetsten Dramatikern daher
auch in dieser Hinsicht nicht zu übergehen

~~Unverzeihlich ist auch dem Hr D die nicht~~
~~Erwähnung dem deutschen Publicum unsers vor~~
~~nicht langer~~ ~~[illegible]~~ ~~Zeit verstorbenen Felinski des~~
~~unübertroffenen Nachahmers Delille's des~~
~~unsterblichen Verfasser des Trauerspiels~~
Radziwill.

Fredros Comoedien werden jetzt in Wien bey
Pichler gedruckt und auch der Verfasser
der wenigstens in Wien wohnenden Polen
wegen nicht verschweigen sollte —

Nicht nach Verdienst ist auch das Lob
unsers trefflichen originalen romantischen
Mickiewicz —
Dem in der polnischen Literatur ~~sehr~~ wohl
verdienten J. N. Kaminski, geschieht sowohl
vom Verfasser, als von allen die meinen
er wolle auf den Lorbern die er gesammelt
künftighin ausruhen das größte Unrecht
Sein unermüdeter Eifer in der polnischen
Sprachforschung seine dramatischen Dichtungen
Zabobon Twardowski &c / schützen ihn
von solchen Zumuthungen und erzwingen
jedem Verehrer der polnischen Literatur
gebührende Dankbarkeit diesem Dichter zu
zollen.
Opinski ein Muster dem Kritik und
Geschmacks der trefflichste Lyriker unserer
Zeit ist der Th D nur als Übersetzer
Corneilles bekannt und wird mit Brodzinski
Dmuszewski Gorecki kurz abgefertigt
Skarbek, Czaykowski, Odyniec (Zürger) oppi Tymowski
Zaleski Nodolski (Russalki) gar nicht erwähnt wohl aber
deren Plätze mit Namen gefüllt die erst
zu erfüllender Hoffnungen in uns erwecken

Notaty do Historyi

O Szpitalach Lwowskich

i Wypisy Dokumentów.

O Domu i zakładzie dla obłąkanych
na umyśle we Lwowie

1 Rozdział o urządzeniu wewnętrznym

§1 gdy cel podobnego zakładu iuż w samym
pojęciu się zawiera więc każden związek
z innemi oddziałami głównego szpitalu
iest tu odcięty wchód główny dołem
gdzie takoż oddział mężczyzn od kobiet
oddzielony równie iak i dół od piętra
pierwszego osobnemi drzwiami które
tylko lekarzom i chorych odwiedzaiącym
otwieranemi bywaią na piętrze pierwszym
znayduiące się drzwi są tylko dla wchodu
dla lekarza przeznaczone

§2 Położenie tegoż zakładu iest ~~na~~ wschodnią
częścią głównego szpitalu na zdrowym suchym
otwartym mieyscu

189

Wykaz szczegółowy

o zakładzie obcych roślin we Lwowie

od r 820 — 829.

R 820 1 Stycznia było w tutejszym zakładzie

Mężczyzn 27
Kobiet 29
56

W przeciągu r 820 przybyło
Mężczyzn 39
Kobiet 24
63

Więc ogółem w r całym traktowano
Mężczyzn 66
Kobiet 53
119

Z tych wyzdrowiało
Mężczyzn 17
Kobiet 11
28

Umarło
Mężczyzn 2
Kobiet —
2

Więc zostało na rok 821
Mężczyzn 47
Kobiet 42
89

W przeciągu r 821 przybyło
Mężczyzn 41
Kobiet 31
72

Więc ogółem w całym roku traktowano

Mężczyzn 88
Kobiet 73
161

Z tych wyzdrowiało

Mężczyzn 35
Kobiet 13
48

Umarło

Mężczyzn 9
Kobiet 6
15

Na rok 822 pozostało

Mężczyzn 44
Kobiet 54
98

W ciągu r 822 przybyło

Mężczyzn	~~30~~	50
Kobiet	34	34
	~~84~~	84

Więc ogółem w całym r traktowano

Mężczyzn 94
Kobiet 88
182

Z tych wyzdrowiało

Mężczyzn 34
Kobiet 27
61

Umarło

mężczyzn
Kobiet 11
6
17

N r 823 pozostało

Mężczyzn 49
Kobiet 55
104

W ciągu r przybyło

Mężczyzn ~~53~~ 53
Kobiet ~~28~~ 28
~~81~~ 81

W całym więc r 823 traktowano

Mężczyzn 101
Kobiet 83
184

Z tych wyzdrowiało

Mężczyzn 42
Kobiet 33
75

Umarło

Mężczyzn 7

Kobiet 3

10

W roku 824 zostało

Mężczyzn 52

Kobiet 47

99

Wciągu r pnytyło

Mężczyzn 63

Kobiet 27

90

W całym r 824 traktowano

Mężczyzn 115

74

189

Z tych wyzdrowiało

Mężczyzn 41

Kobiet 14

55

Umarło

Mężczyzn 11

Kobiet 6

17

N r 825 zostało

Mężczyzn 63
Kobiet 52
115

W ciągu r przybyło

Mężczyzn 64
Kobiet 51
115

W w całym r traktowano

Mężczyzn 127
Kobiet 103
230

Z tych wyzdrowiało

Mężczyzn 50
Kobiet 36
86

Umarło

Mężczyzn 19
Kobiet 5
24

N r 826 zostało

Mężczyzn 55
Kobiet 65
120

w przeciągu r przybyło

Mężczyzn 68
Kobiet 32
100

Ogółem w całym r traktowano

Mężczyzn 123
Kobiet 97
220

Z tych wyzdrowiało

Mężczyzn 28
Kobiet 26
54

Umarło

Mężczyzn 15
Kobiet 6
21

Więc zostało na r 827

Mężczyzn 80
Kobiet 65
145

W ciągu r przybyło

Mężczyzn 61
Kobiet 54
115.

Ogółem leczono

Mężczyzn 141
Kobiet 119
260

Z tych wypisano

Mężczyzn 37
Kobiet 33
70

Umarło

Mężczyzn 13
Kobiet 11
24

W r 828 zostało

Mężczyzn 85
Kobiet 81
166

W ciągu r przybyło

Mężczyzn 75
Kobiet 34
109

Ogółem traktowano

Mężczyzn 160
Kobiet 115
275

Z tych wyzdrowiało

Mężczyzn 47
Kobiet 28
75

Umarło

Mężczyzn 30
Kobiet 11
41

W r 829 zostało

Mężczyzn 83
Kobiet 76
159

W ciągu r 829 przybyło

Mężczyzn 53
Kobiet 41
94

Ogółem traktowano

Mężczyzn 136
Kobiet 117
253

Z tych wyzdrowiało

Mężczyzn 43
Kobiet 23
66

Umarło
Mężczyzn 14
Kobiet 7
21

Pozostało z roku 830
Mężczyzn 79
Kobiet 87
166

Dotychczas to jest ostatniego Lipca 830 przybyło
Mężczyzn 53
Kobiet 39
92

Ogółem więc traktowano
Mężczyzn 132
Kobiet 120
252

Z tych wyzdrowiało

Mężczyzn 33
Kobiet 24
57

Umarło
Mężczyzn 18
Kobiet 6
24

Zostaie dotychczas
Mężczyzn 81
Kobiet 90
171

Szpitale

Kraków

Szpital S Ducha założony r 1220
—— S Rocha
—— Szymona i Judy Apostołów r 1578
Dom obłąkanych założony r 1679
Szpital S Szczepana
—— S Jadwigi
—— Konfratrum Wielickich
—— S Leonarda
—— Bożego Miłosierdzia
—— S Walentego
—— S Mikołaja

Pisma

Organizacya i ustawy Towarzystwa Dobroczynności W M K w Krakowie 827 —

Nachricht von der med chirurg Lehranstalt zu Krakau d von F Collard Wien 806 —

Lwów

Szpital s Łazarza / Józef 241 239, 79,

— Konstanty / Józef 524, 324,

altare mendicorum / — 17, 190,

Szpital s Marcina / 321

Szpital dla chorych Księży /:

Do historyi szpitalów Lwowskich

Szpital u S. Onufrego kiedy i przez kogo założony kiedy upadł i t.d. iako i o Szpitalach Lwowskich S. Ducha Stanisława i Łazarza czy dla chorych byli przeznaczonemi niewiadomo Chody l. c. 395

Szpital S. Ducha

Znaydował się na placu leżącym teraz wolno przy kościele pożeńskim
Szpital zwany S. Elżbiety wystawiony został 1377 od Niemców
dla wiekiem obciążonych i na fortunie upadłych Kościół zbudowano 1430
(Chody w hist. m. L. st. 389)

Spital główny w klasztorze XX Piarów

Kościół i Kollegium Nobilium XX pijarów na Łyczakowie; założony około r 1751 od Samuela Głowińskiego Biskupa Hebronskiego Suffragana Lwowskiego, z kniwkiem w którym młodzieńcy szlachetnych domów brali przyzwoite stanowi swemu ukształcenie i który w roku 1776 Rząd austryacki potwierdził; lecz później cały ten obszerny budynek przeznaczył na Szpital powszechny miejski Chody l. c. p. 290 tom 397

Szpital S Stanisława na krak przedm.

na miejscu dzisieyszego Sztokhausu wyst około r 1370 wraz z kościołem przez mieszkańców Lwowa Chody. le 389

Szpital S. Łazarza

Kościół szpitalny pod tytułem S. Łazarza poniżey Kościoła S. Magdaleny założony w r. 1618 przy Szpitalu fundowanym od Archikonfraternii Różańcowey dla ubogich i w niedostatku będących, których podtenczas wielka liczba zagęszczała ulice i rynki miasta. Tego Szpitalu i kościoła Jus patronatus, należało dawniey do pomienioney Archikonfraternii, lecz teraz Magistrat mieyski rządzi Szpitalem owym, przeznaczywszy go na utrzymanie oziemniałych mieszkańców płci oboiey. Do sklepów tego kościoła poznoszono trupy chowane w piaszczystych grobach pod zamkiem wysokim, które suchość powietrza bez balsamowania tychże od wieków w całości zachowała. Chody.

l. c. p. 387

obmorzyć
memoriae [illegible]

Szpital S. Wawrzyńca

Kościół S. Wawrzyńca z Klasztorem Bonifratrów na Łyczakowie

W mieyscu tém znaydował się lasek dębowy po wycięciu którego Magistrat wystawił mały Kościół drewniany, z okoliczności Obrazu S. Wawrzyńca umieszczonego od właściciela tego lasku w wydrążeniu starego dębu przy którym Obrazie wielu Chorych częstokroć otrzymywało zdrowie. Gdy zaś wzrastała codziennie pobożność mieszkańców ku Świętemu stanął szczodrobliwość ich r. 1536 ~~my~~ murowany w mieyscu tém kościół przy którym ku większey wygodzie chorych osobliwie woyskowych Jan Sobieski Chorąży Koronny a potem Król Polski w r. 1639 Szpital i Klasztor Bonifratrów fundował i w dochody pewne opatrzył po zniesieniu Bonifratrów Klasztor ich przeznaczony został na lazaret woyskowy — Chodynieski 389

Szpital SS Miłosierdzia

Zgromadzenie Sióstr Miłosierdzia w r 1744 zaprowadzone było do Lwowa gdy szlachetny kraiu polskiego obywatel Franciszek Jan Zawadzki Łowczy Kijowski ofiarowaniem Kapitału 60,000 Zł pol pierwszy jego założył fundament. Poźniey dobroczynności wspaniałomyślnych, powiększyła fundusz ten znacznie innemi Kapitałami a Zgromadzenie nim zasilone dopełniało świętego powołania w ratunku chorych tak mężczyzn iak też i niewiast. C Józef zaszczyciwszy w r 1783 dóm ten osobistą swoją bytnością oddał pochwałę dobroczynnemu zamiarowi i znalezionemu w nim porządkowi a na wsparcie onegoż przeznaczył corocznie 2000 Zł Rynsk z funduszu religijnego, Szpital ten ma w samym srzodku Kaplicę i dwa na iedno piętro wyniesione oraz poprzecznym przechodem opatrzone oddziały z których w iednym są 4 sale dla mężczyzn a 4 dla kobiet; w drugim zaś znayduią się refektarz apteka dormitarz skład sukien, i kilka izb mieszkalnych Obok szpitalu stoi mnieyszy dóm o iednym piętrze w którym niegdyś znaydował się Instytut edukacyiny płci żeńskiey przeniesiony do bliskiego klasztoru po Reformatach a teraz służy za pomieszkanie dla przełożonego Zgromadzenia i Kapellana Szpitalu (Chody l. c p 395 & 396

Hier sollte wohl auch von den medicinischen Anstalten
oder von der Clinik Erwähnung geschehen allein das allgemeine
Spital ist in einem solchen elenden Zustande, dass es unter
aller Critik ist, jenes der soeurs de la Charité ist besser
aber die armen Kranken sind in sehr niedern Zimmern auf einander
gehäuft, dass eben so wenig eine gute Luft herrscht
als in dem erst erwähnten Krankenhause Hacquets Reisen
3 Band S 203

Intercesserat Constitutio Regni in Anno 1552 tum et Mandatum Leopoliensis Sigismundi III. Aetate hac regnantis de Data Varsaviae die 16 Julij Anno 1614 ad Consules Civitatis directum quatenus Pharmacopolarum Apothecae et Aromatariae in Civitate Leopoliensi sitae tum et Chirurgorum emplastra, utrum sint infirmantibus proficua, non exolita, per unum seu duos in arte medendi peritissimos Viros, fideles aeque ac probos, quot annis reviderentur Hoc itaque Anno Decretum Regis vere salutis Subditorum suorum amantissimi executioni debitae demandatum est, nisi quod Chirurgi Leopolienses se me practicos esse suasque operationes manuales cum Physica practica conjunctas a discursiva Medicorum distinctas esse, ac ideo Medicos in alienam messem falcem immittere non debere, alleguntes temere ansam liti, ac postea reconciliandae Amicitiae per decretum praebuerint, sed haec forensia sunt (Josephowicz l. c. p 13 § 19)

anno Dni 1678

Conventus Franciscanorum Civitatis Nostrae suspicionem evidentis pestilentiae incurrerat, ita ut deferre debuerit, Magistratus Consularis, Capitulo, magnum Contagionis periculum occlusionemque Ecclesiae et Conventus postulavit, Egit vices suas Capitulum, ijsdemque patribus Cessationem a Divinis indixit (Josefowicz l. c. p 907 § 439.)

anno Dni 1658.

Impostor quidam Lucas Godziszewski mendicato pane vitam sustentans ut melius haberet Chirurgum se asseruit, et Civissae Dudkiewiczowa ipsiusque filio septenni pharmacum quod Turbitum coram Consulibus vocavit propinavit, quo hausto et Mater et Filius simul mortem biberunt Decreto itaque Consulari, urbe ejectus ne amplius ad eam rediret, aegris Pharmaca Circes pocula praeberet, poena colli inhibitus; bene vulgo dicitur Imperfectus Medicus perfectus homicida est. Et ideo forte Rex Casimirus Diplomate suo Varsaviae hoc eodem anno dato sanxit, ne Medentes Judaei et alii qui vis intrusi in Civitate Leopoliensi Curationes praesumant assumere, Infirmorum, sed soli Medici in Universitatibus Catholicis promoti; eodemque diplomate Revisionem Pharmacopoeorum et examina Pharmacopolarum reasumpsit, et ad Consules pro executione remisit Josephowicz l. c. p 830 § 317.

Że Chirurdzy mieli zarząd Cechowy w Polsce a szczególniey we Lwowie świadczy o tym Józefowicz l. c. str 274 § 190 gdzie o sporze tegoż Cechu z Konsulami Lwowskiemi i Wikaryuszami Katedralnemi mówi iakoż i o fundacyi Ołtarza S. Rocha w Archikatedrze przez Cechmistrzy Chirurgicznych Fryderyka Grossa i Stanisława Dobroszowskiego wspomina —

O założeniu Szpitalu S. Wawrzyńca u Bonifratrów we Lwowie Anno Dni 1659

Intentionem laudabilem Joannis Sobieski pro tunc Vexilliferi Regni successu temporis totius Reipublicae, regimen in Throno regali habituri, Archipraesul (Johannes) Tarnovius speciali favore prosecutus est. Inscripserat ille eodem Anno Summam 30,000 fl fratribus hospitalariis Instituti Sancti Joannis Dei et Hospitali Infirmorum ea Obligatione ut fratres Quatuor cum quinto praesbytero sui ordinis sibi et Infirmis Octo, ex Censu anno ab eadem Summa provenienti florenorum duorum millium centum victum et necessaria salutis Corporis et animae, juxta suum egregium institutum, suppeditent super bonis suis haereditariis Błudow, hanc itaque summam una cum Censu Tarnovius approbavit Immunitati Ecclesiasticae cum praescriptis Censibus adscripsit, nemine ex Religiosis Literis Cridae pro termino Citatis comparente. Insuper idem Tarnovius iisdem fratribus Ecclesiam Sancti Laurentii in Suburbio Civitatis sitam, praevio Capituli et Magistratus Consulum dictae Ecclesiae Patronorum assensu, cum omnibus ejusdem Ecclesiae fructibus area fundo extincto Titulo Praebendarii (qui secularis Sacerdos hactenus fuerat) donavit applicavit, eorumque instituto incorporavit, Monasterium sui Ordinis construendi facultatem salvis nihilominus Juribus parochialibus et praecipue Metropolitanae suae Ecclesiae cujus Jurisdictioni dictos fratres subjecit, forte nondum exemptionem ab Ordinariis loci obtinuerant concessit. Idem fundator Sobieski interlabentibus annis Johannes III Rex Poloniae iisdem fratribus hospitale in anno 1693 sacris amplum, muro solido construxit et exornavit, auxitque proventus, Opera et labores, in construendo Casimiri Humniewic Presbyteri Nostri usus, nisi quod magnificentia operis, et Civitatis defensioni, et Eclesiae exaedificandae praescriptae structurae contra expressam

Regis voluntatem, dictus Presbyter vir alias egregius, et ad omnia alacer, summopere obfuisse arguatur (Josephowicz l.c. p 841 & 842 § 324)

265

Anno 1694

Rex ex sua infirmitate feliciter convaluit, ac Leopolim nostram, ex hæreditario oppido Zołkiew gratus hospes cum Regina invisit, ac per aliquot dies in Palatio Athanasii Mięczyński palatini Volhyniæ residentiam Suam continuavit, idque ob vicinitatem Ecclesiæ S Laurentii et Conventus fratrum Bonifratellorum, quibus Orphanotrophium pro male valentibus et monasterium petitione Prioris Radecki dudum sibi familiaris, cura Casimiri Humniewicz Canonici et vice Custodis Ecclesiæ nostræ solido lapide et latere extruebat. Et inviserat Rex cum Regina me quoque assistente Fabricam illam ultra Centum Millia florenorum absumentem, nondum tamen in opere suo finitam, et sero finiendam, Cujus cum nimiam mæniorum Crassitiem altitudinem testudinum conspexisset, ac Superflentes Ambitus indignatus vehementer fuerat Canonico illi, Architecto adstanti, quod Regium suum thesaurum exhausisset, et neque Ecclesiam quæ primo et principaliter fundari debebat, neque Cænobium ex integro construxerat poterant enim illa omnia tanto sumptu parari / multis suggerentibus, nisi ampla habitacula, Regularium, magnificum, ac ideo minus in calore commodum receptaculum, Porticorum sinus extensos magis ad fastum, quam modestiæ et paupertati Religiosæ congruentes, quædam erexisset aliqua in fundamentis posuisset. Quod optime Rex ille sapiens, præscius futurorum adverterat, quia hucusque et Conventus ille non ædificatur ad plantam suam et Ecclesia vetus in exilitate sua, sine dote, sine provisione, sine benefactore sumptibus tamen Religiosorum sustentata, perseverat, paucos infirmantes sustinens (Josephowicz. l.c. p 1052 § 524.)

Założenie szpitalu S. Marcina we Lwowie anno 1659

Erectionem quoque Ecclesiæ et hospitalis S. Martini ad Civitatem nostram siti quoniam ob incursiones hostiles fundatio prior aliaque Jura deperierunt / sive approbavit sive innovavit Tarnovius, quod Hospitale quoniam circa Civitatem nostram non incelebre existebat de origine ipsius pauca quæ colligere potui annecto.

Si cæteris mortalibus adversitate fortunæ fractis casibusque vitæ humanæ ad extrema reductis subvenire pietas Christiana mandat, jure merito iis qui bella Domini præliando pro Salute omnium Requepublica, et vulnera et mutilationes corporum, et damna bonorum forti animo pati non recusant, obligatio ipsa et debitum gratitudo suffragari omnino impellit. Quo circa egregius Vir et Heros Alexander de Rytwiany Zborowski adhuc in anno 1651 ex inspiratione Altissimi zelo Charitatis proximi ac Salutis animæ suæ accensus, præhabita speciali licentia adhuc pie demortui Joannis Pruchnicki protunc Archiepiscopi Leopoliensis Ecclesiam in Area sua, in Suburbio Cracoviensi sita sub Titulo SSum Jacobi et Philippi Apostolorum, Sancti Martini Episcopi, Sæ Appoloniæ et Barbaræ Virginum et Martyrum ædificavit, una cum Cœnobio, ad quos fratres Carmelitas, antiquæ observantiæ vulgo Calceati dictos, de Majori conventu nostro suburbii Haliciensis in præsentia ipsiusmet Pruchnicii Capituli Magistratus Consularis, aliorumque Nobilium Solenniter introduci eodem anno curavit, fundos, hortos prata, pomaria, ædificia, Cauponam, et quævis emolumenta ipsum concernentia ipsdem Patribus, mediante inscriptione officiosa in Castro inferiori Leopoliensi Feria iij post festum Conversionis Sancti Pauli Apostoli proxima anno 1657 cum omni jure et dominio suo pro alendis duodecim Militibus emeritis veteranis, ut ægra et mutilat in servitute Reipublicæ corpora sua tutæ quieti et sublimiori Majestatis Divinæ servitio impendere, salutem animæ emereri possint, perpetuo donavit hujusque Donationis confirmationem a Serenissimo Rege Casimiro die 12 Julii anno 1650 tum et ab Archipræsule Grochovio impetravit prout et attestatione

Andreæ Sredzinski Episcopi Nicopoliensis Officialis Generalis actis Consistorialibus anni hujus Mercurii 17 Julii in serta elicitur

Hanc itaque erectionem Ecclesiæ una cum hospitalis censibus a summa Capitali decem milium inscriptis ad instantiam Provisorum a toto Exercitu electorum non obstante interventione Stanislai Czuryło Generalis sui Officialis, Jus provisoratus sibi ex Cessione certa per Generosum Wydzga competere allegantis approbavit Tarnovius summum prætactam immunitati Ecclesiasticæ una cum fundis adscripsit ut patet ex actu Mercurii 13 Augusti, Jus administrationis toti exercitui seu ipsius delegatis competere adinvenit ut patet ex actu Merc Die 17 Septembris. Non tamen ab imminentibus periculis exemit quia Ecclesia hæc in tractu viarum posita quavis incursione hostium prima fuit, præda furentium flammarum victima et multoties eversa funditus, toties de nova radice erecta (Josephowicz p 636, 637, 638 § 321)

posłane do Memnozyny

Nachricht vom Leben und Schrifften des Joseph Sygiert von Sygiertstein.
geb. 1780 gest. 1804

Non minor est virtus quam quærere parta tueri.

Joseph Sygiert von Sygiertstein geboren im Sanoker Kreise in Galizien um das Jahr 1780 empfand von seiner früheren Jugend an, eine besondere Neigung zur Alterthumskunde weßwegen er sich vorzüglich auf die griechische und lateinische Sprache verlegte. Er fühlte die Schönheit der in denselben hervorgebrachten Schöpfungen, und dieses Gefühl hatte den größten Eifer zur Folge, diese Muster die bisher von vaterlandischer Feder noch wenig berührt waren ins Polnische zu übertragen. Dieser Eifer war es auch, dem wir die Übersetzung des Lukrez, des Thucydides der begeisternden Lieder des Tyrteus, und der anmuthvollen Dichtungen des Moschus und Bion zu verdanken haben. Durch die Übersetzung einiger Bruchstücke aus dem Homer zeigte er wie viel die Ilias in der Übersetzung des Dmóchowski verloren der sie nicht aus dem Originaltexte veranstaltete. Mit gleicher Leichtigkeit übersetzte er viele Dichtungen unsers unvergleichlichen Clemens Janicki – Nebstdem übertrug er vieles aus lebenden Sprachen deren er sehr geläufig war ins polnische, namentlich einige Lieder aus dem Ossyan (a). Auf diese Weise vertraut mit den Schönheiten der alten und neueren Sprachen statete er mit denselben seine eigenen Schöpfungen aus. Wanda ein Trauerspiel in Versen (b); Ideen von der Freundschaft in Prosa und noch manche andere prosaische und poetische Aufsätze flossen aus seiner Feder. Außer diesen groesthentheils wahrend seines Aufenthaltes zu Krakau, und zu Wien unternomenen Arbeiten, fing er an fast ein Jahr vor seinem im July 804 im Schoße seiner Familie erfolgtem Tode sich mit der mühsamen Sammlung von

a) diese sind aus dem englischen übersetzet

b) Den nehmlichen Gegenstand bearbeiteten spater Węzyk und Fredro

Materialien zur Geschichte der polnischen Literatur zu beschäftigen, wenn er die besten Hülfsquellen in der zu Wien sich damahls befindenden gräflich Ossolinskischen Bibliothek fand als er nach dem Abgange des rühmlich bekannten gegenwärtigen Rektors der Warschauer Lyceum Gottlieb Linde Custos dieser unschätzbaren Büchersammlung geworden war. Seine Werke befinden sich noch in Handschriften ausser einigen Druckstücken die der Freund Lygiers und Professor des Naturrechts zu Warschau Herr Klemens Urmowski im Jahre 815 im Lubliner Almanach bekanntmacht. Aus den an gedachten Orte mitgetheilten Nachrichten theile ich hier die Lebensskizze mit im festen Vertrauen dass der von Herrn Urmowski (Vorrede zum Lub Alm 815) einst geäusserte Wunsch, die zahlreichen und wichtigen Werke Lygiers bald ans Licht gefördert zu sehen nun verwirklicht werde. Die Gelegenheit die mir die gräflich Ossolinskische Bibliothek darbot Lygiers Schriften kennen zu lernen d) machte mir ein ungemeines Vergnügen einen Schriftsteller ~~Polens~~ zu bekleiden, der mit Recht in den ersten Rang derselben versetzt zu werden verdient. Seine Uebersetzungen sind so vollkommen ihrem Originale nachgebildet, die Reinheit der Sprache, die Flüssigkeit im Vortrage, die auszeichnende Ungezwungenheit in den mannichfaltigen Wendungen, die feste Haltung des Colorits des Urtextes, überhaupt alles was man nur an einem Geisteserzeugnisse

c) Urmowski starb im Jahre 827

d) den grösten Theil der Handschriften Lygiers besitzt die Ossolinskische Bibliothek das übrige befand sich bey Herrn Dobrecki Lygiers Stiefvater und beym Prof Urmowski—

auf der ethischen Wage abwägen kann, ist so meisterhaft gegeben, dass es manche andere ähnliche Versuche in unserer Litteratur weit hinter sich lässt, und nur den Wunsch in uns rege macht, dass wir uns bald der Herausgabe seiner gesamten Werke erfreuen könnten die zum größten Ruhm und Zierde der polnischen Literatur gereichen werden

Wien im März 818

Marian von Jakowski Med Dr.

Wiadomość o życiu i pismach Józefa Sygietyńskiego rymotwórcy polskiego.

Non minor est virtus quam quaerere, parta tueri.

Ktokolwiek kiedy szczególnym uczonym przeznaczoną iest nauk próżney
bieżey niemasz zaiste żadney
kiedy by uwłoność i pracą sumiennością nie odznaczyły naywiększą i żadne trudności
nie mogą stawać na przeszkodzie, gdzie te warunki w upośledzonym do nauki od
przyrodzenia umyśle znayduią się z kroplie, wtenczas choć pismo Oni wieczny prawdziwą
Sławę tymwięcey gdy ich ze użytku ziemi rodzinney wiadomem było Ojczyzna nasza w każdym
dziale nauk do wielkich sięgnęła szczytu wielkimi sławami sięgnęła nieśmiertelny godnemi chwały
liczyć w swoich synach siebie który w obcych i żyłach pisarzy lub martwych żyw
p w mowie ojczystey oddaiących cudze prace stali się godnemi chwały iak by własne
Nam uczinili Twory Słowa z ziemkow wiązane ciemnie pełne dobrze Turnickiego
Zantyzka Sarbiewskiego Symonowica w rzymianotkim tak by w ojczystym powiązyć języku
Lemie niemiałome w którym wzorowym Twirow w stronie ojczystym nie ustępuiącym
Kto z ziomkow nie ujrzał się rodzicą nad piękności Łacińskich naszych pisarzy
Jana Kochanowskiego Dubrawskiego Sarbiewskiego Symonowica Kwiatkowica też nie dadzie bodź
rodu nie czuie pożytku przekładow Drzewickiego Kochanowskiego Karpińskiego
Drotkowskiego — zaiste wspominać o tym było by też chcieć uwłaczać wyżey dodatkiem
Przecie zagrzebane dotychczas w niepamięci prace wzorowe w podobney Klimasza Sygietyńskiego obok
nayprzewyższych rymotworcom ojczystych miejsce zaięć godnego a pospolicie wznosili
głos przyjaciele ze
czułey tegoż prace ziomkowie chcąc dla ogółu podać te
prace mieć powszechnemi Radzicie i Kie wiadły zarząd Bibliotheki WK Polskiego
w nas utwierdza a wola niezmiertelnego testamentu nabudza by rękopismo
tey zamożney Bibliotheki Drukiem ogłaszane wydarte zostały niepamięci stały mi się prowodem
do dodatku wspomnień następnych o naszym Sygietyńskim.

Nadzieie iakie światły zarząd ~~bi~~ zakładu naukowego im Ossolińskich utwierdza a wola niemieckiego ustanowiciela ~~tego~~ wzbudziła ~~ile~~ rękopismu bezzamożney biblioteki dzieła ogłaszane wydarte zostały w krótce ~~niepamięci~~ stać mi się powodem do ~~nad~~ następnych o ~~naszym~~ życiu i pismach Sygierta wiadomości ~~ile~~ po większey części ~~iuż~~ w ~~pamię~~ almanach Lubelskim r 1825 ogłoszę z dodaniem

iedoch die Bitte beylegend dass Sie Verehrtester von den noch nicht gedruckten Sachen da sie Eigenthum der Bibliothek sind, und diese es herausgeben will, keinen öffentlichen Gebrauch machen. Hier schliesse ich ihnen gleich die biografische Notiz aus dem Almanach des Ulmowski 815 und eine im Manuskripte vorhandene Sielanka aus Moschus. nebst einem Originalliede —

Wiadomość o życiu /Józefa Sygierta/ Almanach Lubelski na rok 815 ~~[illegible]~~ 12 — strona 23 — 26 incl.

Aby po sobie zostawić prawdziwą sławę dosyć, gdy się życie, choć krótkie, z użytkiem dla Kraiu Oyczystego wiodło. Tak krótkiem w prawdzie było pasmo dni Józefa Sygierta którego prac ledwo tysiączną cząstkę tu umieszczamy: lecz naukowe w życiu iego zatrudnienia z samego ich rodzaiu który sobie wybrał zasłużyły na sławę, iakiey sprawiedliwa potomność nigdy nieodmawiała Mężóm, co szacownemi swemi dziełami oyczystą Litteraturę zbogacili. Urodzony w ziemi Sanockiey około Roku 1780 wczesną powziął skłonność do Nauk Starożytności, do którey chcąc się doskonale usposobić przykładał się nay bardziey do Języków Greckiego i Łacińskiego. W tych postąpiwszy uczuł piękność wydanych w nich Obrazów, a to uczucie wzniecilo w nim chęć naygorętszą, aby te wzory po wielkiey części dotąd piórem oyczystym nietknięte na Język Polski przełożyć — Ta to chęć uniosła go do tłomaczenia z oryginalnego textu Tucydydesa służącego za wzór wszystkim dzieiopisóm; zachwycaiącego swemi pieniami Tyrteusza, tudzież rozczulaiących Moscha i Biona. Przykro mu było czytać Homera nie z Greckiego textu przełożonego, i podiął trudną pracę wykazania uczonym Rodakóm, iak wiele traciła Illiada w tłomaczeniu Dmuchowskiego, aczkolwiek wielkie zalety swoie maiącym. Z Języka Łacińskiego z równą łatwością tłómaczył wiele Poezyi współrodaka Klemensa Janickiego. Z żyiących zaś Języków, w których mógł się nazwać mocnym, także wiele na ięzyk Polski przełożył, mianowicie z Angielskiego niektóre pieśni Ossyana. W ten sposób oswoiony z pięknosciami w ięzykach uczonych dawnych i teraznieyszych, przybierał w nie własnego Teniuszu płody, z pomiędzy których Trajedya pod Tytułem Wanda wierszem; Myśli o przyiaźni prozą, i różne poezye

oraz inne pisma prozaiczne naytrwalszey pamięci po nim będą zabytkiem. Prócz tych prac w ciągu pobytu w Krakowie i Wiedniu podiętych, blisko na rok przed śmiercią swoią w Lipcu 804 u Familii zapadłą, zaiął się był pracowitym bardzo zbieraniem materyałów do Historyi Litteratury polskiey, do którey naywiększą miał pomoc z Biblioteki Józefa H. Maximiliana Ossolinskiego w Wiedniu będącey, zostawszy stróżem tego nieoszacowanego Xięgozbioru po sławnym Mężu teraznieyszym Rektorze Lyceum Warszawskiego, Bogumiłym Linde. Pomienione wyżey dzieła Józefa Sygierta zostały w Rękopismach po naywiększey części przy JW H Ossolinskim, w części daleko mnieyszey przy W Podoleckim oyczymie onego, część naymnieyszą posiada podpisany maiący sobie za obowiązek przynaymniey przez wydanie na widok niektórych ułomków wypłacić dług tey czułey przyiaźni którą miał z zmarłym —

In der Vorrede zu diesem Almanach sagt Urmowski (jetzt Prof des Naturrechts und der rechtlichen Encyklopedie u Apellationsrath zu Warschau Doktor der Rechte) Klemens Urmowski

Jeżli mi okoliczności pozwolą, starać się będę, wydać resztę pism wspomnionego przyiaciela mego, które się przy mnie znayduią: byle tylko i inni posiadacze liczniey szych i ważnieyszych Dzieł iego, za moim przykładem póyść raczyli, nieskąpiąc owoców z prac cudzych dla ogółu podeymowanych.

Dafnis i Dziewczyna z Moscha (rękopism)

przypisuią tę nieco za swywolną Sielankę pospolicie Teokrytowi, lecz Daniel Heinzyusz i wielu innych uczonych przysądzili ią Moschowi —

Δ. Ταν ωινολαν Ἑλέναν Παρις ἡρπαδε ρωκολος αλλος

Dafnis. Parys tak jak ja rybko! z wołmi chodził w pole,
On porwał był Helenę, ia zaś ciebie wolę,
Lecz day się pocałować —

Dziewczyna Dzieciństwo całusy!

Dafnis. Ale i to dzieciństwo ma wielkie pokusy.

Dziewczyna Tak się umyię, spłucze i całusy woda.

Rohatyna Włócznia z mocnego drzewa do ciskania na nieprzyjaciela. Bielski utrzymuie, że Polacy używali dawniey Rohatyn które wodkiem na prawym boku konia wspierali, ieden koniec sięgał ziemi. drugi był wsparty na łęku u siodła od włóczenia po ziemi nazwano ie włóczniami.

Szturmak Rodzay hełmu używany przy szturmach.

Wici przypowiednie listy Królewskie na woynę: troykotne bywały: pierwsze i drugie nakazywały gotowość, trzecie naznaczały czas i mieysce do ziazdu. Listy te nazwano wiciami, z przyczyny iż że do wić czyli żerdzi wysokich przywięzywano i tak rozwożono po Powiatach.

Wyrazy mniey dziś znane iako dodać do ~~Elemi~~ Historycznych Grzewow
J Niemcewicza. Wa 8v8 2E

Terminologia medy: polska

Słowomienstwo polskie chorób z Herbarza & Marcina Sennika z bibl.

Hrabi Józef Opaz w Wiedniu

Abscessus Prysz

Albugo Bielmo

Alopecia Parchy albo niemoc gdy włosy z głowy łażą

Angina apostema gutturis Slinogorz

Antrax Piekielny ogień

Apostema Bolączka Nadęcie wrzodu

Apoplexia Nagła śmierć

Artetica Bolenie w stawiech

Asthma Dychawica

Bocium Wol

Bolismus Fałszywa chęć ku iedzeniu — iadłu

Bubones Dymienice

Cambuca Kiła bra a Fernelio

vocas Lues venerea

Calculus Kamień

Catharus Ryma

Cauterizatio Przepalenie

Cephalea Bolenie głowne

Chyragra 2) — — y Łamanie w rękach

Coeliacus morbus Biegunka biała

Comicialis morbus Kaduk albo S Walentego niemoc

Convulsio Kurcz

Constipatio Zapieczenie

Colica Kłócie wnętrz

Coriza Scepka

Cordiaca Tesknosc serdeczna

Crepatus Rospukłość

Crisis Walczenie natury z wrzodem rozsadek własnie inde criticos dies Medikowie zowią z których łatwie poznać iesli się ku zdrowiu albo ku smierci ma

Diaria Biegunka prosta

Dysenteria Biegunka czerwona

Dyspepsia złe trawienie żołądka

Dyspnoea Dichawica

Dysuria Niemoc gdy kto niemoże wody puszczać

Epaticus który cierpi na wątrobie chorobę

Epilepsia Kaduk albo wielka niemoc

Epiphora Bolenie oczu gdy łzami zaciekaią

Erysipelas Piekielny ogień

Escara Strup.

Febris Febra albo zimnica

Frenesis Kazanie głowy albo oszalenie

Nausea Brzydkość
Nephritis Bolenie nerek
Obstructio zatkanie
Oedema Pęcherz
Ophtalmia Boleść oczna
Orthopnoea Dyschawica
Orexis Zgaga
Oregmon Chrapienie w
piersiach od flegmy
Oscitatio Poziewanie
Papula Brodawka
Paralysis Powietrzym zarażenie
Parotides zołzy zauszne
Paronychia Zanokcica
Parodontis Dziegna
Pernis Odziębienie
Peripneumonia Płucny wrzód
Phagaedena Wilk
Phtisis Dichawica Suchotna
Pleuresis Pleura Kłócie z — tami tu serca
Podagra W nogach łamanie
Polypus Nosowy wrzód
Pruritus Swierzb
Psora Suchy a strupiasty
swierzb liszaiom podobien

Pus Ropa
Pustula Krosta
Ranula Zabka dzieciom pod ięzykiem
Rascatio Charkanie
Raucedo Ochrapnienie
Regnis morbus zołta niemoc
Ructus Rzyganie
Sacer morbus S Walentego niemoc
Sciatica vulgo rectius Ischiaticus
morbus Denna niemoc
Scotonia Zaćmienia oczu
Terophulae Zołzy
Singultus Szczkawka
Syncopis Omdlenie
Spasmus Kurcz
Spleneticus który cierpi na sledzionie
boleść
Squinantia Slinogorz
Stranguria Uryny ciężkie puszczanie
Strabo Rozoki
Stupor Scierpnienie
Subeth Głębokie spanie nad
przyrodzenie Zachwat

Suffusio Katarakta
Suppuratio Zbieranie wrzodu
Tabes Suchoty
Tenasmon Wydymanie
Tetanos Niemoc co
szyią obrocić y ruszyc nie
moze
Tortura oris Zakrzywienie ust
Traulus Zaiękacz
Tussis Kaszel
Variolae Ospice
Vertigo Zawrot głowy
albo wartogłowość
Verruca Brodawka
Vulva Czopek
Vulnus Rana
Zatkanie zamulenie
wydymania strudzenie
Krwawnice (11) hamoroidy
18 a 29
porchowaty
Łożysko nachgeburt
Kaletka
wrzodliwy – wrzód
Owrzedzenia
Ostypanie

brzączka
wyprotek
wyrzezanie
ziegaczka
oprzenie
wszy skorne

zaskórny
oparzyeste oczy
Siepanie
Hustobrzuch
Zapomnienie
Pawaczka
niesłuch
Blizna
Wodnica
y pulchlina
Rzyganie
Strzykawka
Dzięgna
Wilk (wrzód)
Ogonica
porzucanie niewoli
Slep (gatunek wężów)
(Zapcha —)
Sparzeliny
Zaziębliną

Nerwy żyły pięte
dna odgęc
odławienie
trąd węgrzysty
mdły zmilkły zamiast zamilkły
charkanie
Rzezak (w puszczaniu uryny)
Zaziębliną
wracanie ziadłego
odrzyganie
Ładnica
Swierzbiączka
miazga
Zmilknienie
ozimniały
Sadzel
rozjędrzonowa
Zatkanie
odwilżenie
odmiękczenie
Zacie
kra bolenie w siedzieniu
pizgowość
niemadność
zwrzedzenie
ociekliną
Wodnościowość
Gorniey
Kruszce Eryg
Kruszczyny metale
biela ołowna (bleyway)
opluśnienie

92
Kurcz
znamie
tępanie
bunczyłty

czczy wrzod
Tolęc żywe srebro
wracawka 261
parucha
wozgrzywy
iurność
Dzięgna
Kleśnic trzebic
w iest zatrowne 275
zapicklina
Leczysko
Bolczyć (oral)
Tikrzyk czyli
węgiel Carbunculus
skorne żyły
tępne sąsa
słabizny
lędźwie
biodra

Regestr albo

Summarius rzeczy które się w tych księgach opisuią

O ziołach domowych 1 — 1

O ziołach polnych 190 — 190

O paleniu Wodek 232 — 232

O przyprawianiu oleyków 254 — 254

O kruszcach 256 — 256

O zwierzętach domowych 269 — 269

O zwierzu leśnym 281 — 281

O Ptacech 290 — 290

O Rybach 303 — 303

O kamieniach drogich 324 — 324

O wadze i mierze Aptekarskiey 343 — 343

O Lekarstwach doświadczonych na rozmaite choroby poczynaiąc od głowy aż do nóg 347 — 347

O nauce Barwierskiey to iest o leczeniu Ran y wrzodów wszelakiey 385

O znakach chorób z strony obyczaiów chorego 397

z palcow 398

z uryny 399

O puszczaniu krwie 416

O Bańkach 421

O Astrologiey albo gwiazdarskiey nauce 424

O rządzeniu zdrowia człowieczego według 4 rzeczy y według Miesięcy 435

O sprawie brzemiennych Pań 441

O chowaniu dziatek małych 463
O lekarstwach na dziecinne choroby. 466
O rządzeniu czasu morowego powietrza 477

Gangrena Zmartwiałe mięso
Gibbositas Garbatość
Glaucoma Bielmo na oczach
Gonorrhoea est inuita et nimia
seminis profusio, citra Venerem
citraque libidinis insomnia
Natury wnętrzne czyszczenie
Halopecia Pyrozella gdy
włosy padną z głowy albo
z brody
Hectica Suchoty
Hemicranea Rolenie pół głowy
Haemophtisicus który pluie
krwią
Haemorrhois externa affectus est
ani ex Melancholico sanguine
qui in extremum venarum
profusus se in in ficus speciem
distendit Złote żyłki
Haemorrhois interna, quum
corporis vena multo turgent
sanguine eumque eructant
Czerwona Riegunka
Herpestiomenos sive
Herpes exedens Wilk
Herpetes Liszaie
Hernia Wypuklina

Herculeus morbus S. Walentego
niemoc
Hordeolum Jeczmyk
Hydropisis Puchlina
Ictericia Żółta niemoc
Ignis persicus
sacer Piekielny ogień
Impetigo suchy świerzb
Incubus Latawiec duszenie
nocne
Intertrigo Osadnienie
Ischias Rolenie krzyża
albo Scyatyka
Lepra Trąd
Letargia Zapomnienie nad
przyrodzenie
Lentigines Piegi
Lichen Suchy liszay
Lienteria Biała Riegunka
Lumbrici Glisty
Luxatio Wywinienie
Malum mortuum Dziwe mięso
Marasmus suchoty nie uleczone
Melancholia Kuszenie głowy
Menstrua Niewieście przyrodzenie
Mola Vera albo w macicy
zatwardzenie

Przedmowa umieszczona na końcu dzieła

Ale iżesmy tak wiele Regestrów tych położyli dwoia przyczyna nawyższa
tego iest. Naprzod, abys pewnie obaczył czego używać masz w lekarstwach
abys za złym inych powodem a nauką niebrał iednego miasto drugiego
Przeto niemożeszli z tego naszego Herbarza, y z tego opisania obaczyć czegoś
potrzeba uciecz się do Regestru ktoregokolwiek z tych trzech które są o
rzeczach iednostaynych. Każdyc z nich ukaże do Wykładu tu skonczonego
a tenci zaś ukaże własną figurę oney potrzebney rzeczy zwłaszcza w
Herbarzu Mathiolowym: których się iuż za łaską Rozą Niecnieckich y
Czeskich barzo wiele rozmnożyło, tylko iż mianowanim ziół barzo
w nich pochybiono: wszakże imie Łacinskie do obu okaże Do Łaci
nskiego zaś ostatnie wydanego ukażeć liczba sama w wykładzie
naznaczona a ta iest pierwsza przyczyna tak obfitych Regestrów
Druga Aby też sąsiedzi naszy widzieli iż Polska mowa córka
Słowieńskiey mowy rzecz każdą umie mianować bez pomocy są
siedzkiey, i rychley ona rady doda sąsiadom niż iey od nich potrzebować
będzie Jako to przykładem prawdziwym okaże Iż Niemcy
Oleszniku mianować mowa swa niemmieli aż od Polaków wzdęwszy
przezwali Olschenich. Jakże Łacinnicy stądz przezwali Olsenichium co
w Regestrzech naszych naydziesz, iż się to Niemcom przydało
ale iż nie iedno Niemcom, ale też y Włochom matka mowy Polskiey
radzi. A choć są mowy Łacinskiey dziedzicy niewstydzą się u niey

rady szukać Albowiem i Mathiol gdy Pagura mianować chciał,
niewiedząc mu imienia Łacinskiego do Słowaków na radę szedł o
czym sam swiadczy w ostatnim Herbarzu swym wydanym
w Wenecyey Rok 65 listu 311 w wierszu 40 tamtego z
Słowienskiego Pagura Pagurum Łacinskiego uczynił niechcąc zostać
przy Granicparzie Włoskim. A tak nie iedno w tym ale y w wielu
innych dodawa matka mowy Polskiey sąsiadom swym nauki,
iako baba oszedziała stara ktora przed laty mało nie wszemu
światu gospodynią była Czego dziś dochodzim na iey Komornikach
ktorey ieszcze po dziś dzień za nią pozostawszy, w każdym
prawie kącie tego świata mieszkaią Albowiem y ktoż wie mieysce
albo Krayne, gdzieby pozostałow Słowienskich niebyło Co gdy
kto baczy, iakoż chce wątpić aby u nich niebyło starożytnego
mianowania każdey rzeczy: gdyż ia wierzę, iż Westa żona twego
Słowaka kołysała tak to stary rod iest iż go trudna
ma młodszy brat uczyć mowić: wszakże mowię o ćwiczonych
ktorzy day Panie Boże byśmy wiele słyszeli

M. S.

Hałun — Alaun

Łupień schiefer

Błyszcze Glimmer

Buły Klumpen

~~[illegible]~~ Talk

margiel · mergel

proch pył kurz — awa Stundl

prochnica Stauberde
— u —

omieciny — mehl

Jł — Thonerde

piasek — Sand

zaspa piasku — berg
góra — czysta
piaszczyzna kowa — boden

Piaskowiec Sandstein

Kwarzec — cu Quarz

garkowiec — Topfstein

cyna Zinn

cynk — zink

szczerk — Gestein

opoka skała głaz Steinfeld

cios [illegible] Stein

trypela trypla Tippelerde

pak smoła Pech

czarnokrusz — [illegible]

Sól kopalna — Steinsalz
— Kamionka

nikiel — u Nickel

Słoninik Speckstein

srebro Silber

ruda srebna — Erz srebny srebrzysty
Kruszec

Srebna piana Silber glütte
glyta [illegible]

Ziebro białe [illegible]

Kamieniowidr
rzycz kupfer Zünger Steiß

iaskrawy Schal

zyłopor nierenerz · gyza Kopf [illegible]

zuława Niederung

~~[illegible]~~ sepul ochwat włogaczna Schuh

siarka samorodna natürlicher Schwefel
działana Künstlicher

treść siarkowa [illegible]

[illegible] usypni kruszcowa

mydlana gumka Zeugseife

Paduczka Chorea s Witi

rodzina [illegible] Sippschaft
Konor

ród rodzay Gattung

rodzaiowanie gattirung

N grand Stopien

Stopniowanie Gradirung

rząd porządek szyk kolej szereg
Reihen

Szykowanie Urządzenie
Uporządkowanie Reihung

Układ Systema pokolenie

N Ułożenie Classificatio

Kamień Stein
niosty steinrich
ny
nisty

Odezwa do płci polubney Geschlechtstrieb

podrodzay podrod Art

11 O zawarciu i zwężeniu warg macicznych

Oddział czwarty

Choroby maiące zasadę w bycie obcych ciał ~~w częściach org~~

odrąb pierwszy — O obcych ciałach zewnątrz do organizmu (układ człowieka) wtrąconych

1 O obcych ciałach w Nosie
2 ——— w otworze ust
3 ——— przechodzie pokarmowém
4 ——— w żołądku i przechodzie kiszkowym
5 ——— w kiszce stolcowey
6 ——— w krtani i przechodzie powietrznym

odrąb drugi — O nadzwyczaynym ~~spływie~~ zebraniu naturalnych wyrobień utworzeń podrzeń

A W dla tychże przeznaczonych otworach i wnętrzniach —

1 Zabnica
2 Zatrzymanie żółci
3 ——— moczu

O Nakrzywniczku i tegoż wprowadzeniu

4 O (przerznięciu) roztwarciu sztucznem brzucha i macicy
5 O ———
6 O rozdziale kości łonowych

B Nadzwyczayne zebranie naturalnych wyrobień poza przeznaczone dla tychże otwory i wnętrzne

1 O Nabrzmiałości krwistey na głowie dzieci nowonarodzonych
2 O Na ——— wrzeń

3 O wylewie krwi do stawowych wnętrzni

odręb trzeci O Zebraniu wyrobień chorobliwych

1 O Puchlinie w woreczków kleyowych

2 ——— w stawow

3 ~~O nabrzmieniu~~ naczyn wodnosnych

4 O Wodogłowie o rozszczepieniu pacierza

5 O Zebraniu serwatkowych i ropistych płynów w wnętrzni piersiowey.

6 O puchlinie wodney woreczka sercowego

7 O Zebraniu serwatkowych i ropistych płynów w błonie sroddzielącey

8 O Puchlinie wodney brzuszney

9 O kile wodney

~~Oddział ce~~

odręb 4ty Utworzenie kamienistych zsiadłości w płynach ciała naszego

O Kamieniach moczowych

1 o Kamieniach nerek

2 o ——— przechodnikow moczowych

3 ——— w macherzynie

O Kamieniowy dobyciu

a ——— u mężczyzny

b ——— u kobiety

4 o Kamieniach w wychodniku moczowim

Kałdun
Kalina

277

Oddział piąty

Choroby mające posadę w zwyrodnieniu części organicznych lub utworze nowych płodów

1 O Zwiększeniu Języka

2 O Wolu

3 O Zwiększeniu Łechtaczki i warg łonowych

4 O brodawkach

5 O ~~Narostkach~~ nagniotkach

6 O ~~Kostnych~~ rogowych wyrostkach

7 — O Narostkach Kostnych

8 — Wyrostku gąbczastym błony twardey mózgowey

9 — O Sadzelach

10 O Dymienicach

11 O Ciałach chrząstkowatych w stawach

12 O Wrzodzienicach

13 O Rdzeniu gąbczastym

14 O Krakacicach (Narostach) wielonoy

1 Narosle w nosie

2 — w gardzieli

3 — w otworze ocząk

4 — w Macicy i pochwie maciczney

5 — kiszki stolcowey

15 O Raku

1 O Raku wargowym i policzkowym

2 O raku ięzyka

3 O raku podusznicy

4 —— gruczołu pieniowego

5 —— członka męskiego

6 —— iądra

7 —— worka mosznowego

8 —— macicy

Oddział szósty

Utrata części organicznych

1 O Wynagrodzeniu organicznym utraconych części

2 O —— mechanicznym utraconych części

1 o nogach sztucznych

2 o sztuczney ręce

3 o ramieniu sztucznem

4 o sztucznem nosie i uszach

5 o wynagrodzeniu utraconych części podniebienia

6 o —— zębów

Oddział siódmy

Nadlik (miar) części organicznych

1 o nadlika palców u rąk i nóg

2 —— zębów

3 o Podwoynym nosie

7 O Wrzodach kości (ustrzałach) próchnienie kości zgnilizna kości Caries

A o Próchnienia kości czaszkę składających

B —— Zębów

zębołom
— rwacz
zaboczystka
szczerb
zębodłub
dłubizęb

II O Wrzodach jamistych (Cewkach)

a Cewka śliniasta

b —— żółciowa

c —— plugawa i odchód nadnaturalny Zayna.

d —— kiszki odchodowey

e —— moczowa

krówka
żuk
śmierdziuch
zwracać
rzygać
plwać
łayno
błoto

III Naruszenie związku naturalnego przed odmienne położenie części

A O wywichnięciach

odrąb pierwszy o wywichnięciach w ogólności

—— drugi —— szczególnych

wywinienie
wyronienie
przekręcenie
wytrącenie

1 Wywinienie szczęki dolney

2 Przekręcenie kręgów

3 ~~Wytrącenie~~ kości miednicy

4 Wyronienie żebr i tychże chrząstek

5 Wytrącenie kości obojczykowey

6 Wywichnienie ramienia

7 —— przedramienia

8 —— —— z stawu łokciowego

8 —— ręki

9 —— kości poiedynczych ręki

10 —— Uda

1 Wytok Macicy z zagięciem tryli wygięciem łyżce
2 ——— ~~z wywróceniem~~ czyli ~~z przewróceniem łyżce~~ ~~zagięcie~~
3 —— Pochwy macicznej
4 —— Kiszki stolcowey

D O Przewrocie macicy

E O Skrzywieniach

1 Skrzywienie Szyi Obstipas
2 ——— Kręgów pacierza
3 Skrzywienie nóg
a Buławica czyli noga bryłasta bułasta Leuchtfuß
b Noga spłaszczona — pluffuß
c Noga Konczata Pes equinus

IV Naruszenie związku naturalnego przez nadzwyczayne rozdętość = cie

a W Tętnach

o rozdęciu i opuchlinie tętn

Odrąb pierwszy O Opuchlinach tętn ogólnie
—— drugi ——— szczególnych pojedynczo

1 O opuchlinie tętny głowy
2 O ——— pooboyczykowey i barkowey (~~barkowey~~)
3 O ——— ramienney łokciowey wrzecionney
4 O ——— udowey podkolankowey i tyże rozramien

brzusiec w nogi
plew świnyne
nogogrzey
chodnik

ysty — a
ostrokąt

rozłog — tyłdzie
rozciągłość
pewiększenie
rozpostarcie

5 O opuchlinie tętny siedzeniowy
6 O opuchlinie tętno żylney — Aneurysma varicosum

B Nadzwyczayna rozciągłość naczyń włosnych

C Nadzwyczayna rozciągłość żył — wydęcie

o guzach żylnych czyli ociekłości

1 ——— w ogólności

2 O ociekłości żył ~~sznurka~~ nasiennych

3. O ~~wydęciu~~ ponikach czyli hemorhoidy

Oddział trzeci

Choroby zależące na nadzwyczaynym związku części one

odrąb pierwszy — Ogólnie o związku nadzwyczaynym części organicznych

— drugi Szczególnie ———

1 O Zrośnięciu się paliów u rąk i nóg

2 O ——— końców stawowych kości

3 O ——— i zwężenia otworu nosowego

4 O nadzwyczaynym związaniu języka (przyrośnięciu języka)

5 O Zr——— dziąsła z policzkami

6 O zwężeniu przechodu pokarmowego

7 O ~~Zr~~ i zrośnięciu kiszki stolcowey

8 O Z——— pochwy na członku męskim

9 O Zwężeniu i zawarciu chodnika moczowego

10 ——— pochwy macicznej

plemie ~~Gaus~~ Species
rodzay species
Mlzook Kutzenstein
Kozie złoto
srebro [illegible]
ziarno iądro ~~mos~~ [illegible]
rdzen [illegible]

złotokart auripigmentum

Zelazo Eisen
Zimnokrusz Zelazo Kaltbrüchiges
augen Gußeisen
iamokusz zelaza Hellgrunder Eisenstein
Starczan zelaza Vitriol

Rodzaiowanie Gattirung
Rodzay ~~gau~~ Gattung
Stopniowanie Gradirung
2 rząd 1 Geschlecht
1 szereg 2 Ordo
3 Klassa Classen oddział

sarowica solna Salzstein
olbora Bergwerk
bieznia bieżna kuszta Bergwerkstein
siatko krusz Gestrickter
kobalto krusz glanz
mała tarcza płacz skorupiasty

zumia Erde
Z ciężka Schwerende
Z wapienna Kalk
Z Magnezya Zitterende
Kley ziemny
Conchylien muszle morskie

Ziemne sadło Bergfett
Warzączka sól kuchenna Kochsalz

Rogowiec Zwerstein
Szkarłupa skorupa Schale
Żółw schildkröte

Spoynia łącznia siła moc przyciągaiąca
Anziehungskraft
Siła odtrącaiąca rozłącznia Abstoßungskraft
ciągłość Ausdehnbarkeit
Siła rozciągaiąca wyciągaiąca & roszerzaiąca
Ausdehnungskraft Siła ściągaiąca złącznia Zusammenziehungskraft.

Zuzla zuzel zendra Schlacke
bodziec Schwer [illegible]
powab wdzięk ponęta wrażenie
Kraft siła moc władza

wsrodmierzenie wsrodmierność wsrodmierny
ruch ciała dążenie na dół Schwerkraft.
ciscaripeta
srodek ciężenia ciężkości ciała
Schwerpunkt.
skorowładza skoromoc szypkosiła
prętkosiła spiesznosiła rainomoc
Schnellkraft.

natura istota przymiot własność skład stan jakowość Beschaffenheit

Annigmung przyswojenie zaswojenie

Aeusserung wywarcie

Siła żywotna Lebenskraft

rozdrobić rozczęstkować Zerstückeln

Zgromadzenie nazbieranie skupienie

Zgarnienie Anhäufung

Przytulenie zlikwidowanie przyrada Anschauung

Zdolność przymiot Anlage

Samowolność swoboda Willkür

Nimowolny – nie – ność

Szarłok Milch burdziuk bukłak Suma Schlauch

schowalnia mieścidło pokrowiec sadź Zeichnung

wychodzące wyprowadzenie wywóz wywód – zenie wykonanie

Ausführung

wyziew – ac Ausdünstung dünstne

Zarwanie zachwycenie wpad wkroczenie Einspruch

Geognosie wiadomość górnicza – górnictwo

Geogenie Geologie nauka o ziemi naszej Ziemionauka

Oryktognosie Poznania (Kruszców nauka poznawcza) Kruszcopoznanie

M Geographia Kruszców ziemiopisno

~~[illegible]~~

Ocena M Ekonomiczna Kruszcowanka

Schachte okno szyba Kopalnia

z Perzyny Lekarza dla Włościan

Morbus epidemicus — Choroba łożna łożnica P. L. dla W.

Febris exanthematica — gorączka osutkowa P. L. dla W. — ustawy sedimentum

Icterus — Żółtaczka P.

Hydrops — Puchlina P.

Hysteria — Macicrna dolegliwość P.

Scirrhus — Węzeł

Cancer — Rak

Scabie seu Psora — Swierzb

Tinea — parchy

Epilepsia — Wielka choroba

paralipsis — Zarażenie na ozdonkach (?)

Hydrophobia — wściekliżna

Angina — Sinogorz

prolapsus Uvulae — Opadnienie ięzyczka

Cephalalgia — ból głowy

Ischias — ból kulszowy

de alvi constipatione — o zatwardzeniu stolca

Ischuria — Zatrzymanie się moczu

Tormina — Morzyska sznięcie w żywocie

Asthma — Duszność Dychawica

vermes intestinales — glisty tasiemce dyniowe supie

Delirium et mentis alienatio — Durnowatość i obłąkanie się myśli — hallucinatio Wada zdawania się.

Melancholia — Smutnodur

Mania — Szaleństwo

Daemonomania — opętanie

Erysipelas — Róża

Ulcus — Wrzód

Abscessus — Bolączka

apostema — Zebranie się otoku

ambustio & combustio — oparzenie i opalenie się odmrożenie zamrożenie

Panaritium — zanokcica

Inf. Mamae — Zaognienie piersi kobiecych

Furunculus — czarna krosta żydowska

Operatio — rękoczyn

Fractura — połamanie

Luxatio — wybicie ze stawu

z Dykcyon pows Rudzyński i Cnim Is

wir zburzenie się humorów
wody choroba Kanska
rany wrzodowate
wypuklina Kiła hernia

kukrzysko
wytrzebie – z puszcz
błogi
rozrodzony
pobratni
ościenny
zamożność
ziemiomiernictwo
możnowładca – ctwo
nurtujący
zaród
gminowładztwo
żer – twa – y
koczować
waśń niesnaska
xiężnica –
napiersnik
naszyjnik
podogonie
sidlnik
proporzec
włócznia
lamus
siermięga
kaski – ow
nękać
przyłbica
szyszak
ładownica
szwaycia
dzida kopia dziryt
wzwiady
bardysz obuszek
tabor
zsepisko
ujście
szczelina
winorosła
buła promień
ruda obłazy
rubosc karb

wąwoz
płużyć
przyścina
żar
wyciągnąć
żgadło
przysporzyć
murawa
jadło
zdadzacz
zachrona
napitek
wiatronogi
rżeć
socha
połor
właść
przesmyk
bełt
strug
brus
przynęta
chropawy
nąrów znarowiec
źrenica
pochodzisty
zieleń – ocia
wyżynay
powiem
skwar
miąższy
okolić
obsłonka
modry – awy
kędzior
dreszcz (?)
bisiory
lśniący
zędniejszy
ponik – a
zyiątka – i

Jowisz – Jessa
Mars – Liada
Wenus – Dzidzelia
Pluto – Nia
Diana – Dziewanna
Ceres – Marzana
Zywie pogoda Gontyny &
Stada
Castor & Polux Lelum Poletum
Lada
Hussary Petychorce Pancerni
szeregowy
wątek
odzyszczać – skać
tryskać
wydroże
dam
pałąk
pomiar – kowanie
Greczkosiey
powąz
gindzał
wiedza nie wiedzobyt
sęp
ciele ciołek cielec
róy
wilga
osłap
zob
gawiada
gawęda
biesugi
cęgi ob- klocze
pierwospy
wybiorki
wyścigi
zołzy

rupiecie
żarna
krogulec

Cuma
Tytka
Setnik
Karni
Kadź
niętus
Młodzinik
radlanka
Karb
Modna

Słownicństwo Polskie
chorób niektórych z dzieła Franka

Peticula Petocie germ Petechien Frank Linde
Miliaria Tryzle prosowa choroba germ Friesel Frank prosowa osypka Z
Urticaria Pokrzywka ger Messelauschlag Z
Erysipelas Róża Rothlauf Z
Furunculus Czyrak Blutgeschwär Z
Anthrax Powietrzna chrosta Karfunkel Iskrzyk czyli węglik Z
Scarlatina szkarlat Schnelluss szkalatyna
Morbilli Odra Masern
Rubeola Kur die Rötheln Czerwonka Z
Variola Ospa Pocken Z
Varicella ospa wietrzna Windpocken Z
Lentigo piegi Sommerflecken Z osutka Linde
Chloasma Podlice Leberflecken
Ecchymoma Siniak Blutunterlauf
Erythema naevus Znamie rodzinne Feuermal
—— gutta rosea trąd na twarzy hupfergericht
—— pernio odmrożenie
—— solare
intertrigo Wyprzanie Odparzanie
Rhagades Rozpadlina Hautspalte
Calli nagniotki Hühnerauge
Verruca Brodawka Warze
condyloma szyszki feigwarzen
Canities Siwizna

Pemphigus choroba bąblista Blasenkrankheit

Psora Swierzb Krütze

Herpes Liszay Flechte

Tinea ognik Milchgrind

Prurigo swierzbiączka Jucken

Polypionia otyłość Vollleibigkeit

Hydrops anasarca Nabrzmiałość wodna Hautwassersucht

Emphysema Nadętość Luftgeschwulst

Induratio textus cellulosi Stwardnienie skóry

Rhaphania Chrzanica Dzwon –

Chlorosis blednica

Tablica nazwisk chorób naypospolitszych
Łacinsko polska z Dyk Med i Chir T 8

Abscessus	Otok
Abortus	Poronienie
Abstinentia	Wstrzemięźliwość
Acida	Kwasy
Acredo	Smak przykry
Acrimonia	Ostrość
Adfluxus	Flux
Adustio	Sparzelina
Aegilops	Wrzód w kącie oczów
Affectio	Affekcya
Agitatio	Rzucanie
Allugo	Bielmo w oczach
Alimentum	przywienie
Alkalia	Alkali
Alopecia	Ołysienie
Alteratio	pomieszanie
Amaritudo	Gorycz
Amblyopia	Ślepianie
Ampulla	przyszczele
Analepsis	Lekarstwo krzepiące
Anasarca	puchlina
Anchylops	Otok humorów łyckich około oczów
Angina	Ścinogorz
Ankylosis	Ankylozya
Anorexia	Niesmak
Anthracoris	pryszcz na powiece
Anthrax	Wrzód jadowity
Aphonia	Afonia
Aphthe	Otypanie Warg
Apoplexia	Apoplexya
Apostema	Wrzedzieniec
Ardor urina	Zapalenie moczu

Kołaczek
strudzenie
wywrzeć
siność
piszczenie ucha
głuchota
odmiękczyć
trawić
rozpędzić

bobrowy stróy
stręby łupanie głowy
tryd
zagojenie

Psie wiśnie albo Miechunki Alkekengi
Niedospiałek Pilosila
Wołowy ięzyk Buglossa
Miodunka wielka
Bursa Branca ursina 24 wilki
Bursa pastoris Tesznik kaletki taszki
Pinnik Berberus
Kamienna Lebiotka Calamentum
Matki bożey włoski Capillus Veneris
Kania przędza Cuscuta
Wodny ostrysz Cyperus
Sandalina Złotnik Jaskółcze
Gniazdo Chelidonia
Skoczek Cataputia
wielki

Krwawnica t. i. brodawka hæmorroides
Łożysko miejsca placenta
pirwożynek
brzemienney zachciwania
Dnna bolesc dna
Cuchnienie
Dzięgna iest dzięgał Kurzenie
i gnicie
Ograszka Febris trzeciaczka
czwartaczka
Czczy wrzód fistula
gryzawki
Colica Jelitne kłócie
Jelitne wychodzenie
zadkiem
wzopek napołyku
Kra puchnienie
Sledziony
Krwawnice są
brodawki żylne
w wychodzie
Nieżyt płynący
Ryma wielka

oparzyste oczy
zapalistość
oprzałość
Tchawica trachea
Gardziel oesophagus

odgniecenie
odmiękczenie
Pomata sło z pierka
Przezrzenność
Sapka zatkanie nadrzy
słabizna
sparzelizna
Giemzanie w pacierzu

sadzele są
wrzody tak
czcze iaka i
drzeniste owa
wszelakie otwory
ciała
trzew owrzodziałość
Wodnica
— cielność
Zaduma
Zagrzęźnienie zapchnieniem zowiewy
ciego

Zachwat iest sen takiezki ze iezłowiek za martwe leży zachwyceniem drudzy zowią niektórzy gutta zas są ci co paralizem wielkim zowią a też niezle bo w tey chorobie wszystkie stawy zmieraią y zyły wszystkie upadną przeto iest taki sen śmiertelny Zaduma iest krwie ociężałość &c Wykład imion trudnych ks.

Rzucawka S Walenteka Choroba M.S. (List 261.)

Klesnić trzebić barany
szepanie
Zapiekliwa
Guzowatosc
ociekłosc
podstrzemiony
iednostayny singulex

Niesyt Rymca Sapka
paduczka S Walan

Włosy lisowate MS w drzew do X P o Letter 60 gdowy 347

Skrowie lub pierki MS 418
wierny palec 4 MS 419
Zyłce krzyżowa 420

Osutka – i ż, osucizna, wszelkie krosty lub jolumy, którymi kto osuty lub obsypany cf okrostawiałość, owrzedziałość

morula hepatica osutka Comp med 11

osutkowa gorączka febris exanthematica pory Lak 49

ostuda vitiligo Schwinde Leberflecke S 229.

liszay dro Flechte Schwinde Flechte Liszaie są chorobą skórną, zbiór chrostek czerwonych niekiedy skorupiaty przy dolegliwem świerzbieniu albo a niekiedy łuszczeniu się skóry Dyk med 3 532

Mesc. Mearus

Świerzbiączka albo gnoisty liszay Sien 162

Liszaie iaglaste albo krupiaste

Sierotki pory dziurki potowe Swinsz pory dziurki potowe powietrze wilgotne pory które drudzy sierotkami zowią w ciele otwiera Cresc 4 Syk sk by Ps 242

Petr Wod 41

sierpowy – aty

Tasiemiec wstęgowiec

Tchawica Portan

Andreas Lunda
bürgl. Handelsmann wohnet
beim goldenen Brunnen in der
Leopoldstadt, № 1.

— Serce do podbicia najwięcej niesnadne
Nigdy nie umie kochać przez rozkazy żadne
Ale swojej najwyższym władzą będąc doli
I sam mu nawet rozum nie odejmie woli

Trembecki w Zyw. Mu. ul. 50

Pieniądz wszystko szafuje
i rządzi na świecie
Choćby łeb Salomona niebo
komu dało
Musi łapy poleżać gdy ma
w trzosie mało
Ale kto umie zbierać a nigdy
nie roni
Choć by naj większy truten
każdy mu się skłoni

Fr. S. M. A. Z.
S. V.

Zdradny jest zysk niesłuszny
niech go kto chce chwali
Ujaśnia domy na czas a potem
sobali

zrzęda
pyszałek
przelewka-i
świekier
gach
pełnienie duszy
dozgonne przymierze
siwobrody
żołdak
żądza
zakaz
pierwotny
obłuda -nik
oszczerca
sidła
wędzidło
żarłkość
szalbierz
sromota
gród
przechód
dani
mienie -a
wróżba
siwiec
mlasnąć
sklepisty grzbiet trzęsie się
od wzdychania
ryk bek
mącić
zespolenie
nawała
zawrót głowy
nagiąć pod korki
rosić
czasu rozpęd
odmiana -niec
Podpisek ajent
włos szpakowaty
swat
szaleństwo -niec
wartołeb
błękacz
wiano
pospołu

sykać
pieniachow -i
gwizdać
łotrz
lice
tęskność -ta
szpetność -y
krzyk
srogość
opękana
wdowkołów
trzpiot
świszczypałka
mła -y
przedsięwzięcie
ksi ziąb
szafować
wewnątrz
wydzierstwo
mol
wędzić
ścierpły
przychówek
łysień
tęgość smutku
brodzić -wełzach
paklak
kaduk
spółkać
biedę klepać
rażący
duszę dzielić się na poły
rubacha
oko pławić w kąpieli
jagody

grundale
motyka
chłosta z chłostać
ogarniać
płochość
dyndać
marudu
sforność
brzemię
czoło poradlić
głowę wylenić
chyżość
dzwarskość
wierzchnia
oszarpańcze
opryszek
gałgan
szubranice

czeredu
deren
wir
schorzały
chłystek
podbójczy
ięko
katownia
skaza
ponęta
włosy cięży się
pochop
włóka -ręga
wałęsać się
wlaleć się
buta
opłonie

Bisiur Rodzay materyi

Bechler Blaska żelazna na piersiach Kirys dzisieyszy

Bunczuk. Ogon Konski na drzewcu zawieszony u Tatarów używany zamiast chorągwi U nas pułkownicy zamków poważnych używali go.

Butny Hardy dumny pyszny

Gonić na ostre potykać się z Kopią

Kuracena Zbroia w stalową łuskę czasem posrebrzane lub pozłacane

Kołczuga Pancerna koszula z kolcami

Koczować Stać pod lichym przykryciem raczey pod gołym niebem, po francuzku bivaquer. Cudzych poddanych wywozić nazywa się także koczować

Kolcza zbroia w którey się biega do pierścienia

Kusza machina na sprężynie sporządzana do ciskania grotów a nawet kamieni, na kształt dawnych balist.

Missurka missiurka tak nazwana od misru czyli misyru to iest Egipta żelazna jarmurka, od którey wisi czepiec spadaiący na ramiona z kołek żelaznych zrobiony Doważne towarzystwo nasze używało pancerzów z misiurką na głowie

Munszaac zakrycie kobiecą na głowę welum

11 ——— nad kolanka

12 ——— kolana

13 ——— golenia lub piszczela

14 ——— nogi

15 ——— kości nogi składaiących

B o Wypuklinach czyli kiłach

1 o Wyp: brzuchowych

Odrąb pierwszy o Wyp brzuchowych ogólnie

Odrąb drugi ——— szczególnych

a przepuklina w pachwinie lewey

b ——— udowa

c ——— pępkowa

d ——— brzuchowa

e ——— biodrowa

f ——— otworu jaykowatego

(h) ——— międzykrocza

(g) ——— pochwy macierzney

i ——— kiszki odchodowey (stolcowey)

pas na kiłę poprzęg

wystąpienie

ułupek kości zsiadły kapudyn niechacz zdrowie

2 o Wypuklinach piersi

3 o Wypuklinie mózgowey

C o Wytokach

wypad

Umysł ludzki

w swych

stosunkach do życia fizycznego

czyli

~~Zasady~~ Zarysy

Fizyologii myślenia

dla

lekarzów, filozofów i ludzi oświeconych

przez Filipa Karola Hartmana Doktora i publicznego w Uniwersytecie Wiedeńskim Medicyny profesora przełożony na język polski przez M. O. Z

W rozległym zakresie ludzkiego badania i wiadomości
mało ~~znayduie się~~ iest zadań, których odgadnienie na
całe poznanie i działanie człowieka na iego byt
teraźnieyszy i przyszły na tegoż szczęście i godność,
tak dobitny wiele oznaczaiący ~~i wyraźny~~ wpływ mieć by mogło iak
zadanie o stosunkach wzaiemnych między umysłowem
a fizycznem życiem. Podaremnie usiłuie filozof,
myślenie aż do pierwotney zasady wybadać i
tegoż prawa wyiaśnić ~~wyłożyć~~ podaremnie przedsiębierze
i Moralista wyższe moralności zasady stanowić ~~okazać~~
i człowiekowi ~~ku~~ przeznaczenie ku cnocie rozkazywać; ~~prowadzić~~;
nigdy sędzia nie uzna stosunku ludzkich
czynów, do ustanowionych praw, nie ~~osądzi~~
z należytą sprawiedliwością oskarżonych przewinienia;
nigdy lekarz ~~z niejaką~~ pewnością o bycie stopnie
i iakości ~~przymiotu~~ choroby umysłowey nie rostrzygnie
i do tey uleczenia na umysłowey i fizyczney
drodze coś odpowiadaiącego przedsięweźmie;
nigdy myślący człowiek z sobą z swemi stosunkami ku wsi
ku ludzkości do ku przyrodzenia i tey Twórcy nigdy z swem
przeznaczeniem i widokami przyszłości ~~nie~~ pogodzić się
nie zdoła, co póki te stosunki iasno wyłożonemi
nie zostaną, i wielkie zadanie: czy wolność
lub konieczność główną zasadą w ludzkim
iest pożyciu z pewnością rozwiązanem
nie będzie

nie rozwiąże należycie

stanowczym prawem

gdy więc Fizyologia myślenia obiera za swój przedmiot ~~obiera~~ rozwiązanie tegoż zadania i okazanie udziału, iaki z iedney strony umysłowa wolność, z drugiey fizyczna konieczność w myśleniu i działaniu ~~ma~~ człowieka; przez poiedyncze wskazanie teyże przeznaczenia, ważność i niezbędność teyże umieiętności dokładnie iuż iest wyrzeczoną.

Lecz mimo uznania tychże ~~powszechnego~~ powszechnego, znawca nie przepuści że umieiętność ta dotychczas nie podług swey godności była ~~traktowaną~~ obrabianą (wykształcona) i iako ułomek Psychologii lub Fizyologii iednostronnie wydoskonaloną bywała: gdy pierwsza, myślenie z stanowiska nieograniczoney bezwzględney wolności druga często iako całkiem pod iarzmem fizycznej konieczności zawarta uważała — W nowszych czasach gdy Filozofia całkiem fizyologiczną się stała, ostatnie ~~wzgląd~~ widok Mosób (uważanie) myślenia w człowieku unos wielki otrzymało, i rzecz do tego przyszła, że człowiek, wszystkim w ogóle w szczególe niczém się stanął

Ten stan układ rzeczy, który sobie ~~na~~ teraźnieyszy ~~dobie~~ ludzkości wielki ledwo oznaczonym mogący być ~~zdolny~~ ~~miał~~ wyjednać ~~sobie~~ wpływ który się iawnie ~~nieograniczone~~ rozpasaną bezczelnością z iedney, a kryiącym się Mysticizmem z drugiey strony oznaymia, robi konieczność potrzebnym ~~robi~~, by wzaiemne stosunki, w których umysłową i fizyczną życie ku sobie (położone) zostaią, w względzie fizyologicznym podciągnąć pod ponawianą bezwzględną całkowitą i zasadną doświadczenia

nie może ujść uwadze

szczęśliwie się nie zniesła

ul pol—

Wieloletnie obcowanie z Filozofią i Fizyologią, nieprzerwane dłuższe i ściślejsze myślenie nad wzaiemnym między sobą związkiem umysłowych i fizyczney działalności człowieka, pomyślne przyięcie w tym przedmiocie publicznie rzeczonego słowa (de mente humana vita physica altiore oratio academica Vienna 1816) uzbroiły mię męstwem, do tego tak ważnego ~~dzieła~~ przyłożenia przyczynić się którego zerob ~~po~~ w tey Książce pod sąd świadomych sędziów oddaie

odtąd

Co się tyczy sposobu wyrobienia tak wielkiego przedmiotu, ten przeniosłem któren od szczególnego do ogółu z zewnętrznych do ~~[illegible]~~ wewnętrznych wchodzi rzeczy któren od ziawiska do istoty się przenosi: idąc za przekonaniem, ~~iako~~ z ten ludziom od natury iest wykreślony i za mniemaniem ~~że~~ że w działaniu ~~do~~ przedmiotu całey ludzkości (się dotyczącego) ~~(drogiego i świętego)~~ ta droga do obrania ~~być~~ iest potrzebną na którey każden dobrze oświecony daley postępować możey i która naypewniey zamiar uwieńcza.

Do celu doprowadza

Gdyby w ~~tem~~ ~~dziele~~ niniey pisma iako i w mych dawnieyszych częsk przywodzenia innych pisarzy zdawały się brakować, muszę prosić te mniemane uchybienie uczoney etykiety, sposobowi memu pracowania przypisać. Nie miiałem i owszem starałem się z lepszych styczność z mym przedmiotem maiących pisarzy ~~wytkować~~ i przygotowawcze oświecenie zasięgać; lecz nie puszczałem też z oka od innych czerpane nieraz niedbałszych

ludzki

tak uzy~~wać~~, iak zdrowy żyiący organizm
(pokarmy)
~~żywność~~ przyswaia, które nie w pierwotnym
kształcie iak też otrzymał z sobą spaia,
lecz te wciągaiąc do swey istoty tymże
własne swe życie i właściwy sobie kształt organiczny
udziela. Po tey przemianie i zużyciu przy
nie ~~można~~ podobna przy wyiawieniu cudze od samodzielnie
utworzonego rozłączyć i ~~od~~ z każdego źródło wskazać
Że mi zaś dzieła Kanta Fichtego Szelinga
Hoffbauera, Reila Autenrietha Troxlera
Walthera Gruithuisena, Eschenmayera
Bartelsa, Weissa Weringa Naszego i innych
wybornych Psychologów i Fizyologów nie były
nie znane spodziewam się ~~przez~~ w mym piśmie
niezatarte wskazać ślady. i może pozyskam
wiarę zapewnieniem że nikt nademnie ~~niechże~~
~~powolniejszym~~ nie uznaie więcey zasługi tychże
mężów i należytą ~~uszanowanie~~ temże składać
uszanowanie się czuie bydź winnym
Nakoniec celem dzieła tego oprócz innych zamiarów
służyć za wstęp i zasadę
iest wyłożenie chorób ~~sys~~ układu nerwowego szczególniey
z strony z którey umysłowemu życiu iest odpowiedni,
którey to pracy pochlebiaiąc sobie że uczenie
w przyięciu tego dzieła me powołanie do niey
uznaią, me pozostałe życie poświęcić zamyślam
~~iako wstęp i zasada~~ ~~służyć za wstęp i zasadę~~

[illegible] [illegible]

Pierwszy oddział

Myslenie ~~samym~~ sobie

Filozofia

Któż iestem? — — Z kąd iestem? — —

Na co iestem? — Te są te wielkie pytania

które człowiekowi same ~~od~~ przez się ciskaią się; w myśl cel sa

~~iak tylko~~ skoro do dokładnego ~~poznania~~ świadomość samego

siebie — swego człowieczeństwa — przychodzi

Nim iescze człowiek te pytania sobie zadał

widział się ~~w~~ oddana w ścisłych związkach i rozmaitych

stosunkach z zewnętrzną go otaczaiącą naturą.

Zaledwo baczność iego na te wzaiemne stosunki

zwróconą zostaie, powstaią zarazem i te pytania:

czem — z kąd i czaco iest ta wielka natura? — —

Taki iey ku mnie, a mój ku niey stosunek? — —

Czy iey iestem dziełem, lub ona mym

tworem? — lub czy obie my z wspólnego

głębiey leżącego źródła ~~powstali~~ wypły? —

Zadane raz te umysłowi ludzkiemu pytania

stuią się tegoż ~~naywyższym~~ i ~~naywiększym~~ naywaznieyszą sprawą

~~całym rozumieniem~~ naypierwszym z zadań

do których odgadnienia wewnętrzna natura

go ciągle pobudza. Nie znachodzi zaś ie człowiek

przypadkiem, lecz pochodzą one zawsze i koniecznie z

iego wnętrza; iak prędko te do tego stopnia

doskonałości przyszło gdzie iako rozum w

w świetnym promieniu iaśnieie świetle, gdyż dotąd tylko

Kedre tak w swych ograniczonych
iasnieią zakresach iak oną wiecznem
zasobem w swych niezmierzonych

Myslenie ludzkie

Przedmiotem pisma tego iest myslenie
ludzkie w stosunkach do życia
fizycznego: kto dwóch rzeczy stosunek
wybadać chce ten powinien naturę
każdego z tychże, iaką i za temi
wzaiemnemi iest stosunkami poznać
z tąd pochodzi że nikt odważać się nie
powinien stosunek Psychy do
życia fizycznego badać komu oprócz
zasobu fizyologicznych wiadomości bliższa
~~wiadomość~~ znaiomość z ludzkim mysleniem
i za stosunkiem do ludzkiego
Organizmu nie iest w pogotowiu
Chociaż ta konieczność każdemu pod
oczy podpada często widzieliśmy
mniey budzące zdarzenie że lekarze
~~zaymuiący się~~ fizyologicznem wykładem
myslenia się zaymowali którzy
myslenie w sobie samym uważaniem - tegoż
rozmaitym ~~wypa~~ okazywaniom obiawianiom
w rzeczywistości iego stopniowaniom

i działalnością wchodzą powstałe rzeczy w stosunki wzaiemne. Każde bycie obiawia się działalnością — i działalność iest zasadą i istotą wszystkich rzeczy. Nawet materya nie iest czem innym iak okazuiącą się działalnością. Żadne wyobrażenie niedało pobudek do większych błędów iak te które materyą i siłę od siebie rozdzieliło, i te ~~iak~~ nosicielką co więcej zasadą drugiej mniemało. Materya i działalność iest iednym + i kiedy oznaczone siły w oznaczonych stosunkach do przestrzeni się zeydą okazuią się materyą materya więc iest ziawiskiem Phenomenon / działalność zaś rzeczywistością Odciągnieymy w myśli od materyi tyle siły, iey ciężenie, siłę łączną i rozciągaiącą zniszczymy tem samem i materyą Niezachwianem iest więc nasze twierdzenie, że istotą wszystkich rzeczy i zasadą ziawisk wszelkich iest działalność. Pod tym względem uważaiąc rzeczy człowiek uzyskuie światło przed którym gnuśne massy Materializmu pełzaią a śmierć z natury wygnaną zostaie

Umysłowa i fizyczna Działalność

Działalność w naturze obiawia się dwoiako, raz iako tworzenie (cielesnych ciał rzeczy) i tychże wzaiemne na się działanie przez ruch — działalność fizyczna — po drugi przez oglądanie dzieł natury i przez samowolne oznaczenie w ~~przekonanie wszystkie~~ wiedzę przyiętych przedmiotów działalność umysłowa

Działalność umysłowa oznaymia się na ziemi
naywspanialey w człowieku: uważa się zaś
człowiek w swych stosunkach do natury
cielesney, z którey uwagi w krótce przychodzi do poznania
że w prawdzie dla cielesnego życia pierwiastki
i siły od tey natury uzyskuie, że zaś przez
swe umysłowe władze wywyższony iest
nad prawa świata cielesnego, i każe
~~podług wła~~ dowolnie podług własnych
rozkładów używać i kierować może.
To poznanie uległości i ~~wolnoś~~ swobody
które w człowieku dziwnie z sobą są połączone
~~zostaią~~ przekonywaiąc że świat fizyczny
ni iego dziełem ni też twórcą być może,
że między tymże a nim (różnorodność)
nieiednostayność i przeciwność po położenie
gdy zaś
panuie. Pierwszym ~~zaś~~ i nayważnieyszym
prawem całem ludzkim myśleniem rządzącym
iest by każda przeciwność między
rzeczami zniesioną a nieiednostayność do
iedności doprowadzoną była człowieka
własna iego natura przeznacza umysłową
i cielesny świat z powszechney zasady ~~wyciągać~~
wywodzić.
Czworaką iest droga na którey ludzki
rozum doświadczać może iako też i doświadczał
~~by~~ tak ważnemu prawu zadosyć uczynić
Pierwszą iest ta: że siebie samego
pomysłowe (idale) uważa iako oznaczaiące

tworzące, a reszta natury realne, iak przez
się oznaczone utworzone – Idealizmus
Gdy zaś rozum na tey drodze z sobą samym
w sprzeczność wpada; gdy on który w myśleniu
rzeczy zewnętrzne ~~[illegible]~~ za idealne twory trzyma,
w działaniu od się niezawisły byt tychże
uznawać musi, ta droga iako nayprędzey
w obłąkaniu zwikłaiąca zostaie powszechnie
omiianą – Przeto wielu na przeciwną
rzuciło się stronę i porządkuiąc idealne
pod realne ogłosili myślące za twór
materyi – Materializm – Lecz gdy
w myślącym swobodnie oznaczaiące iaźnie iest
przewodniczącym i istotnym materya zaś
tylko ~~iako~~ oznaczonem prawów konieczności
ulegaiącem się okazuie z tego twierdzenia
wpadamy na sprzeczny wniosek swobodę
~~[illegible]~~ trzymać za pochodne od konieczności –
Tym iednostronnościom i sprzecznościom
Idealizmu i Materializmu trzeci myśleli
uniknąć przez to naypewniey że znosząc
różnice między idealnym i realnym
bezwzględną tożsamość obydwuch stanowiąc
Przeto poiedyncze rzeczy w świecie umysłowem
i cielesnem swóy utracaią byt, i rozwiązaią

może się człowiek szczycić rozumem, dokąd
w nim dążenie (staranie) istotę zasadę i
iest rzeczy (poznawania) wybadania trwa i działa.
Wrodzonem więc iest człowiekowi to staranie
żywe (chyce) głębszego wyższego poznania
umieiętności i mądrości lub cudzem słowem
rzecz oznaczaiąca — człowiekowi iest
Filozofia wrodzoną: gdyż w sobie samey
uzupełniona Filozofia nie iest czem innym,
iak naywyższym rozwinięciem rozumu.
Ta boska iskra, w wnętrzu ludzkiey
istoty ukryta, z czasem wzmaga
się na światło które u rozmaitych
ludzi u różnych plemion i ludów
w różnych stopniach światłości iaśnieie
i pod różnemi ukazuie się kształty;
wszędzie zaś, gdzie się znayduie
w swey właściwey świetności, człowieka
na naywyższy szczyt ludzkiey godności
wznosi, iemuż używanie zupełney
moralney wolności sprawia, ~~tegoż~~ mu
~~na~~ pochodzenie boskie i przeznaczenie
ku wieczności wskazuie i mocą
łaczą, którą siły natury
podług swey woli kierować może.

Istota rzeczy

Wszystko co się w naturze znayduie (~~iest~~ działa czynnym) co nie działa i nie iest, Wszystko
powstaie, trwa i przemiia działalnością

byt swiata umysłowego i cielesnego ~~[illegible]~~
obydwa z wspolnego wyzszego zrodła wywodzi
pierwozrodło swiata umysłowego i cielesnego
niemoze byc inne iak którego istota w
nieograniczoney swobodzie w nieskonczoney
mądrosci i ~~w potędze~~ dzielności cwstaie i którego
pomysły natomiast się urzeczywistniaią —
Tak więc z pewnie z człowiek ~~z~~ rozumem iest obdarzony
tak wiemy ze w istocie rozumu pierwotne
prawo iest ustalone wszech rzeczy i
wypadków zasady, ~~wszelkiego~~ z każdego szczególny
ogólne z roznaitego nim zarządzaiącą
iednosci wyszukiwać tak pewnie iest
wrytą w naturze ludzkiey mysl o Bogu
która się tak z tyze prawnie rozwiia iak
sam rozum: i iak pewnie natura zadne
z zwierząt z ich istotą połączonym
popędem nie zwiedła tak pewnie i człowiek
nie będzie swą myslą i dążeniem
do bóstwa z głębi natury iego pochądzacami
oszukanym. Z tego wszystkiego wynika
ze rzeczy swiata fizycznego niczem nie są
innem iak zcielsniosnione mysli bóstwa
a duchy umysłowego niczem iak poiedynczenie
promieniami tego nieskonczonego swiatła

się w nieskończoność natura staie się taiemną
ciemnością z której szczególne twory
nakształt łyskawic wychodząc znikaią
Tam iest sama iedność a niema różnicy
sama wieczność bez doczesności znayduią
się rodzaie, a niema iednostek iest ludzkość
bez ludzi; nie może być wzmianka
o szczególnym ludzkim rozumie więc
ani o sposobie ni trybie którym człowiek
prawom rozumie odpowiedzić może; Mielibyśmy
więc tu nieskończenie oznaczaiące a
iednak nic oznaczonego, wiecznie tworzące
które przecie nic rzeczywistego utworzyć ni
swym tworom trwałość ziednać może, nieskończony
rozum bez nieograniczoney swobody, i nie
iestże to oczewistą sprzecznością.

Gdy więc wszystkie zamienione sposoby
któremi rozum starał się doyść do
poznania ostatniey zasady rzeczy sprzeczności
i obłąkania pełne; tylko na pozostałey
drodze można szukać prawdy na którey
znaydziemy że układ wszystkich ludzkich
poznań przeto tylko iedność zasady,
następnosc rozwiaianie i prawdę osnowy
uzyskać może; kiedy uznaiąc rzeczywisty

i wzaiemnym stosunkom ku sobie
tak mało poświęcali baczności że
o tym nayzawikłańsze i nayprzewrotnieysze
ogłosili oblężenia. Czyż można bowiem
związki umysłowego i fizycznego życia
odkryć stosunek szczególnych działań myślenia
do organów ciała okazać, każdemu działaniu
właściwy organ przeznaczyć bez naywiększego
doświadczania, myślenia w ogóle, bez
dokładnego rozdziału rozmaitych działań i władz
myślenia i bez naydokładnieyszego poznania
czy i iak daleko każde objawienie ludzkiego
myślenia fizycznego współdziałania organizacyi
w ogólności a poiedynczych organów w szczególności
potrzebuie.

Odważaiący się na Fizyologią i Organomią
ludzkiego myślenia ~~[illegible]~~ pierwszym
mieć powinien zatrudnieniem wszelkie
objawienia ludzkiego myślenia rządzącą
zasadną działalność w dokładnym okazać
świetle, ieżeli mu się to udało powinien
stosunki tey zasadney działalności do rozmaitych
sposobów objawień tak zwanych władz myślenia
nakoniec i do stosunków wzaiemnych tych
władz i ich działalności ku sobie samym
widocznie stosować. Po tym dopiero tak ważnem
i niezbędnym przygotowaniu można przystąpić

z ustaloną nadzieią pomyślnego wypadku
do odgadnienia następnych zadań
1 W iakim stosunku iest umysłowe życie
z fizycznem i z organizacią
2 Które oznaczone Objawienia Myślenia
potrzebuie fizycznego współdziałania
organizacyi — i które potrzebuią szczególnych
organów 3 Które są te organa i w czem
zależy ich ~~przez~~ zasób do działań umysłowych
myślenia

~~Zasadna~~ pierwotna działalność w Myśleniu
iako zasada wszystkich władz myślenia
i działań

Chociaż ludzki umysł iako skłonienie się
nieskończonego uznać nie ~~po~~ ośmielam
się iednak zasadę wszelkiego ludzkiego myślenia
przez i w Bogu znaydować zostawiam
to chętnie tym którzy dar zachwycenia
i przepowiadania udzielony został boiąc się
by niepopaść losowi tych patrzących
których wyższy unos całkiem działaniu
mocnego wybuchu zrównał przezco prawdę
do znaczney wznieśli się wielkości ale w
bardzo posadowania godnych stanie
są zwrócić musieli i przyczem cały
zapas ich wiadomości przy dostojnie
i kołysku z dymem uszedł a

Obięcie osnowy

Odkrycie stosunków, które między umysłowym i organicznym życiem człowieka zachodzą, iest głównym ~~przedmiotem~~ zadaniem tego dzieła którego zadanie w dwóch oddziałach ~~rozwiązanie się~~ doświadczam rozwiązanie

Pierwszy oddział

Myslenie w sobie samym

Myslenie iako czysta działalnosc bez względu na organa i życie organiczne pod rozmaitemi kształtami w iakich się w człowieku okazuie, podciągniek pod dokładne doświadczenia szczególnie w zamiarze by naywyższą wszelkie umysłowe władze i ~~op~~ działania rządzącą zasadę odkryć

Filozofia

Z Człowiekowi wrodzonego dążenia istotę zasady i cel rzeczy poznawać powstaie Filozofia która w swem dokończeniu nie iest iak naywyższym rozwinięciem rozumu

Istota rzeczy

nie iest innym iak działalnością nawet materya iest tylko okazującą się działalnością każda działalnosc obiawia się człowiekowi pod dwoiakim kształtem to iest iako

umysłowa i fizyczna działalnosc

Uważanie tych dwóch różnych działalności w naturze prowadzi do zapytania o wzaiemnym stosunku między temiż. Czy umysłowa działalność człowieka (pomysłowe) iest pierwotną a fizyczna

w świecie ~~zmysłowym~~ cielesnym (rzeczywistne) od niey pochodzącem? — Pomysłowość (Idealismus) lub: czy rzeczywistne iest posada a pomysłowe teyże rozwinięciem? Rzeczywistność (Materialismus) — lub: czy wszystko umysłowe i cielesne w naturze iest iednym i tymzesamém Bezwzględna tożsamość (absoluta identitas) — lub: czy świat umysłowy i cielesny koło siebie trwaią i czy pochodzą obydwa z powszechnego głębszego pierwozródła? doświadczaiące roztrząsania na te czworakie zasady wszelkiey Filozofii.

Myslenie ludzkie

Pierwsze usiłowanie dąży

Działalność pierwotną w myśleniu iako zasady władz i funkcyi myślenia o

wynaleść

Umysłowa zasada w funkcyach zmysłowości

Oglądanie za pomocą zewnętrznego czucia nie zależy w affekcyi organu zmysłowego lecz iest podrzędnym wolney oglądaiącey i rozmaitos w iedność łączącey działalności Iuż sama zasada obiawia się i w zatrudnieniach

Wyobraźni

Naydokładniey zaś

w wyższych władzach myślenia

których twory: ~~pow~~ ogólne objęcia i pomysły sądy i wnioski z coraz wyżey poczynięty syntetyczney działalności wypadaią, która

iako właściwy charakter nie inny iak ten wolności uznaie

Umysłowa zasada Woli
nie iest inną od tey polęcia i nie inną iak
wolno oznaczoną. Ta wolno oznaczona zasada
okazuie się we wszystkich wypadkach poznania
i woli przez przy tey znayduiące się uwagę, przez
ze wnętrza wychodzące Analyse przedstawionych
przedmiotów na tychże części składaiące przez
Synthese rozmaitego w iedność przez abstrakcyą
i reflexyą, przez własnowolne pociąganie
wyobrażeń na tychże przedmioty na siebie
na myślącey subiekt, i przez każdy
samo oznaczaiące postanowienie Subiektu tego
z wyobrażeniami i wyobrażeniem na sposób
każde powątpiewanie wyłączaiący.

Stosunek umysłowey zasady do funkcyi
myślenia w tychże ogóle

Jedno iest, co w człowieku myśli: Jedno
przeświadczenie w którem wszelkie oglądania
obięcia i pomysły się zchodzą, i od którego
każda działalność przy uważaniu rozróżnianiu
sądzeniu wnioskowani i chcenia pochodzi

Stosunki które między władzami myślenia
i tychże ~~funkcyami~~ działaniami zachodzą.

W człowieku nieznayduie się prawdziwy dział
między ~~poymowaniem i wolą~~ poznawaniem i ~~chceniem~~
między poymowaniem i wolą: gdyż nie można
myślec bez chcenia a nie można chcieć bez
myślenia. Podobnie łączą się poiedyncze

Staczaiący zamiast oświaty w grubszych
ciemnościach ieszcze zanurzeni zostali ia
przystaię więc na tem że piszę dla
ludzi o iednym z naywarnieyszych przedmiotów
ludzkości którem prawdziwą zasadą godności
ludzkiey i źródłem wszelkich fizycznych
moralnych kraiowych domowych ludzkich
i nadludzkich szczęśliwości w sobie zawiera
ludzkich środków i sposobów do udzielenia
używać muszę. W mych więc badaniach
za innymi żadnym iak prawdą ludzkiego
rozumu niepoydę i nic w innym iak
ludzkiey mowie wypadki mego namysłu rozwagi
przedtem
Myślenie człowieka okazuie się w rzeczywistości
dwoiako przez Poznanie i Wolą
Działania poznania są oglądanie sądzenie
wnioskowanie; te zaś woli czucie skłonność
namysł wszystkiemi temi głównemi okazywaniami
i działaniami rządząca główną działalność
mniemam naypewniey w dokładney
historyi myślenia wynaleść gdy
we wszystkich okazywaniach się myślenia
pośredniczo uważanych — każde z nich
na pierwiastki rozłożę i wszystkie w
ogóle sobą porównam gdy we wszystkich

iedną i tę samą działalność wszystkim
rządzącą wskazać będę też i tę
działalność mógł iaką główną dzia-
myślen iako umysłową zasadę —
ustalić —

Umysłowa zasada w działaniach
zmysłowości

Oglądanie szczególnych przedmiotów dzieie się
za pomocą zmysłowości, która na zewnętrzną
i wewnętrzną ~~dzieli~~ rozdzielać potrzeba
Do zewnętrzney zmysłowości należą oprócz
powszechnie znanych pięciu zmysłów za których
pośrednictwem myśląca istota absolutnie
zewnętrzne przedmioty i i takie które się
za granicę ludzkiego znayduią organizmu
ogląda, także czucie powszechne (ogólne)
którym dusza przedstawienia o stanie
organizmu otrzymuie przeto uczucia
lubości (upodobania) bolu tęsknoty ~~[illegible]~~
lękania się osłabienia nieudolności [illegible]
powstaią ~~[illegible]~~ zmysłowości wewnętrzney
pociągamy działania wyobraźni
myślenie szczególnego człowieka aż do
pierwotnego początku wybaduiąc napotykamy
wkrótce na uwagę że każde ludzkie myślenie
zewnętrznym powstaie czuciem. Oglądanie
zaś za pomocą zmysłów zewnętrznych nie iest

tak poiedynczym czynnością iak pospolicie
myślemy; składa się ono z wielu istotnych
rzeczy. Albowiem by do skutku przyszło musi
przedmiot zewnętrzny właściwemi siły na mu
odpowiadaiący przy periferii układu nerwów
mózgowych leżący zmysł, działać, i w nerwach
tegoż ~~pow~~ oznaczone życia różnice sprawiać
Te muszą potem przez cały nerw aż do
organów średnią tego układu nerwowego stanowiących
które w mózgu się znayduią bydź prowadzonemi;
gdyż gdy prowadzenie w którym bydź mieyscu
nerwów zmysłowych przerwanym zostanie uczucie
żadne nie nastąpi. Oznaczone życia różnice
sprawiają w oznaczonych nerwach zmysłowych
mózgu zewnętrznemu przedmiotowi którzy
tę różnicę sprawił odpowiadaiący zakreślenie
którego przyięcie w wiedzę składa zewnętrzne
uczucie. Przy tym przyięciu od zewnętrznego
przedmiotu uczynionego zakreślenia w wiedzę
nie iest zewnętrznego przedmiotu świadoma zasada
tylko bierną iak wielu mniemało porównywaiąc
władzę przedstawienia z zwierciadłem w którym
świat zewnętrzny się maluie. Do oglądania
zapomocą zmysłu zewnętrznego potrzebna iest
bardziey samoznaczaiące swobodne działalność ze
strony świadomey siebie zasady

Ta samoznaczaiąca swobodna działalność
objawia się bacznością i rozróżnianiem bez
których żadne czucie do dokładnego i iasnego
wiedzy dostąpić nie może.
Uwaga czyli swobodny zwrot i zatrzymywanie
wiedzy nad pewnym przedmiotem
nie iest skutkiem działania zewnętrznego na organizmy
lecz całkiem wypada z swobody
gdy przynaymniey szym zewnętrznym
działani od nayniższego do nayważnieyszego
stopnia podług upodobania może być wzniesiony
Produktem Uwagi iest rozróżnianie przez
zewnętrzny zmysł udzielonego przedmiotu od
wszystkich innych które z nim w iednymże
czasie na ten sam lub inne działaią
zmysły. Czem zaś iest zaś rozróżnianie w sobie samym?
Rozróżniać

działania poznawania ściśle i wielorako
z sobą. Tak oglądanie za pomocą zewnętrznego
czucia ma następne po sobie i wyobrażenie
przedstawionego przedmiotu w wewnętrznym
zmyśle, i do dokładnego wyobrażenia i prawdziwego
poznania wznieść się dotąd nie może dopoki
siła sądzenia na pomoc wziętą nie będzie,
gdyż każde iasne przedstawienie za pomocą
zmysłu zewnętrznego ~~tylko z przeświadczeniem~~
~~wszystkich~~ wymaga przypuszczenia ~~powiadomości~~
~~wszystkich~~ że wszystkie znamiona przedmiotu
iakiegoś ~~tego~~ są wiadome ~~iakie i~~ że z przeświadczeniem
uczynione iest spoienie znamion w iedność, rodzaju
więc iakiegoś sądu. Tak ściśle i dla
fizyologii myślenia ważnem iest połączenie
wyobraźni z innemi umysłowemi działaniami
ona iest pośredniczką między niższemi i
wyższemi władzami poznawania, i iak
z iedney strony osnowy do swych tworów
od zewnętrzney odbiera zmysłowości tak
z drugiey strony działaniu poimowania
zdania i rozumu bez iey pomocy
nie mogą być odbywane, gdyż wszystkie
myśli są do zmysłowych obrazów lub
znaków przywiązane które tylko
za pomocą wyobraźni przywołanemi
i przeświadczeniu przedstawionemi
być mogą.

Wszelkie umysłowe siły pochodzą z tych siedmiu
sił myślenia, a wszystkie umysłowe działania
są tylko różnymi wypadkami tych

Umys? Nr 203

301

O uwolbiędzeniu

Nowolbiędzenie właściwiey znolbiędzenie /somnambulatio/ czyli działanie we śnie należy do nayosobliwszych ziawisk ludzkiego życia. Tak wiadomo zależy na tém że spiący większą częścią zmysłów, iednym lub drugim zmysłem oucza się i swobodnemi samorzutnemi /ruchami/ czynności przedsiębrane wśród naydokładniey zamiarowi odpowiadaiące. Okazuie się to pod różnemi postaciami. U naywiększey części zmysł dotykania i swobodnych muskuł rządzbu iako i zwykłych ordynarnie działaiącemi czynnościami. Tacy ludzie wstaią z łóżka ubierzą się z zamkniętemi oczyma i przy ustaniu słuchu rozmaite czyli zawikłane zatrudnienia, chodzą z staranuym omiianiem wszelkich mogących im się nadarzyć zawad na odległe miejsca, wstępuią z nadzwyczayną zwinnością /rączością/ i prędkością we najprzebyteczniey wygodzie. U innych bierze przewagę organa słuchu i mowy, reszty zmysłów śpiący słyszy kogo zrozumiale zapuszczaiąc się z tym kimkolwiek z nim mimo nieznaiomi pozwala w zawiązku rozmowy. U niektórych miał i zmysł wzroku działanie swe okazywać.

Z wszystkich ziawisk które w cennym działaniu dostrzegaiemi się okazuią wydaie się z dwóch wielką pozornością, że takowe nie czym innym iako częściowym uśpieniem i czuwaniem zdrowym stanem człowieka. Gdy się większa część zmysłów w uśpieniu znayduie przechodzi ten lub ów z niektórymi lub wielu organami swobodnemi w stan czuwania; zapomoc obudzonego zmysłu przechodzi duszę w działanie wraiemne ze zewnętrznym ogółem wchodzi otrzymuie przedstawienia od tego i organa siebie dotyczące odpowiednie czynności. Gdy zaś w tym stanie dusza tylko jednym zmysłem zdolna przedstawienia całe więc iey natężoną uwagę na tenże iest zwróconą i w tymże trzymaną; te przedstawienia powinny być do niektórego najwyższego stopnia iasności wyrazione, i przeto samo pobudzenie do dokładnych i przymiotnych poznań przez takowe przedstawianych zewnętrznych przedmiotów. gdy to ten sam stosunek zachodzi, którym np u ślepego zmysł dotykania lub oucha tak wielce bywa zaostrzonym i doskonalonym —

Wstęp do naturalney historyi szczególney

Przedmioty które zmysłami naszemi postrzegamy, nazywaią się istoty, ciała, a zbiór tychże ciał badaiącemu umysłowi w żywym związku podany, swiatem zmysłowem, cielesnem składem istot, Naturą

Każda istota ~~iako~~ zmysłami naszemi mogąca bydź dostrzeżoną, iest dla nas ziawiskiem, Ziawiska zaś maią podwóyne znamie, iedno bytu, samego tylko istnienia /trwania/ drugie zaś działania czyli czynności.

Nauka zatrudniaiąca się tychże ciał uważaniem i wybadaniem, nazywa się nauką Umieiętnością/ Natury. Jest ta umieiętność filozoficznym poznaniem Natury zakładaiącym sobie działalnością wyższych sił umysłowych, ziawiska wykładać, prawa które temiż rządzą okazać, i pochopny związek tychże ziawisk i wypadków między sobą, iako i z całey natury ogromem ~~związek~~ odkryć —

Jako tak obszerna umieiętność cały swiat zmysłowy całą naturę w swe wciąga dziedzinę Niebo i ziemia żyiące i nie żyiące istoty do niey należą.

Ograniczony umysł ludzki, nie mogący obiąć cały ogróm Natury zarazem, z różnych względów tę uważa, które widoki tylko gałęzi umieiętności naturalney stanowią. Jeden z naypierwszych będący naszym przedmiotem iest historya naturalna

Nim zaś teyże obcym wyłożemy trzeba pierwey rozramienia teyże umieiętności zwrócić naszą uwagę.

W zmysłowey krainie postrzegamy ruchy i zmiany. Nauka, prawa przyczyny tychże ruchów i zmian wykładaiąca, związek tychże między sobą i resztą swiata wskazuiąca nazywa się Fizyką /umieiętnością natury(?)

Oprócz tychże ruchów i zmian widziemy ciała na się też tak działaiące że raz się na części dzielą, raz znowu tak między sobą łączą że całkiem innych nabywaią przymiotów. Do wyłożenia tych wypadków potrzeba zwrócić uwagę na części składaiące ciała, tychże stosunki w zamęcie, i sposób iakiem pierwiastki wspólne przestrzeń wypełniaią w teyże pozostaią i z niey wychodzą co wszystko nas naucza Chemia

Patrzemy też codziennie na odmiany naszego powietrzokręgu; tych wyłożeniem zatrudnia się Meteorologia biorąca swe zasady z Fizyki i Chemii

Tę umieiętność nakoniec, która nam prawa tłómaczy podług których w niezmierzonych Przestrzeniach światokręgu niezliczone ciała niebieskie się obracaią nazywamy Astronomią czyli gwiazdarstwem.

Wszystkie te części umieiętności naturalney zatrudniaią się tym oddziałem tyże któren względnie zwierząt i roślin Naturą nieożywną nazywamy, chociaż w ścisłem znaczeniu wszystkie istoty stworzenia do układu powszechnego życia wchodzą. Przy obraniu sobie pola badalnego przez umysł ludzki w żyiącey naturze i w teyże wydarzaiących się wypadkach, nowe powstaią części umieiętności naturalney z których naypierwsze na zasadach powszechney umieiętności Natury oparte są iako Nauka o Roślinach /Phytologia/ Nauka o zwierzętach /Zoologia/ które też umieiętne części; naukę o rzeczach organicznych /Organologią/ Naukę o życiu organicznym /Biologią Bionomią/ Naukę o życiu zwierzęcim Zoonomią iako składnie swe w sobie zawieraią —

Anatomia czyli nauka sztucznego rozdziału składu człowieczego także Morphologia (μορφη kształt) Nauka o kształcie uważa stosunek przestrzeni Organismu stosunek tegoż części, iak po za się i koło siebie istnieią, tychże kształt i położenie

Fizyologia iako prawdziwa Nauka Natury ludzkiego organizmu, uczy na zwierzętach postrzegać się daiące pierwiastkowe i powszechne zjawiska, obiaśnia działania przez Anatomią opisanych części, iak się między sobą łączą całość organiczną stanowią szukaiąc zarazem sposób iakiem się te działania odbywaią, i przyczyny tychże bytu z powszechnych zasad sił w Naturze wyłożyć; /ma też i imie z tąd φυσιολογια Obiaśnienie przyczyn naturalnych/

Psychologia /Nauka o duszy ludzkiey/ obiera za przedmiot do wyłożenia czynności duszy ludzkiey bezwzględnie na ciało.

Nie wyliczamy więcey rozramień umieiętności Natury, widoki i względy pod któremi tą uważać można są tak rozliczne iak wzniosły przedmiot sam przez się. ~~nim iest~~ Przechodzimy do wyłożenia tey gałęzi, która nas bliżey obchodzi.

Historya naturalna była by w naysciśleyszym znaczeniu historycznego wystawieniem podstawy ~~opisem~~ czynności działania przemiany i odmian rzeczy w naturze, iak nam te dostrzegamy uważaniem tychże od pierwszego zarodu aż do naszych czasów podała
Lecz gdy te odmiany w małey liczbie tylko spostrzegać się daią, a zasada ich też na chciwiących się domysłach oparta tylko niesprzone tylko ułomy tworzy, gdy też przy codziennym postępie ludzkiey wiadomości wypadki dawnieyszych postrzeżeń z teraźnieyszemi w porządny układ umieszczone bydź nie mogą; w tem znaczeniu nie mamy właściwey historyi Natury, a ta umieiętność którey to imie nadaiemy iest tylko opisem Natury
Protogeogafia Zakłada sobie zmysłowe przedmioty tak wykładać iakiemi są lub brać i od nas dostrzeżonemi być mogą; obeznaie nas z znamionami, t. i. zmysłowo dostrzegaiącemi się daiącemi szczególnemi przymioty ciał, do składu ziemi naszey należących w ich naturalnym stanie; uczy zarazem za pomocą tychże dokładnie opisanych znaków, ciała od się rozróżniać, i w stosowne działy mieścić.
Różnica między historyą natury a opisem iest widoczną Opis nam dostarcza tylko znamion ciał, historya zaś powinna by o sposobie tychże powstania i przygodach które doświadczały nauczać. Tak opis naturalny opowiada nam znamiona Dyamentu któremi od innych podobnych Kamieni teraz rozróżnić możemy historya powstania miała by to zadanie do rozwiązania iakiem w łonie natury tenże powstał. Nie do zaprzeczenia że ludzkiey naturze iest poped wrodzony, głębiey dotrzymała działalni natury dojrzyć, tey zdziwiskach i sposobie tworzenia obiaśniać, i że w tem badaniu wszelkie siły ludzkiego umysłu się łączą wszelkie rozumienia Jego wiadomości się tu kończą że te badanie w właściwym znaczeniu Nauki całey natury zawiera. Lecz ze tey daleko na tey drodze doświadczenia i dostrzegania postępujemy nie iest nawet do prawdy podobnem W krainie przemysłu wiele pozostaie i teraz nie przestaie. Tych usiłowaniom winni iesteśmy tyle domysłów, których w wyobrażeniu mniey ostrożnych dokładney rozwagi i prawych postrzeżeń powszechnych ustaw natury które tylko wtenczas zasadą umieiętnych powszechnie przyiętych układów stały się gdy na prawdziwych dostrzeżeniach były umocowane. Naynowsze postępy w filozoficzney nauce naturalnych umieiętności oczywiście pomyślniejszą na przyszłość nadzieię.

Zamiar opisu naturalnego iest ~~dać~~ spis ciał naturalnych wraz z częściami tez składaiącemi i znamionami rozróżniaiącemi dokładny wystawić by układ sztuczny utworzyć i łatwieysze przeyrzenie tychże dostąpić. By zaś poiedynczym spisem mniey przyiemną naukę dla uczących iako i mało zaspokoiaiące przyiemnieyszą i użytecznieyszą uczynić przy opisie i podziele ciał naturalnych uczynić i inne względy uważane będą. Przy Mineralach tychże chemiczne części składaiące ieżeli można ich powstanie i odmiany, u Zwierząt ich zewnętrzne i wewnętrzne budowę, życia sposób pożywienie i t.d. u wszystkich znane mieysce ich pobytu, i to co względem ich użytku w lekarskim farmaceutycznym technicznym i ekonomicznym stosunku uwagi iest godnem przeminionem bydź nie powinno.

Rozumowa tylko wtenczas historya Naturalna może być przedstawianą ~~i nabywaną~~ kiedy i stosunki rozmaite się przywodzą w których ciała naturalne ~~do~~ względnie siebie i do reszty świata zmysłowego zostaią — Do tego potrzebną iest wiadomość więcey ~~części umieiętnych~~ Umieiętności z których by korzystaiąc dokładną całość wskazać można. Niedopuszcza więc uporządkowana Nauka Natury częściowego i ułomkowego wiedzenia gdy wszystkie części teyże umieiętności z sobą w nayściśleyszem zostaią związku tak między sobą połączone iak ogniwa łańcucha iak koło składu poiedyncze koła —

Ta dzieło od błędów uchybień nie iest wolnym
gdyż iest pracą ludzką; lecz iaki bądź los
u uczonych go spotka, dla Człowieka nie iest
bezużyteczną pracą. Prawość zasad, na których
ustanowione iest widoczną, wnioski z tychże
odznaczone są piętnem ścisło ograniczonego
organicznego wykładu, i wyrok doświadczenia
gdzie tylko te ma rozstrzygnięcy głos
wypadu ~~tak~~ pomyślniey ~~dla w tym dziele~~ dotkniętych
w tym dziele rzeczy, iakby całość do błędu prowadzić
mogła. Są zaś główne nauki tey książki
założone na prawdzie; nie może więc iak zbawienną
użyteczną całey bydź ludzkości zapewniaiąc człowiekowi
tegoż godność ludzką daiąc mu wiarę i nadzieię
udzielaiąc tegoż dążeniu wewnętrznemu ku wyższemu
i lepszemu nowy unos, by się z zwierzęcia
dzikiego wydobył i z sobą ~~poiednany~~, z naturą
i stwórcą poiednany swe twarz znów wzniósł ku niebu; autora zaś
nagrodzi przekonanie, że w czasie ~~wymienione~~ stosowne
~~słowo~~ wyrzeki słowo i użyteczne dziełem ludzkości
się przysłużył

Przy Uniwersytecie Wiedeńskim 1 Lipca 829

Skanowanie i opracowanie graficzne na CD-ROM :

ul. Krzemowa 1
62-002 Suchy Las
www.digital-center.pl
biuro@digital-center.pl
tel./fax (0-61) 665 82 72
tel./fax (0-61) 665 82 82

Wszelkie prawa producenta i właściciela zastrzeżone.
Kopiowanie, wypożyczenie, oraz publiczne odtwarzanie w całości lub we fragmentach zabronione.

All rights reserved. Unauthorized copying, reproduction, lending, public performance and broadcasting of the whole or fragments prohibited.